

BIURO PRAC KONGRESOWYCH.

TRAKTAT POKOJU

MIĘDZY

MOCARSTWAMI SPRZYMIERZONEMI

i STOWARZYSZONEMI

A

NIEMCAMI

PODPISANY w WERSALU 28 CZERWCA 1919 r.

PROTOKUŁ

PODPISANY w WERSALU 28 CZERWCA 1919 r.

TRAKTAT

MIĘDZY

GŁÓWNEMI MOCARSTWAMI SPRZYMIERZONEMI

i STOWARZYSZONEMI

A

POLSKĄ

PODPISANY w WERSALU 28 CZERWCA 1919 r.

WARSZAWA.

1919.

4320

C-8292

Wyd. 2

**BIBLIOTEKA
UMCS
LUBLIN**

K. 808/60/3

W tym celu WYSOKIE UKŁADAJĄCE SIĘ STRONY w osobie swych przedstawicieli, którymi są:

Z PREZYDENTA STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓŁNO-
STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOCHNEJ, IMPERJUM W. BRY-
TANII, FRANCJA, WŁOCHY I JAPONIA,

Mocarstwo oznaczone w tym Traktacie jako Główne Mocarstwa sprzy-
mierzono i stowarzyszono, ujmami znaczącymi w ten sposób, HCYN-
szy;

BELGIA, BOLIWIA, BRAZYLIA, CHINY, KUBA, EKWADOR, GRECJA,
GWAJMALA, HAITI, HONDURAS, LIBERIA, NIKARAGUA,
PANAMA, PARAGWAJ, PERU, SALWADOR, STANOWY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNO-
W. BRYTANII, WŁOCHY, JAPONIA, KROJCE, GWAJ-
[Imię i nazwisko Radcy Wojennego]

WARUNKI POKOJU.

należące wraz z Głównymi Mocarstwami wyżej wymienionymi do Mo-
carstw sprzymierzonych i stowarzyszonych,
Z JEGO KRÓLEWSKA MOŚĆ KRÓLA ZJEDNOCZONEGO KRÓLE-
STWA WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII I TERYTORJÓW BRYTYJ-
SKICH POZA MORZAMI, CESARZA INDJI

I NIEMCY
Jasne Wielmożny David LLOYD GEORGE, M. P., Pierwszy Lord Skarbu
i drugi strony;
Jasne Wielmożny Andrew BONAR LAW, M. P., Lord Pieczęci Prywatnej;
Jasne Wielmożny Wicehrabia MILNER, G. C. B., G. C. M. G., Sekretarz
Stanu dla Kolonii;
Wobec tego, że na prośbę Cesarstwa Niemieckiego, Główne Mo-
carstwa sprzymierzono i stowarzyszono przynęły Niemcom w szczególności pro-
ni 11 listopada 1918 r., aby można było przystąpić do zawarcia traktatu Pokoju.

Wobec tego, że Mocarstwa sprzymierzono i stowarzyszono również w-
czł sobie, by wojna, w której zostały kolejno porażone lub bezpośrednio wca-
gnięte i która pierwszą początek w wypowiedzeniu wojny, przestaniem 28 lipca
1914 r. przez Austro-Węgry — Serbii, w wypowiedzeniu wojny, przestaniem 31 sierpnia
1914 r. przez Niemcy i Szwecję — Rosji i 3 sierpnia 1914 r. — Francji, oraz
w niniejszej Belgii, ustąpiła miejsce stałemu, sprawiedliwemu i trwałemu Poko-
Jowi.
Wicehrabia Arthur Lewis SIFTON, Minister Cel.

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOCNEJ, IMPERJUM W. BRYTANJI, FRANCJA, WŁOCHY i JAPONJA,

Mocarstwa, oznaczone w tym Traktacie jako Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone,

BELGJA, BOLIWIJA, BRAZYLJA, CHINY, KUBA, EKWATOR, GRECJA, GWATEMALA, HAITI, HEDŹAS, HONDURAS, LIBERJA, NIKARAGUA, PANAMA, PERU, POLSKA, PORTUGALJA, RUMUNJA, PAŃSTWO SERBSKO-KROACKO-SŁOWEŃSKIE, SYJAM, CZECHO-SŁOWACJA i URUGWAJ,

należące wraz z Głównymi Mocarstwami wyżej wymienionymi do Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych,

z jednej strony;

i NIEMCY

z drugiej strony;

Wobec tego, że na prośbę Cesarskiego Rządu Niemieckiego Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone przyznały Niemcom zawieszenie broni 11 listopada 1918 r., aby można było przystąpić do zawarcia z nimi Traktatu Pokoju.

Wobec tego, że Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone również życzą sobie, by wojna, w którą zostały kolejno pośrednio lub bezpośrednio wciągnięte i która bierze początek w wypowiedzeniu wojny, przesłanem 28 lipca 1914 r. przez Austro-Węgry — Serbji, w wypowiedzeniach wojny, przesłanych przez Niemcy 1 sierpnia — Rosji i 3 sierpnia 1914 r. — Francji, oraz w inwazji Belgji, ustąpiła miejsce stałemu, sprawiedliwemu i trwałemu Pokojowi.

W tym celu WYSOKIE UKŁADAJĄCE SIĘ STRONY w osobie swych przedstawicieli, którymi są:

Za PREZYDENTA STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓŁNO-
CNEJ:

Wielmożny Woodrow WILSON, PREZYDENT STANÓW ZJEDNOCZO-
NYCH, działający tak w swem własnym imieniu, jak i z tytułu posiadanej wła-
dzy;

Wielmożny Robert LANSING, Sekretarz Stanu;

Wielmożny Henry WHITE, były Ambasador nadzwyczajny i upelnomoc-
niony Stanów Zjednoczonych w Rzymie i Paryżu;

Wielmożny Edward M. HOUSE;

Jenerał Tasker H. BLISS, Przedstawiciel Wojskowy Stanów Zjednoczo-
nych w Najwyższej Radzie Wojennej;

Za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA ZJEDNOCZONEGO KRÓLE-
STWA WIELKIEJ BRYTANJI I IRLANDJI I TERYTORJÓW BRYTYJ-
SKICH POZA MORZAMI, CESARZA INDJI:

Jaśnie Wielmożny David LLOYD GEORGE, M. P., Pierwszy Lord Skarbu
i Pierwszy Minister;

Jaśnie Wielmożny Andrew BONAR LAW, M. P., Lord Pieczęci Prywatnej;

Jaśnie Wielmożny Wicehrabia MILNER, G. C. B., G. C. M. G., Sekretarz
Stanu dla Kolonii;

Jaśnie Wielmożny Arthur James BALFOUR, O. M., M. P., Sekretarz Stanu
dla Spraw Zagranicznych;

Jaśnie Wielmożny George Nicoll BARNES, M. P., Minister bez teki;

oraz:

Za DOMINIUM KANADY:

Wielmożny Pan Charles Joseph DOHERTY, Minister Sprawiedliwości;

Wielmożny Pan Arthur Lewis SIFTON, Minister Cel.

Za COMMONWEALTH AUSTRALIJSKI:

Jaśnie Wielmożny William Morris HUGHES, Prokurator Jeneralny i Pierwszy Minister;

Jaśnie Wielmożny Pan Joseph COOK, G. C. M. G., Minister Marynarki;

Za ZWIĄZEK POŁUDNIOWO-AFRYKAŃSKI:

Jaśnie Wielmożny Jenerał Louis BOTHA, Pierwszy Minister;

Jaśnie Wielmożny Jenerał-Porucznik Jan Christiaan SMUTS, K. C., Minister Obrony krajowej;

Za DOMINIUM NOWEJ ZELANDJI:

Jaśnie Wielmożny William Ferguson MASSEY, Minister Pracy i Pierwszy Minister;

Za INDJE:

Jaśnie Wielmożny Edwin Samuel MONTAGU, M. P., Sekretarz Stanu dla Indji;

Jego Książęca Mość Jenerał-Major Maharadża Sir Ganga Singh Bahadur, Maharadża BIKANERU, G. C. S. I., G. C. I. E., G. C. V. O., K. C. B., A. D. C.;

Za PREZYDENTA REPUBLIKI FRANCUSKIEJ:

Pan Georges CLEMENCEAU, Prezydent Rady Ministrów, Minister Wojny;

Pan Stephen PICHON, Minister Spraw Zagranicznych;

Pan Louis-Lucien KLOTZ, Minister Finansów;

Pan André TARDIEU, Komisarz Jeneralny dla Spraw Wojennych francusko-amerykanskich;

Pan Jules Cambon, Ambasador Francji;

Za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA WŁOCH:

Baron S. SONNINO, Deputowany;

Margrabią G. IMPERIALI, Senator, Ambasador J. K. Mości Króla Włoch w Londynie;

Pan S. Crespi, Deputowany;

Za JEGO CESARSKĄ MOŚĆ CESARZA JAPONJI:

- Margrabia SAIONZI, były Prezydent Rady Ministrów;
Baron MAKINO, były Minister Spraw Zagranicznych, Członek Rady dyplomatycznej;
Wicehrabia CHINDA, Ambasador nadzwyczajny i uppełnomocniony J. C. M. Cesarza Japonji w Londynie;
Pan K. MATSUI, Ambasador nadzwyczajny i uppełnomocniony J. C. M. Cesarza Japonji w Paryżu;
Pan H. IJUIN, Ambasador nadzwyczajny i uppełnomocniony J. C. M. Cesarza Japonji w Rzymie;

Za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA BELGÓW:

- Pan HYMANS, Minister Spraw Zagranicznych, Minister Stanu;
Pan van den HEUVEL, Poseł nadzwyczajny i Minister uppełnomocniony J. K. M. Króla Belgów, Minister Stanu;
Pan VANDERVELDE, Minister Sprawiedliwości, Minister Stanu;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ BOLIWIJSKIEJ:

- Pan Ismael MONTES, Poseł nadzwyczajny i Minister uppełnomocniony Boliwji w Paryżu;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ BRAZYLSKIEJ:

- Pan João Pandiá CALOGERAS, Deputowany, były Minister Finansów;
Pan Raul FERNANDES, Deputowany;
Pan Rodrigo Octavio de L. MENEZES, profesor Prawa międzynarodowego w Rio-de-Janeiro;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ CHIŃSKIEJ:

- Pan LOU Tseng-I siang, Minister Spraw Zagranicznych;
Pan Chengting Thomas WANG, były Minister Rolnictwa i Handlu;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ KUBAŃSKIEJ:

Pan Antonio Sánchez de BUSTAMANTE, Dziekan wydziału Prawa Uniwersytetu hawańskiego, Prezes kubańskiego Towarzystwa dla Prawa międzynarodowego;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ EKWATORSKIEJ:

Pan Enrique DORN Y DE ALSÚA, Poseł nadzwyczajny i Minister upelnomocniony Ekwatoru w Paryżu;

Za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA HELLENÓW:

Pan Eleftherios VENISÉLOS Prezydent Rady Ministrów;
Pan Nicolas POLITIS, Minister Spraw Zagranicznych;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ GWATEMAŁSKIEJ:

Pan Joaquin MÉNDEZ, były Minister Stanu dla Robót publicznych i Oświecenia publicznego, Poseł nadzwyczajny i Minister upelnomocniony Gwatemali w Waszyngtonie, Poseł nadzwyczajny i Minister upelnomocniony w misji specjalnej w Paryżu;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ HAÏTI:

Pan Tertullien GUILBAUD, Poseł nadzwyczajny i Minister upelnomocniony Haïti w Paryżu;

Za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA HEDŻAZU:

Pan Rustem HAÏDAR;
Pan Abdul Hadi AOUNI;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ HONDURAS:

Dr. Policarpo BONILLA, w specjalnej misji w Waszyngtonie, były Prezydent Rzeczypospolitej Honduras, Poseł nadzwyczajny i Minister upelnomocniony;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ LIBERYJSKIEJ:
Wielmożny Charles Dunbar Burgess KING, Sekretarz Stanu;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ NIKARAGUA:

Pan Salvador CHAMORRO, Prezydent Izby deputowanych;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ PANAMA:

Pan Antonio BURGOS, Poseł nadzwyczajny i Minister uppełnomocniony Panamy w Madrycie;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ PERU:

Pan Carlos G. CANDAMO, Poseł nadzwyczajny i Minister uppełnomocniony Peru w Paryżu;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ:

Pan Ignacy J. PADEREWSKI, Prezydent Rady Ministrów, Minister Spraw Zagranicznych;

Pan Roman DMOWSKI, Prezes Komitetu Narodowego Polskiego;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ PORTUGALSKIEJ:

Dr. Affonso Augusto da COSTA, były Prezydent Rady Ministrów;

Pan Augusto Luiz Vieira SOARES, były Minister Spraw Zagranicznych;

Za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA RUMUNJI:

Pan Ion J. C. BRATIANO, Prezydent Rady Ministrów, Minister Spraw Zagranicznych;

Jenerał Constantin COANDA, Jenerał Korpusu Armji, Adjutant królewski, były Prezydent Rady Ministrów;

Za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA SERBÓW, KROATÓW I SŁOWEŃCÓW:

Pan Nicolas P. PACHITCH, były Prezydent Rady Ministrów;
Pan Ante TRUMBIC, Minister Spraw Zagranicznych;
Pan Milenko VESNITCH, Poseł nadzwyczajny i Minister upoważniony
J. K. M. Króla Serbów, Kroatów i Słoweńców w Paryżu;

Za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA SYJAMU:

Jego Książęca Mość Książę CHAROON, Poseł nadzwyczajny i Minister upoważniony J. K. M. Króla Syjamu w Paryżu;
Jego Wysokość Książę TRAIKOS PRABANDHU, Podsekretarz Stanu dla
Spraw Zagranicznych;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ CZECHO-SŁOWACKIEJ:

Pan Karel KRAMAR, Prezydent Rady Ministrów;
Pan Eduard BENES, Minister Spraw Zagranicznych;

Za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ URUGWAY:

Pan Juan Antonio BUERO, Minister Spraw Zagranicznych, b. Minister Przemysłu;

Za NIEMCY:

Pan Hermann MÜLLER, Minister Spraw Zagranicznych Rzeszy;
Doktor BELL, Minister Rzeszy;

działający w imieniu Cesarstwa Niemieckiego i w imieniu wszystkich składających je Państw i każdego z nich z osobna.

KTÓRZY, po wymianie swych pełnomocnictw, uznanych za dobre i należyte co do formy, ZGODZILI SIĘ NA NASTĘPUJĄCE POSTANOWIENIA:

Począwszy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu zakończy się stan wojenny. Od tej chwili, z zastrzeżeniem postanowień tego Traktatu, zostaną na nowo podjęte urzędowe stosunki Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych z Niemcami oraz z poszczególnymi Państwami niemieckimi.

C Z Ę Ś Ć 1.

U M O W A
Z W I Ą Z K U N A R O D Ó W.

WYSOKIE UKŁADAJĄCE SIĘ STRONY,
Zważywszy, że w celu rozwoju współdziałania narodów oraz zapewnienia im pokoju i bezpieczeństwa ważnem jest
przyjąć pewne zobowiązania nie uciekania się do wojny,
utrzymywać jawne stosunki międzynarodowe, oparte na sprawiedliwości i honorze,
zachowywać ściśle przepisy prawa międzynarodowego, uznane odtąd za prawidłó postępowania Rządów,
przestrzegać sprawiedliwości i skrupulatnie szanować wszelkie zobowiązania Traktatowe w stosunkach wzajemnych między zorganizowanemi narodami,
Przyjmują niniejszą Umowę, która ustanawia Związek Narodów.

ARTYKUŁ 1.

Pierwszymi Członkami Związku Narodów są Ci z Podpisujących, którzy są wymienieni w Aneksie do niniejszej Umowy, oraz Państwa, również wyszczególnione w Aneksie, które bez zastrzeżeń do tej Umowy przystąpią, składając deklarację w Sekretarjacie w przeciągu dwu miesięcy od chwili uprawomocnienia się Umowy, co zostanie notyfikowanie innym Członkom Związku.

Każde Państwo, Posiadłość lub Kolonja, rządzące się samodzielnie, a nie wymienione w Aneksie, może zostać Członkiem Związku, oile za jego przyjęciem wypowiedzą się dwie trzecie Zgromadzenia, pod warunkiem jednak, że da rzeczywiste rękojmie co do swych szczerych zamiarów przestrzegania zobowiązań międzynarodowych, oraz że przyjmie postanowione przez Związek uregulowanie sił zbrojnych oraz zbrojeń lądowych, morskich i lotniczych.

Każdy Członek Związku może, w dwa lata po uprzedzeniu o swym zamiarze, wystąpić ze Związku pod warunkiem, że wypełni do chwili wystąpienia wszystkie swe międzynarodowe zobowiązania wraz z zobowiązaniami z tej Umowy płynącemi.

ARTYKUŁ 2.

Związek wykonywa działalność, w niniejszej Umowie oznaczoną, za pomocą Zgromadzenia i za pomocą Rady przy udziale stałego Sekretarjatu.

ARTYKUŁ 3.

Zgromadzenie składa się z Przedstawicieli Członków Związku.

Zbiera się ono w oznaczonych odstępach czasu oraz ilekroć tego wymagają okoliczności, w siedzibie Związku lub w innym miejscu, które będzie wyznaczone.

Zgromadzenie rozpoznaje wszystkie sprawy, wchodzące w zakres działania Związku lub dotyczące pokoju świata. Każdy Członek Związku może mieć w Zgromadzeniu nie więcej nad trzech Przedstawicieli i rozporządza tylko jednym głosem.

ARTYKUŁ 4.

Rada składa się z Przedstawicieli Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych oraz z przedstawicieli czterech innych Członków Związku. Tych czterech członków Związku wybiera dowolnie Zgromadzenie, przytem w odstępach czasu, jakie uzna za stosowne. Do chwili pierwszego wyboru przez Zgromadzenie członkami Rady są przedstawiciele Belgji, Brazylii, Hiszpanji i Grecji.

Za zgodą większości Zgromadzenia Rada może wyznaczyć innych Członków Związku, którzy będą odtąd stale reprezentowani w Radzie. Rada za zgodą większości Zgromadzenia może również powiększyć liczbę członków Związku; ich Przedstawiciele zasiądą w Radzie z wyboru Zgromadzenia.

Rada zbiera się, ilekroć to się okaże potrzebnem, a przynajmniej raz do roku, w siedzibie Związku lub w innym miejscu, które zostanie wyznaczone.

Rada rozpoznaje wszystkie sprawy, wchodzące w zakres działania Związku, lub dotyczące pokoju świata.

Każdy Członek Związku, w Radzie nie reprezentowany, będzie wezwany, aby wysłał tam swego Przedstawiciela, ilekroć Radzie zostanie przedłożona sprawa, która szczególnie dotyka jego interesów.

Każdy Członek Związku, w Radzie reprezentowany, ma w niej jeden tylko głos i jednego tylko Przedstawiciela.

ARTYKUŁ 5.

Oile wyraźnie nie zostało inaczej postanowione w tej Umowie lub w niniejszym Traktacie, uchwały Zgromadzenia lub Rady zapadają przez jednomyślną uchwałę Członków Związku, na posiedzeniu reprezentowanych.

O wszystkich zagadnieniach, dotyczących postępowania na posiedzeniach Zgromadzenia lub Rady, nie wyłączając wyznaczenia Komisji do zbadania poszczególnych spraw, rozstrzyga Zgromadzenie lub Rada większością głosów Członków Związku, reprezentowanych na posiedzeniu.

Pierwsze posiedzenie Zgromadzenia i pierwsze posiedzenie Rady zwoła Prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki.

ARTYKUŁ 6.

Stały Sekretarjat będzie utworzony w siedzibie Związku.

Składać się ma z Sekretarza jeneralnego oraz potrzebnych sekretarzy i personelu.

Pierwszy Sekretarz jeneralny jest wymieniony w Aneksie. Następnym Sekretarzy jeneralnych będzie mianowała Rada z aprobatą większości Zgromadzenia.

Sekretarzy i personel Sekretarjatu mianować będzie Sekretarz jeneralny z aprobatą Rady.

Sekretarz jeneralny Związku będzie z samego prawa Sekretarzem jeneralnym Zgromadzenia i Rady.

Koszty Sekretariatu ponosić będą Członkowie Związku w stosunku, ustanowionym dla międzynarodowego Biura Wszecchświatowego Związku Pocztowego.

ARTYKUŁ 7.

Siedzibę Związku ustanawia się w Genewie.

Rada może w każdej chwili ustanowić siedzibę gdzieindziej. Wszystkie stanowiska w Związku lub w związanych z nim gałęziach służby, nie wyłączając Sekretariatu, są narówni dostępne dla mężczyzn i kobiet.

Przedstawiciele Członków Związku oraz ich urzędnicy przy wykonywaniu swych czynności korzystają z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych.

Budowle i tereny zajęte przez Związek, jego urzędy, lub jego posiedzenia, są nietykalne.

ARTYKUŁ 8.

Członkowie Związku uznają, że utrzymanie pokoju wymaga ograniczenia zbrojeń narodowych do minimum, dającego się pogodzić z bezpieczeństwem narodem, oraz z przymusem przeprowadzaniem zobowiązań międzynarodowych przez wspólne działanie. Uwzględniając geograficzne położenie i specjalne warunki każdego Państwa, Rada opracuje plany tego ograniczenia dla przedłożenia poszczególnym Rządom do rozważenia i decyzji.

Plany te będą poddawane ponownemu rozważeniu i, w razie potrzeby, rewizji przynajmniej co lat dziesięć.

Ustalone w ten sposób i przyjęte przez poszczególne Rządy granice zbrojeń nie będą mogły być przekroczone bez zgody Rady.

Zważywszy, że fabrykacja prywatna amunicji i materiału wojennego nasuwa poważne zarzuty, Członkowie Związku polecają Radzie, aby obmyślił środki, jak uniknąć szkodliwych tej fabrykacji skutków, uwzględniając potrzeby Członków Związku, którzy sami nie mogą wytwarzać amunicji i materiału wojennego, niezbędnych do ich własnego bezpieczeństwa.

Członkowie Związku zobowiązują się udzielać sobie nawzajem szczerych i zupełnych wiadomości, dotyczących stopy swych zbrojeń, programów wojskowych, morskich i lotniczych oraz stanu tych gałęzi przemysłu, które mogą być przystosowane do celów wojennych.

ARTYKUŁ 9.

Utworzona zostanie stała Komisja, której zadaniem będzie przedkładać Radzie uwagi co do wykonania przepisów, zawartych w artykułach 1 i 8 oraz co do wszystkich wogóle spraw wojskowych, morskich i lotniczych.

ARTYKUŁ 10.

Członkowie Związku zobowiązują się szanować i chronić przed wszelką napaścią z zewnątrz obecną nietykalność terytorjalną i niezależność polityczną wszystkich Członków Związku. W razie podobnej napaści, jej groźby lub niebezpieczeństwa, Rada wskaże środki jak zapewnić wykonanie niniejszego zobowiązania.

ARTYKUŁ 11.

Oświadcza się wyraźnie, że wszelka wojna lub groźba wojny, niezależnie od tego, czy jest wprost wymierzona lub nie przeciw jednemu z Członków Związku, dotyczy interesów całego Związku, który winien przedsięwziąć wszelkie środki, zdolne skutecznie zabezpieczyć pokój między Narodami. W takim wypadku Sekretarz generalny na żądanie któregokolwiek Członka Związku zwoła niezwłocznie Radę.

Również oświadcza się niniejszem, że każdemu z Członków Związku, jako przyjacielowi, przysługuje prawo zwrócić uwagę Zgromadzenia lub Rady na każdą okoliczność, dotyczącą stosunków międzynarodowych i zagrażającą pokojowi, lub dobremu porozumieniu między narodami, od których zależy utrzymanie pokoju.

ARTYKUŁ 12.

Członkowie Związku, gdyby między nimi powstał spór, mogący spowodować zerwanie stosunków, zgadzają się przedłożyć go już to sądowi rozjemczemu, już to na rozpatrzenie Rady, zgadzają się również na to, że w żadnym przypadku nie powinni uciekać się do wojny przed upływem trzech miesięcy od wyroku rozjemczego, lub sprawozdania Rady.

We wszystkich wypadkach, przewidzianych niniejszym artykułem, wyrok rozjemców powinien być wydany we właściwym terminie, zaś sprawozdanie Rady powinno być sporządzone w ciągu 6 miesięcy od dnia przedłożenia jej sporu.

ARTYKUŁ 13.

Członkowie Związku zgadzają się, że w razie gdyby między nimi powstał spór, nadający się ich zdaniem do rozstrzygnięcia rozjemczego i gdyby spór ten nie mógł być załatwiony zadawalająco w drodze dyplomatycznej, to sprawa będzie w całej rozciągłości oddana sądowi rozjemczemu.

Jako spory nadające się w ogólności do rozstrzygnięcia rozjemczego zostają uznane te, które wynikają z wykładni traktatów, wszystkie spory powstające na gruncie prawa międzynarodowego, spory dotyczące ustalenia faktów, które, gdyby zostały stwierdzone, stanowiłyby naruszenie zobowiązań międzynarodowych, wreszcie spory co do wielkości i natury odszkodowania z tytułu podobnego naruszenia.

Sądem rozjemczym, któremu spór zostanie poddany, będzie ten, który wskażą Strony lub ten, który został przewidziany w uprzednio zawartych przez nie Konwencjach.

Członkowie Związku zobowiązują się wykonywać w dobrej wierze wydane wyroki i nie uciekać się do wojny z Członkiem Związku, który się do wyroku zastosuje. W razie odmowy zastosowania się do wyroku Rada zaproponuje środki, zdolne zapewnić mu skuteczność.

ARTYKUŁ 14.

Radzie przekazuje się przygotowanie projektu stałego Trybunału sprawiedliwości międzynarodowej i przedstawienie projektu Członkom Związku. Trybunał ten rozpatrywać będzie wszystkie spory o charakterze międzynarodowym, przedłożone mu przez Strony. Będzie wypowiadał doradczo zdanie o wszystkich sporach i sprawach, z którymi zwróci się doń Rada lub Zgromadzenie.

ARTYKUŁ 15.

Jeżeli między Członkami Związku powstanie spór, który mógłby sprowadzić zerwanie stosunków i jeżeli on nie zostanie poddany sądowi rozjemczemu, przewidzianemu w art. 13, to Członkowie Związku zgadzają się przedłożyć go Radzie. W tym celu wystarczy, by jedna ze Stron zawiadomiła o sporze Sekretarza jeneralnego, który zarządzi wszelkie środki celem przystąpienia do wszechstronnego rozpoznania i zbadania sporu.

Strony winny w możliwie najkrótszym czasie przedstawić Sekretarzowi jeneralnemu stan sprawy ze wszystkimi dotyczącymi faktami i dowodami. Rada może nakazać natychmiastowe ich ogłoszenie.

Rada będzie się starała zapewnić załatwienie sporu. W razie wyniku dodatniego Rada, w miarę jak uzna to za pożyteczne, ogłosi przedstawienie stanu faktycznego, niezbędne jego wyjaśnienie i sposób załatwiania sporu.

Jeżeli spór nie będzie mógł być załatwiony, Rada ułoży i poda do wiadomości publicznej sprawozdanie, przyjęte jednomyślnie albo większością głosów, z przedstawieniem okoliczności sporu oraz rozwiązania przez Radę zaleconego, jako najstuszej i najodpowiedniejszego w danej sprawie.

Każdy Członek Związku, w Radzie reprezentowany, może również podać do publicznej wiadomości przedstawienie faktycznego stanu sporu i swe własne wnioski.

Jeżeli sprawozdanie zostanie przyjęte jednomyślnie, przyczem głos Przedstawicieli Stron nie bierze się w rachubę przy obliczaniu tej jednomyślności, to Członkowie Związku zobowiązują się nie uciekać się do wojny ze stroną, która się do wniosku sprawozdania zastosuje.

Gdyby Radzie nie udało się doprowadzić do jednomyślnego przyjęcia sprawozdania przez wszystkich Członków, poza przedstawicielami stron spór wiodących, to Członkowie Związku zastrzegają sobie prawo działania, jak to uznają za niezbędne, w obronie prawa i sprawiedliwości.

Jeżeli jedna ze Stron będzie twierdziła i Rada uzna, że spór dotyczy sprawy, którą prawo międzynarodowe pozostawiło wyłącznej kompetencji tej strony, to Rada stwierdzi to w sprawozdaniu, nie zalecając żadnego rozwiązania.

Rada może w każdym wypadku, przewidzianym w niniejszym artykule, przedłożyć spór Zgromadzeniu. Spór musi być przedłożony Zgromadzeniu, oile jedna ze Stron tego zażąda; żądanie to winno być zgłoszone przed upływem 14 dni od wprowadzenia sporu przed Radę.

We wszystkich sprawach, przedkładanych Zgromadzeniu, przepisy niniejszego artykułu i art. 12 co do postępowania i atrybucji Rady, stosować się będą także do postępowania i atrybucji Zgromadzenia.

Sprawozdanie Zgromadzenia, zatwierdzone przez Przedstawicieli Członków Związku, reprezentowanych w Radzie, oraz przez większość pozostałych Członków Związku, wyjąwszy w każdym wypadku Przedstawicieli Stron, mieć będzie taki sam skutek, jak sprawozdanie Rady, przyjęte jednomyślnie przez jej Członków, którzy nie są Przedstawicielami Stron.

ARTYKUŁ 16.

Jeżeli jeden z Członków Związku ucieka się do wojny wbrew zobowiązaniom przyjętym w art. 12, 13 lub 15, uważany będzie *ipso facto* za dopuszczającego się aktu wojennego przeciw wszystkim Członkom Związku. Ci zobowiązują się zerwać z nim natychmiast wszystkie stosunki handlowe i finansowe, zakazać wszelkich stosunków między swymi obywatelami a obywatelami Państwa, które złamało Umowę, wreszcie przerwać wszelkie porozumienie w sprawach finansowych, handlowych czy osobistych między obywatelami tego Państwa a obywatelami innych Państw, należących do Związku lub do niego nie należących.

W podobnym wypadku obowiązkiem Rady będzie wskazać poszczególnym Rządom, jakim kontyngensem sił wojskowych, morskich i lotniczych każdy z Członków Związku ma współdziałać w siłach zbrojnych, przeznaczonych do tego, by wymusić poszanowanie zobowiązań Związku.

Członkowie Związku zgadzają się nadto udzielać sobie wzajem poparcia w przeprowadzeniu zarządzeń gospodarczych i finansowych, które będą przedsiębrane na mocy niniejszego artykułu, aby możliwie zmniejszyć wynikające z tych zarządzeń straty i niedogodności. Również wspierać się będą wzajemnie w oporze przeciw specjalnym środkom, jakie wobec jednego z nich stosować będzie Państwo, które złamało Umowę. Wreszcie poczynią niezbędne zarządzenia, by ułatwić przejście przez swe terytoria wojskom każdego Członka Związku, biorącego udział we wspólnej akcji, mającej na celu zapewnienie poszanowania zobowiązań Związku.

Każdy Członek Związku, który się stał winnym złamania jednego z zobowiązań, wynikających z tej Umowy, może być wykluczony ze Związku. Wykluczenie będzie orzeczone w głosowaniu wszystkich pozostałych Członków Związku, w Radzie reprezentowanych.

ARTYKUŁ 17.

W przypadku sporu między Państwami, z których tylko jedno jest Członkiem Związku, lub też żadne doń nie należy, Państwo lub Państwa wobec Związku obce, zostaną dla załatwienia danego sporu na warunkach, uznanych przez Radę za słuszne, wezwane do poddania się takim samym zobowiązaniom, jakie ciążyą na Członkach Związku. Jeżeli zastosują się one do wezwania, to będą miały do nich zastosowanie postanowienia art. 12 do 16 z zastrzeżeniem zmian, które Rada uzna za konieczne.

Po wysłaniu wezwania Rada zarządzi rozpoznanie okoliczności sporu i zaproponuje załatwienie, które jej się wyda w danym poszczególnym wypadku najlepszym i najskuteczniejszym.

Jeżeli Państwo wezwane nie zechce w celu załatwienia danego sporu poddać się zobowiązaniom Członka Związku i ucieknie się do wojny z Członkiem Związku, natenczas zostaną doń zastosowane przepisy art. 16.

Jeżeli obie wezwane Strony odmówią poddania się zobowiązaniom Członka Związku, mającym na celu uregulowanie sporu, to Rada będzie mogła przedsięwziąć wszelkie środki i czynić wszelkie propozycje, zdolne zapobiec krokowi nieprzyjacielskim i zapewnić rozwiązanie konfliktu.

ARTYKUŁ 18.

Każdy traktat lub zobowiązanie międzynarodowe, zaciągnięte w przyszłości przez Członka Związku, zostanie natychmiast przez Sekretariat zarejestrowane i ogłoszone w możliwie najkrótszym czasie. Żaden z tych traktatów i żadne z zobowiązań międzynarodowych nie zyska mocy obowiązującej, zanim nie zostanie zarejestrowane.

ARTYKUŁ 19.

Zgromadzenie może od czasu do czasu wzywać Członków Związku, aby przystąpili do ponownego zbadania traktatów, które nie dają się już stosować, oraz położenia międzynarodowego, którego dalsze trwanie mogłoby zagrozić pokojowi świata.

ARTYKUŁ 20.

Członkowie Związku uznają, każdy za siebie, że Umowa niniejsza odwołuje wszystkie zobowiązania lub porozumienia inter se, nie dające się pogodzić z jej brzmieniem, i zobowiązują się uroczyście nie zaciągać w przyszłości podobnych.

Jeżeli który z Członków Związku przed wstąpieniem do Związku zaciągnął zobowiązania, nie dające się pogodzić z brzmieniem Umowy, winien poczynić niezwłocznie kroki, celem uwolnienia się od tych zobowiązań.

ARTYKUŁ 21.

Zobowiązania międzynarodowe takie, jak traktaty w sprawie rozjemstwa i porozumienia, dotyczące pewnego terytorjum, jak doktryna Monroe'go, zapewniające utrzymanie pokoju, nie są uważane za niedające się pogodzić z postanowieniami niniejszej Umowy.

ARTYKUŁ 22.

Następujące zasady stosują się do kolonji i do terytorjów, które na skutek wojny przestały być pod zwierzchnictwem Państw, dotychczas niemi rządzących, a które są zamieszkane przez ludy, jeszcze niezdolne do rządzenia się samodzielnie w szczególnie trudnych warunkach nowożytnego świata. Dobrobyt i rozwój tych ludów stanowią święte posłannictwo cywilizacji i dlatego godzi się włączyć do niniejszej Umowy rękojmie spełnienia tego posłannictwa.

Najlepszym sposobem urzeczywistnienia w praktyce tej zasady jest powierzenie opieki nad temi ludami narodom rozwiniętym, które ze względu na swe zasoby, doświadczenie i położenie geograficzne mogą najskuteczniej przyjąć na siebie podobną odpowiedzialność i zechcą ją przyjąć; narody te wykonywałyby opiekę w charakterze Mandatarjuszków Związku i w jego imieniu.

Charakter mandatu winien być różny zależnie od stopnia rozwoju ludu, położenia geograficznego terytorjum, jego warunków gospodarczych i innych podobnych czynników.

Niektóre społeczności, które należały poprzednio do Cesarstwa Otomańskiego, osiągnęły taki stopień rozwoju, że ich istnienie niepodległe może być uznane tymczasowo, pod warunkiem, że rady i pomoc Mandatarjusza kierować będą ich administracją aż do chwili, kiedy się staną zdolne do samodzielnych rządów. Życzenia tych społeczności winny być w pierwszym rzędzie wzięte pod rozwagę przy wyborze Mandatarjusza.

Stopień rozwoju, na którym znajdują się inne ludy, w szczególności w Afryce środkowej, wymaga, aby Mandatarjusz podjął zarząd terytorjum na warunkach, które uniemożliwią nadużycia, jak handel niewolnikami, bronią i alkoholem, zapewnią wolność sumienia i religji, z temi tylko ograniczeniami, których może wymagać utrzymanie porządku publicznego i dobrych obyczajów, zabronią wnoszenia fortec, tworzenia stacji wojskowych i morskich oraz wyszkolenia wojskowego tubylców, o ile to nie jest konieczne ze względów policyjnych lub do obrony terytorjum, wreszcie zapewnią innym Członkom Związku równe warunki wymiany i handlu.

W końcu, są takie terytorja, jak Afryka południowo-zachodnia i niektóre wyspy Oceanu Spokojnego, które dla swej nielicznej ludności, niewielkiego obszaru, oddalenia od ognisk cywilizacji, przyległości geograficznej do terytorjum Mandatarjusza, lub dla innych powodów mogłyby być rządzone najlepiej pod panowaniem ustaw Mandatarjusza jako część nierozdzielna jego terytorjum, z zastrzeżeniem jednak wyszczególnionych wyżej rękojmiami w interesie ludności tubylczej.

We wszystkich tych wypadkach Mandatarjusz winien przedkładać Radzie coroczne sprawozdanie o powierzonych mu terytorjach.

Jeżeli granice władzy, nadzoru i zarządu, które ma sprawować Mandatarjusz, nie zostały ułożone uprzednio w Konwencji między Członkami Związku, odpowiednie postanowienia pod tym względem poweźmie Rada.

Stała Komisja będzie odbierała i badała sprawozdania roczne Mandatarjuszy oraz udzielała Radzie opinii we wszystkich sprawach, związanych z wykonaniem mandatu.

ARTYKUŁ 23

Z zastrzeżeniem i zgodnie z postanowieniami Konwencji międzynarodowych, już zawartych, lub zawrzeć się mających, Członkowie Związku:

- a) dołożą wszelkich starań, aby ustanowić i utrzymać słuszne i ludzkie warunki pracy dla mężczyzn, kobiet i dzieci, zarówno na swych własnych terytorjach, jak i we wszystkich krajach, dokąd sięgają ich stosunki handlowe i przemysłowe, oraz utworzyć i utrzymywać potrzebne w tym celu organizacje międzynarodowe;
- b) zobowiązują się zapewnić sprawiedliwe postępowanie z ludnością tubylczą na terytorjach, poddanych ich zarządowi;
- c) powierzają Związkowi ogólny nadzór nad porozumieniami w sprawie handlu kobietami i dziećmi, handlu opium i innymi szkodliwymi środkami (drugs);
- d) powierzają Związkowi nadzór ogólny nad handlem bronią i amunicją z krajami, w których kontrola tego handlu jest konieczna dla powszechnego dobra;
- e) wydadzą niezbędne zarządzenia celem zapewnienia i utrzymania wolności komunikacji, tranzytu oraz sprawiedliwego traktowania handlu wszystkich Członków Związku, przyczem rozumie się, że szczególne potrzeby okolic zniszczonych podczas wojny 1914—1918 r. będą musiały być wzięte pod uwagę;
- f) dołożą starań celem poczynienia zarządzeń międzynarodowych dla zapobiegania chorobom oraz ich zwalczania.

ARTYKUŁ 24.

Wszystkie biura międzynarodowe, utworzone poprzednio na mocy traktatów zbiorowych, będą poddane władzy Związku, oile nastąpi na to zgoda Stron, które te traktaty podpisały. Wszystkie inne biura międzynarodowe i komisje dla uregulowania spraw międzynarodowych, które zostaną w następstwie utworzone, będą poddane władzy Związku.

Co się tyczy wszystkich spraw o znaczeniu międzynarodowym, normowanych przez Konwencje ogólne, ale nie poddanych nadzorowi komisji lub biur międzynarodowych, Sekretarjat Związku będzie, na żądanie Stron i za zgodą Rady, gromadził wszystkie potrzebne wiadomości i udzielał ich, oraz służył wszelką pomocą konieczną lub pożądaną.

Rada może postanowić, że koszty utrzymania biur lub komisji, poddanych władzy Związku, zostaną policzone na poczet wydatków Sekretarjatu.

ARTYKUŁ 25.

Członkowie Związku zobowiązują się zachęcać do tworzenia, oraz popierać tworzenie i współdziałanie dobrowolnych organizacji narodowych Czerwonego

Krzyża, należycie uznanych, a mających za zadanie podniesienie zdrowotności, zapobieganie chorobom i łagodzenie cierpień na świecie.

ARTYKUŁ 26.

Poprawki niniejszej Umowy nabierają mocy obowiązującej z chwilą ich ratyfikacji przez Członków Związku, których Reprezentanci tworzą Radę i przez większość tych, których Reprezentanci tworzą Zgromadzenie.

Każdemu Członkowi Związku wolno jest nie przyjąć poczynionych w Umowie poprawek, w którym to wypadku przestaje on być Członkiem Związku.

ANEKS.

I. PIERWSI CZŁONKOWIE ZWIĄZKU NARODÓW PODPISUJĄCY TRAKTAT POKOJU.

STANY ZJEDNOCZONE	EKWATOR	POLSKA
AMERYKI	FRANCJA	PORTUGALJA
BELGJA	GRECJA	RUMUNJA
BOLIWJA	GWATEMALA	PAŃSTWO SERBSKO-
BRAZYLJA	HAITI	KROACKO-SŁOWEŃSKIE
IMPERJUM W. BRYTANJI	HEDŽAS	SYJAM
KANADA	HONDURAS	CZECHO-SŁOWACJA
AUSTRALJA	WŁOCHY	URUGWAJ
AFRYKA POŁUDNIOWA	JAPONJA	
NOWA ZELANDJA	LIBERJA	
INDJE	NIKARAGUA	
CHINY	PANAMA	
KUBA	PERU	

PAŃSTWA WEZWANE DO PRZYSTĄPIENIA DO UMOWY.

ARGENTYNA	NORWEGJA	SZWECJA
CHILI	PARAGWAJ	SZWAJCARJA
KOLUMBIA	HOLANDJA	WENEZUELA.
DANJA	PERSJA	
HISZPANJA	SALWADOR	

II. PIERWSZY SEKRETARZ JENERALNY

ZWIĄZKU NARODÓW.

Wielmożny Pan James Eric DRUMMOND, K. C. M. G., C. B.

C Z Ę Ś Ć II.

GRANICE NIEMIEC.

ARTYKUŁ 27.

Granice Niemiec będą następujące:

1°. Z Belgją:

Od punktu zetknięcia się trzech granic: Belgji, Holandji i Niemiec, w kierunku południowym:

północno-wschodnia granica dawniejszego terytorjum neutralnego Moresnet, dalej wschodnia granica powiatu Eupen, dalej granica między Belgją a powiatem Montjoie, dalej północno-wschodnia granica powiatu Malmédy aż do zetknięcia się jej z granicą Luksemburgu.

2°. Z Luksemburgiem:

Granica z 3 sierpnia 1914 r. aż do jej zetknięcia się z granicą Francji z 18 lipca 1870 r.

3°. Z Francją:

Granica z 18 lipca 1870 r. od Luksemburga do Szwajcarii, z zastrzeżeniem postanowień artykułu 48 Działu IV (Zagłębie Sarry) Części III.

4°. Ze Szwajcarią:

Granica obecna.

5°. Z Austrią:

Granica z 3 sierpnia 1914 r. od Szwajcarii do Czecho-Słowacji, określonej niżej.

6°. Z Czecho-Słowacją:

Granica między Niemcami a Austrią z 3 sierpnia 1914 r., od punktu jej zetknięcia się z dawną granicą administracyjną, dzielącą Czechy od prowincji Górnej Austrii do północnego punktu występu dawnej prowincji Śląska austriackiego, położonego mniej-więcej 8 km. na wschód od Prudnika.

7°. Z Polską:

Od punktu powyżej określonego aż do punktu, który będzie oznaczony na miejscu, położonego mniej-więcej o dwa kilometry na wschód od Woskowic Małych:

granica taka, jaka będzie określona zgodnie z artykułem 88 niniejszego Traktatu;

stamtąd, ku północy aż do punktu, gdzie granica administracyjna Poznańskiego przecina rzekę Barycz:

linja, która będzie oznaczona na miejscu, pozostawiająca Polsce miejscowości Skorischau, Rychtal, Trębaczów, Dziadowa Kłoda, Ślizów, Kozła Wielka, Pisarzowice, Rybiń, Niwki Książęce, Pawłów, Czeszno (Cześć), Konradów, Jankowice, Modzinowe, Bogdaj, a Niemcom miejscowości Woskowice Małe, Kowalowice, Głuszyna, Dalborowice, Reesewitz, Stradomia, Syców, Kraszów, Międzybórz, Domasławice, Wedelsdorf, Kuźnica Czeszyńska;

stamtąd ku północo-zachodowi granica administracyjna Poznańskiego aż do punktu, gdzie granica ta przecina linję drogi żelaznej Rawicz—Wąsosz;

stamtąd aż do punktu, gdzie granica administracyjna Poznańskiego przecina drogę Rydzyna—Czernina:

linja, która będzie oznaczona na miejscu, przechodząca na zachód od Triebusz i Jabłonny i na wschód od Saborwitz;

stamtąd granica administracyjna Poznańskiego aż do punktu jej zetknięcia się z wschodnią granicą administracyjną powiatu (Kreis) wschowskiego;

stamtąd ku północo-zachodowi aż do punktu, który będzie obrany na drodze pomiędzy miejscowościami Kargową i Kopanicą;

linja, która będzie obrana na miejscu, przechodząca na zachód od miejscowości Dębowa Łęka, Brenno, Wieleń, Kaszczor, Kębłowo, i na wschód od miejscowości Olbrachcice, Bukowe, Lgiń, Wijewo, Łupice, Świętno;

stamtąd aż do najdalej na północ wysuniętego punktu jeziora Chłop:

linja, która będzie oznaczona na miejscu, a przejdzie środkiem jezior; w każdym razie miasto i stacja Zbąszyń (włącznie z punktem połączenia linii Swiebodzina — Zbąszyń i Cylichowa — Zbąszyń) pozostaną na terytorjum polskiem;

stamtąd ku północo-wschodowi aż do punktu zetknięcia się granic powiatów (Kreis) skwirzyńskiego, międzychodzkiego i międzyrzeckiego:

linja, która będzie oznaczona na miejscu na wschód od Pszczewa:

stamtąd ku północy, granicą, dzielącą powiaty (Kreise) skwirzyński i międzychodzki, następnie ku wschodowi północna granica Poznańskiego aż do punktu, gdzie linja ta przecina rzekę Noteć;

stamtąd w górę rzeki aż do miejsca, gdzie do niej wpada rzeka Gwda;

bieg rzeki Noteci;

stamtąd w górę rzeki, aż do punktu, który będzie obrany mniej-więcej o 6 kilometrów na południowy wschód od Piły:

Woskowice Małe — Lorzendorf, Barycz — Bartsch, Rychtal—Reichtal, Trębaczów — Trembatschau, Dziadowa Kłoda — Kunzendorf, Ślizów — Schleise, Kozła Wielka—Grosz — Kosel, Pisarzowice—Schreibersdorf, Rybiń—Rippin, Niwki Książęce—Fürstlich Niefken, Pawłów—Pawelau, Czeszno (Cześć)—Tscheschen, Konradów—Konradau, Jankowice—Johannisdorf, Modzinowe—Modzenowe, Bogdaj—Bogdaj, Kowalowice—Kaulwitz, Głuszyna—Glausche, Dalborowice—Dalbersdorff, Stradomia—Stradam, Syców Grosz—Wartenberg, Kraszów—Kraschen, Międzybórz—Neu-Mittelwalde, Domasławice—Domaslawitz, Kuźnica Czeszyńska — Tscheschen-Hammer, Rawicz — Rawitsch, Wąsosz—Herrnstadt, Rydzyna—Reisen, Czernina—Tschirnau, Triebusz—Triebusch, Jabłonna—Gabel.

Wschowa — Fraustadt, Kargowa—Unruhstadt, Kopanica—Kopnitz, Dębowa Łęka—Geyersdorf, Brenno—Brenno, Wieleń—Fehlen, Kaszczor—Altkloster, Kębłowo—Kiebel, Olbrachcice — Ulbersdorf, Bukowe—Buchwald, Lgiń—Ilgen, Wijewo—Weine, Łupice — Lupitze, Świętno — Schwenten, Chłop—Chłop, Zbąszyń—Bentschen, Swiebodzina—Schwiebus, Cylichowa—Züllichau, Skwirzyna—Schwerin, Międzychód—Birnbaum, Międzyrzec — Meseritz, Pszczew — Betsche, Noteć — Netze, Gwda—Küddow.

bieg rzeki Gwdy;

stamtąd aż do punktu najbardziej południowego wgięcia, utworzonego przez północną granicę Poznańskiego, mniej-więcej o 5 kilometrów na zachód od Starogo:

linja, która będzie oznaczona na miejscu, a pozostawi w tym okręgu linję drogi żelaznej Piła — Chojnice całkowicie na terytorjum niemieckiem;

stamtąd granica Poznańskiego ku północo-wschodowi aż do krańca występu, który ta granica tworzy mniej-więcej o 15 kilometrów na wschód od Złotowa;

stamtąd ku północo-wschodowi aż do punktu zetknięcia się rzeki Kamionki z południową granicą powiatu chojnickiego, mniej-więcej o trzy kilometry na północny wschód od Gronowa:

linja, która będzie oznaczona na miejscu, a pozostawi Polsce następujące miejscowości: Jazdrowy, Lutowo, Lutówko, Witkowo, a Niemcom następujące miejscowości: Buczek Wielki, Szyszkowo, Batorowo, Buk (Nowa Wieś), Gronowo;

stamtąd ku północy granica pomiędzy powiatami (Kreise) chojnickim i człuchowskim aż do punktu, gdzie ta granica przecina rzekę Brdę;

stamtąd aż do punktu granicy Pomorza, położonego o 15 kilometrów na wschód od Miastka:

linja, która będzie oznaczona na miejscu i pozostawi następujące miejscowości Polsce: Konarzyny, Kiełpin, Brzeźno, a Niemcom następujące miejscowości: Sępólno (Sampohl), Nowawieś, Szeinfort, Pietrzykowy;

stamtąd ku wschodowi granica Pomorza, aż do jej zetknięcia się z granicą pomiędzy powiatami (Kreise) chojnickim i człuchowskim;

stamtąd ku północy granica pomiędzy Pomorzem a Prusami Zachodnimi aż do punktu nad rzeką Redą (mniej-więcej o 3 kilometry na północo-zachód od Góry), gdzie ta rzeka otrzymuje dopływ, idący od północo-zachodu;

stamtąd aż do zakrętu rzeki Piaśnicy mniej-więcej o 1½ kilometra na północo-zachód od Warzkowa:

linja, która będzie oznaczona na miejscu;

stamtąd bieg rzeki Piaśnicy w dół rzeki, następnie środkiem jeziora Żarnowieckiego i wreszcie granica Prus Zachodnich aż do morza Bałtyckiego.

8°. Z Danją:

Granica, jaką się oznaczy według postanowień artykułów 109 do 111 Części III Działu XII (Szlewizg).

ARTYKUŁ 28.

Granica Prus Wschodnich oznaczy się jak następuje, z zastrzeżeniem postanowień Działu IX (Prusy Wschodnie) Części III:

od punktu położonego na wybrzeżu Bałtyku około 1½ km. na północ od kościoła wsi Pröbbernau, pod kątem 159° (licząc od północy ku wschodowi):

linja, mniej-więcej dwukilometrowa do oznaczenia na miejscu;

Piła — Schneidemühl, Gwda — Küddow, Stare — Stahren, Chojnice — Konitz, Złotów — Platow, Kamionka — Kamionka, Gronowo — Grunau, Jazdrowy — Jasdrowo, Lutowo — Gross Lutau, Lutówko — Klein Lutau, Witkowo — Witkau, Buczek Wielki — Gross Butzig, Szyszkowo — Cziskowo, Batorowo — Battrow, Buk (Nowa Wieś) — Böck, Człuchów — Schlochau, Brda — Brahe, Miastko — Bummelsburg

Konarzyny — Kanarzin, Kiełpin — Kelpin, Brzeźno — Adl. Briesen, Sępólno — Sampohl, Nowawieś — Neuguth, Szeinfort — Steinfort, Pietrzykowy — Gr. Peterkau, Reda — Rheda, Góra — Gohra, Piaśnica — Piaśnitz, Warzkowo — Warschkau, Żarnowiec — Sarnowitz.

stąd w linii prostej przez latarnię umieszczoną w kolanie kanału elbląskiego, mniej-więcej do punktu: 54 19'½ północnej szerokości, 19° 26' wschodniej długości od Greenwich;

stąd do najbardziej na wschód położonego ujścia Nogatu, mniej-więcej pod kątem 209°, licząc od północy ku wschodowi;

stąd biegiem Nogatu w górę do punktu, gdzie oddziela się ta rzeka od Wisły;

stąd głównym korytem żeglownym Wisły w górę, dalej południową granicą powiatu kwidzyńskiego, dalej takąż granicą powiatu suskiego ku wschodowi do punktu jej zetknięcia się z dawną granicą Prus Wschodnich;

stąd dawną granicą między Prusami Zachodnimi a Prusami Wschodnimi, dalej granicą między powiatami ostródzkim a niborskim, biegiem Szkotewki w dół rzeki, dalej w górę Nidy aż do punktu położonego mniej-więcej 5 kilometrów na zachód od Białut, a najbardziej zbliżonego do dawnej granicy rosyjskiej;

stąd ku wschodowi do punktu leżącego bezpośrednio na południe od przecięcia się drogi Niborg-Mława z dawną granicą rosyjską:

linja, mająca się oznaczyć na miejscu, a biegnąca na północ od Białut;

stąd dawną granicą rosyjską aż na wschód od Smolnik, dalej w dół głównego żeglownego koryta Niemna, dalej odnogą Skierwieth jego delty aż do zalewu kurońskiego;

stąd linją prostą do punktu zetknięcia się wschodniego brzegu mierzei kurońskiej i granicy administracyjnej, mniej-więcej 4 km. na południo-zachód od Nidden;

stąd tą granicą administracyjną do zachodniego brzegu mierzei kurońskiej.

ARTYKUŁ 29.

Granice, tu opisane, oznaczone są czerwono na mapie o podziale 1:1,000,000, dołączonej do niniejszego Traktatu pod Nr. 1.

W razie różnic między tekstem Traktatu a tą lub jakąkolwiek inną dołączoną mapą rozstrzyga tekst.

ARTYKUŁ 30.

Co się tyczy granic wyznaczonych biegiem rzek, terminy „bieg“ lub „koryto“, użyte w opisach niniejszego Traktatu, oznaczają: z jednej strony, przy rzekach nieżeglownych, linję środkową rzeki lub jej głównego ramienia, z drugiej strony, przy rzekach żeglownych, linję środkową głównego koryta żeglownego. W każdym razie będzie rzeczą Komisji granicznych, przewidzianych przez niniejszy Traktat, oznaczyć szczegółowo, czy przy ewentualnych zmianach wodnych granica pójdzie w ten sposób określonym biegiem lub korytem, czy też ustali się ją na stałe według położenia rzeki lub koryta w chwili, kiedy niniejszy Traktat uzyska moc obowiązującą.

Kwidzyń — Marienwerder, Susz — Rosenberg, Ostródz -- Osterode, Niborsk — Neidenberg, Szkolówka—Skottau, Nida—Neide, Białuty—Bialluttten, Smolniki—Schmalleningken, Kuroński zalew—Kurisches Haff, Kurońska mierzeja—Kurische Nehrung.

C Z Ę Ś Ć III.

PRZEPISY POLITYCZNE
EUROPEJSKIE.

D Z I A Ł I.

B E L G I A.

ARTYKUŁ 31.

Niemcy uznają, że Traktaty z 19 kwietnia 1839 r., które nadały Belgii ustrój przedwojenny, nie odpowiadają obecnemu położeniu rzeczy i godzą się na uchylenie pomienionych Traktatów oraz zobowiązują się już teraz uznawać i szanować wszystkie bez wyjątku konwencje, jakieby Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, albo niektóre z nich, zawarły z Rządami Belgii lub Niderlandów celem zastąpienia pomienionych Traktatów z r. 1839. Gdyby żądano formalnego przystąpienia Niemiec do tych konwencji lub do niektórych ich przepisów, to zobowiązują się one już obecnie udzielić na to swej zgody.

ARTYKUŁ 32.

Niemcy uznają zupełne zwierzchnictwo Belgii nad całością spornego obszaru Moresnet (zwanego Moresnet neutre).

ARTYKUŁ 33.

Niemcy zrzekają się na rzecz Belgii wszelkich praw i tytułów do terytorjum Moresnet pruskiego, położonego na wschód od drogi z Leodjum do Akwizgranu: część drogi, idąca szlakiem tego terytorjum, należeć będzie do Belgii.

ARTYKUŁ 34.

Pozatem Niemcy zrzekają się na rzecz Belgii wszelkich praw i tytułów do terytorjów, obejmujących całość okęgów (Kreise) Eupen i Malmédy.

W przeciągu sześciu miesięcy od chwili, gdy Traktat niniejszy otrzyma moc obowiązującą, władze belgijskie wyłożą w Eupen i w Malmédy rejestry, do których mieszkańcy pomienionych obszarów zgłaszać będą na piśmie swe życzenia co do pozostawienia całkowitych terytorjów lub ich części pod zwierzchnictwem niemieckiem.

Rząd belgijski zawiadomi Związek Narodów o wyniku tego plebiscytu. Belgja zobowiązuje się zaakceptować postanowienie Związku.

ARTYKUŁ 35.

W 15 dni od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu powołana będzie komisja, składająca się z 7 członków, z których 5 zamianują Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, jednego Niemcy i jednego Belgja, a to w celu ustalenia na miejscu nowej linii granicznej pomiędzy Belgją a Niemcami przy uwzględnieniu czynników gospodarczych i środków komunikacyjnych.

Postanowienia, większością głosów powzięte, obowiązywać będą strony zainteresowane.

ARTYKUŁ 36.

Z chwilą ostatecznego przeniesienia zwierzchnictwa nad obszarami powyżej wymienionemi obywatele niemieccy, stale na tych terytorjach przebywający, stają się z samego prawa obywatelami belgijskimi z wyłączeniem przynależności niemieckiej.

Wszakże ci obywatele niemieccy, którzy osiedlili się na tych obszarach po dniu 1 sierpnia 1914 r., nie będą mogli nabyć przynależności belgijskiej bez zezwolenia Rządu belgijskiego.

ARTYKUŁ 37.

W przeciągu 2 lat po ostatecznem przeniesieniu zwierzchnictwa nad terytorjami, przyznanemi Belgji na zasadzie niniejszego Traktatu, obywatele niemieccy, mający powyżej lat 18 i stale na tych obszarach przebywający, będą mogli wybrać przynależność niemiecką. Wybór męża skutkuje za żonę, wybór zaś rodziców — za ich dzieci, poniżej lat 18.

Ci, którzy wykonają wyżej przewidziane prawo wyboru, powinni w ciągu następných 12 miesięcy przenieść swe stałe zamieszkanie do Niemiec.

Będą mogli zatrzymać własność nieruchomą, posiadaną na obszarach, nabytych przez Belgję. Władni będą zabrać ze sobą wszelki majątek ruchomy. Z tego tytułu nie będą obciążeni żadnemi opłatami ani wywozowemi, ani przywozowemi.

ARTYKUŁ 38.

Rząd niemiecki przekaże niezwłocznie Rządowi belgijskiemu archiwa, rejestry, plany, tytuły i dokumenty wszelkiego rodzaju, dotyczące zarządu cywilnego, wojskowego, skarbowego, sądowego i innych, a ściągające się do terytorjum, przechodzącego pod zwierzchnictwo Belgji.

Rząd niemiecki zwróci również Rządowi belgijskiemu archiwa i dokumenty wszelkiego rodzaju, zabrane w czasie wojny przez władze niemieckie z belgijskiego punktu, w którym oddziela się ona od granicy francuskiej, do punktu, w którym

skich urzędów publicznych, a w szczególności z Ministerjum Spraw Zagranicznych w Brukseli.

ARTYKUŁ 39.

Istota i stosunek ciężarów finansowych Niemiec i Prus, które poniesie Belgja z tytułu cesji terytorjalnych na jej rzecz, będą ustalone zgodnie z art. 254 i 256 Części IX-ej niniejszego Traktatu (Przepisy finansowe).

DZIAŁ II.

LUKSEMBURG.

ARTYKUŁ 40.

Niemcy zrzekają się względem W. Ks. Luksemburskiego wszelkich korzyści przewidzianych na ich rzecz w Traktatach z dn. 8 lutego 1842, 2 kwietnia 1847, 20—25 października 1865, 18 sierpnia 1866, 21 lutego i 11 maja 1867, 10 maja 1871, 11 czerwca 1872, 11 listopada 1902 r., jako też we wszystkich Konwencjach, zawartych w następstwie pomienionych Traktatów.

Niemcy uznają, iż W. Ks. Luksemburskie od 1 stycznia 1919 r. przestało należeć do niemieckiego Związku Celnego, zrzekają się wszelkich praw do eksploatacji dróg żelaznych, zgadzają się na uchylenie stanu neutralności Wielkiego Księstwa i zgóry akceptują wszelkie układy międzynarodowe, przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zawarte, ściągające się do Wielkiego Księstwa.

ARTYKUŁ 41.

Niemcy zobowiązują się, na zwrócone do nich żądanie Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, dopuścić W. Ks. Luksemburskie do uczestnictwa w korzyściach i prawach, zapewnionych przez Traktat niniejszy na rzecz powyższych Mocarstw, lub ich obywateli, w kwestjach gospodarczych, przewozowych i żeglugi powietrznej.

DZIAŁ III.

LEWY BRZEG RENU.

ARTYKUŁ 42.

Zabrania się Niemcom utrzymywania lub budowy fortyfikacji tak na lewym brzegu Renu, jak na brzegu prawym na zachód od linii, wytkniętej na 50 kilometrów od strony wschodniej tej rzeki.

ARTYKUŁ 43.

W pasie, przez art. 42 przewidzianym, wzbronione są również: utrzymywanie lub gromadzenie sił zbrojnych bądź na stałe, bądź czasowo, a także wszelkie ćwiczenia wojskowe jakiegokolwiek rodzaju oraz zachowywanie wszelkich materialnych ułatwień mobilizacyjnych.

ARTYKUŁ 44.

Pogwałcenie przez Niemcy w jakikolwiek sposób przepisów art. 42 i 43 uważane będzie jako dokonanie aktu nieprzyjacielskiego w stosunku do Mocarstw, które położyły podpisy swe na Traktacie niniejszym, oraz jako czyn, zmierzający do zakłócenia pokoju świata.

D Z I A Ł VI.

ZAGŁĘBIE SARRY.

ARTYKUŁ 45.

Celem wynagrodzenia za zniszczenie kopalni węgla na północy Francji, oraz jako część należności, przypadającej od Niemiec tytułem wynagrodzenia szkód wojennych, Niemcy ustępują na rzecz Francji z wyłącznym prawem eksploatacji kopalnie węgla, znajdujące się w Zagłębiu Sarry, według granic w art. 48 przewidzianych, na własność całkowitą i bezwzględną, wolną zupełnie od wszelkich długów i obciążeń.

ARTYKUŁ 46.

Celem zabezpieczenia praw i dobrobytu ludności oraz celem zawarowania dla Francji zupełnej wolności eksploataowania kopalni, Niemcy akceptują przepisy Rozdziału I i II załączonego Aneksu.

ARTYKUŁ 47.

Celem ustalenia w czasie właściwym ostatecznego Statutu Zagłębia Sarry zgodnie z życzeniami ludności, Francja i Niemcy akceptują przepisy Rozdziału III załączonego Aneksu.

ARTYKUŁ 48.

Granice terytorjum Zagłębia Sarry, podlegającego przepisom niniejszym, będą określone jak następuje:

Na południu i na południowym zachodzie:
przez granicę Francji, ustaloną w Traktacie niniejszym.

Na północnym zachodzie i na północy:
przez linię, biegnącą północną granicą administracyjną okręgu (cercle) Merzig od punktu, w którym odłącza się ona od granicy francuskiej, do punktu, w którym

przecina granicę administracyjną, oddzielającą granicę Saarhölzbach od gminy Britten; dalej granicą gminną w kierunku południowym, dotykając granicy administracyjnej kantonu Merzig w ten sposób, że włącza do obszaru Zagłębia Sarry kanton Mettlach z wyjątkiem gminy Britten; północną granicą administracyjnych kantonów Merzig i Haustadt, włączonych do pomienionego terytorjum Zagłębia Sarry, a następnie granicami administracyjnymi, które oddzielają okręgi Sarrelouis, Ottweiler i Saint - Wendel od okręgów Merzig, Trewiru i księstwa Birkenfeld, aż do punktu, położonego w odległości 500 metrów na północy od wsi Furschweiler (szczyt Metzelbergu).

Na północnym wschodzie i na wschodzie:

od ostatniego punktu wyżej określonego do punktu, położonego w przybliżeniu o 3 km. 500 m. na wschód-północo-wschód od Saint-Wendel:

będzie ustalona linja na terenie, idącym na wschód od Furschweiler, na zachód od Roschberg, na wschód od punktów pomiarowych 418,329 (południowa strona Roschbergu), na zachód od Leitersweiler, na północny wschód od punktu pomiarowego 464, dalej, biegnąc ku południowi linją grzbietu górskiego aż do punktu zetknięcia się z granicami administracyjnymi okręgu (cercle) Kusel; stamtąd, ku południowi, granica okręgu Kusel, następnie granica okręgu Homburga w kierunku południowym - południowo - wschodnim aż do punktu, położonego w przybliżonej odległości 1,000 metrów na zachód od Dunzweiler; stamtąd do punktu, położonego w przybliżonej odległości 1 km. na południe od Hornbachu:

będzie ustalona linja na terenie, przechodzącym przez punkt pomiarowy 424 (w przybliżeniu 1,000 m. na południowy-wschód od Dunzweileru), przez punkt pomiarowy 363 (Fuchs-Berg), 322 (na południowy-zachód od Waldmohru), następnie na wschód od Jägersburgu i Erbachu, dalej, obejmując Homburg i przechodząc przez punkty pomiarowe 361 (2 km. 500 m. w przybliżeniu na wschód-północny-wschód od miasta), 342 (w przybliżeniu 2 km. na południowy-wschód od miasta), 357 (Schreiner-Berg), 356, 350 (1 km. 500 m. w przybliżeniu na południowy-wschód od Schwarzenbachu), przechodząc następnie na wschód od Einöd, do południowego-wschodu punktów pomiarowych 322 i 333, na 2 km. w przybliżeniu na wschód od Webenheimu, 2 kilometry na wschód od Mimbachu, okrążając wyniosłość terenu, przez który przechodzi droga z Mimbachu do Böckweileru, włączając pomienioną drogę do terytorjum Sarry, przechodząc na północ od skrzyżowania dwóch dróg, idących od Böckweileru i Altheimu i położonego w przybliżonej odległości 2 kilometrów na północ od Altheimu, następnie wyłączając Ringweilerhof i włączając punkt pomiarowy 322, spotykając się z granicą francuską w zakręcie, utworzonym w przybliżonej odległości 1 km. na południe od Hornbachu (ob. kartę w skali 1/100.000, załączoną do niniejszego Traktatu sub Nr. 2).

W 15 dni od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu będzie powołana Komisja, składająca się z 5 członków, z których jednego zamianuje Francja, jednego Niemcy, trzech Rada Związku Narodów z grona obywateli innych Mocarstw, a to w celu ustalenia na miejscu linii granicznej, powyżej opisanej.

Co do tych części linii powyższej, która nie zbiega się z granicami administracyjnymi, Komisja starać się będzie o przybliżone wytknięcie szlaku, licząc się — w miarę możliwości — z miejscowymi interesami gospodarczymi i z istniejącymi granicami gmin.

Postanowienia Komisji, powzięte większością głosów, obowiązywać będą strony interesowane.

ARTYKUŁ 49.

Niemcy zrzekają się rządów na terytorjum powyżej wyszczególnionem na rzecz Związku Narodów, działającego w tym wypadku w charakterze powierniczym.

Po upływie lat piętnastu od chwili, gdy Traktat niniejszy moc obowiązującą otrzyma, ludność pomienionego terytorjum będzie powołana do oświadczenia się za tem zwierzchnictwem, pod którym pozostawać zechce.

ARTYKUŁ 50.

Przepisy, podług których nastąpi cessja kopalni w Zagłębiu Sarry, a również zarządzenia, mające zapewnić poszanowanie praw i dobrobyt ludności oraz sprawowanie władzy nad terytorjum i warunki wykonania powyżej przewidzianego plebiscytu, ustalone są w załączonym Aneksie. Aneks ten tworzy część nierozdzielną niniejszego Traktatu i Niemcy zgadzają się na jego przyjęcie.

A N E K S.

Zgodnie z postanowieniami art. 45—50 niniejszego Traktatu przepisy, według których ma być dokonana przez Niemcy cessja kopalni Zagłębia Sarry na rzecz Francji, oraz zarządzenia, zapewniające poszanowanie prawa i dobrobyt mieszkańców, a również sprawowanie rządów na terytorjum i warunki, w których ludność będzie powołana do oświadczenia się za zwierzchnictwem, pod którym pozostawać zechce, ustalone zostały jak następuje:

R O Z D Z I A Ł I.

O USTĄPIENIU WŁASNOŚCI GÓRNICZEJ I O JEJ EKSPLOATACJI.

§ 1.

Z chwilą, gdy Traktat niniejszy otrzyma moc obowiązującą, Państwo francuskie nabędzie całkowitą i bezwzględną własność wszystkich pokładów węgla, znajdujących się w granicach Zagłębia Sarry, wyszczególnionych w art. 48 pomienionego Traktatu.

Państwo francuskie będzie miało prawo eksploatawania lub nieeksploatowania powyższych kopalni, lub też ustąpienia ich na rzecz osób trzecich celem eksploatacji, bez potrzeby uzyskania uprzednio upoważnienia lub zachowania jakichkolwiek formalności.

Państwo francuskie zawsze będzie mogło żądać zastosowania niemieckich ustaw i regulaminów górniczych, wyszczególnionych poniżej, a to celem zapewnienia określenia swych praw.

§ 2.

Prawo własności Państwa francuskiego ściąga się do pokładów wolnych i jeszcze nie nadanych, jak również do pokładów już nadanych, niezależnie od

tego, do kogo obecnie należą, bez odróżnienia własności Państwa pruskiego, Państwa bawarskiego, innych Państw lub ciał zbiorowych, spółek czy osób prywatnych, niezależnie od tego, czy są eksploatowane czy też nie, czy prawo eksploatacji, odrębne od praw do powierzchni, było nadane czy też nie było.

§ 3.

Co się tyczy kopalni eksploatowanych, przeniesienie własności na Państwo francuskie stosuje się do wszystkich przynależności powyższych kopalni, a mianowicie do ich urządzeń i przyrządów eksploatacji, znajdujących się zarówno na powierzchni, jakoteż pod ziemią, do przyrządów wydobywczych, fabryk przetwarzających węgiel na siłę elektryczną, koks i produkty wtórne, do warsztatów, dróg komunikacyjnych, przewodów elektrycznych, instalacji zbiorników i rozdziału wód, do terenów i budynków, jako to: biura, domy mieszkalne dyrektorów, urzędników i robotników, szkoły, szpitale i przychodnie lecznice, do składów i zapasów żywności wszelkiego rodzaju, do archiwów oraz planów i wogóle do tego wszystkiego, do czego właściciele lub ciągnący korzyści z kopalni posiadają prawo własności lub użytkowania w celu eksploataowania kopalni i ich przynależności.

Przeniesienie własności stosuje się również do nieuiszczonych wierzytelności za produkty, dostarczone przed objęciem w posiadanie przez Państwo francuskie i po podpisaniu niniejszego Traktatu, a również do kaucji, złożonych przez klientelę; nrawa klienteli będą zawarowane przez Państwo francuskie.

§ 4.

Państwo francuskie nabywa własność, zupełnie wolną od wszelkich długów i obciążeń. Nie będą wszakże uszczuplone prawa do pensji, przysługujących osobom wysłużonym lub niezdolnym do pracy, prawa, w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu już nabyte przez personel kopalni oraz ich przynależności, albo w toku nabycia będące. Wzamian za to Niemcy winne będą wypłacać Państwu francuskiemu matematyczne rezerwy rent, przysługujących wyżej wzmiankowanemu personelowi.

§ 5.

Wartość własności, w tym trybie na rzecz Państwa francuskiego ustąpionej, określona będzie przez Komisję odszkodowań, przewidzianą w art. 233 Części VIII niniejszego Traktatu (Odszkodowania).

Wartość ta będzie zaliczona na dobro Niemiec w rachunku odszkodowań.

Do Niemiec należeć będzie odszkodowanie właścicieli lub osób zainteresowanych, kimkolwiek one będą.

§ 6.

Nie będą ustalone takie taryfy kolejowe i kanałowe niemieckie, które przez bezpośrednie lub pośrednie różnicowanie mogłyby szkodzić przewozowi personelu, produktów kopalni i ich przynależności lub materiałów, koniecznych do ich eksploatacji. Transporty te korzystać będą ze wszelkich praw i przywilejów, które mogłyby zawarować międzynarodowe konwencje kolejowe dla podobnych wytworów pochodzenia francuskiego.

§ 7.

Materiał i personel, konieczny do wywozu i przewozu produktów kopalni i ich przynależności, jak również do przewozu robotników i urzędników — będą dostarczone przez zarząd dróg żelaznych Zagłębia.

§ 8.

Nie będą czynione żadne przeszkody przy robotach dodatkowych na drogach żelaznych lub wodnych, jako to przy podwojeniu szyn, powiększeniu dworców, budowie warsztatów i ich przynależności — uznanych przez Państwo francuskie za konieczne celem zapewnienia wywozu i transportu wytwórczości kopalni i ich przynależności. W razie sporu podział kosztów poddany będzie przewodowi rozjemczemu.

Również będzie mogło Państwo francuskie urządzać wszelkie nowe sposoby komunikacji, które uzna za konieczne dla potrzeb eksploatacji, jako to: drogi, przewody elektryczne i połączenia telefoniczne.

Państwo francuskie będzie korzystało swobodnie i bez żadnych przeszkód z dróg komunikacyjnych, których będzie właścicielem, a w szczególności z tych, które łączą kopalnie i ich przynależności z drogami komunikacyjnymi, znajdującymi się na terytorjum francuskim.

§ 9.

Państwo francuskie zawsze będzie mogło żądać zastosowania niemieckich ustaw i regulaminów górniczych, obowiązujących w d. 11 listopada 1918 r. (z zastrzeżeniem co do przepisów, wydanych wyłącznie ze względu na stan wojny), a to w celu nabycia terenów, które uzna za konieczne dla eksploatacji kopalni i ich przynależności.

Wynagrodzenie szkód na nieruchomościach z powodu eksploatacji wymienionych kopalni i ich przynależności będzie określone zgodnie z wyżej wyszczególnionymi niemieckimi ustawami i regulaminami górniczymi.

§ 10.

Każdy, kto przez Państwo francuskie podstawiony będzie — w całości lub częściowo — w prawa eksploatacji kopalni lub ich przynależności, korzystać będzie z prerogatyw, ustalonych przez Aneks niniejszy.

§ 11.

Kopanie i inne nieruchomości, które przeszły na własność Państwa francuskiego, nigdy nie będą mogły być przedmiotem zarządzeń, powodujących utratę, skup, wywłaszczenie lub rekwizycję czy jakiegokolwiek inne zarządzenie, gwałcące prawa własności.

Personel i materiały, przeznaczone do eksploatacji tych kopalni lub ich przynależności, jak również produkty, wydobyte z tych kopalni lub wytworzone w przynależnościach kopalni, nigdy nie będą mogły być przedmiotem zarządzeń rekwizycyjnych.

§ 12.

Eksploatacja kopalni i ich przynależności, nabytych prawem własności przez Państwo francuskie, poddana będzie z zastrzeżeniami przepisów § 23, jak niżej, niemieckim ustawom i regulaminom, obowiązującym w dniu 11 listopada 1918 r. (z zastrzeżeniem co do przepisów, wydanych wyłącznie ze względu na stan wojny).

Zachowane będą również prawa robotników, istniejące w dniu 11 listopada 1918 r. na podstawie wyżej wymienionych ustaw i regulaminów niemieckich z zastrzeżeniem przepisów § 23.

Nie będą stawiane żadne przeszkody w przedmiocie sprowadzania do Zagłębia i używania robotników cudzoziemskich w kopalniach lub w ich przynależnościach. Robotnicy i urzędnicy narodowości francuskiej będą mogli należeć do francuskich związków zawodowych.

§ 13.

Udział kopalni i ich przynależności zarówno w budżecie miejscowym terytorjum Zagłębia Sarry, jako też w opłatach gminnych, będzie określony zgodnie ze słusznym obliczeniem stosunku pomiędzy wartością kopalni, a całością bogactw Zagłębia, podlegających opodatkowaniu.

§ 14.

Państwo francuskie zawsze będzie mogło zakładać i utrzymywać — jako przynależność kopalni — szkoły początkowe i techniczne, przeznaczone dla personelu lub dla dzieci tegoż personelu; nauka będzie udzielana w języku francuskim, zgodnie z programami i przez nauczycieli według wyboru Państwa.

Również władne będzie zakładać i utrzymywać szpitale, lecznice przychodnie, domy i ogrody robotnicze oraz inne instytucje pomocy i współdziałania.

§ 15.

Państwo francuskie mieć będzie — według swego uznania — wolność zupełną przy podziale, wysyłaniu i ustalaniu cen sprzedażnych wytwórczości kopalni i ich przynależności.

Wszakże — jakkolwiek będzie ogólna wytwórczość kopalni — zobowiązuje się Rząd francuski zadość czynić stale potrzebom spożycia miejscowego, przemysłowego i domowego w tym stosunku, jaki w roku 1913 zachodził pomiędzy spożyciem miejscowym a całkowitą wytwórczością Zagłębia Sarry.

R O Z D Z I A Ł II.

RZĄD TERYTORJUM ZAGŁĘBIA SARRY.

§ 16.

Rząd terytorjum Zagłębia Sarry powierzony będzie Komisji, reprezentującej Związek Narodów. Komisja będzie miała siedzibę na terytorjum Zagłębia Sarry.

§ 17.

Komisja Rządowa w § 16 przewidziana składać się będzie z 5 członków, mianowanych przez Radę Związku Narodów. Jeden z nich będzie francuzem, drugi — nie francuz — winien zamieszkiwać na terytorjum Zagłębia Sarry i zeń pochodzić, trzej zaś pozostali będą obywatelami 3 państw, wyjąwszy Francję i Niemcy.

Członkowie Komisji Rządowej będą powołani na rok jeden, ich mandat może być ponowiony. Będą mogli być odwołani przez Radę Związku Narodów, która wyznaczy następców.

Członkowie Komisji Rządowej będą mieli prawo do płacy, określonej przez Radę Związku Narodów i wypłacanej z dochodów terytorjum.

§ 18.

Rada Związku Narodów wyznaczy Prezesa Komisji Rządowej z grona członków tej Komisji na przeciąg roku jednego; jego pełnomocnictwa mogą być ponowione.

Do Prezesa należeć będą wykonawcze czynności Komisji.

§ 19.

Komisja Rządowa mieć będzie na terytorjum Zagłębia Sarry całą władzę rządową, która należała uprzednio do Rzeszy Niemieckiej, do Prus i do Bawarii, włączając prawo odwoływania i mianowania urzędników i tworzenia takich organów administracyjnych i przedstawicielskich, jakie uzna za konieczne.

Mieć będzie pełnię władzy w zakresie administracji oraz eksploatacji dróg żelaznych, kanałów i różnych urzędzeń publicznych.

Postanowienia jej zapadać będą większością głosów.

§ 20.

Niemcy oddają do rozporządzenia Rządu Zagłębia Sarry wszelkie dokumenty urzędowe oraz archiwa, ściągające się do terytorjum Zagłębia Sarry lub do praw jego mieszkańców a znajdujące się bądź w posiadaniu Niemiec, bądź poszczególne Państwa niemieckiego, bądź władzy miejscowej.

§ 21.

Do Komisji Rządowej należeć będzie opieka nad interesami mieszkańców terytorjum Zagłębia Sarry zagranicą — w takich warunkach i przy pomocy takich środków, jakie za właściwe uzna.

§ 22.

Komisja Rządowa mieć będzie zupełne prawo użytkowania własności, wyjąwszy kopalnie, należącej bądź z tytułu publicznego, bądź z tytułu prywatnego do Cesarzkiego Rządu niemieckiego lub Rządu któregośkolwiek Państwa niemieckiego na terytorjum Zagłębia Sarry.

Co się tyczy dróg żelaznych, dokonany będzie słuszny podział środków przewozowych przez Komisję mieszaną, w której będzie reprezentowana Komisja Rządowa terytorjum Zagłębia Sarry i niemieckie drogi żelazne.

Osoby, towary, statki, wagony, wozy i transporty pocztowe przy wjeździe i wyjeździe z Zagłębia Sarry korzystać będą ze wszelkich praw i udogodnień, ściągających się do tranzytu i przewozu a przewidzianych w postanowieniach Części XII niniejszego Traktatu (Porty, Drogi wodne i Drogi żelazne).

§ 23.

Ustawy i regulaminy, obowiązujące na terytorjum Zagłębia Sarry w dniu 11 listopada 1918 r. (z zastrzeżeniem co do przepisów, wydanych ze względu na stan wojny), będą obowiązywały nadal.

Jeśli ze względów zasadniczych lub w celu uzgodnienia tych praw i regulaminów z postanowieniami Traktatu niniejszego zajdzie potrzeba zmian, zmiany te będą uchwalone i wykonane przez Komisję Rządową po zasięgnięciu opinii wybranych przedstawicieli ludności w trybie, przez Komisję ustalonym.

Nie będzie mogła być powzięta bez zgody Państwa francuskiego żadna zmiana ustawowego sposobu eksploatacji, przewidzianego w § 12, chyba że zmiana ta będzie wynikiem ogólnego uporządkowania stosunków pracy, przyjętego przez Związek Narodów.

Przy ustalaniu warunków i godzin pracy dla mężczyzn, kobiet i dzieci, winna Komisja Rządowa wziąć pod uwagę życzenia miejscowych organizacji pracowniczych, jak również zasady, przyjęte przez Związek Narodów.

§ 24.

Przepisy Traktatu niniejszego, z zastrzeżeniem postanowień § 4, nie naruszają praw mieszkańców Zagłębia Sarry w przedmiocie ubezpieczeń i rent, niezależnie od tego, czy prawa te są już nabyte lub są w toku nabycia w chwili uzyskania mocy obowiązującej przez niniejszy Traktat, czy są w związku z jakimkolwiek niemieckim systemem ubezpieczeń, czy też dotyczą jakichkolwiek rent.

Niemcy i Rząd terytorjum Zagłębia Sarry będą zachowywali i opiekowali się prawami wyżej wzmiankowanymi.

§ 25.

Utrzymane będą Trybunały cywilne i karne, istniejące na terytorjum Zagłębia Sarry.

Komisja Rządowa ustanowi Izbę cywilną i karną, do której iść będą odwołania od wyroków Trybunałów wyżej wymienionych i która wyrokować będzie w przedmiotach, do Trybunałów tych nie należących.

Komisja Rządowa wyda regulamin w przedmiocie organizacji i kompetencji Izby powyższej.

Wyrokowanie odbywać się będzie w imieniu Komisji Rządowej.

§ 26.

Jedynie Komisja Rządowa posiadać będzie władzę pobierania opłat i podatków w granicach terytorjum Zagłębia Sarry.

Opłaty i podatki obracane będą wyłącznie na potrzeby terytorjum.

Oile okoliczności pozwolą, utrzymany będzie system fiskalny, istniejący w dniu 11 listopada 1918 r.; prócz cel żadna inna opłata nie będzie mogła być wprowadzona bez zasięgnięcia uprzedniej opinii wybranych przedstawicieli ludności.

§ 27.

Postanowienia niniejsze w niczem nie naruszają dotychczasowej przynależności mieszkańców terytorjum Zagłębia Sarry.

Kto zechce uzyskać inną przynależność, nie dozna w tem żadnej przeszkody; rozumie się, że w wypadku podobnym nowa przynależność nabyta będzie z wyłączeniem wszelkiej innej.

§ 28.

Ludność zachowa pod kontrolą Komisji Rządowej swe zgromadzenia lokalne, swe wolności religijne, swe szkoły, swój język.

Wolno będzie wykonywać prawo głosowania jedynie do zgromadzeń lokalnych; mieć je będzie bez różnicy płci każdy mieszkaniec w wieku powyżej lat 20.

§ 29.

Ci mieszkańcy terytorjum Zagłębia Sarry, którzy zechcieliby terytorjum to opuścić, korzystać będą z wszelkich ułatwień celem zachowania swej własności nieruchomości lub celem jej sprzedaży po słusznych cenach; będą mogli zabrać swe ruchomości bez wszelkich opłat.

§ 30.

Na terytorjum Zagłębia Sarry nie będzie ani obowiązkowej ani ochotniczej służby wojskowej; budowa fortyfikacji jest wzbroniona.

Zorganizowana będzie jedynie żandarmerja lokalna celem utrzymania porządku.

Komisja Rządowa powinna we wszelkich okolicznościach zapewnić bezpieczeństwo osób i mienia na terytorjum Zagłębia Sarry.

§ 31.

Terytorjum Zagłębia Sarry, w granicach określonych przez artykuł 48 niniejszego Traktatu, podlega francuskiemu systematowi celnemu. Dochody z cel na towary, przeznaczone dla spożycia miejscowego, będą szły na rzecz budżetu wyższego terytorjum, po potrąceniu wszystkich kosztów poboru.

Produkty metalurgiczne lub węgiel, wywożony z tego terytorjum do Niemiec, jak również wywóz niemiecki, przeznaczony dla przemysłu terytorjum Zagłębia Sarry, nie będzie podlegał żadnym opłatom wywozowym.

Surowce lub fabrykaty, pochodzące z Zagłębia, wolne będą przy tranzycie przez terytorjum niemieckie od wszelkich opłat celnych. To samo dotyczy wytworów niemieckich przy tranzycie przez terytorjum Zagłębia.

W przeciągu lat pięciu od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, produkty, pochodzące i przybywające z Zagłębia, korzystać będą z wolności wwozu do Niemiec; w tym samym czasie wolny będzie od opłat celnych przywóz z Niemiec do Zagłębia artykułów, przeznaczonych na spożycie miejscowe.

W przeciągu tych lat pięciu Rząd francuski zastrzega sobie ograniczenie ilości dopuszczanych do Francji artykułów, przybywających z Zagłębia i zawierających wolne od cła surowce lub półfabrykaty, przychodzące wolno z Niemiec, do

przeciętnej rocznej wysokości wwozu do Alzacji i Lotaryngji oraz do Francji w latach 1911 — 1913, określonej na podstawie wiadomości i dokumentów statystyki urzędowej.

§ 32.

Moneta francuska obiegać będzie bez zakazów i ograniczeń na terytorjum Zagłębia Sarry.

Państwo francuskie posiadać będzie prawo posługiwania się monetą francuską przy wszystkich zakupach lub wypłatach i przy wszystkich swych umowach, dotyczących eksploatacji kopalni lub ich przynależności.

§ 33.

Komisja Rządowa będzie miała prawo rozstrzygania wszelkich kwestji, które mogą wynikać przy tłumaczeniu powyższych postanowień.

Francja i Niemcy zgadzają się każdy spór, polegający na różnicy tłumaczenia powyższych postanowień, poddać na rozpatrzenie Komisji Rządowej; postanowienia, powzięte większością głosów, będą obowiązywały oba kraje.

R O Z D Z I A Ł III.

PLEBISCYT.

§ 34.

Po upływie lat 15 od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu ludność terytorjum Zagłębia Sarry będzie powołana do wypowiedzenia swej woli w sposób następujący:

Zarządzone będzie głosowanie gminami lub okręgami co do trzech alternatyw: a) utrzymanie stanu, zaprowadzonego przez niniejszy Traktat i niniejszy Aneks; b) połączenie z Francją; c) połączenie z Niemcami.

Prawo głosu będą miały, bez różnicy płci, wszystkie osoby, które w chwili głosowania posiadają powyżej lat 20 i zamieszkują na terytorjum w dniu podpisania Traktatu.

Pozatem zasady, tryb i czas głosowania ustalone będą przez Radę Związku Narodów, przy zabezpieczeniu wolności, tajemnicy i rzetelności głosowania.

§ 35.

Związek Narodów zadecyduje, komu będzie oddane zwierzchnictwo nad terytorjum, licząc się z życzeniem, wypowiedzianem przez głosowanie ludności:

a) W wypadku, gdy Związek Narodów postanowi dla całości lub części terytorjum zastosowanie porządków, ustalonych przez Traktat i Aneks niniejszy, Niemcy zobowiązują się bezzwłocznie zrzec się swego zwierzchnictwa na rzecz Związku Narodów, w zakresie jaki Związek uzna za konieczny; Związek poweźmie wówczas właściwe środki celem zaprowadzenia porządków, ostatecznie ustalonych zgodnie z trwałymi interesami terytorjum oraz z interesem ogólnym;

b) W wypadku, gdy Związek Narodów postanowi dla całości lub części terytorjum połączenie z Francją, Niemcy zobowiązują się, w wykonaniu uchwały Związku Narodów, bezzwłocznie ustąpić na rzecz Francji wszystkie swe prawa i tytuły do terytorjum, określonego przez Związek Narodów;

c) W wypadku, gdy Związek Narodów postanowi dla całości lub części terytorjum połączenie z Niemcami, Związek Narodów znów przywróci Niemcom rządy nad terytorjum, określonem przez Związek Narodów.

§ 36.

W wypadku, gdy Związek Narodów postanowi przyłączenie do Niemiec całości lub części terytorjum Zagłębia Sarry, Niemcy skupią ryczałtem prawa własności Francji do kopalni w tej części terytorjum za cenę płatną w złocie. Cenę określą trzech biegli większością głosów; jeden będzie mianowany przez Niemcy, drugi przez Francję, trzeci zaś przez Związek Narodów; ostatni nie będzie ani francuzem, ani niemcem.

Obowiązek Niemiec dokonania wypłaty będzie wzięty pod rozwałę przez Komisję odszkodowań i w tym celu Niemcy będą mogły zaofiarować pierwszą hypotekę na swym kapitale lub na swych dochodach wszelkiego rodzaju, które zaakceptuje Komisja odszkodowań.

Jeżeli jednak Niemcy nie dokonają wypłaty w rok po terminie, w którym powinna ona być nastąpić, to Komisja odszkodowań obmyśli na to środki w duchu instrukcji, otrzymanych od Związku Narodów i, jeżeli to będzie konieczne, zlikwiduje część pomienionych kopalni.

§ 37.

Jeżeli wskutek skupu, przewidzianego w § 36, własność kopalni lub ich części będzie przeniesiona na Niemcy, to Państwo i obywatele francuscy będą mieli prawo kupna ilości węgla Zagłębia, uzasadnionej w tym czasie potrzebami spożycia przemysłowego i domowego. Słuszny układ, ustalony we właściwym czasie przez Związek Narodów, określi ilość węgla, jego cenę, jak również czas trwania umowy.

§ 38.

Rozumie się, że Francja i Niemcy w drodze osobnego porozumienia, zawartego przed upływem terminu, ustalonego dla uiszczenia ceny skupu, będą mogły uchylić postanowienia §§ 36 i 37.

§ 39.

Rada Związku Narodów podejmie zarządzenia konieczne celem organizacji porządku rzeczy, wprowadzić się mającego po uprawomocnieniu się postanowień Związku Narodów, przewidzianych w § 35. Te postanowienia obejmować będą słuszny podział wszelkich zobowiązań, ciążących na Rządzie Zagłębia Sarry z powodu zaciągnięcia przez Komisję pożyczek lub jakiegokolwiek innego zarządzenia.

Z chwili, gdy nowy porządek rzeczy otrzyma moc obowiązującą, ustają pełnomocnictwa Komisji Rządowej, wyjąwszy wypadek, w § 35 a) przewidziany.

§ 40.

W sprawach, przez Aneks niniejszy przewidzianych, postanowienia Rady Związku Narodów zapadają większością głosów.

D Z I A Ł V.

ALZACJA i LOTARYNGJA.

WYSOKIE UKŁADAJĄCE SIĘ STRONY, uznając obowiązek moralny naprawienia krzywdy, wyrządzonej przez Niemcy w r. 1871 zarówno prawom Francji, jak i woli ludności Alzacji i Lotaryngji, którą oddzielono od Ojczyzny mimo uroczystego protestu ich przedstawicieli na Zgromadzeniu w Bordeaux.

zgadzają się na następujące artykuły:

ARTYKUŁ 51.

Terytorja, odstąpione Niemcom na podstawie Preliminarzy Pokoju, podpisanych w Wersalu 26 lutego r. 1871. i Traktatu frankfurckiego z 10 maja 1871 roku, przywraca się pod zwierzchnictwo francuskie od dnia zawieszenia broni z 11 listopada r. 1918.

Postanowienia Traktatów, ustalających granicę z przed r. 1871, odzyskują moc obowiązującą.

ARTYKUŁ 52.

Rząd niemiecki odda niezwłocznie Rządowi francuskiemu archiwa, rejestry, piany, tytuły i dokumenty wszelkiego rodzaju, dotyczące cywilnej, wojskowej, finansowej, sądowej lub innej administracji terytorjów, przywróconych pod zwierzchnictwo francuskie. Jeżeli niektóre z tych dokumentów, archiwów, rejestrów, tytułów albo planów zostały przeniesione na inne miejsce, Rząd niemiecki zwróci je na żądanie Rządu francuskiego.

ARTYKUŁ 53.

Osobne Konwencje między Francją a Niemcami uregulują interesy mieszkańców terytorjów, wskazanych w artykule 51, zwłaszcza co się tyczy ich praw cywilnych, ich handlu i wykonywania przez nich zawodu; przytem rozumie się, że Niemcy zobowiązują się już obecnie uznać i przyjąć zasady, ustalone w załączonym tutaj Aneksie, dotyczące obywatelstwa mieszkańców lub osób urodzonych na wspomnianych terytorjach, nie rościć sobie prawa w żadnej chwili ani na żadnym miejscu jako do obywateli niemieckich do tych, którzy będą uznani z jakiegokolwiek tytułu za Francuzów, przyjąć wszystkich innych na swoje terytorjum i zastosować się co do dóbr obywateli niemieckich na terytorjach, wskazanych w artykule 51, do postanowień artykułu 297 i Aneksu Działu IV Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

Ci z obywateli niemieckich, którzy bez uzyskania obywatelstwa francuskiego dostaną od Rządu francuskiego pozwolenie przebywania na wspomnianych terytorjach, nie będą poddani postanowieniom pomienionego artykułu.

ARTYKUŁ 54.

Osoby, które odzyskały obywatelstwo francuskie na podstawie 1-go paragrafu załączonego Aneksu, będą uważane za Alzaczyków i Lotaryńczyków, gdy chodzić będzie o wykonanie postanowień niniejszego Działu.

Osoby, wskazane w paragrafie 2-gim wspomnianego Aneksu, uważane będą od dnia, w którym się zgłosiły o obywatelstwo francuskie, za Alzaczyków i Lotaryńczyków, ze skutkiem działającym wstecz do 11 listopada 1918 r. Dla tych, których żądanie zostanie odrzucone, dobrodziejstwo skończy się z dniem odmowy.

Za Alzaczyków i Lotaryńczyków będzie się również uważało osoby prawne, którym ten charakter będzie przyznany czy to przez władze administracyjne francuskie, czy też przez orzeczenie sądowe.

ARTYKUŁ 55.

Terytoria, wskazane w artykule 51, powrócą do Francji wolne od wszelkich długów publicznych, w warunkach przewidzianych przez artykuł 255 Części IX (Przepisy finansowe) niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 56.

Zgodnie z postanowieniami artykułu 256 Części IX (Przepisy finansowe) niniejszego Traktatu, Francja wejdzie w posiadanie wszystkich dóbr i posiadłości Rzeszy lub Państw niemieckich, położonych na terytoriach wskazanych w artykule 51, bez obowiązku jakiegokolwiek zapłaty lub zakredytowania z tego tytułu któremukolwiek z państw odstępujących.

To postanowienie dotyczy wszystkich dóbr ruchomych lub nieruchomych majątku państwowego, publicznego lub prywatnego, łącznie z prawami wszelkiego rodzaju, które należały do Rzeszy lub Państw niemieckich lub do ich części administracyjnych:

Dobra Korony i dobra prywatne byłego cesarza lub byłych władców niemieckich będą zrównane z dobrami państwowego majątku publicznego.

ARTYKUŁ 57.

Niemcom nie będzie wolno powziąć żadnego postanowienia, zmierzającego przez ostemplowanie lub jakie inne środki ustawowe lub administracyjne, któreby nie stosowały się również do reszty ich terytoriów, do nadwyreżenia wartości ustawowej i mocy zwalniania od zobowiązań znaków pieniężnych lub monet niemieckich, mających kurs ustawowy w chwili podpisania obecnego Traktatu i znajdujących się we wspomnianej chwili w posiadaniu Rządu francuskiego.

ARTYKUŁ 58.

Osobna konwencja ustali warunki zwrotu w markach wyjątkowych wydatków wojennych, naprzód wypłaconych w ciągu wojny przez Alzację i Lotaryngię albo przez publiczne ciała zbiorowe Alzacji i Lotaryngji na rachunek Rzeszy według ustawodawstwa niemieckiego, jako to: zasiłków dla rodzin osób zmobilizowanych, rekwizycji, kwaterunku wojsk, pomocy dla ewakuowanych.

Przy ustaleniu wysokości tych sum odliczy się Niemcom część, którą Alzacja i Lotaryngja byłyby się przyczyniły wobec Rzeszy do wydatków wynikających z takich zwrotów, obliczając ten udział według części stosunkowej dochodów Rzeszy, która wpłynęła z Alzacji i Lotaryngji w r. 1913.

ARTYKUŁ 59.

Państwo francuskie będzie pobierało na swój własny rachunek wszelkiego rodzaju podatki, pobory i opłaty Rzeszy, mające być ściągane na terytorjach wskazanych w artykule 51 i nie pokryte w dniu zawieszenia broni z 11 listopada 1918 r.

ARTYKUŁ 60.

Rząd niemiecki przywróci niezwłocznie Alzacyków i Lotaryńczyków (osoby fizyczne, prawne i zakłady publiczne) w posiadanie wszystkich dóbr, praw i udziałów, które do nich należały w dniu 11 listopada 1918 r., oile będą się znajdowały na terytorjum niemieckiem.

ARTYKUŁ 61.

Rząd niemiecki zobowiązuje się przeprowadzać w dalszym ciągu i ukończyć bez opóźnienia wykonanie przepisów finansowych, dotyczących Alzacji i Lotaryngji, przewidzianych w różnych konwencjach zawieszenia broni.

ARTYKUŁ 62.

Rząd niemiecki zobowiązuje się ponosić ciężar wszystkich płac cywilnych i wojskowych, nabytych w Alzacji i Lotaryngji do dnia 11 listopada 1918 r., które obciążały budżet Rzeszy niemieckiej.

Rząd niemiecki corocznie dostarczy funduszków, potrzebnych dla wypłaty w frankach, według przeciętnego kursu wymiany danego roku, tych sum, do których osoby przebywające w Alzacji i Lotaryngji byłyby miały prawo w markach, gdyby Alzacja-Lotaryngja była pozostała pod władzą niemiecką.

ARTYKUŁ 63.

Pod względem zobowiązania, przyjętego przez Niemcy w Części VIII (Odszkodowania) niniejszego Traktatu co do dania kompensaty za szkody, wyrządzone pod formą grzywnien ludności cywilnej krajów sprzymierzonych i stowarzyszonych, mieszkańcy terytoriów wskazanych w artykule 51 będą zrównani ze wspomnianą ludnością.

ARTYKUŁ 64.

Zasady dotyczące zarządu Renu i Mozelli zostały ustalone w Części XII (Porty, Drogi wodne i Drogi żelazne) niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 65.

W przeciągu trzech tygodni od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu port w Strasburgu i port w Kehl będą urządzone, na okres siedmiu lat, jako jednolity organizm z punktu widzenia eksploatacji.

Administrację tego jednolitego organizmu będzie sprawował dyrektor, mianowany przez Komisję centralną Renu, która go też będzie mogła odwołać.

Ten dyrektor będzie musiał być obywatelem francuskim. Będzie on poddany kontroli Komisji centralnej Renu i będzie miał siedzibę w Strasburgu.

Ustanowi się w obu portach strefy wolne, zgodnie z Częścią XII (Porty, Drogi wodne i Drogi żelazne) niniejszego Traktatu.

Osobna Konwencja między Francją a Niemcami, która będzie przedłożona do aprobaty Komisji centralnej Renu, określi szczegóły tej organizacji, zwłaszcza pod względem finansowym.

Rozumie się, że w myśl niniejszego artykułu port w Kehl będzie obejmował całość obszaru potrzebnego dla ruchu portowego i obsługujących go pociągów, łącznie z basenami, wybrzeżami i drogami żelaznymi, nasypami ziemnymi, żórawiami, halami nabrzeżnymi i składowemi, sąsiekami, elewatorami i pracowniami hydro-elektrycznymi, stanowiącemi urządzenia portowe.

Rząd niemiecki zobowiązuje się zarządzić wszystko, co od niego będzie wymagane, aby zapewnić, w możliwie najlepszych warunkach, zestawienia i przesuwania pociągów, jadących do Kehl lub przybywających stamtąd, czy to na prawym czy też na lewym brzegu Renu. Wszystkie prawa i posiadłości osób prywatnych będą zabezpieczone. W szczególności administracja portów powstrzyma się od wszelkiego zarządzenia, mogącego szkodzić prawom własności kolei francuskich lub badeńskich.

Równość traktowania pod względem handlowym będzie zapewniona w obu portach obywatelom, okrętom i towarom wszelkiej przynależności państwowej.

W razie gdyby po upływie szóstego roku Francja uważała, że stan robót nad ulepszeniem portu w Strasburgu czyni koniecznem przedłużenie tego przejściowego zarządu, będzie mogła żądać jego przedłużenia od Komisji centralnej Renu, która będzie je mogła przyznać na okres, nie przekraczający trzech lat.

Podczas całego okresu takiego przedłużenia, strefy wolne, wyżej przewidziane, będą utrzymane.

Zanim Komisja centralna Renu zamianuje pierwszego dyrektora, dyrektor tymczasowy, który będzie musiał być obywatelem francuskim, będzie mógł być wyznaczony przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone na powyższych warunkach. We wszystkich kwestjach, wynikających z niniejszego artykułu, Komisja centralna Renu będzie rozstrzygała większością głosów.

ARTYKUŁ 66.

Mosty kolejowe i inne, istniejące obecnie w granicach Alzacji i Lotaryngji na Renie, będą we wszystkich swych częściach i na całej swej długości własnością Państwa francuskiego, które zapewni ich utrzymanie.

ARTYKUŁ 67.

Rząd francuski wchodzi we wszystkie prawa Rzeszy niemieckiej do wszystkich linii kolejowych, zarządzanych przez administrację kolejową Rzeszy i będących obecnie w użytkowaniu lub w budowie.

To samo będzie się stosowało do praw Rzeszy względem koncesji na koleje i tramwaje, znajdujące się na terytorjach, wskazanych w artykule 51.

To wejście w prawa nie obciąży Państwa francuskiego żadną zapłatą.

Dworce graniczne będą oznaczone przez późniejsze porozumienie, przyczem zastrzega się z góry, że na granicy Renu będą one położone na jego prawym brzegu.

ARTYKUŁ 68.

Zgodnie z postanowieniami artykułu 268 Rozdziału I Działu I Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu, podczas okresu pięcioletniego od dnia uzyskania mocy obowiązującej przez niniejszy Traktat produkty naturalne lub wyroby, pochodzące i przybywające z terytorjów wskazanych w artykule 51, będą przy wejściu na obszar celny niemiecki wolne od wszystkich cel.

Rząd francuski zastrzega sobie coroczne oznaczanie przez dekret notyfikowany Rządowi niemieckiemu jakości i ilości produktów naturalnych lub wyrobów, które będą korzystały z tej wolności.

Ilości każdego produktu naturalnego lub wyrobu, które w ten sposób będą mogły być posyłane rocznie do Niemiec, nie będą mogły przekraczać przeciętnej rocznej ilości, wysyłanej w latach 1911 do 1913.

Nadto podczas wspomnianego okresu pięcioletniego Rząd niemiecki zobowiązuje się wypuszczać swobodnie z Niemiec i wpuszczać z powrotem do Niemiec, wolne od wszelkich cel lub innych ciężarów, nie wyjmując podatków wewnętrznych, nici, tkaniny i inne materiały lub wyroby tkackie wszelkiego rodzaju i w każdym stanie, wysyłane z Niemiec do terytorjów wskazanych w artykule 51, aby tam mogły podlegać czynnościom wszelkiego rodzaju wykończenia, jako to bielienia, farbowania, drukowania, merceryzacji, gazowania, skręcania i apretury.

ARTYKUŁ 69.

Podczas okresu dziesięcioletniego od dnia uprawomocnienia się niniejszego Traktatu centralne elektrownie, znajdujące się na terytorjum niemieckim, które przedtem dostarczały prądu elektrycznego terytorjom wskazanym w artykule 51, albo jakimkolwiek zakładowi, którego eksploatacja przechodzi ostatecznie lub tymczasowo od Niemiec do Francji, będą zobowiązane dostarczać go w dalszym ciągu aż do wysokości spożycia, odpowiadającego koncesjom i umowom, jakie były w biegu 11 listopada 1918 r.

Tę dostawę uskutecznić się będzie stosownie do kontraktów, będących w mocy i według taryfy, która nie może być wyższą od tej, jaką płać wspomnianym zakładom obywatele niemieccy.

ARTYKUŁ 70.

Rozumie się, że Rząd francuski zachowuje prawo zakazywania w przyszłości, na terytorjach wspomnianych w artykule 51 wszelkiego nowego udziału niemieckiego:

1° w dzierżeniu lub użytkowaniu majątku publicznego i służb publicznych, jako to: kolei, dróg spławnych, wodociągów, gazowni, elektrowni i innych.

2° we własności kopalni i kamieniołomów wszelkiego rodzaju i związanych z nimi przedsiębiorstwach.

3° wreszcie w zakładach metalurgicznych, nawet gdyby ich użytkowanie nie było związane z jakąkolwiek kopalnią.

ARTYKUŁ 71.

Oile chodzi o terytorja wskazane w artykule 51, Niemcy zrzekają się za siebie i swych obywateli korzystania od dnia 11 listopada 1918 roku z postanowień ustawy z 25 maja 1910 r., dotyczących handlu solą potasową i wogóle wszelkich postanowień, przewidujących interwencję organizacji niemieckich w eksploatacji

kopalni potasowych. Zrzekają się również za siebie i za swych obywateli korzystania z jakichkolwiek umów, postanowień lub ustaw, przyznających im korzyści co do innych produktów wspomnianych terytorjów.

ARTYKUŁ 72.

Uregulowanie spraw, dotyczących długów zaciągniętych przed dniem 11 listopada 1918 r. między Rzeszą i Państwami niemieckimi lub ich obywatelami, zamieszkałymi w Niemczech z jednej strony, a Alzatzczykami i Lotaryńczykami, zamieszkałymi w Alzacji i Lotaryngji z drugiej strony, będzie uskutecznione zgodnie z postanowieniami Działu III Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu, z tem zastrzeżeniem, że wyrażenie „przed wojną“ ma być zastąpione wyrażeniem „przed dniem 11 listopada 1918 r.“. Kursem wymiany, mającym zastosowanie przy tem uregulowaniu, będzie przeciętny kurs notowany na giełdzie genewskiej podczas miesiąca, poprzedzającego dzień 11 listopada 1918 r.

Na terytorjum wskazanem w artykule 51, dla uregulowania wspomnianych długów w warunkach przewidzianych w Dziale III Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu, będzie można ustanowić osobny urząd kontroli i kompensaty, przyczem się rozumie, że ten urząd będzie uważany za „urząd centralny“ w myśl I-go paragrafu Aneksu do wspomnianego Działu.

ARTYKUŁ 73.

Dobra, prawa i udziały prywatne Alzatzczyków i Lotaryńczyków w Niemczech będą uregulowane przez postanowienia Działu IV Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 74.

Rząd francuski zastrzega sobie prawo zatrzymania i zlikwidowania wszystkich dóbr, praw i udziałów, jakie posiadali w dniu 11 listopada 1918 r. obywatele niemieccy albo spółki, kontrolowane przez Niemcy, na terytorjach wskazanych w artykule 51, w warunkach ustalonych wyżej w ostatnim ustępie artykułu 53.

Niemcy odszkodują bezpośrednio swych obywateli, wywłaszczonych przez wspomniane likwidacje.

Przydział wyniku tych likwidacji będzie uregulowany zgodnie z postanowieniami Działów III i IV Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 75.

Jako wyjątek od postanowień Działu V Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu, będą utrzymane wszelkie umowy, zawarte przed datą ogłoszenia w Alzacji i Lotaryngji dekretu francuskiego z dnia 30 listopada 1918 między Alzatzczykami i Lotaryńczykami (osobami fizycznymi i prawnymi) lub innymi osobami, przebywającymi w Alzacji i Lotaryngji, z jednej strony, a Rzeszą lub Państwami niemieckimi lub ich obywatelami, zamieszkałymi w Niemczech, z drugiej strony, oile wykonanie zostało zawieszane przez zawieszenie broni lub przez późniejsze ustawodawstwo francuskie.

Będą jednakże unieważnione umowcom w przeciągu sześciu miesięcy od w interesie ogólnym, zanotyfikuje Niemy, których rozwiązanie Rząd francuski, dnia uzyskania przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej, wyjąwszy długi i in-

ne zobowiązania pieniężne, wynikające z wykonania przed dniem 11 listopada 1918 r. jakiegos aktu lub wypłaty, przewidzianej w tych umowach.

Jeżeli to unieważnienie pociąga za sobą dla jednej ze stron znaczne straty, to strona poszkodowana otrzyma słuszne odszkodowanie, obliczone wyłącznie na podstawie zaangażowanego kapitału, bez względu natomiast na brak zysku.

Co do przedawnień, ograniczeń i unieważnień w Alzacji i Lotaryngji będą miały zastosowanie postanowienia artykułów 300 i 301 Działu V Części X (Przepisy ekonomiczne), z tem zastrzeżeniem, że wyrażenie „początek wojny“ winno być zastąpione wyrażeniem „11 listopada 1918 r.“ i że wyrażenie „czas trwania wojny“ winno być zastąpione wyrażeniem: „okres od 11 listopada 1918 r. do uprawomocnienia się niniejszego Traktatu“.

ARTYKUŁ 76.

Sprawy dotyczące praw własności przemysłowej, literackiej lub artystycznej Alzatzyków i Lotaryńczyków będą uregulowane zgodnie z postanowieniami ogólnemi Działu VII Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu, przy czem się rozumie, że Alzatzycy i Lotaryńczycy, którzy posiadają tytuły prawne tego rodzaju według ustawodawstwa niemieckiego, zachowują pełny i całkowity użytek tych praw na terytorjum niemieckiem.

ARTYKUŁ 77.

Państwo niemieckie zobowiązuje się wypłacić Rządowi francuskiemu tę część wszystkich rezerw nagromadzonych przez Rzeszę lub przez zależne od niej organizacje publiczne lub prywatne z racji ubezpieczeń od wypadków niezdolności do pracy i starości, która przypadałaby Kasie ubezpieczeń od wypadków niezdolności do pracy i na starość w Strasburgu.

To samo stosuje się do kapitałów i rezerw w Niemczech, przypadających prawnie innym Kasom ubezpieczeń społecznych, Kasom emerytur górniczych, Kasie kolei alzacko-lotaryńskich, innym organizacjom emerytalnym, ustanowionym na korzyść personelu administracji i zakładów publicznych, czynnych w Alzacji i Lotaryngji, jak również co do kapitałów i rezerw, które jest winna Kasa ubezpieczeń urzędników prywatnych w Berlinie z powodu zobowiązań, zaciągniętych na korzyść ubezpieczonych z tej kategorii, przebywających w Alzacji i Lotaryngji.

Osobna konwencja ustali warunki i sposoby tych przekazów.

ARTYKUŁ 78.

W sprawie wykonywania sądowych wyroków, odwołań i dochodzeń następujące zasady będą miały zastosowanie:

1° Wszelkie wyroki, wydane w sprawach cywilnych i handlowych od 3 sierpnia 1914 r. przez trybunały Alzacji i Lotaryngji pomiędzy Alzatzykami i Lotaryńczykami lub między Alzatzykami i Lotaryńczykami a obcymi lub pomiędzy obcymi, oile przed dniem 11 listopada 1918 r. uzyskały moc rzeczy osądzonej, będą uważane za ostateczne i ulegające wykonaniu z samego prawa.

Jeśli wyrok został wydany między Alzatzykami i Lotaryńczykami a Niemcami lub między Alzatzykami i Lotaryńczykami a poddanymi Mocarstw sprzymierzonych z Niemcami, wyrok będzie mógł być wykonany dopiero po *exequatur*, orzeczonem przez odpowiedni nowy trybunał zwróconego terytorjum, wskazanego w artykule 51.

2° Wszelkie wyroki, wydane od 3 sierpnia 1914 r. przeciwko Alzaczynom i Lotaryńczykom za zbrodnie lub przestępstwa polityczne przez władze sądowe niemieckie, uważa się za nieważne.

3° Wszelkie wyroki, wydane po dniu 11 listopada 1918 r. przez Trybunał Rzeszy w Lipsku na podstawie odwołań wniesionych przeciwko orzeczeniom władz sądowych Alzacji i Lotaryngji, będą uważane za nieważne i niebyłe, i mają być odesłane. Akty spraw, które były przedmiotem wyroków, w ten sposób wydanych, odesła się do właściwych władz sądowych dla Alzacji i Lotaryngji.

Wszelkie odwołania, wniesione przed Trybunał Rzeszy przeciwko decyzjom sądów Alzacji i Lotaryngji, zostaną zawieszane. Akty będą zwrócone w powyżej podanych warunkach, celem ich bezzwłocznego przeniesienia do Sądu kasacyjnego francuskiego, który będzie kompetentny do wydania wyroku.

4° Wszelkie dochodzenia sądowe w Alzacji i Lotaryngji za przestępstwa, popełnione w okresie między dniem 11 listopada 1918 r. a chwilą uzyskania przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej, będą przeprowadzone zgodnie z ustawami niemieckimi, wyjąwszy wypadek, gdyby je zmieniły lub zastąpiły akty prawnie ogłoszone na miejscu przez władze francuskie.

5° Wszelkie inne kwestje co do kompetencji, postępowania lub administracji sądowej zostaną uregulowane przez osobną konwencję między Francją a Niemcami.

ARTYKUŁ 79.

Postanowienia dodatkowe, dotyczące obywatelstwa, niżej dołączone, będą uważane jako mające tę samą moc i wartość, co postanowienia niniejszego Działu.

Wszelkie inne kwestje, dotyczące Alzacji i Lotaryngji, któreby nie były uregulowane przez niniejszy Dział i jego Aneks, ani też przez postanowienia ogólne niniejszego Traktatu, będą przedmiotem późniejszych konwencji między Francją i Niemcami.

ANEKS.

§ 1.

Od dnia 11 listopada 1918 r. odzyskują z samego prawa obywatelstwo francuskie:

1° Osoby, które utraciły obywatelstwo francuskie przez zastosowanie Traktatu francusko-niemieckiego z 10 maja 1871 r. i nie uzyskały od tego czasu innego obywatelstwa aniżeli niemieckie.

2° Potomkowie prawi lub naturalni osób wskazanych w paragrafie poprzednim, z wyjątkiem tych, którzy mają wśród przodków swoich w linii ojcowskiej Niemca, osiedlonego w Alzacji i Lotaryngji po dniu 15 lipca 1870 r..

3° Każda jednostka urodzona w Alzacji i Lotaryngji z rodziców nieznanych lub których obywatelstwo jest nieznanie.

§ 2.

W ciągu roku od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu będą mogły zgłosić się o obywatelstwo francuskie osoby należące do jednej z następujących kategorii:

1° Każda osoba, której nie przywrócono obywatelstwa francuskiego według brzmienia paragrafu 1, mająca między przodkami swymi Francuza lub Francuzkę, który(a) utracił(a) obywatelstwo francuskie w warunkach przewidzianych we wspomnianym paragrafie;

2° Każdy obcy, nie będący obywatelem jednego z Państw niemieckich, który uzyskał indygenat alzacko-lotaryński przed dniem 3 sierpnia 1914 r.;

3° Każdy Niemiec stale zamieszkały w Alzacji i Lotaryngji, jeśli tam stale zamieszkał przed dniem 15 lipca 1870 r. lub jeśli jeden z jego przodków stale w tym dniu zamieszkiwał w Alzacji i Lotaryngji;

4° Każdy Niemiec urodzony lub stale zamieszkały w Alzacji i Lotaryngji, który służył w szeregach armji sprzymierzonych lub stowarzyszonych podczas wojny obecnej, jako też i jego potomkowie;

5° Każda osoba urodzona w Alzacji i Lotaryngji przed dniem 10 maja 1871 r. z rodziców obcych, jako też i jej potomkowie;

6° Współmałżonek osoby, która bądź to odzyskała obywatelstwo francuskie na podstawie paragrafu 1-go, bądź też zgłosiła się po nie i uzyskała je według brzmienia poprzednich postanowień.

Przedstawiciel prawny osoby niepełnoletniej wykonywa w jej imieniu prawo zgłoszenia się o obywatelstwo francuskie, a jeśli to prawo nie zostało wykonane, osoba niepełnoletnia będzie mogła zgłosić się o obywatelstwo francuskie w ciągu roku po dojściu do pełnoletności. Zgłoszenie się o obywatelstwo francuskie będzie mogło być przedmiotem indywidualnej decyzji odmownej władzy francuskiej, wyjąwszy wypadek wspomniany pod numerem 6 niniejszego paragrafu.

§ 3.

Z zastrzeżeniem postanowień paragrafu 2, Niemcy urodzeni lub stale zamieszkałi w Alzacji i Lotaryngji, nawet jeśli mają indygenat alzacko-lotaryński, nie uzyskują obywatelstwa francuskiego w skutek powrotu Alzacji i Lotaryngji do Francji.

Będą mogli otrzymać to obywatelstwo tylko drogą naturalizacji pod warunkiem, że stale zamieszkałi w Alzacji i Lotaryngji przed dniem 3 sierpnia 1914 r. i że wykażą zamieszkiwanie nieprzerwane na terytorjum przywróconym przez trzy lata licząc od 11 listopada r. 1918.

Francja obejmie nad nimi opiekę dyplomatyczną i konsularną od chwili, w której zażądali naturalizacji francuskiej.

§ 4.

Rząd francuski określił sposoby, według których będzie się stwierdzało odzyskanie obywatelstwa francuskiego na mocy prawa, i warunki, w jakich się będzie rozstrzygało zgłoszenia o obywatelstwo francuskie i żądania naturalizacji, przewidziane w niniejszym Aneksie.

DZIAŁ VI.
A U S T R J A.

ARTYKUŁ 80.

Niemcy uznają i będą przestrzegały ściśle udzielnosci Austrii w granicach ustalonych przez Traktat zawarty między tem Państwem i Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi. Niemcy uznają, że ta udzielnosc może być zmieniona jedynie tylko za zgodą Rady Związku Narodów.

DZIAŁ VII.
P A Ń S T W O C Z E S K O - S Ł O W A C K I E.

ARTYKUŁ 81.

Jak to już uczyniły mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, Niemcy uznają zupełną niepodległość Państwa czesko-słowackiego, które obejmie autonomiczne terytorjum Rusinów na południe od Karpat. Niemcy oświadczają, iż uznają granice tego Państwa tak, jak one zostaną ustalone przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone i inne Państwa zainteresowane.

ARTYKUŁ 82.

Granica między Niemcami i Państwem czesko-słowackiem zostanie określona, zgodnie z dawną granicą między Austro-Węgrami i Niemcami, tak jak szła w dniu 3 sierpnia 1914 r.

ARTYKUŁ 83.

Niemcy zrzekają się na rzecz Państwa czesko-słowackiego wszystkich praw i tytułów do części terytorjum śląskiego oznaczonej jak następuje:

Od punktu położonego około 2 kilometrów na północo-wschód od Kietrza na granicy między powiatami (Kreis) głubczyckiego i raciborskiego:

granica między obu powiatami;

dalej dawna granica między Niemcami i Austro-Węgrami, aż do punktu położonego nad Odrą bezpośrednio na południe od linii kolejowej Raciborz-Bogumin;

stąd w kierunku północno-zachodnim do punktu położonego w odległości około 2 kilometrów na południo-wschód od Kietrza;

linja do oznaczenia na miejscu, przechodząca na zachód od Krzanowic.

Komisja złożona z 7 członków, z których 5 zamianują Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, 1 — Polska oraz 1 Państwo Czesko-Słowackie, zostanie utworzona w 15 dni po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu w celu oznaczenia na miejscu linii granicznej między Polską a Państwem Czesko-Słowackiem.

Uchwały tej Komisji będą zapadały większością głosów i będą dla stron interesowanych obowiązujące.

Kietrz — Katscher, Głubczyce — Leobschütz, Krzanowice — Kranowitz.

Niemcy oświadczają już obecnie, że zrzekną się na rzecz Państwa czesko-słowackiego wszystkich praw i tytułów do części powiatu (Kreis) głubczyckiego, zawartej w granicach poniższych, w razie gdyby na skutek ustalenia granicy między Niemcami i Polską ta część wzmiankowanego powiatu była odosobniona od Niemiec:

od południo-wschodniego krańca występu dawnej granicy austriackiej, oddalonego w przybliżeniu około 5 kilometrów na zachód od Głubczyc, w kierunku południowym aż do punktu zetknięcia się z granicą między powiatami (Kreis) głubczyckim i raciborskim dawna granica między Niemcami i Austro-Węgrami;

dalej, na północ, administracyjna granica między powiatami (Kreis) głubczyckim i raciborskim aż do punktu położonego w odległości około 2 kilometrów na południo-wschód od Kietrza;

stąd, w kierunku północno-zachodnim aż do punktu wyjścia tego oznaczenia granic:

linja, która będzie oznaczona na terenie i ma przechodzić na wschód od Kietrza.

ARTYKUŁ 84.

Obywatele niemieccy, osiadli na którymkolwiek z terytorjów uznanych za należące do Państwa czesko-słowackiego, nabywają z samego prawa obywatelstwo czesko-słowackie z wyłączeniem niemieckiego.

ARTYKUŁ 85.

W okresie dwuletnim od uzyskania przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej, obywatele niemieccy, którzy ukończyli lat 18, i osiedli na terytorjach uznanych za należące do Państwa czesko-słowackiego, będą mieli prawo wyboru (option) na rzecz obywatelstwa niemieckiego. Czecho-Słowacy, obywatele niemieccy, osiadli w Niemczech, będą również mieli prawo wyboru na rzecz obywatelstwa czesko-słowackiego.

Wybór męża skutkuje za żonę, zaś wybór rodziców — za dzieci poniżej lat 18.

Osoby, które korzystały z przewidzianego powyżej prawa wyboru, winne będą w ciągu następných dwunastu miesięcy przenieść swe stałe miejsce zamieszkania do Państwa, na rzecz którego dokonały wyboru.

Osoby te będą miały prawo zachować majątek nieruchomy posiadany na terytorjum drugiego państwa, w którym miały stałe miejsce zamieszkania przed wykonaniem prawa wyboru. Będą one mogły wywieźć swój majątek ruchomy wszelkiego rodzaju. Z tej racji nie będą na te osoby nałożone żadne pobory czy to przy wyjeździe, czy to przy przyjeździe.

W takim samym okresie czasu Czecho-Słowacy, obywatele niemieccy, przebywający w obcych krajach, będą mieli prawo, oile ustawy tych krajów inaczej nie stanowią i o ile już nie nabyli w tych krajach obywatelstwa, pozyskać obywatelstwo czesko-słowackie, z wyłączeniem obywatelstwa niemieckiego, stosownie do przepisów, które będą wydane przez Państwo czesko-słowackie.

ARTYKUŁ 86.

Państwo czesko-słowackie godzi się na zamieszczenie w Traktacie z Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi postanowień, które te

Mocarstwa uznają za konieczne w celu ochrony w Państwie czestwo-słowackim interesów mieszkańców, różniących się od większości ludności rasą, językiem lub religią.

Państwo czesko - słowackie godzi się również na zamieszczenie w Traktacie z głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi postanowień, jakie te Mocarstwa uznają za konieczne dla ochrony swobody tranzytu i służnych przepisów co do handlu innych narodów.

Stosunek i rodzaj ciężarów finansowych Niemiec i Prus, które Państwo czesko - słowackie poniesie z tytułu oddania pod jego zwierzchnictwo części terytorjum śląskiego, zostaną określone zgodnie z art. 254 Części IX (Przepisy finansowe) niniejszego Traktatu.

Konwencje późniejsze uregulują wszystkie sprawy, nie załatwione przez niniejszy Traktat i te, które mogłyby wynikać z ustąpienia rzezonego terytorjum.

DZIAŁ VIII.

P O L S K A.

ARTYKUŁ 87.

Jak to już uczyniły mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, Niemcy uznają zupełną niepodległość Polski i zrzekają się na jej korzyść wszelkich praw i tytułów do terytorjów położonych w granicach następujących: morze Bałtyckie, wschodnia granica Niemiec, ustalona tak, jak to podaje artykuł 27 Części II (Granice Niemiec) niniejszego Traktatu aż do punktu położonego mniej więcej 2 kilometry na wschód od Woskowice Małych, następnie zaś linja, idąca od tego punktu do ostrego wysoku, jaki tworzy granica północna Górnego Śląska mniej więcej na 3 kilometry na północo - zachód od Szymonkowa, następnie granica Górnego Śląska aż do punktu zetknięcia z dawną granicą między Niemcami a Rosją, dalej granica ta aż do punktu, w którym przecina koryto Niemna, następnie granica północna Prus Wschodnich, oznaczona w artykule 28 powołanej wyżej Części II.

Jednakże przepisy niniejszego artykułu nie stosują się do terytorjów Prus Wschodnich i Wolnego Miasta Gdańska, określonych w powołanym artykule 28 Części II (Granice Niemiec) i w artykule 100 Działu XI (Gdańsk) Części niniejszej.

Granice Polski, nie określone w niniejszym Traktacie, będą oznaczone później przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone.

Komisja, złożona z 7 członków, z których 5 zamianują Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, jednego Niemcy, jednego Polska, zostanie utworzona w 15 dni po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu w celu oznaczenia na miejscu linii granicznej między Polską a Niemcami.

Uchwały tej Komisji będą zapadały większością głosów i będą dla stron interesowanych obowiązujące.

Lorzendorf — Woskowice Małe,
Simmenau — Szymonków.

ARTYKUŁ 88.

W części Śląska Górnego, położonej w granicach poniżej opisanych, mieszkańcy zostaną powołani do wypowiedzenia się przez głosowanie, czy życzą sobie przyłączenia do Niemiec, czy też do Polski:

począwszy, od północnego wierzchołka występu granicy dawnej prowincji Śląska austriackiego, położonego mniej-więcej 8 kilometrów na wschód od Prudnika (Prądnika), dawna granica pomiędzy Niemcami a Austrią, aż do jej zetknięcia się z granicą pomiędzy powiatami (Kreise) głupczyckim a raciborskim:

stamtąd na północ aż do punktu, położonego mniej więcej dwa kilometry na południo-wschód od Kietrza;

granica pomiędzy powiatami głupczyckim a raciborskim;

stamtąd na południo - wschód aż do punktu położonego nad rzeką Odrą bezpośrednio na południe od drogi żelaznej Raciborz - Bogumin;

linja, która będzie określona na miejscu i przejdzie na południe od Krzanowic;

od punktu powyżej określonego dawna granica pomiędzy Niemcami i Austrią, dalej dawna granica pomiędzy Niemcami i Rosją, aż do punktu zetknięcia z granicą administracyjną pomiędzy Poznańskiem i Górnym Śląskiem;

stamtąd powyższa granica administracyjna aż do jej zetknięcia się z granicą pomiędzy Śląskiem Górnym i Średnim:

stamtąd ku zachodowi aż do punktu, gdzie granica administracyjna zakręca ostrym kątem ku południo - wschodowi, mniej więcej trzy kilometry na północ-zachód od Szymonkowa;

granica pomiędzy Śląskiem Górnym i Średnim:

stamtąd ku zachodowi aż do punktu, który będzie oznaczony, mniej więcej dwa kilometry na wschód od Woskowic Małych;

linja, która będzie oznaczona na miejscu na północ od Klein Hengersdorf;

stamtąd ku południowi aż do miejsca, gdzie granica pomiędzy Śląskiem Górnym i Średnim przecina drogę Miejsce-Pokój;

linja, która będzie oznaczona na miejscu, przechodząca na zachód od miejscowości Hengersdorf, Polkowskie, Domasławice, Siemysłów i Dąbrowa, a na wschód od miejscowości Strzelce, Jastrzębie i Biestrzykowice, Schwitz i Miejsce;

stamtąd granica pomiędzy Śląskiem Górnym i Średnim aż do zetknięcia się ze wschodnią granicą powiatu (Kreis) niemodlińskiego;

stamtąd wschodnia granica powiatu niemodlińskiego aż do punktu występu, położonego mniej - więcej trzy kilometry na wschód od Puszyń;

stamtąd aż do północnego wierzchołka występu dawnej prowincji Śląska austriackiego, położonego mniej więcej 8 kilometrów na wschód od Prudnika (Prądnika);

linja, która będzie określona na miejscu i przejdzie na wschód od Białego Solca.

Przepisy co do zarządu, przy którym plebiscyt będzie podjęty i przeprowadzony, zawarte są w załączonym tu Aneksie.

Prudnik (Prądnik)—Neustadt; Głupczyce—Leobschütz; Raciborz—Ratibor; Kietrz — Katscher; Bogumin—Oderberg; Krzanowice—Kranowitz; Szymonków—Simmanau.

Miejsce — Städtel; Pokój—Karlruhe; Polkowskie—Polkowitz; Domasławice—Noldau; Siemysłów—Steinersdorf; Dąbrowa—Dammer; Strzelce—Strehlitz; Jastrzębie — Nassadel; Biestrzykowice—Eckersdorf; Miejsce—Städtel; Niemodlin—Falkenberg; Puszyń—Puschine; Biały Solc — Zülz-

0 Już obecnie Rząd polski i niemiecki, każdy oile go to dotyczy, zobowiązują się nigdzie na swem terytorjum nie zarządzać dochodzeń oraz nie stosować żadnych środków wyjątkowych w przedmiocie jakiegokolwiek czynu politycznego, jakiby zaszedł na Górnym Śląsku w okresie zarządu, przewidzianego w dołączonym Aneksie aż do ostatecznego urzędzenia tego kraju.

Niemcy już obecnie oświadczają, że zrzekają się na rzecz Polski wszystkich praw i tytułów do części Górnego Śląska, położonej poza linią graniczną, określoną na podstawie plebiscytu przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone.

A N E K S.

§ 1.

Wojska i władze niemieckie, które wskaże Komisja przewidziana w § 2, powinny po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu, przytem w terminie nie przekraczającym 15 dni, opuścić obszar podlegający plebiscytowi. Aż do czasu zupełnej ewakuacji winny się one wstrzymać od wszelkich rekwizycji pieniężnych lub w naturze i od wszelkich zarządzeń, które mogłyby przynieść szkodę materialnym interesom kraju.

W tymże terminie będą rozwiązane rady robotników i żołnierzy, ustanowione na danym obszarze; ci z członków rad, którzy pochodzą z innej okolicy i sprawować będą swoje obowiązki w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu lub też złożyli je po 1 marca 1919 r., będą również ewakuowani.

Wszystkie stowarzyszenia wojskowe i pół-wojskowe (demi-militaires), utworzone na wymienionym obszarze przez jego mieszkańców, będą natychmiast rozwiązane. Członkowie tych stowarzyszeń, którzy nie mają stałego miejsca zamieszkania (non domiciliés) na powyższym obszarze będą musieli go opuścić.

§ 2.

Obszar plebiscytowy będzie natychmiast poddany władzy Komisji międzynarodowej, złożonej z 4 członków, mianowanych przez Stany Zjednoczone Ameryki, Francję, Imperjum W. Brytanji oraz Włochy. Będzie on zajęty przez wojska Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych. Rząd niemiecki obowiązuje się ułatwić przewóz tych wojsk na Górny Śląsk.

§ 3.

Komisji przysługiwać będzie władza, jaką sprawował Rząd niemiecki lub Rząd pruski, z wyjątkiem co do dziedziny ustawodawstwa i podatków. Komisja będzie nadto zastępowała Władzę prowincjonalną oraz obwodu regencyjnego (Regierungsbezirk). Komisja będzie sama władną interpretować zakres władzy, przekazanej jej przez niniejsze przepisy i oznaczać, w jakim zakresie będzie ją sama wykonywała, w jakim zaś pozostawi ją w rękach urzędów istniejących.

Zmiany ustaw oraz istniejących podatków będą prawomocne tylko za zgodą Komisji.

Porządek będzie utrzymywany staraniem Komisji przy pomocy wojska, oddanego do jej dyspozycji, oraz, oile uzna to za konieczne, przy pomocy policji, rekrutującej się z miejscowej ludności.

Komisja będzie musiała zarządzić bezzwłocznie co potrzeba celem zastąpienia ewakuowanych władz niemieckich, w danym zaś razie powinna sama dać rozkaz ewakuowania i przystąpić do zastąpienia tych władz miejscowych, któreby ewakuować wypadało.

Zarządzi wszystko co potrzeba celem zapewnienia wolności, rzetelności i tajności głosowania. W szczególności Komisja będzie mogła orzec wydalenie z kraju każdej osoby, która w jakikolwiek sposób usiłowałaby sfałszować wynik plebiscytu za pomocą przekupstwa lub teroru.

Komisja będzie miała pełną władzę orzekania we wszystkich kwestjach i sprawach, które się mogą nasunąć przy wykonywaniu niniejszych przepisów.

Komisja będzie miała doradców technicznych, których sama wybierze z pośród miejscowej ludności.

Uchwały Komisji będą zapadały większością głosów.

§ 4.

Głosowanie odbędzie się po upływie terminu, oznaczonego przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, który jednak nie może być krótszy niż 6 miesięcy, ani też dłuższy ponad 18 miesięcy, licząc od dnia, w którym pomieniona Komisja rozpocznie czynności na obszarze plebiscytowym.

Prawo głosowania będzie przyznane każdej, bez różnicy płci, osobie, która czyni zadość warunkom następującym:

a) mieć będzie ukończonych 20 lat wieku w dniu 1 stycznia tego roku, w którym plebiscyt się odbędzie;

b) urodziła się na obszarze, podlegającym plebiscytowi, albo też ma swoje tu stałe miejsce zamieszkania (domicile) od daty, która zostanie oznaczona przez Komisję, jednak nie późniejszej, niż 1 stycznia 1919 r., albo też została wydalona przez władze niemieckie i nie zachowała tam swego stałego miejsca zamieszkania.

Osobom, skazanym za przestępstwa polityczne, powinno być umożliwione wykonanie przysługującego im prawa głosowania.

Każdy będzie głosował w gminie, gdzie ma stałe zamieszkanie, albo, jeżeli nie ma stałego miejsca zamieszkania na obszarze plebiscytowym, w gminie, w której się urodził.

Wynik głosowania będzie oznaczony gminami większością głosów w każdej gminie.

§ 5.

Po zamknięciu głosowania Komisja zawiadomi Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone o liczbie głosów w każdej gminie, przedkładając im jednocześnie szczegółowy raport o przebiegu głosowania, tudzież wnioski co do linii, którą należy przyjąć za granicę Niemiec na Śląsku Górnym, uwzględniając przytem zarówno wyrażoną wolę ludności jak i położenie geograficzne oraz gospodarcze miejscowości.

§ 6.

Natychmiast po ustaleniu linii granicznej przez Główne Mocarstwa Sprzymierzone i stowarzyszone, Komisja zawiadomi władze niemieckie, że mają objąć ad-

ministrację obszaru, który został przyznany Niemcom. Władze te powinny przystąpić do objęcia administracji w ciągu miesiąca od notyfikacji w sposób określony przez Komisję.

W tymże samym terminie i w sposób określony przez Komisję Rząd polski będzie winien objąć w swoje ręce administrację obszaru, który został przyznany Polsce.

Z chwilą, gdy w ten sposób władze niemieckie względnie polskie zapewnią administrację kraju, władza Komisji ustanie.

Koszta utrzymania armii okupacyjnej, tudzież wydatki Komisji na jej działalność i na administrację obszaru będą pokryte z dochodów miejscowych.

ARTYKUŁ 89.

Polska zobowiązuje się udzielić wolności tranzytu osobom, towarom, okrętom, statkom, wagonom i transportom pocztowym, przechodzącym tranzytem z Prus Wschodnich do reszty Niemiec lub odwrotnie, przez terytorjum Polski, włączając w to jej wody terytorjalne, traktować je we wszystkim, co dotyczy ułatwień, ograniczeń i wszelkich innych spraw, conajmniej z takimi samymi względami, jak osoby, towary, okręty, statki, wagony i transporty pocztowe, które są narodowości, pochodzenia, importu, własności lub miejsca wysłania polskiego albo też innego, które cieszy się jeszcze wyższymi od polskiego względami.

Towary tranzytowe będą wolne od wszelkich opłat celnych oraz innych podobnych.

Wolność tranzytu będzie się rozciągała także na komunikację telegraficzną i telefoniczną na warunkach określonych w Konwencjach, przewidzianych artykułem 98.

ARTYKUŁ 90.

Polska zobowiązuje się pozwolić na wywóz do Niemiec produktów kopalnianych z całej części Śląska Górnego, odstąpionej Polsce na mocy niniejszego Traktatu.

Produkty te będą wolne od wszelkich opłat wywozowych i wszelkich innych ciężarów lub ograniczeń wywozowych.

Polska zobowiązuje się również przedsięwziąć wszystkie środki, potrzebne do tego, aby nabywcy w Niemczech mogli kupować rozporządzalne produkty tych kopalni na warunkach równie korzystnych, jak nabywcy takichże produktów i w analogicznych warunkach w Polsce, lub w jakim innym kraju.

ARTYKUŁ 91.

Obywatele niemieccy, mający stałe miejsce zamieszkania (domiciliés) na terytorjach uznanych ostatecznie za część Polski, nabędą z samego prawa obywatelstwo polskie z wykluczeniem obywatelstwa niemieckiego.

Wszelako obywatele niemieccy lub ich potomkowie, którzy obrali stałe zamieszkanie na tych terytorjach po 1 stycznia 1908 r., będą mogli nabyć obywatelstwo polskie tylko za specjalnem zezwoleniem Państwa polskiego.

W przeciągu dwu lat od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu obywatele niemieccy w wieku powyżej lat 18, mający stałe miejsce zamieszkania na terytorjach uznanych za część Polski, będą mieli prawo wyboru (opcji) na rzecz obywatelstwa niemieckiego.

Polacy, obywatele niemieccy, mający ukończonych lat 18 i posiadający stałe miejsce zamieszkania w Niemczech, będą mieli także prawo wyboru na rzecz obywatelstwa polskiego.

Wybór męża skutkuje także za żonę, wybór rodziców skutkuje za dzieci poniżej lat 18.

Wszystkie osoby, które skorzystają z przewidzianego wyżej prawa wyboru, będą mogły w przeciągu następnych 12 miesięcy przenieść się do Państwa, na rzecz którego dokonały wyboru.

Będą one miały prawo zachować majątek nieruchomy, posiadany na terytorjum drugiego państwa, w którym miały miejsce stałego zamieszkania przed dokonaniem wyboru.

Będą one mogły wywieźć bez cła swój majątek ruchomy wszelkiego rodzaju do kraju, na którego rzecz dokonały wyboru, i będą wolne od wszystkich poborów za opuszczenie kraju lub opłat, jeśli one istnieją.

W takim samym terminie Polacy, obywatele niemieccy, przebywający w obcych państwach, będą mieli prawo, oile ustawy tych obcych Państw inaczej nie stanowią i oile już nie nabyli w nich obywatelstwa, uzyskać obywatelstwo polskie z wykluczeniem niemieckiego, stosując się w tym względzie do przepisów, które będą wydane przez Państwo polskie.

W części Górnego Śląska, poddanej plebiscytowi, przepisy niniejszego artykułu zyskają moc dopiero po ostatecznem przydzieleniu tego terytorjum.

ARTYKUŁ 92.

Stosunek i rodzaj ciężarów finansowych Niemiec i Prus, które będzie miała ponosić Polska, zostaną określone zgodnie z artykułem 254 Części IX (Postanowienia finansowe) niniejszego Traktatu.

Część długu, która według obliczenia przewidzianej w rzeczonym artykule Komisji Odszkodowań, odnosi się do zarządzeń wydanych przez Rządy niemieckie i pruski dla celów kolonizacji niemieckiej w Polsce, zostanie wyłączona z udziału, który obciąży Polskę.

Ustalając, w wykonaniu artykułu 256 Części VIII (Odszkodowania) niniejszego Traktatu, wartość dóbr i własności Rzeszy lub Państw niemieckich, przechodzących do Polski jednocześnie z oddanemi jej terytorjami, Komisja Odszkodowań wyłączy z tej oceny budowle, lasy i inną własność państwową, która należała do dawnego Królestwa Polskiego. Przejdą one na własność Polski wolne od wszelkich ciężarów.

Na wszystkich terytorjach Niemiec, zmieniających przynależność państwową z mocy niniejszego Traktatu i uznanych ostatecznie za część Polski, Rząd polski może w zastosowaniu przepisów artykułu 297 likwidować dobra, prawa i udziały obywateli niemieckich tylko zgodnie z następującemi przepisami.

1) suma, uzyskana z likwidacji, powinna być zapłaconą bezpośrednio uprawnionemu;

2) na wypadek, gdyby uprawniony udowodnił przed mieszanym trybunałem rozjemczym, przewidzianym w Dziale VI Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu, albo przed rozjemcą, przez ten trybunał wyznaczonym, że warunki sprzedaży lub zarządzenia, wydane przez Rząd polski, nie przewidziane przez ogólne ustawodawstwo polskie, odbiły się bez słusznego powodu ujemnie na cenie, to trybunał lub rozjemca będzie mógł przyznać uprawnionemu słuszne wynagrodzenie, które Rząd polski będzie musiał zapłacić.

Późniejsze Konwencje uregulują wszystkie kwestje, które nie zostały uregulowane w niniejszym Traktacie a które mogą powstać wskutek cesji pomienionych terytorjów.

ARTYKUŁ 93.

Polska przyjmuje postanowienia, które Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone uznają za konieczne dla ochrony w Polsce interesów mieszkańców, różniących się od większości ludności rasą, językiem lub religią, i godzi się na zamieszczenie tych postanowień w Traktacie z temi Mocarstwami.

Polska godzi się również na zamieszczenie w Traktacie z Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi postanowień, które te Mocarstwa uznają za konieczne dla ochrony wolności tranzytu oraz dla słusznego trankowania handlu innych narodów.

DZIAŁ IX.

PRUSY WSCHODNIE.

ARTYKUŁ 94.

Na obszarze, objętym południową granicą Prus Wschodnich, oznaczoną w artykule 28 Części II (Granice Niemiec) niniejszego Traktatu, a linią opisaną poniżej, mieszkańcy będą powołani do oznaczenia przez głosowanie Państwa, z którym pragną być połączeni: linię tę stanowi granica zachodnia i północna obwodu (Regierungsbezirk) olsztyńskiego aż do jej zetknięcia się z granicą powiatów (Kreise): oleckiego i węgoborskiego, od tego miejsca granica północna powiatu (Kreis) oleckiego aż do zetknięcia się z dawną granicą Prus Wschodnich.

ARTYKUŁ 95.

W przeciągu najdalej 15 dni od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu wojska i władze niemieckie ustąpią z obszaru wyżej opisanego, wstrzymując się podczas tej ewakuacji od wszelkich rekwizycji w pieniądzach lub naturze i od wszelkich zarządzeń, mogących narazić na szwank interesy materialne kraju.

Po upływie oznaczonego wyżej okresu obszar ten poddany będzie pod władzę Komisji międzynarodowej, złożonej z pięciu członków, których zamianują Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone. Komisja ta posiadać będzie ogólną władzę administracyjną, a w szczególności zadaniem jej będzie zorganizować głosowanie i poczynić wszelkie zarządzenia, które uzna za konieczne celem zapewnienia jego wolności, rzetelności, tajności. Komisja mieć będzie zupełną władzę do stanowienia we wszystkich sprawach, które w związku z wykonaniem niniejszych przepisów mogą wyniknąć.

Komisja poczyni wszelkie potrzebne zarządzenia, aby w wykonywaniu swych czynności zapewnić sobie pomoc osób, które wybierze z pośród ludności miejscowej. Uchwały jej zapadać będą większością głosów.

Prawo głosu przysługiwać będzie każdej, bez różnicy płci, osobie, która czyni zadość warunkom następującym:

- a) Ma lat 20 skończonych w dniu uprawomocnienia się niniejszego Traktatu,

b) urodziła się na obszarze podlegającym plebiscytowi, albo posiada tam miejsce stałego zamieszkania (domicile) lub zwykłego zamieszkiwania (résidence habituelle) od daty, którą oznaczy Komisja.

Każdy głosować będzie w gminie, w której ma miejsce stałego zamieszkania (ou il est domicilié) lub w gminie, w której się urodził, oile na opisanym obszarze nie posiada miejsca stałego zamieszkania lub na nim nie zamieszkuje (résidence).

Wyniki głosowania zostaną ustalone gminami (Gemeinde), większością głosów w każdej gminie.

Po zamknięciu głosowania Komisja zawiadomi Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone o liczbie głosów w każdej gminie, przedkładając im jednocześnie szczegółowy raport o przebiegu głosowania oraz wnioski co do linii, którą należałoby przyjąć za granicę Prus Wschodnich na tej przestrzeni, biorąc przytem pod uwagę zarówno życzenie mieszkańców, przez głosowanie wyrażone, jak, położenie geograficzne i gospodarcze danych miejscowości. Poczem Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone oznaczą na tej przestrzeni granicę między Prusami Wschodnimi a Polską.

Jeżeli granica oznaczona przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone będzie tego rodzaju, że odetnie od Prus Wschodnich jakąkolwiek część terytorjum opisanego w art. 94, zrzeczenie się przez Niemcy ich praw na rzecz Polski, przewidziane wyżej w art. 87, rozciągnie się również na terytorja, w ten sposób odcięte.

Skoro tylko linja zostanie oznaczona przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, Komisja międzynarodowa zawiadomi władze administracyjne Prus Wschodnich, że mogą znów objąć administrację terytorjum, położonego na północ od oznaczonej w ten sposób linii, czego te powinny dokonać w ciągu miesiąca od notyfikacji i w sposób przez Komisję przepisany. W tymże samym terminie i w sposób przez Komisję przepisany Rząd polski winien będzie objąć zarząd terytorjum, położonego na południe od oznaczonej linii. Gdy tym sposobem zostanie już zapewniony zarząd kraju przez władze wschodnio-pruskie, względnie polskie, ustanie władza Komisji międzynarodowej.

Wydatki Komisji, zarówno na pokrycie jej własnych kosztów, jak na zarząd powierzonego jej terytorjum, czerpane będą z dochodów miejscowych, nadwyżka wydatków pokryta będzie przez Prusy Wschodnie w stosunku, który zostanie określony przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone.

ARTYKUŁ 96.

Na przestrzeni, obejmującej powiaty (Kreise) sztumski i suski oraz części powiatów: malborskiego na wschód od Nogatu i kwidzyńskiego na wschód od Wiśły, mieszkańcy będą wezwani do wypowiedzenia się przez głosowanie poszczególnymi gminami (Gemeinde), czy życzą sobie, aby poszczególne gminy, na tej przestrzeni leżące, należały do Polski albo do Prus Wschodnich.

ARTYKUŁ 97.

W przeciągu najdalej 15 dni od uzyskania przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej wojska i władze niemieckie ustąpią z obszaru opisanego w art. 96, wstrzymując się podczas tej ewakuacji od wszelkich rekwizycji w pieniądzech lub

naturze i od wszelkich zarządzeń, mogących narazić na szwank interesy materialne kraju.

Po upływie oznaczonego wyżej terminu władzę na tym obszarze obejmie Komisja Międzynarodowa, złożona z pięciu członków, których zamianują Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone. Ta komisja, której w razie potrzeby towarzyszyć będzie konieczna siła zbrojna, obejmie zarząd ogólny, a w szczególności będzie miała za zadanie zorganizować głosowanie i poczynić wszelkie zarządzenia, które uzna za konieczne, celem zabezpieczenia jego wolności, rzetelności i tajności, stosując się w tej mierze, o ile to będzie możliwem, do przepisów niniejszego Traktatu, dotyczących plebiscytu na terytorjum Olsztyńskiem; jej postanowienia zapadać będą większością głosów.

Wydatki komisji, zarówno na pokrycie kosztów jej utrzymania, jak na administrację powierzonego jej obszaru, czerpane będą z dochodów miejscowych.

Po ukończeniu głosowania Komisja zawiadomi Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone o liczbie głosów w każdej gminie oraz złoży szczegółowy raport o przebiegu głosowania i wnioski co do linii, któraby powinna być przyjętą, jako granica Prus Wschodnich na tym obszarze, biorąc przytem pod uwagę zarówno życzenia mieszkańców, wyrażone przez głosowanie, jak położenie geograficzne i gospodarcze danych miejscowości. Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone oznaczą granicę między Prusami Wschodniemi i Polską na tym obszarze, pozostawiając w każdym razie Polsce na całym odcinku Wisły zupełny i całkowity nadzór rzeki, włączając w to jej brzeg wschodni na takiej przestrzeni, która może okazać się konieczną do jej uregulowania i ulepszenia. Niemcy zobowiązują się nie wznosić żadnych fortyfikacji nigdy i na żadnej części oznaczonego obszaru, który pozostanie niemieckim.

Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone ułożą jednocześnie regulamin, zapewniający ludności Prus Wschodnich na słusznych warunkach dostęp do Wisły i korzystanie z niej tak dla tej ludności, jak dla jej towarów bądź statków i z pełnem uwzględnieniem jej potrzeb.

Oznaczenie granicy i przewidziane wyżej przepisy będą obowiązywały wszystkie strony zainteresowane.

Z chwilą gdy zarząd kraju zostanie objęty przez władze Prus Wschodnich, względnie Polski, pełnomocnictwa Komisji temsamem zostaną wyczerpane.

ARTYKUŁ 98.

Niemcy i Polska zawrą w ciągu roku od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Konwencję, której brzmienie, w razie niemożności porozumienia, ustali Rada Związku Narodów; Konwencja ta zabezpieczy z jednej strony Niemcom zupełne i odpowiednie ułatwienia w komunikacji kolejowej między pozostałą częścią Niemiec a Prusami Wschodniemi poprzez terytorjum polskie, z drugiej zaś — Polsce także same ułatwienia w jej komunikacji z Wolnem Miastem Gdańskiem poprzez terytorjum niemieckie, które mogłoby znaleźć się na prawym brzegu Wisły między Polską a Wolnem Miastem Gdańskiem.

D Z I A Ł X.

K Ł A J P E D A.

ARTYKUŁ 99.

Niemcy zrzekają się na rzecz Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszystkich praw i tytułów do terytorjów znajdujących się między morzem Bałtyckim, granicą północno-wschodnią Prus Wschodnich, opisaną w artykule 28 Części II (Granica Niemiec) niniejszego Traktatu i dawną granicą Niemiec i Rosji.

Niemcy zobowiązują się uznać postanowienia, które powezmą Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone co do tego terytorjum, w szczególności co do obywatelstwa jego mieszkańców.

D Z I A Ł XI.

W O L N E M I A S T O G D A Ń S K.

ARTYKUŁ 100.

Niemcy zrzekają się na rzecz Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszystkich praw i tytułów do terytorjum, objętego przez następujące granice:

od morza Bałtyckiego na południe aż do punktu zetknięcia się głównych koryt żeglownych Nogatu i Wisły (Weichsel):

granica Prus Wschodnich tak jak jest opisana w art. 28 Części II (Granice Niemiec) niniejszego Traktatu;

od tego miejsca główne żeglowne koryto Wisły w dół aż do punktu oddalonego około 6 km. 500 m. na północ od mostu tczewskiego;

stąd na północny zachód aż do punktu pomiarowego 5 położonego o 1 kl. 500 m. na południowy wschód od kościoła w Gütlland:

linja, która na miejscu zostanie oznaczona;

stąd na zachód aż do występu, utworzonego przez granicę powiatu kościerskiego o 8 km. 500 m. na północny wschód od Skarszew:

linja, która na miejscu zostanie oznaczona, a przechodzić będzie między Miłobądzem na południe i Rębielczem na północ;

Kłajpeda—Memel.

Tczewo — Dirschau, Kościerzyna — Berent, Skarszewy — Schöneck, — Miłobądz — Muehlbanz
Rębielcz — Rambeltsch, Łackie Jezioro — Lonkener See, Nowy Wietec — Neu Fietz, Szataryp—
Schatarpi, Kościerska Huta — Bärenhütte, Łąki — Lonken.

stąd na zachód granica powiatu kościerskiego aż do wgłębienia, które tworzy o 6 km. na północno-północny zachód od Skarszew;
stąd aż do punktu położonego na linii średniej Łackiego jeziora;
linja, która zostanie na miejscu oznaczona, iść będzie na północ od Nowego Wietca i Szatarp i na południe od Kościerskiej Huty i Łak;
stąd linja średnia Łackiego jeziora aż do jego północnego krańca;
stąd aż do południowego krańca Połęcińskiego jeziora;
linja, która zostanie oznaczona na miejscu;
stąd linja średnia Połęcińskiego jeziora aż do jego krańca północnego;
stąd na północny wschód aż do punktu położonego około 1 km. na południe od kościoła w Kolebkach, gdzie droga żelazna Gdańsk—Wejcherowo przecina strumień;
linja, która zostanie na miejscu oznaczona, a iść będzie na południowy wschód od Kameli, Skrzeszewa, Fidlina, Sulmina (Richthof), Materni, Owczarni i na północny zachód od Nowej Wsi, Marszew, Czapielska, Kiełpina Wysokiego i Kiełpina, Pulwermuehl, Renneberga i miast Oliwy i Sopot;
stąd bieg wyżej wspomnianego strumienia aż do morza Bałtyckiego.
Granice powyżej opisane oznaczone są na mapie niemieckiej w skali 1:100.000, dołączonej do niniejszego Traktatu pod Nr. 4.

ARTYKUŁ 101.

Komisja złożona z trzech członków, a mianowicie: z Komisarza Naczelnego, jako przewodniczącego, mianowanego przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, z jednego członka mianowanego przez Niemcy i jednego przez Polskę, utworzona zostanie w przeciągu 15 dni od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, a to w celu by oznaczyć na miejscu linję graniczną terytorjum wyżej oznaczonego, licząc się w miarę możliwości z istniejącymi granicami gmin.

ARTYKUŁ 102.

Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zobowiązują się utworzyć z miasta Gdańska wraz z terytorjum oznaczonym w art. 100 wolne miasto. Będzie ono oddane pod ochronę Związku Narodów.

ARTYKUŁ 103.

Konstytucja Wolnego Miasta Gdańska opracowana zostanie w porozumieniu z Komisarzem Naczelnym Związku Narodów przez prawidłowo wyznaczonych przedstawicieli Wolnego Miasta. Znajdować się ona będzie pod gwarancją Związku Narodów.

Komisarz Naczelnny orzekać będzie w pierwszej instancji we wszystkich sporach, które mogłyby wynikać pomiędzy Polską a Wolnym Miastem z powodu niniejszego Traktatu lub porozumień i układów dodatkowych.

Komisarz Naczelnny będzie miał siedzibę w Gdańsku.

Połęcińskie Jezioro—Pollenziner See; Kolebki—Koliebken; Wejcherowo—Neustadt; Kamela—Kamehlen; Skrzeszew—Kwissen; Maternia—Mattern; Owczarnia—Schäfererei; Nowa wieś—Neuendorf; Marszew—Marschau; Czapielsko—Czapielken; Wysoki Kiełpin—Hoch Kelpin; Kiełpinek—Klein Kelpin.

ARTYKUŁ 104.

Pomiędzy Rządem Polskim a Wolnym Miastem Gdańskim zawarta zostanie konwencja, której brzmienie zobowiązują się ułożyć Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, a która otrzyma moc obowiązującą jednocześnie z ukonstytuowaniem się Wolnego Miasta Gdańska; konwencja ta:

1. włączy Wolne Miasto Gdańsk do obszaru objętego polską granicą celną i zapewni ustanowienie w porcie strefy wolnej;

2. zapewni Polsce bez żadnych zastrzeżeń swobodne używanie i korzystanie z dróg wodnych, doków, basenów, nabrzeży i innych budowli na terytorjum Wolnego Miasta, koniecznych dla wwozu i wywozu z Polski;

3. zapewni Polsce nadzór i zarząd Wisły i całej sieci kolejowej w granicach Wolnego Miasta, z wyjątkiem tramwajów i innych kolei, służących głównie potrzebom Wolnego Miasta, jako też nadzór i zarząd komunikacji pocztowych, telegraficznych i telefonicznych między Polską i portem gdańskim;

4. zapewni Polsce prawo rozwijania i ulepszania dróg wodnych, doków, basenów, nabrzeży, dróg żelaznych i innych budowli i środków komunikacji wyżej wzmiankowanych oraz prawo wydzierżawiania lub nabywania w tym celu na odpowiednich warunkach koniecznych terenów i wszelkiej własności;

5. zapewni, iż żadne różnice nie będą czynione w Wolnym Mieście Gdańsku na niekorzyść obywateli polskich i innych osób polskiego pochodzenia lub mówiących po polsku;

6. zapewni prowadzenie spraw zagranicznych Wolnego Miasta Gdańska oraz ochronę jego obywateli zagranicą przez Rząd polski.

ARTYKUŁ 105.

Z chwilą uprawomocnienia się niniejszego Traktatu obywatele niemieccy, mający miejsce stałego zamieszkania (domiciliés) na terytorjum oznaczonym w art. 100, utracą ipso facto obywatelstwo niemieckie, aby się stać obywatelami Wolnego Miasta Gdańska.

ARTYKUŁ 106.

W przeciągu dwu lat od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, obywatele niemieccy, w wieku powyżej 18 lat, mający miejsce stałego zamieszkania (domiciliés) na terytorjum, oznaczonym w art. 100, będą mogli dokonać wyboru na rzecz obywatelstwa niemieckiego. Wybór męża skutkuje za żonę, zaś wybór rodziców skutkuje za dzieci poniżej lat 18.

Osoby, które skorzystały z przewidzianego powyżej prawa wyboru, winny w ciągu następnych 12 miesięcy przenieść swe stałe zamieszkanie do Niemiec.

Wolno im będzie zachować majątek nieruchomy, jaki posiadają na terytorjum Wolnego Miasta Gdańska. Będą mogły wywieść majątek ruchomy wszelkiego rodzaju. Nie będzie na nie nałożona z tego tytułu żadna opłata, ani wywozowa, ani przywozowa.

ARTYKUŁ 107.

Wszelka własność, należąca do Rzeszy lub Państw niemieckich a znajdująca się na terytorjum Wolnego Miasta Gdańska, zostanie przeniesiona na Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, które ją odstąpią Wolnemu Miastu lub Państwu polskiemu, stosownie do tego, co przez nie za słuszne uznane zostanie.

ARTYKUŁ 108.

Stosunek i rodzaj ciężarów finansowych Niemiec i Prus, które ponosić będzie musiało Wolne Miasto, zostaną oznaczone zgodnie z artykułem 254 Części IX (Przepisy finansowe) niniejszego Traktatu. Późniejsze postanowienia uregulują wszystkie inne sprawy, które mogłyby wynikać z ustąpienia terytorjum, oznaczonego w artykule 100.

DZIAŁ XII.

SZLEZWIŃG.

ARTYKUŁ 109.

Granica między Niemcami a Danją zostanie ustanowiona zgodnie z życzeniem ludności.

W tym celu na ziemiach dawnego Cesarstwa Niemieckiego, położonych na północ od linii (oznaczonej ciemno-brązową kreską na mapie Nr. 4 dołączonej do niniejszego Traktatu), która, idąc od wschodu ku zachodowi:

poczyna się od morza Bałtyckiego w przybliżeniu 13 kilometrów na wschód północo-wschód od Flensburga,

skierowuje się

na południo-zachód, przechodząc na południo-wschód od Sygum, Ringsberg, Munkbrarup, Adelby, Tastrup, Jarplund, Oversee i na północo-zachód od Langballigholz, Landballig, Bönstrup, Rüllschau, Weseby, Kleinwolstrup Gross-Solt,

dalej na zachód, przechodząc na południe od Frörup i na północ od Wanderup, dalej na południo-zachód, przechodząc na południo-wschód od Oxlund, Streglund i Ostenau i na północo-zachód od wsi na drodze Wanderup Kollund,

dalej w kierunku północo-zachodnim, przechodząc na południo-zachód od Löwenstedt, Joldelund, Gøldelund i na północo-wschód od Kolkerheide i Högel aż do kolana Söholmør Åu, w przybliżeniu 1 kilometr na wschód od Soholm, gdzie spotyka się z południową granicą powiatu (Kreis) Tondem,

dalej tą granicą aż do morza Północnego,

przechodząc na południe od wysp Fohr i Amrum i na północ od wysp Oland i Langeness,

ludność, terytorja te zamieszkująca, zostanie wezwana do oświadczenia się drogą plebiscytu, przeprowadzonego na następujących warunkach:

1. W okresie najdalej 10 dni od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu załogi i władze niemieckie (włączając w to prezesa naczelnego, prezesów referencji, landratów, sołtysów (Amtsvorsteher), nadburmistrzów) mają opuścić strefę położoną na północ od linii powyżej ustalonej.

W tymże samym okresie rozwiążą się rady robotnicze i żołnierskie, które powstały w tej strefie; członkowie rad, pochodzący z innych stron i wykonywujący czynności swe w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, lub którzy przestali je pełnić po 1 marca 1919, również zostaną usunięci.

Rzeczona strefa przejdzie bezzwłocznie pod władzę międzynarodowej Komisji, złożonej z pięciu członków, z których trzech wyznaczą Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone; rządy norweski i szwedzki będą proszone o zamianowanie po jednym członku; gdyby tego nie uczyniły, to Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone wybiorą powyższych dwu członków.

Komisja ta, której ewentualnie zostaną dodane siły niezbędne, posiadać będzie ogólną władzę zarządzania krajem. W szczególności powinna ona niezwłocznie postarać się o zastąpienie usuniętych władz niemieckich, i, w miarę potrzeby, wydać rozkazy usunięcia ich oraz przystąpić do obsadzenia właściwych urzędów miejscowych. Komisja zarządzi według swego uznania wszelkie środki, aby zapewnić swobodę, rzetelność, tajemnicę głosowania. Będzie miała technicznych doradców Niemców i Duńczyków, których wybierze z pomiędzy ludności miejscowej. Postanowienia jej zapadać będą większością głosów.

Połowę kosztów Komisji i wydatków spowodowanych plebiscytem poniosą Niemcy.

2. Uprawnienie do głosowania przysługiwać będzie wszystkim osobom obojej płci, które odpowiadają następującym warunkom:

a) ukończyły 20 lat w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu;

b) urodziły się w strefie poddanej plebiscytowi, albo miały tam stałe zamieszkanie (domicylię) przed 1 stycznia 1900, albo były wydalone przez władze niemieckie, bez zachowania tam swego miejsca stałego zamieszkania.

Każdy winien głosować w gminie, w której ma miejsce stałego zamieszkania, lub w tej, z której pochodzi.

Osoby wojskowe, oficerowie, podoficerowie i żołnierze armii niemieckiej, pochodzący ze strefy Szlezewigu poddanej plebiscytowi, będą miały możliwość udania się do miejsca swego urodzenia celem uczestniczenia tam w głosowaniu.

3. W odcinku ewakuowanej strefy, położonym na północ od linii, idącej ze wschodu na zachód (naznaczonej czerwoną kreską na załączonej mapie Nr. 4): która przechodzi na południe od wyspy Alsen i postępuje linią środkową fiordu Flensburskiego,

opuszcza fiord w miejscu, około 6 klm. na północ od Flensburga położonem, idzie w górę strumyka, płynącego pod Kupfermühle, aż do miejsca na północ od Niehuus,

biegnie na północ od Pattburg i Ellund, a na południe od Fröslee, by osiągnąć granicy wschodniej powiatu (Kreis) Tondern do miejsca, gdzie ta granica zbiega się z granicą między dawnymi obwodami sądowemi Slogs i Kjaer (Slogs Herred i Kjaer Herre),

idzie tą granicą aż do Scheidebek,

idzie w dół rzeki Scheidebek (Alte Au), następnie Süder Au i Wied Au do zagięcia tej ostatniej w odległości około 1500 metrów na zachód od Ruttebiüll,

zwraca się w kierunku zachodnio-północno-zachodnim i dosięga Morza Północnego na północ od Sieltoft,

stamtąd przechodzi na północ od wyspy Sylt, rozpocznie się wyżej przewidziany plebiscyt najpóźniej w trzy tygodnie po opuszczeniu kraju przez załogi i władze niemieckie.

O wyniku głosowania rozstrzygnie większość głosów oddanych w całym odcinku. Wynik ten Komisja poda niezwłocznie do wiadomości Głównych Moocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych oraz ogłosi go publicznie.

Jeżeli plebiscyt wypadnie na rzecz wcielenia terytorium z powrotem do Królestwa Duńskiego, to Rząd duński, porozumiawszy się z Komisją, dokona niezwłocznie po ogłoszeniu wyniku okupacji terytorium przez władze wojskowe i cywilne.

4. W odcinku ewakuowanej strefy, położonym na południe od poprzedniego odcinka, leżącym na północ od linii, która idzie od wybrzeży Bałtyku o 13 klm. od Flensburga i dochodzi na północ od wysp Oland i Langeness, głosowanie rozpocznie się najpóźniej w pięć tygodni po odyciu plebiscytu w pierwszym odcinku.

Wynik głosowania ustalony zostanie gminami (Gemeinde) podług większości głosów w każdej gminie.

ARTYKUŁ 110.

Zanim granica w szczegółach zostanie wykreślona na miejscu, Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone wyznaczają linię graniczną stosownie do wyniku głosowania i propozycji Komisji międzynarodowej, mając na uwadze szczególne warunki geograficzne i gospodarcze danych miejscowości.

Od tej chwili Rząd duński będzie mógł zająć terytorja te przez władze cywilne i wojskowe duńskie, a Rząd niemiecki wprowadzić na nowo aż do wspomnianej linii granicznej usunięte poprzednio władze cywilne i wojskowe.

Niemcy oświadczają, że zrzekają się ostatecznie na korzyść Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszelkiego prawa zwierzchnictwa nad terytorjami Szlezwigu, położonemi na północ od linii granicznej ustalonej w sposób wyżej opisany. Główne Mocarstwa sprzymierzone wydadzą rzezione terytorja Danji.

ARTYKUŁ 111.

Komisja z siedmiu członków złożona, z których pięciu zamianują Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, jednego Danja, jednego Niemcy, zostanie ustanowiona w ciągu piętnastu dni po stwierdzeniu ostatecznego wyniku głosowania, aby na miejscu ustalić bieg linii granicznej.

Postanowienia Komisji zapadać będą większością głosów i będą obowiązywały strony interesowane.

ARTYKUŁ 112.

Wszyscy mieszkańcy terytorjum wracającego do Danji nabywają z samego prawa indygenat (prawo obywatelstwa) duński, tracą zaś obywatelstwo niemieckie.

Jednakże osoby, które osiadły na powyższem terytorjum po 1 października 1918, będą mogły uzyskać indygenat duński jedynie na mocy upoważnienia Rządu duńskiego.

ARTYKUŁ 113.

W ciągu dwóch lat od dnia, w którym zwierzchnictwo nad całością czy częścią terytorjów poddanych plebiscytowi przejdzie z powrotem do Danji, mieć będzie swobodę wyboru na rzecz Danji każdy, kto ukończył 18 lat życia, urodził się na terytorjum powracającym do Danji, nie ma stałego zamieszkania w tychże stronach a jest obywatelem Niemiec;

mieć zaś będzie swobodę wyboru za Niemcami, kto ukończył 18 lat życia, ma stałe miejsce zamieszkania na terytorjum wracającym do Danji;

wybór męża skutkuje za żonę, wybór rodziców — za ich dzieci w wieku poniżej lat 18.

Osoby, które skorzystały z prawa wyboru wyżej przewidzianego, winny w okresie następnych dwunastu miesięcy przenieść swe stałe zamieszkanie do Państwa, na którego rzecz dokonały wyboru.

Osobom tym przysługiwać będzie prawo zachowania dóbr nieruchomości, posiadanych na terytorjum drugiego Państwa, w którym miały swoje stałe miejsce zamieszkania przed dokonaniem wyboru. Mogą zabrać z sobą dobra ruchome wszelkiego rodzaju. Z tego tytułu nie będą nałożone na nie żadne opłaty ani wywozowe ani przywozowe.

ARTYKUŁ 114.

Udział i rodzaj zobowiązań, ciężarów finansowych lub innych niemieckich lub pruskich, które przyjąć ma na siebie Danja, zostaną ustalone zgodnie z art. 254 Części IX (Postanowienia finansowe) niniejszego Traktatu.

Osobne postanowienia zdecydują o wszystkich innych kwestjach powstałych ze zwrotu na rzecz Danji całego lub części terytorjum, odebranego jej na mocy Traktatu z 30 października 1864.

D Z I A Ł XIII.

H E L G O L A N D.

ARTYKUŁ 115.

Fortyfikacje, urządzenia wojskowe, porty wysp Helgołand i Dune — zostaną zburzone pod nazorem Głównych Mocarstw sprzymierzonych staraniem i na koszt Rządu niemieckiego w terminie, który wyznaczą rzeczzone Rządy.

Przez „porty“ należy rozumieć mołę północno-wschodnią, mur zachodni, falo-łomy zewnętrzne i wewnętrzne, tereny zyskane na morzu pomiędzy owemi falo-łomami, jakoteż wszelkie urządzenia, fortyfikacje i budowle morskie i wojskowe, wykończone lub w budowie będące, które znajdują się na wewnątrz linii łączonych punkty poniżej podane, a oznaczone na mapie Nr. 126 Admiralicji brytyjskiej z 19 kwietnia 1918:

a)	szerokość	54°10'49"	pln.,	długość	7°53'39"	wsch.
b)	—	54°10'35"	pln.,	—	7°54'18"	—
c)	—	54°10'14"	pln.,	—	7°54'00"	—
d)	—	54°10'17"	pln.,	—	7°53'37"	—
e)	—	54°10'44"	pln.,	—	7°53'26"	—

Niemcom nie wolno odbudowywać w przyszłości ani tych fortyfikacji, ani urządzeń natury wojskowej, ani tych portów, ani żadnych tym podobnych budowli.

D Z I A Ł XIV.

R O S J A I P A Ń S T W A R O S Y J S K I E.

ARTYKUŁ 116.

Niemcy uznają i zobowiązują się szanować niepodległość wszystkich terytorjów, które stanowiły część byłego Cesarstwa rosyjskiego w dniu 1 sierpnia 1914 roku, jako trwałą i niezbywalną.

Zgodnie z postanowieniami artykułów 259 i 292 Części IX (Przepisy finanso-

we) i X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu, Niemcy uznają ostatecznie jako niebyłe Traktaty brzesko-litewskie, jak również wszelkie inne porozumienia lub konwencje zawarte przez się z Rządem Maksymalistycznym w Rosji.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zastrzegają wyraźnie prawa Rosji do otrzymania od Niemiec wszelkich restytucji i odszkodowań, opartych na zasadach niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 117.

Niemcy przyjmują obowiązek uznania w całej pełni wszelkich traktatów lub układów, któreby Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zawarły z Państwami czy to już utworzonymi, czy powstać mającymi na całym lub na części terytorjum dawniejszego Cesarstwa rosyjskiego, w jego granicach z dn. 1 sierpnia 1914, oraz obowiązek uznania granic tychże państw, jakie zostaną ustalone.

C Z Ę Ś Ć IV.

PRAWA I INTERESY NIEMIEC POZA NIEMCAMI.

ARTYKUŁ 118.

Poza granicami swymi w Europie, niniejszym Traktatem ustalonymi, Niemcy zrzekają się wszelkich praw, tytułów i przywilejów na terytorja, lub tyczących się terytorjów, należących do nich lub do ich sprzymierzeńców, zarówno jak wszelkich praw, tytułów i przywilejów, któreby z jakiegobądź tytułu mogły im przysługiwać względem Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych.

Niemcy zobowiązują się natychmiast uznać i zastosować się do zarządzeń, które wydały lub wydadzą Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, ewentualnie w porozumieniu z trzema Mocarstwami, w celu uregulowania następstw powyższego postanowienia.

W szczególności Niemcy oświadczają, że przyjmują postanowienia poniższych artykułów, tyczących się niektórych kwestji specjalnych.

D Z I A Ł I.

K O L O Ń J E N I E M I E C K I E.

ARTYKUŁ 119.

Niemcy zrzekają się na korzyść Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszelkich praw i tytułów do swych posiadłości zamorskich.

ARTYKUŁ 120.

Wszelkie prawa własności ruchomej i nieruchomości, przysługujące na powyższych terytorjach Rzeszy Niemieckiej, lub któremu z Państw niemieckich, przejdą na Rząd, mający władzę nad danem terytorjum, na warunkach ustalonych w artykule 257 Części IX (Przepisy finansowe) niniejszego Traktatu, Oileby powstały kwestje co do rodzaju tych praw, wówczas rozsądzą je samodzielnie i ostatecznie sądy miejscowe.

ARTYKUŁ 121.

Postanowienia Działu I i IV Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu będą miały zastosowanie do tych terytorjów, bez względu na formę rządów dla nich przyjętą.

ARTYKUŁ 122.

Rząd wykonywujący władzę na rzeczonych terytorjach będzie mógł powziąć postanowienia, jakie uzna za konieczne, w sprawach powrotu do kraju obywateli niemieckich, tamże przebywających oraz warunków, na których obywatele niemieccy pochodzenia europejskiego będą lub nie będą upoważnieni do mieszkania tamże, posiadania własności, prowadzenia handlu lub wykonywania czynności swego zawodu.

ARTYKUŁ 123.

Postanowienia artykułu 260 Części IX (Przepisy finansowe) niniejszego Traktatu zastosowane zostaną do konwencji zawartych z obywatelami niemieckimi w sprawie wykonywania robót publicznych i ciągnięcia z nich korzyści w niemieckich posiadłościach zamorskich oraz do podkoncesji lub kontraktów, zawartych z rzeczonymi obywatelami na zasadzie owych konwencji.

ARTYKUŁ 124.

Niemcy przejmują na siebie zgodnie z obliczeniem, które przedłoży Rząd francuski i potwierdzi Komisja odszkodowań, naprawę szkód poniesionych przez obywateli francuskich w kolonii Kameruńskiej lub w strefie granicznej wskutek działań władz niemieckich cywilnych i wojskowych oraz osób prywatnych w okresie od 1 stycznia 1900 do 1 sierpnia 1914.

ARTYKUŁ 125.

Niemcy zrzekają się wszelkich praw, wynikających z konwencji i układów, zawartych z Francją 4 listopada 1911 i 28 września 1912, a odnoszących się do Afryki podzwrotnikowej. Niemcy zobowiązują się wydać Rządowi francuskiemu wszelkie depozyty gwarancyjne, kredyty, zaliczki i t. d., zrealizowane mocą tychże aktów na korzyść Niemiec, a to podług obliczenia, które przedłoży Rząd francuski, a potwierdzi Komisja odszkodowań.

ARTYKUŁ 126.

Niemcy zobowiązują się uznać i przyjąć konwencje, które Mocarstwa sprzymierzone lub stowarzyszone lub niektóre z nich zawarły lub zawrą z którembądź

innem Państwem w sprawie handlu bronią i spirytualjami, jakoteż innemi przedmiotami omówionemi w aktach jeneralnych Berlińskich z 26 lutego 1885 i Brukselskim z 2 lipca 1890 oraz w konwencjach uzupełniających je lub zmieniających.

ARTYKUŁ 127.

Krajowcy mieszkający w dawniejszych posiadłościach niemieckich zamorskich mieć będą prawo do opieki dyplomatycznej ze strony Rządu, który wykonywać będzie władzę nad danem terytorjum.

D Z I A Ł II.

C H I N Y.

ARTYKUŁ 128.

Niemcy zrzekają się na korzyść Chin wszelkich przywilejów i korzyści, wynikających z postanowień Protokołu końcowego, podpisanego w Pekinie dnia 7 września 1901, łącznie z wszystkimi aneksami, notami i dokumentami uzupełniającymi. Niemcy zrzekają się również na korzyść Chin wszelkich pretensji do odszkodowań, przysługujących im na zasadzie rzeczonego Protokołu za czas od dnia 14 marca 1917.

ARTYKUŁ 129.

Z chwilą gdy niniejszy Traktat uzyska moc obowiązującą, Wysokie Układające się Strony będą stosowały, każda o ile to jej dotyczy:

1° Układ z 29 sierpnia 1902, tyżący się nowych opłat celnych chińskich;

2° Układ z 27 września 1905 w sprawie Whang-Poo oraz tymczasowy uzupełniający układ z 4 kwietnia 1912.

W każdym razie Chiny nie będą zobowiązane przyznawać Niemcom korzyści i przywilejów, które im były przyznane przez te układy.

ARTYKUŁ 130.

Z zastrzeżeniem postanowień Działu VIII niniejszej Części, Niemcy oddają Chinom wszelkie te zabudowania, nabrzeża i przymostki, koszary, forty, broń i amunicję wojenną, okręty wszelkiego rodzaju, urządzenia telegrafu iskrowego i inną własność publiczną, które należą do Rządu niemieckiego, a położone są lub znaleźć się mogą na terytorjach koncesji niemieckich w Tien-Tsin i w Han-Keou lub w innych częściach terytorjum Chin.

Rozumie się wszakże, że zabudowania służące jako rezydencje lub biura dyplomatyczne, lub konsularne nie są objęte powyższą cesją własności; dalej, Rząd chiński nie podejmie żadnych zarządzeń, aby dysponować własnością niemiecką publiczną lub prywatną położoną w Pekinie w t. zw. dzielnicy legacyjnej, bez porozumienia się z przedstawicielami dyplomatycznymi Mocarstw, które w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu pozostają uczestnikami Protokołu finalnego z 7 września 1901.

ARTYKUŁ 131.

Niemcy przyjmują obowiązek zwrócenia Chinom w okresie dwunastu miesięcy po uzyskaniu przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej wszelkich przyrzędów astronomicznych, które wojska ich w latach 1900—1901 zabrały z Chin.

Niemcy zobowiązują się również do zapłacenia wszelkich kosztów, które wyniknąć mogą przy dokonaniu tego zwrotu, włącznie z kosztami rozebrania, zapakowania, przewozu, ustawienia nanowo w Pekinie oraz ich asekuracji.

ARTYKUŁ 132.

Niemcy zgadzają się na zniesienie umów, od rządu chińskiego uzyskanych, na których podstawie zbliżyć obecnie niemieckie koncesje w Héan-Kou i w Tien-Tsin.

Chiny, powróciwszy do wykonywania swych praw zwierzchnictwa nad rzezonemi terenami, oświadczają chęć ich otwarcia na użytek międzynarodowego osiedlenia oraz handlu. Oświadczają dalej, że zniesienie umów, na których podstawie koncesje te obecnie istnieją, nie powinno naruszać praw własności obywateli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, którzy posiadają parcele na tych koncesjach.

ARTYKUŁ 133.

Niemcy zrzekają się wszelkich pretensji do Rządu chińskiego lub któregośkolwiek z Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych, z racji internowania w Chinach obywateli niemieckich i powrotu ich do kraju — Niemcy zrzekają się również wszelkich pretensji z powodu zajęcia okrętów niemieckich w Chinach, likwidacji, oddania pod sekwestr, zajęcia i dysponowania majątkiem, prawami i udziałami niemieckimi w tymże kraju od 14 sierpnia 1917 począwszy. Jednakże postanowienie powyższe nie ma naruszać praw stron zainteresowanych w przeprowadzeniu każdej z tych likwidacji; prawa te są uregulowane postanowieniami Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 134.

Niemcy zrzekają się na rzecz Rządu J. M. Monarchy Brytanji majątku Państwa niemieckiego w koncesji brytańskiej Shameen, w Kantonie. Niemcy zrzekają się na rzecz Rządów francuskiego i chińskiego łącznie własności szkoły niemieckiej, położonej w koncesji francuskiej w Shanghai.

D Z I A Ł III.

S Y J A M.

ARTYKUŁ 135.

Niemcy uznają za upadłe z dniem 22 lipca 1917 roku wszelkie traktaty, konwencje lub porozumienia, zawarte przez nie z Syjmem, oraz wszystkie prawa,

tytuły i przywileje z nich wynikające, jak również wszelkie prawa sądownictwa konsularnego w Syjamie.

ARTYKUŁ 136.

Wszelki majątek i własność Rzeszy lub Państw niemieckich w Syjamie przechodzą bez odszkodowania na pełną własność Rządu syjamskiego, z wyjątkiem zabudowań używanych jako mieszkanie i biura dyplomatyczne lub konsularne.

Majątek, własność i prywatne prawa obywateli niemieckich w Syjamie będą traktowane w myśl postanowień Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 137.

Niemcy zrzekają się w swoim i obywateli niemieckich imieniu wszelkich pretensji do Rządu syjamskiego z powodu zajęcia okrętów niemieckich, likwidacji majątku niemieckiego lub internowania obywateli niemieckich w Syjamie. Postanowienie to nie powinno dotyczyć praw stron interesowanych w przeprowadzeniu każdej z tych likwidacji, które to prawa uregulowane są postanowieniami Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

DZIAŁ IV.

LIBERJA.

ARTYKUŁ 138.

Niemcy uznają za upadłe z dniem 4 sierpnia 1917 wszelkie traktaty i układy, z r. 1911 i 1912, dotyczących Liberji, a w szczególności prawa mianowania niemieckiego poborcy celnego w Liberji.

Niemcy oświadczają pozatem, że zrzekają się żądania jakiegokolwiek udziału w zarządzeniach, które mogłyby być uchwalone celem rekonstytucji Liberji.

ARTYKUŁ 139.

Niemcy uznają za upadłe z dn. 4 sierpnia 1917 wszelkie traktaty i układy, które zawarły z Liberją.

ARTYKUŁ 140.

Majątek, prawa i interesy Niemców w Liberji będą uregulowane w myśl Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

DZIAŁ V.

MAROKKO.

ARTYKUŁ 141.

Niemcy zrzekają się wszelkich praw, tytułów i przywilejów, wynikających na ich korzyść z Aktu jeneralnego w Algeiras z 7 kwietnia 1906. Porozumienia francusko - niemieckiego z 9 lutego 1909 i z 4 listopada 1911. Wszelkie traktaty, porozumienia, układy, lub umowy zawarte przez Niemcy z Cesarstwem szeryfa uważa się za uchylone od dnia 3 sierpnia 1914.

W żadnym razie Niemcy nie mogą ciągnąć korzyści z powyższych aktów i zobowiązują się nie interwenjować w jakikolwiek sposób w układach, jakie co do Marokko mogłyby się toczyć między Francją a innymi Mocarstwami.

ARTYKUŁ 142.

Niemcy oświadczają, że się godzą na wszelkie następstwa, wynikające z ustanowienia protektoratu Francji nad Marokkiem, który to protektorat uznają, i że zrzekają się praw kapitulacji w Marokku.

Zrzeczenie to mieć będzie skutek od 3 sierpnia 1914.

ARTYKUŁ 143.

Rząd szeryfa będzie miał zupełną swobodę działania przy regulowaniu statutu i warunków osiadania obywateli niemieckich w Marokku.

Niemieccy protegowani, czynszownicy i niemieccy stowarzyszeni rolnicy będą uważani za pozbawionych od dnia 3 sierpnia 1914 korzyści z przywilejów, przywiązanych do tego ich charakteru i będą podlegali prawu ogólnemu.

ARTYKUŁ 144.

Wszelki majątek i własność Rzeszy i Państw niemieckich w Cesarstwie szeryfa przechodzą z samego prawa, bez żadnego odszkodowania, na Maghzena.

Pod tym względem majątek i własność Rzeszy i Państw niemieckich uważane będą za obejmujące wszelką własność Korony, Rzeszy i Państw niemieckich jako też majątek prywatny eks-cesarza niemieckiego i innych osób rodu królewskiego.

Wszelki majątek ruchomy i nieruchomy w Cesarstwie szeryfa, należący do obywateli niemieckich, traktowany będzie zgodnie z Działami III i IV Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

Prawa górnicze, któreby przyznał obywatelom niemieckim Trybunał rozjemczy, ustanowione stosownie do górniczego regulaminu marokańskiego, będą przedmiotem oszacowania pieniężnego w drodze postępowania rozjemczego; prawa te ulegną następnie losowi majątku obywateli niemieckich w Marokku.

ARTYKUŁ 145.

Rząd niemiecki zapewni przeniesienie na osobę, przez Rząd francuski wskazaną, akcji, które stanowią udział Niemiec w kapitałach Banku Państwowego Marokańskiego. Wartość tych akcji, wykazana przez Komisję odszkodowań, zostanie wpłacona tejże Komisji i zapisana na dobro Niemiec na rachunek sum, przeznaczonych na odszkodowania. Będzie rzeczą Rządu niemieckiego odszkodować z tego tytułu swych obywateli.

Będzie rzeczą Rządu niemieckiego odszkodować z tego tytułu swych obywateli.

Przeniesienie powyższe nastąpi bez uszczerbku dla spłaty długów, któreby obywatele niemieccy zaciągnęli byli względem Marokańskiego Banku Państwowego.

ARTYKUŁ 146.

Towary marokańskie korzystać będą przy wwozie do Niemiec z traktowania przyznanego towarom francuskim.

D Z I A Ł VI.

E G I P T.

ARTYKUŁ 147.

Niemcy oświadczają, że uznają protektorat W. Brytanji nad Egiptem, proklamowany 18 grudnia 1914 i zrzekają się prawa kapitulacji w Egipcie. Zrzeczenie to będzie miało skutek od 4 sierpnia 1914.

ARTYKUŁ 148.

Wszelkie traktaty, porozumienia, układy lub kontrakty, zawarte przez Niemcy z Egiptem, uważa się za zniesione z dniem 4 sierpnia 1914.

W żadnym wypadku Niemcy nie mogą się powoływać na powyższe akty, i zobowiązują się nie uczestniczyć pod żadną postacią w układach, któreby się toczyły co do Egiptu między Wielką Brytanią oraz innymi Mocarstwami.

ARTYKUŁ 149.

Zanim uzyska moc obowiązującą egipska ustawa o organizacji sądowej, ustanawiająca trybunały całkowitej jurysdykcji, dekrety J. Wysokości Sultana powierzą jurysdykcję nad niemieckimi obywatelami oraz własnością trybunałom konsularnym Brytanji.

ARTYKUŁ 150.

Rząd egipski będzie miał zupełną swobodę działania przy regulowaniu statutu oraz warunków osiedlania się w Egipcie obywateli niemieckich.

ARTYKUŁ 151.

Niemcy wyrażają swą zgodę na zniesienie dekretu, wydanego 28 listopada 1904 przez Jego Wysokość Khedywa w sprawie Komisji długu publicznego Egiptu, względnie na zmianę tego dekretu, którąby rząd egipski uważał za pożądaną.

ARTYKUŁ 152.

Niemcy, oile to ich dotyczy, zgadzają się na przeniesienie na Rząd J. M. Monarchy Brytanii władzy, przekazanej Jego Cesarskiej Mości Sułtanowi przez konwencję, podpisaną w Konstantynopolu 29 października 1888 r. co do wolnej żeglugi w Kanale Sueskim.

Niemcy zrzekają się wszelkiego udziału w egipskiej Radzie sanitarnej, morskiej i kwarantannowej i godzą się, oile to ich dotyczy, na przeniesienie kompetencji tejsze Rady na władze egipskie.

ARTYKUŁ 153.

Wszelki majątek i wszelka własność Rzeszy i Państw niemieckich w Egipcie przechodzą z samego prawa, bez żadnego odszkodowania na Rząd egipski.

Pod tym względem majątek i własność Rzeszy oraz Państw niemieckich uważany będzie za obejmujący wszelką własność Korony, Rzeszy i Państw niemieckich jako też majątek prywatny eks-cesarza niemieckiego i innych osób rodu królewskiego.

Wszelki majątek ruchomy i nieruchomy w Egipcie, należący do obywateli niemieckich, traktowany będzie stosownie do Działów III i IV Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 154.

Towary egipskie wwożone do Niemiec traktowane będą według zasad, stosowanych do towarów Brytanji.

D Z I A Ł VII.

TURCJA I BUŁGARJA.

ARTYKUŁ 155.

Niemcy zobowiązują się uznać i przyjąć wszelkie układy, które Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zawrą z Turcją i Bułgarią co do jakichkolwiek praw, interesów i przywilejów, do których Niemcy, czy obywatele niemieccy, mogliby mieć pretensje w Turcji i w Bułgarii, a które nie są przedmiotem postanowień niniejszego Traktatu.

DZIAŁ VIII.

SZANTUNG.

ARTYKUŁ 156.

Niemcy zrzekają się na rzecz Japonii wszelkich praw, tytułów i przywilejów, w szczególności dotyczących terytorjum Kiaoczao, dróg żelaznych, kopalni i kabli podwodnych — które nabyły mocą Traktatu, zawartego z Chinami 6 marca 1898 r., oraz wszelkich innych aktów, dotyczących prowincji Szantung.

Wszelkie prawa Niemców do kolei Tsingtao - Tsinanfu, wraz z jej odnogami, razem z przynależnościami wszelkiego rodzaju, dworcami, magazynami materiałem stałym i taborem, kopalniami, zakładami i materiałem, służącym do eksploatacji kopalni, są i pozostaną własnością Japonji, z wszelkimi prawami i przywilejami do nich przywiązanymi.

Kable podwodne Rzeszy niemieckiej z Tsingtao do Shanghai i z Tsingtao do Czufu razem z wszelkimi prawami, przywilejami i posiadłościami, do nich przywiązanymi, również pozostaną własnością Japonji, wolne i swobodne od jakichkolwiek ciężarów.

ARTYKUŁ 157.

Prawa własności ruchomej i nieruchomej, posiadanej przez Rzeszę Niemiecką na terytorjum Kiaoczao, zarówno jak wszelkie prawa, do których Rzesza niemiecka rościć sobie mogła pretensje z racji robót i urządzeń już wykonanych lub wydatków przez się rozpoczętych, czy to wprost czy pośrednio, a dotyczących tegoż terytorjum, są i pozostaną własnością Japonji, wolne i swobodne od wszelkich ciężarów.

ARTYKUŁ 158.

W ciągu trzech miesięcy, licząc od chwili, gdy niniejszy Traktat uzyska moc obowiązującą, Niemcy zwrócą Japonji archiwa, rejestry, plany, dowody i dokumenty wszelkiego rodzaju, dotyczące zarządów terytorjum Kiaoczao: cywilnego, wojskowego, skarbowego, sądowego lub innych, bez względu na to, gdzie się one znajdują.

W tym samym terminie Niemcy udziela Japonji wiadomości o wszelkich traktatach, układach lub umowach, dotyczących praw, tytułów i przywilejów wyszczególnionych w dwóch artykułach poprzednich.

C Z Ę Ś Ć V.

PRZEPISY DOTYCZĄCE WOJSKA, MARYNARKI I LOTNICTWA.

Aby umożliwić przygotowanie (préparation - initiation) ogólnego ograniczenia zbrojeń wszystkich narodów, Niemcy zobowiązują się przestrzegać ściśle następujących przepisów, dotyczących wojska, marynarki i lotnictwa.

D Z I A Ł I.

PRZEPISY, DOTYCZĄCE WOJSKA.

ROZDZIAŁ I.

LICZEBNOŚĆ I KADRY ARMJI NIEMIECKIEJ.

ARTYKUŁ 159.

Niemieckie siły zbrojne zostaną zdemobilizowane i zredukowane, jak to poniżej ustalono.

ARTYKUŁ 160.

1. Najpóźniej od 31 marca 1920 r. armja niemiecka nie powinna liczyć więcej, niż siedem dywizji piechoty i trzy dywizje kawalerji.

Od tej chwili ogólny skład liczebny armji Państw, tworzących Niemcy, nie powinien przekraczać stu tysięcy ludzi łącznie z oficerami i zakładami. Armja służyć będzie jedynie do utrzymania porządku wewnątrz kraju i pilnowania (police-control) granic.

Ogólna liczba oficerów, z personelem sztabów włącznie, bez względu na ich skład, nie może przewyższać czterech tysięcy.

2. Dywizje oraz sztaby korpusów armji będą utworzone zgodnie z tablicą Nr. 1, dołączoną do niniejszego Działu.

Ilość i skład liczebny jednostek piechoty, artylerji, inżynierji, służby i wojsk technicznych, przewidziane w pomienionej tablicy, stanowią maxima, które nie powinny być przekraczane.

Poniżej wymienione jednostki mogą mieć swój własny zakład:

Pułk piechoty;

Pułk kawalerji;

Pułk artylerji polowej;

Bataljon inżynierji.

3. Dywizje mogą posiadać tylko dwa Sztaby Korpusów armji. Utrzymywanie lub formowanie sił zbrojnych, inaczej ugrupowanych, lub innych organów dowództwa lub przygotowania do wojny jest zabronione.

Główny Sztab niemiecki i wszelkie temu podobne formacje będą rozwiązane i nie będą mogły być przywrócone pod żadną formą.

Personel oficerów, lub utożsamionych w stopniach, w Ministerjach Wojny różnych Państw Niemiec oraz w przydzielonych do nich zarządach nie powinien przewyższać trzystu oficerów, włączonych do maksymalnego składu liczebnego czterech tysięcy, przewidzianego w niniejszym artykule, punkcie 1, ustępie 3.

ARTYKUŁ 161.

W służbie administracji wojennej, posiadającej personel cywilny nie zaliczony do składu liczebnego przewidzianego w niniejszych postanowieniach, personel ten zostanie zredukowany w każdej kategorii do $\frac{1}{10}$ liczby przewidzianej w budżecie 1913 r.

ARTYKUŁ 162.

Liczba pracowników i urzędników Państw niemieckich, takich jak celnicy, strażnicy leśni, strażnicy nadbrzeżni, nie powinna przewyższać liczby pracowników i urzędników, zatrudnionych w ten sposób w roku 1913.

Liczba żandarmów, pracowników lub urzędników miejscowej lub miejskiej policji może być powiększana jedynie w stosunku, odpowiadającym przyrostowi ludności od roku 1913 w miejscowościach i miastach, które się nimi posługują.

Pracowników oraz urzędników nie będzie można zbierać dla uczestniczenia w ćwiczeniach wojskowych.

ARTYKUŁ 163.

Redukcja sił wojskowych Niemiec, uchwalona w artykule 160, będzie mogła być stopniowo uskuteczniiona w sposób następujący:

W ciągu trzech miesięcy od chwili, gdy niniejszy Traktat uzyska moc obowiązującą, całkowita liczebność będzie musiała być sprowadzona do 200.000 ludzi, zaś liczba jednostek nie powinna przekraczać podwójnej liczby, przewidzianej w artykule 160.

Po upływie tego terminu, oraz w końcu każdego następnego okresu trzymiesięcznego, konferencja wojskowych ekspertów Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych ustali na następny okres trzymiesięczny, jakie mają być dokonane redukcje, przyczem najpóźniej 31 marca 1920 r. całkowita liczebność sił niemieckich nie będzie przekraczała maximum 100.000 ludzi, przewidzianych w artykule 160. Przy tej stopniowej redukcji należy utrzymać ten sam stosunek między liczbą żołnierzy i oficerów oraz liczbą jednostek różnych kategorii, jaki jest przewidziany w powyższym artykule.

R O Z D Z I A Ł II.

UZBROJENIE, AMUNICJA I MATERJAŁ.

ARTYKUŁ 164.

Do czasu, kiedy Niemcy będą mogły być dopuszczone jako Członek do Związku Narodów, armia niemiecka nie powinna posiadać uzbrojenia, przewyższającego liczby, ustalone w tablicy Nr. II, dołączonej do niniejszego Działu, z wyjąt-

kiem warunkowego uzupełnienia, które może osiągnąć maximum jednej dwudziestej piątej części dla broni palnej i jednej pięćdziesiątej dla armat, a które będzie wyłącznie przeznaczone dla ewentualnego niezbędnego zastąpienia.

Niemcy oświadczają, że już obecnie zobowiązują się za czas, kiedy zostaną dopuszczone jako Członek do Związku Narodów, że rozmiary uzbrojenia ustalone we wspomnianej tablicy nie zostaną przekroczone, oraz że będą podlegały modyfikacji przez Radę Związku, której decyzje w tym względzie Niemcy zobowiązują się ściśle przestrzegać.

ARTYKUŁ 165.

Maksymalna liczba dział, mitraljez, miotaczy min i karabinów, zarówno jak zapas amunicji i wyekwipowania, jakie Niemcy są upoważnione zatrzymać przez okres czasu, który upłynie pomiędzy chwilą uzyskania przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej a datą 31 marca 1920, podaną w artykule 160, przedstawiać będzie ten sam stosunek do maximum zapasów, dozwolonych i ustalonych w tablicy Nr. III, dołączonej do niniejszego Działu, jaki względem maximum sił, dozwolonych przez artykuł 160, będą przedstawiały siły armji niemieckiej, w miarę jej redukcji, przewidzianej w art. 163.

ARTYKUŁ 166.

W dniu 31 marca 1920 r. zapasy amunicji, któremi armja niemiecka będzie mogła rozporządzać, nie powinny przewyższać liczb, ustanowionych w tablicy Nr. III, dołączonej do niniejszego Działu.

W tym samym terminie Rząd niemiecki powinien złożyć te zapasy w miejscach, o których zawiadomi Rządy Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych. Niewolno mu tworzyć żadnych innych zapasów, składów lub rezerw amunicji.

ARTYKUŁ 167.

Liczba i wagomiar armat, stawiających w momencie uprawomocnienia się niniejszego Traktatu uzbrojenie pozycji obronnych (ouvrages fortifiés), twierdz (forteresses) i fortyfikacji (places fortes), lądowych i morskich, do których zachowania Niemcy będą upoważnione, winny być zakomunikowane natychmiast przez Rząd niemiecki Rządom Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych — stanowić będą maxima, które nie będą mogły być przekroczone.

W ciągu dwu miesięcy od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu maksymalne zaopatrzenie w amunicję rzeczonych armat będzie jednolicie zredukowane i utrzymane w mierze tysiąca pięciuset strzałów na działo dla wagomiaru 10.5 i wagomiarów mniejszych, a do pięciuset strzałów na działo większych wagomiarów.

ARTYKUŁ 168.

Fabrykacja broni, amunicji i wszelkiego materiału wojennego będzie mogła być prowadzona tylko w fabrykach i zakładach, których miejsca będą podane do wiadomości i aprobaty Rządów Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych; te ostatnie zastrzegają sobie prawo ograniczania liczby pomienionych zakładów i fabryk.

W ciągu trzech miesięcy od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu wszystkie inne zakłady, mające za zadanie fabrykację, przygotowanie, przechowywanie lub badanie broni, amunicji lub jakiegokolwiek materiału wojennego, będą zniesione. Toż samo dotyczy tych arsenałów, które nie będą służyły za składy amunicji dozwolonej. W tym samym terminie personel tych arsenałów będzie zwolniony.

ARTYKUŁ 169.

W ciągu dwu miesięcy od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu broń, amunicja i materiał wojenny niemiecki, włączając w to wszelki materiał do obrony przeciw statkom powietrznym, znajdujące się w Niemczech, a które będą stanowiły nadwyżkę dozwolonej ilości, będą musiały być dostarczone Rządom Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych dla zniszczenia lub uczynienia niezdatnymi do użytku. Toż samo dotyczy wszelkich urządzeń do wytwarzania materiału wojennego z wyjątkiem tych, które będą uznane za konieczne do uzbrojenia i wyekwipowania dozwolonych sił zbrojnych niemieckich.

Dostawa ta dokonana będzie do tych punktów terytorjum niemieckiego, które będą wyznaczone przez rzeczony Rządy.

W ciągu tego samego okresu czasu broń, amunicja i materiał wojenny, pochodzące z zagranicy, włączając w to materiał do obrony przeciw statkom powietrznym, bez względu na stan, w jakim się znajdują, będą dostarczone rzeczonym Rządom, które zadecydują o ich przeznaczeniu.

Broń, amunicja i materiał, jakie na skutek stopniowej redukcji niemieckich sił wojskowych przekroczą ilość, dozwoloną według tablic Nr. II i III, załączonych do niniejszego Działu, będą musiały być wydane, jak powiedziano wyżej, w takim terminie, który określą narady ekspertów wojskowych, przewidziane w artykule 163.

ARTYKUŁ 170.

Przywóz do Niemiec broni, amunicji i wszelkiego materiału wojennego będzie bezwzględnie wzbroniony.

Toż samo dotyczy fabrykacji i wywozu broni, amunicji i wszelkiego materiału wojennego, przeznaczonego dla krajów obcych.

ARTYKUŁ 171.

Ponieważ posługiwanie się gazami duszącymi, trującymi lub tym podobnymi, jako też wszelkimi płynami, materiałami lub podobnymi sposobami jest zakazane, przeto fabrykacja ich w Niemczech i przywóz ich do Niemiec są surowo wzbronione.

Toż samo dotyczy materiału specjalnie przeznaczonego do fabrykacji, przechowywania lub używania rzeczonych produktów i sposobów.

Wzbroniona jest również fabrykacja i wwóz do Niemiec wozów pancernych, czołgów i wszelkich temu podobnych machin, mogących służyć celom wojennym.

ARTYKUŁ 172.

W ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Rząd niemiecki poda do wiadomości Rządów Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych rodzaj i sposób fabrykacji wszystkich materiałów wybucho-

wych, substancji trujących i wszelkich innych preparatów chemicznych, używanych przezeń podczas wojny lub przygotowanych przezeń w celu takiego zużycowania.

ROZDZIAŁ III.

POBÓR I WYĆWICZENIE WOJSKOWE.

ARTYKUŁ 173.

Powszechna obowiązkowa służba wojskowa będzie w Niemczech zniesiona. Armja niemiecka będzie mogła być utworzona i rekrutowana tylko w drodze dobrowolnego zaciągu.

ARTYKUŁ 174.

Zaciąg podoficerów i żołnierzy dokonywać się będzie na przeciąg lat 12 bez przerwy.

Liczba ludzi, opuszczających służbę dla jakichkolwiek przyczyn przed upływem terminu ich zaciągu, nie powinna rocznie przekraczać pięciu procent całego składu liczebnego, ustanowionego przez niniejszy Traktat (artykuł 160, punkt 1, ustęp 2).

ARTYKUŁ 175.

Oficerowie, którzy pozostaną w armji, muszą zaciągnąć zobowiązanie służenia w niej conajmniej do czterdziestu pięciu lat życia.

Nowomianowani oficerowie będą musieli zaciągnąć zobowiązanie służenia czynnie bez przerwy conajmniej w ciągu dwudziestu pięciu lat.

Oficerowie, którzy należeli poprzednio do jakiejś formacji armji i nie będą zatrzymani w jednostkach, których zachowanie jest dozwolone, nie powinni brać udziału w żadnym praktycznym lub teoretycznym ćwiczeniu wojskowym i nie będą podlegali żadnym obowiązkom wojskowym.

Liczba oficerów, opuszczających służbę dla jakichkolwiek przyczyn przed upływem terminu ich zaciągu, nie powinna rocznie przekraczać pięciu procent całego składu liczebnego oficerów, ustanowionego przez niniejszy Traktat (artykuł 160, punkt 1, ustęp 3).

ARTYKUŁ 176.

Po upływie dwu miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, pozostanie w Niemczech jedynie taka liczba szkół wojskowych, która będzie ściśle nieodzowna do rekrutowania oficerów dozwolonych jednostek. Szkoły te będą wyłącznie przeznaczone do rekrutowania oficerów każdej poszczególnej broni, licząc po jednej szkole dla każdej broni.

Liczba przyjmowanych uczniów na kursy pomienionych szkół będzie ściśle odpowiadała potrzebnym do wypełnienia wakansom kadrów oficerskich. Uczniowie i kadry będą zaliczone do składu liczebnego, ustanowionego przez niniejszy Traktat (artykuł 160, punkt 1, ustępy 2 i 3).

W następstwie tego i w terminie powyżej ustanowionym, wszystkie akademje wojenne lub podobne zakłady w Niemczech, jak również różne szkoły wojskowe oficerskie, podchorążych (Aspiranten), kadetów, podoficerów i uczniów na podoficerów (Aspiranten), inne, niż przewidziane powyżej, będą zniesione.

ARTYKUŁ 177.

Zakłady naukowe, uniwersytety, towarzystwa byłych wojskowych, stowarzyszenia strzeleckie, sportowe lub turystyczne i wogóle wszelkiego rodzaju stowarzyszenia, bez względu na wiek swych członków, nie powinny zajmować się żadnymi sprawami wojskowymi.

W szczególności zabronione im będzie uczyć lub ćwiczyć swych członków, lub pozwalać im uczyć lub ćwiczyć się w sztuce lub posługiwaniu się bronią wojenną.

Towarzystwa te, stowarzyszenia, zakłady naukowe i uniwersytety nie powinny mieć żadnej łączności ani z Ministerjum Wojny ani z żadną inną władzą wojskową.

ARTYKUŁ 178.

Wszelkie zarządzenia mobilizacyjne lub zmierzające do mobilizacji są zabronione.

Pod żadnym pozorem oddziały wojsk, służby lub sztaby nie powinny posiadać kadrów uzupełniających.

ARTYKUŁ 179.

Niemcy zobowiązują się, począwszy od daty, w której niniejszy Traktat uzyska moc obowiązującą, nie akredytować w żadnym obcym kraju żadnej misji wojskowej, morskiej lub lotniczej, nie wysyłać, ani też nie pozwalać na wyjazd takiej misji; zobowiązują się nadto przedsięwziąć odpowiednie środki, aby nie dozwolili obywatelom niemieckim opuszczania swego terytorjum dla zaciągnięcia się do armji, floty lub służby lotniczej jakiegokolwiek obcego mocarstwa, dla przydzielenia się do niego, celem pomagania w wyćwiczeniu lub wogóle dla współdziałania w obcym kraju w nauczaniu wojskowem, marynarskiem lub lotniczem.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, oile to ich dotyczy, zgadzają się, od chwili, gdy niniejszy Traktat uzyska moc obowiązującą, nie zaciągać do swoich armji, swojej floty lub swoich sił lotniczych ani też nie przydzielać do nich żadnego obywatela niemieckiego dla dopomożenia mu w wyćwiczeniu wojskowem i wogóle nie zatrudniać żadnego obywatela niemieckiego jako instruktora wojskowego, marynarskiego lub lotniczego.

Jednak postanowienie niniejsze nie narusza prawa Francji do prowadzenia zaciągu do Legji cudzoziemskiej stosownie do praw i regulaminów wojskowych francuskich.

ROZDZIAŁ IV.

FORTYFIKACJE.

ARTYKUŁ 180.

Wszystkie pozycje obronne, twierdze i fortyfikacje lądowe, znajdujące się na terytorjum niemieckiem na zachód od linii, przeprowadzonej o pięćdziesiąt kilometrów na wschód od Renu, będą rozbrojone i zburzone.

W ciągu dwu miesięcy od daty, kiedy niniejszy Traktat uzyska moc obowiązującą, pozycje obronne, twierdze i fortyfikacje znajdujące się na terytorjum nie zajętem przez wojska sprzymierzone i stowarzyszone, będą musiały być rozbrojone i w drugim terminie czteromiesięcznym zburzone. Te, które się znajdują na terytorjum zajętem przez wojska sprzymierzone i stowarzyszone, powinny być rozbrojone i zburzone w terminie, który będzie mógł być ustalony przez Naczelne Dowództwo sprzymierzone.

Budowanie wszelkich nowych fortyfikacji, jakiegokolwiek bądź rodzaju lub znaczenia, jest zabronione w strefie wymienionej w pierwszym ustępie niniejszego artykułu. System pozycji obronnych granic na południu i na wschodzie Niemiec będzie utrzymany w obecnym stanie.

T A B L I C A I.

STAN LICZEBNY SZTABÓW KORPUSÓW ARMJI ORAZ DYWIZJI PIECHOTY I KAWALERJI.

Tablice te nie przedstawiają określonego stanu liczebnego, narzuconego Niemcom; lecz cyfry, które są tu podane (liczby jednostek i stanu liczebnego), ustalają maxima, które w żadnym wypadku nie powinny być przekroczone.

I. SZTABY KORPUSÓW ARMJI.

J E D N O S T K I	Najwyższa liczba dozwolona	Najwyższy skład liczebny każdej jednostki	
		Oficerowie	Żołnierze
Sztab korpusu armji	2	30	150
Razem w sztabach	—	60	300

II. SKŁAD DYWIZJI PIECHOTY.

JEDNOSTKI SKŁADOWE	Najwyższa liczba tych jednostek w tej samej dywizji	Najwyższy skład liczebny każdej jednostki	
		Oficerowie	Żołnierze
Sztab dywizji piechoty	1	25	70
Sztab piechoty dywizyjnej	1	4	30
Sztab artylerji dywizyjnej	1	4	30
Pułk piechoty	3	70	2.300
(Każdy pułk składa się z 3 bataljonów piechoty. Każdy bataljon składa się z 3 kompanji piechoty i 1 kompanji mitraljez).			
Kompanja miotaczy min (Minenwerfer)	3	6	150
Szwadron dywizyjny	1	6	150
Pułk artylerji polowej	1	85	1.300
(Każdy pułk składa się z 3 grup artylerji. Każda grupa składa się z 3 baterji).			
Bataljon inżynierji	1	12	400
(Bataljon ten składa się z 2 kompanji pionierów, 1 oddziału pontonierów i 1 sekcji reflektorów).			
Oddział łączności	1	12	300
(Oddział ten składa się z 1 oddziału telefonicznego, 1 sekcji słuchowej i 1 sekcji gołębiarzy)			
Dywizyjna służba zdrowia	1	20	400
Parki i tabory	—	14	800
Razem dywizja piechoty	—	410	10.830

III. SKŁAD DYWIZJI KAWALERJI.

JEDNOSTKI SKŁADOWE	Najwyższa liczba tych jednostek w tej samej dywizji	Najwyższy skład liczebny każdej jednostki	
		Oficerowie	Żołnierze
Sztab dywizji kawalerji	1	15	50
Pułk kawalerji . . . . . (Każdy pułk składa się z 4 szwadronów).	6	40	800
Grupa konna (z 3 baterji)	1	20	400
Razem dywizja kawalerji		275	5.250

T A B L I C A II.

TABELA UZBROJENIA DLA MAKSYMALNEGO ZAOPATRZENIA 7 DYWIZJI PIECHOTY, 3 DYWIZJI KAWALERJI i 2 SZTABOW KORPUSÓW ARMJI.

MATERJAŁ	Dywizja piechoty (1)	Dla 7 dywizji piechoty (2)	Dywizja kawalerji (3)	Dla 3 dywizji kawalerji (4)	2 Sztaby K. A. (5)	Ogółem dla kolumn 2, 4 i 5 (6)
Karabinów	12.000	84.000	—	—	To zaopatrzenie powinno być brane ze zwiększonego uzbrojenia	84.000
Karabinków	—	—	6.000	18.000	Piechoty	18.000
Mitraljez ciężkich	108	756	12	36	Dywizji	792
Mitraljez lekkich	162	1.134	—	—		1.134
Miotaczy min średn.	9	63	—	—		63
Miotaczy min lekkich	27	189	—	—		189
Dział 77 mm.	24	168	12	36		204
Haubic 105 mm.	12	84	—	—		84

T A B L I C A III.

MAXIMUM DOZWOLONYCH ZAPASÓW.

MATERJAŁ	Najwyższa liczba dozwolonej broni	Zaopatrzenie każdej jednostki	Ogółem maximum
Karabinów	84.000	400 strzałów	40.800.000
Karabinków	18.000		
Mitraljez ciężkich	792	800 „	15.408.000
Mitraljez lekkich	1.134		
Miotaczy min średnich	63	400 „	25.200
Miotaczy min lekkich	189	800 „	151.200
Artylerja polowa:			
Dział 77 mm.	204	1000 „	204.000
Dział 105 mm.	84	800 „	67.200

D Z I A Ł II.

PRZEPISY DOTYCZĄCE MARYNARKI.

ARTYKUŁ 181.

Po upływie dwóch miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu siły niemieckiej floty wojennej czynnej nie mają przekraczać liczby:

- 6 pancerników typu Deutschland lub Lothringen,
- 6 lekkich krążowników,
- 12 kontrtorpedowców,
- 12 torpedowców,

albo równej ilości okrętów, zbudowanych dla ich zastąpienia, jak przewiduje artykuł 190.

W skład ich nie powinien wchodzić żaden statek podwodny.

Wszelkie inne statki wojenne, oile niniejszy Traktat inaczej nie zarządzi, muszą być stawione do rezerwy, albo otrzymać przeznaczenie handlowe.

ARTYKUŁ 182.

Aż do zakończenia wyławiania min, przewidzianego przez artykuł 193, Niemcy powinny utrzymywać w służbie czynnej taką ilość wyławiaczy min, jaka będzie ustalona przez Rządy Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych.

ARTYKUŁ 183.

Po upływie dwóch miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu ogólna liczba personelu marynarki niemieckiej, łącznie z osobami, należącymi do załogi floty, do obrony wybrzeży, do stacji sygnałowych, do służby administracyjnej lub lądowej, nie powinna przekraczać liczby 15,000, razem z oficerami i personelem wszelkich stopni i oddziałów.

Ogólna liczba oficerów i „warrant oficerów” nie ma przekraczać tysiąca pięciuset.

W przeciągu dwóch miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu personel przekraczający tę liczbę powinien być zdemobilizowany.

Żadna formacja wojskowa na morzu czy lądzie, ani żaden oddział rezerwy nie będą mogły być utworzone w Niemczech dla służby, stojącej w związku z marynarką, poza składem ustalonym powyżej.

ARTYKUŁ 184.

Od chwili kiedy niniejszy Traktat uzyska moc obowiązującą, wszystkie nadwodne niemieckie okręty wojenne, znajdujące się poza portami niemieckimi, przestają należeć do Niemiec, które się zrzekają wszelkich praw do tych okrętów.

Okręty, na mocy warunków Rozejmu z dn. 11 listopada 1918 r. obecnie internowane w portach Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, są uważane jako ostatecznie oddane.

Okrety, obecnie internowane w portach neutralnych, zostaną tam oddane Rządowi Głównym Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych. W tym celu Rząd niemiecki ma, z chwilą uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, zwrócić się do Mocarstw neutralnych z odpowiednią notyfikacją.

ARTYKUŁ 185.

W przeciągu dwóch miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu następujące niemieckie nadwodne statki wojenne będą oddane Głównym Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym w takich portach sprzymierzonych, jakie zostaną wyznaczone przez wspomniane Mocarstwa.

Okrety te będą w stanie rozbrojenia, jak przewiduje artykuł XXIII Rozejmu z dn. 11 listopada 1918 r. Jednak cała ich artylerja powinna zostać na pokładzie.

PANCERNIKI:

Oldenburg	Posen
Thuringen	Westfalen
Ostfriesland	Rheinland
Helgoland	Nassau

LEKKIE KRAŻOWNIKI:

Stettin	Stralsund
Danzig	Augsbug
München	Kolberg
Lübeck	Stuttgart

i prócz tego czterdzieści dwa nowoczesne kontrtorpedowce i pięćdziesiąt nowoczesnych torpedowców, które zostaną wyznaczone przez Rządy Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych.

ARTYKUŁ 186.

Z chwilą uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Rząd niemiecki przedsięwzięmie pod dozorem Rządów Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, rozbicie wszystkich niemieckich nadwodnych statków wojennych, obecnie budowanych.

ARTYKUŁ 187.

Niemieckie krażowniki pomocnicze i statki posiłkowe, poniżej wymienione, zostaną rozbrojone i traktowane jako okręty handlowe.

OKRETY INTERNOWANE W KRAJACH NEUTRALNYCH:

Berlin	Seidlitz
Santa Fé	Yorck

OKRETY W PORTACH NIEMIECKICH:

Ammon	Fürst Bülow
Answald	Gertrud
Bosnia	Kigoma
Cordoba	Rugia

Cassel	Santa Elena
Dania	Schleswig
Rio Negro	Möwe
Rio Pardo	Sierra Ventana
Santa Cruz	Chemnitz
Schwaben	Emil Georg von Strauss
Solingen	Habsburg
Steigerwald	Meteor
Franken	Waltraute
Gundomar	Scharnhorst

ARTYKUŁ 188.

Po upływie miesiąca od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu wszystkie niemieckie łodzie podwodne, jako też statki ratownicze i doki dla łodzi podwodnych, z dokiem rurowym włącznie, powinny być oddane Głównym Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym.

Te z łodzi podwodnych, statków i doków, które będą uznane przez wymienione Rządy za zdolne do pływania o własnej sile albo za mogące być holowanymi, będą przeprowadzone przez Rząd niemiecki do tych portów krajów sprzymierzonych, które zostały wyznaczone.

Pozostałe łodzie podwodne, jako też te, które są w trakcie budowy, zostaną całkowicie rozbite środkami Rządu niemieckiego i pod dozorem wyżej wymienionych Rządów. Rozbijanie to powinno być zakończone najpóźniej w trzy miesiące po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 189.

Wszelkie przedmioty, maszyny i materiały, pochodzące z rozbitych niemieckich okrętów wojennych wszelkiego rodzaju—czy to ze statków nadwodnych, czy podwodnych—nie będą mogły być użyte do innych celów jak tylko do czysto przemysłowych albo handlowych.

Nie będą mogły być ani sprzedane, ani odstąpione zagranicę.

ARTYKUŁ 190.

Zabrania się Niemcom budować albo nabywać jakiegokolwiek okręty wojenne inne, aniżeli przeznaczone do zastąpienia jednostek uzbrojonych, przewidzianych w niniejszym Traktacie (artykuł 181).

Okręty, przeznaczone do wyżej wskazanego zastąpienia, nie będą mogły przekraczać pojemności:

10,000	tonn dla pancerników,
6,000	„ „ lekkich krążowników,
800	„ „ kontrtorpedowców,
200	„ „ torpedowców.

Poza wypadkiem straty okrętu, jednostki różnych kategorii mogą być zastąpione dopiero po upływie:

20	lat dla pancerników i krążowników,
15	„ „ kontrtorpedowców i torpedowców.

licząc od chwili spuszczenia statku na wodę.

ARTYKUŁ 191.

Budowa i nabywanie wszelkich statków podwodnych, nawet handlowych, będą w Niemczech zabronione.

ARTYKUŁ 192.

Uzbrojone statki floty niemieckiej będą miały bądź na pokładzie, bądź w rezerwie tylko taką ilość broni, amunicji i materiału wojennego, jaka będzie ustalona przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone.

W przeciągu miesiąca po ustaleniu wyżej wspomnianych ilości—broń, amunicja i materiał wojenny wszelkiego rodzaju, włączając w to miny i torpedy, które obecnie się znajdują w ręku Rządu niemieckiego a które przewyższają wyznaczoną ilość, zostaną oddane Rządom wymienionych Mocarstw w miejscach, które one wyznaczą. Wszystko to będzie zniszczone lub doprowadzone do stanu niezdatności do użytku.

Wszystkie inne zapasy, składy czy rezerwy broni, amunicji albo wojennego materiału morskiego wszelkiego rodzaju są wzbronione.

Fabrykacja na terytorjum niemieckiem i wywóz tych artykułów do krajów zagranicznych będą zakazane.

ARTYKUŁ 193.

Po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu Niemcy przystąpią bezzwłocznie do wyławiania min w strefach następujących Morza Niemieckiego, położonych na wschód 4° 00' długości wschodniej od Greenwich:

- 1° pomiędzy 53° 00' i 59° 00' szerokości Północnej;
- 2° na północ od 60° 30' szerokości Północnej.

Niemcy mają zachowywać te strefy wolne od min.

Niemcy mają również wyławiać miny i zachowywać wolne od nich te strefy morza Bałtyckiego, które zostaną później wskazane przez Rządy Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych.

ARTYKUŁ 194.

Personel marynarki niemieckiej będzie rekrutowany wyłącznie w drodze zaciągu ochotników, przyjmowanych conajmniej na czas dwudziestu pięciu lat ciągłej służby dla oficerów i „warrant oficerów“ i dwunastu lat ciągłej służby dla podoficerów i marynarzy.

Liczba zaciągniętych dla zastąpienia personelu, zwolnionego dla jakichkolwiek bądź przyczyn przed upływem terminu służby, nie powinna przewyższać pięciu procent rocznie ogólnej liczby, przewidzianej w niniejszym Dziale (artykuł 183).

Personel, który opuścił służbę w marynarce wojennej, nie powinien odbywać żadnego rodzaju nauki wojskowej i nie powinien nanowo wstępować do służby w marynarce ani w wojsku lądowym.

Oficerowie, należący do niemieckiej marynarki wojennej, nie zdemobilizowani, muszą się zobowiązać służyć nadal do czterdziestu pięciu lat życia, oile nie zostaną zwolnieni ze służby dla słusznej przyczyny.

Żaden oficer ani marynarz niemieckiej marynarki handlowej nie powinien otrzymywać jakiegokolwiek wyszkolenia wojskowego.

ARTYKUŁ 195.

Celem zabezpieczenia wszystkim narodom zupełnej wolności dostępu na Morze Bałtyckie w strefie, zawartej między szerokościami Północnymi 55° 27' i 54° 00', oraz długościami 9° 00' i 16° 00' na wschód od południka Greenwich, Niemcom nie wolno będzie wznosić żadnej fortyfikacji ani ustawiać żadnych dział, któreby panowały nad drogami morskimi pomiędzy morzem Niemieckim a Bałtyckim. Fortyfikacje, istniejące obecnie w tej strefie, mają być zniszczone i armaty usunięte pod dozorem Mocarstw sprzymierzonych, w przeciągu czasu przez nich określonego.

Rząd niemiecki powinien oddać do dyspozycji Rządów Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszelkie i zupełne wiadomości hydrograficzne, będące obecnie w jego posiadaniu a dotyczące się wodnych dróg dojście pomiędzy Morzem Bałtyckim a Morzem Niemieckim.

ARTYKUŁ 196.

Wszystkie warownie, fortyfikacje i umocnione pozycje morskie, nie wymienione w Dziale XIII (Helgoland) Części III (Przepisy polityczne europejskie) i w artykule 195, a które znajdują się albo w odległości mniejszej niż pięćdziesiąt kilometrów od wybrzeża niemieckiego, albo leżą na niemieckich wyspach przybrzeżnych, będą uważane za służące do celów obrony i mogą pozostać w stanie obecnym.

Żadna nowa fortyfikacja nie powinna być wzniesiona w tej strefie. Uzbrojenie tych warowni nie powinno nigdy przewyższać, co do ilości i kalibru dział, uzbrojenia istniejącego w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu. Rząd niemiecki doniesie niezwłocznie o jego składzie wszystkim Rządom europejskim.

Po upływie dwóch miesięcy po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu zapasy amunicji dla tych dział będą równomiernie zmniejszone i utrzymywane w ilości conajwyżej 1500 pocisków na działo wagomiaru 10,5 centymetrów i niżej, a pięćset pocisków na działo cięższego kalibru.

ARTYKUŁ 197.

W przeciągu trzech miesięcy po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu, niemieckie stacje telegrafu bez drutu o wielkiej sile w Nauen, Hanowerze i Berlinie, nie będą używane, bez zezwolenia Rządów Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, do przesyłania wiadomości w sprawach marynarki oraz wojskowych lub politycznych, tyjących się Niemiec albo Mocarstw, które były w przymierzu z Niemcami podczas wojny. Stacje te będą mogły przysyłać depesze handlowe, ale jedynie pod dozorem powyższych Rządów, które wyznaczą odpowiednią długość fali.

W tym samym przeciągu czasu Niemcy nie powinny budować żadnych stacji telegrafu bez drutu o wielkiej sile, ani na swoim własnym terytorjum, ani na Austryjackiem, Węgierskiem, Bułgarskiem lub Tureckiem.

DZIAŁ III.

PRZEPISY DOTYCZĄCE LOTNICTWA
WOJSKOWEGO i MORSKIEGO.

ARTYKUŁ 198.

Ani awiacja wojskowa, ani morska nie będzie wchodziła w skład sił zbrojnych Niemiec.

Niemcy będą mogły jedynie i w przeciągu czasu najpóźniej po dzień 1 października 1919 roku utrzymywać maximum sto hydroplanów lub hydrogliserów, które będą wyłącznie przeznaczone do wyszukiwania min podwodnych; będą one zaopatrzone w nieodzowny ku temu materiał i nie będą mogły pod żadnym pozorem posiadać broni, amunicji lub bomb jakiegokolwiek bądź rodzaju.

Poza motorami zmontowanemi na wymienionych powyżej hydroplanach lub hydrogliserach można będzie przyjąć po jednym motorze zapasowym dla każdego motoru, znajdującego się na każdym z tych przyrządów.

Balony sterowe zachowane nie będą.

ARTYKUŁ 199.

W przeciągu dwu miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, personel lotniczy, zapisany na liście armji niemieckich, lądowych i morskich, będzie zdemobilizowany. Jednakże, po dzień 1 października 1919 roku Niemcy będą mogły zachować i utrzymywać ogólną liczbę tysiąca ludzi, z oficerami włącznie, dla całości kadrów, personelu lotniczego i nielotniczego wszystkich formacji i zakładów.

ARTYKUŁ 200.

Aż do całkowitego ewakuowania terytorjum niemieckiego przez wojska sprzymierzone i stowarzyszone, — aparaty lotnicze Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będą miały w Niemczech swobodę lotu w powietrzu, swobodę przelatywania i lądowania.

ARTYKUŁ 201.

W przeciągu sześciu miesięcy od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu fabrykacja i przywóz aparatów lotniczych, ich części składowych, jakoteż motorów dla lotnictwa i ich części składowych, będą zabronione na całym terytorjum Niemiec.

ARTYKUŁ 202.

Z chwilą uprawomocnienia się niniejszego Traktatu cały materiał lotniczy wojskowy i morski, z wyjątkiem aparatów, przewidzianych w artykule 198 w ustępach 2 i 3, musi być dostarczony Rządowi Głównym Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych.

Dostawa ta winna być dokonana do tych miejscowości, które wskażą pomienione Rządy i musi być uskuteczniiona w ciągu trzech miesięcy.

Do materiału tego zaliczony będzie w szczególności materiał, który jest lub był używany lub przeznaczony do celów wojennych a mianowicie:

Samoloty i hydroplany kompletne, jak również te, które są w trakcie budowy, w reparacji lub składaniu.

Balony sterowe zdolne do lotu lub będące w trakcie budowy, w reparacji lub składaniu.

Aparaty do produkowania wodoru.

Szopy dla balonów sterowych i wszelkiego rodzaju schroniska dla aparatów lotniczych.

Aż do chwili ich dostarczenia, balony sterowe będą, na koszt Niemiec, utrzymywane w stanie napełnienia wodorem; aparaty do fabrykacji wodoru, jakoteż schroniska dla balonów sterowych, będą mogły, za zezwoleniem pomienionych Mocarstw, być pozostawione Niemcom aż do chwili dostarczenia balonów.

Motory lotnicze.

Kadłuby.

Uzbrojenie (działa, mitraliezy, karabiny maszynowe, przyrządy do rzucania bomb i torped, aparaty synchroniczne, przyrządy celownicze).

Amunicja (naboje, granaty, bomby naładowane, bomby puste, zapasy materiałów wybuchowych lub też produkty do ich fabrykacji).

Instrumenty aeronautyczne.

Aparaty telegrafu bez drutu i aparaty fotograficzne i kinematograficzne, używane w lotnictwie.

Części składowe, dotyczące każdej z powyższych kategorii.

Powyżej wymieniony materiał nie może być, bez specjalnego upoważnienia rzeczonych Mocarstw, przenoszony na inne miejsca.

DZIAŁ IV.

MIĘDZYSPRZYMIERZEŃCZE KOMISJE KONTROLI.

ARTYKUŁ 203.

Wszystkie przepisy wojskowe, morskie i lotnicze, zawarte w niniejszym Traktacie, dla wykonania których został wyznaczony pewien przeciąg czasu, będą wykonane przez Niemcy pod kontrolą międzysprzymierzeńczych Komisji, wyznaczonych specjalnie w tym celu przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone.

ARTYKUŁ 204.

Komisje międzysprzymierzeńcze kontroli będą miały za zadanie czuwać nad regularnem dokonywaniem dostaw, niszczeniem, burzeniem i doprowadzaniem do stanu niezdolności do użytku, dokonywanem na koszt Rządu niemieckiego, jak to przewidziano w niniejszym Traktacie.

Będą komunikowały władzom niemieckim postanowienia, które Rządy Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych zastrzegały sobie powziąć lub które mogłyby się stać nieodzowne ze względu na wykonywanie przepisów wojskowych, morskich lub lotniczych.

ARTYKUŁ 205.

Komisję międzysprzymierzeńcze kontroli będą mogły zainstalować swe urzędy w siedzibie centralnego Rządu niemieckiego.

Będą miały możliwość, ilekroć to uznają za potrzebne, udawać się do wszelkich miejscowości na terytorjum niemieckiem lub wysyłać tam podkomisje lub też skierowywać tam jednego lub więcej ze swych członków.

ARTYKUŁ 206.

Rząd niemiecki będzie musiał czynić Komisjom międzysprzymierzeńczym kontroli i ich członkom wszelkie konieczne do wypełnienia ich zadań ułatwienia.

Będzie musiał wyznaczyć do każdej Komisji międzysprzymierzeńczej kontroli jednego upoważnionego reprezentanta, upoważnionego do odbierania od danej Komisji komunikatów, skierowywanych do Rządu niemieckiego, i do dostarczania jej lub uzyskania dla niej wszelkich żądanych informacji i dokumentów.

W każdym razie do Rządu niemieckiego będzie należało dostarczanie na swój koszt, tak pod względem personelu jaki materiału, środków do dokonywania dostaw, niszczenia, burzenia, rozwalania i doprowadzania do stanu niezdolności do użytku, jak to przewidziano w niniejszym Traktacie.

ARTYKUŁ 207.

Utrzymanie i koszty Komisji kontroli jakoteż wydatki, wynikające z jej funkcjonowania, ponosić będą Niemcy.

ARTYKUŁ 208.

Międzysprzymierzeńcza Komisja wojskowa kontroli będzie reprezentowała przy Rządzie niemieckim Rządy Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych we wszystkim, co dotyczy wykonywania przepisów wojskowych.

Będzie miała zwłaszcza za zadanie odbierać od Rządu niemieckiego komunikaty w przedmiocie: miejsc, w których znajdują się zapasy i składy amunicji; uzbrojenia pozycji obronnych, twierdz i fortyfikacji, które Niemcy będą upoważnione zachować; miejsc, w których znajdują się zakłady i fabryki broni, amunicji i materiału wojennego oraz funkcjonowania tych zakładów i fabryk.

Będzie odbierała dostarczoną broń, amunicję i materiał wojenny, wyznaczała miejsca uskuteczniania tych dostaw, czuwała nad niszczeniem, burzeniem i doprowadzaniem do stanu niezdolności do użytku, jak to przewidziano w niniejszym Traktacie.

Rząd niemiecki powinien dostarczać międzysprzymierzeńczej wojskowej Komisji kontroli wszystkich informacji i dokumentów, które Komisja ta uzna za konieczne dla upewnienia się co do całkowitego wykonywania postanowień wojskowych, a zwłaszcza wszelkich dokumentów prawodawczych, administracyjnych i regulaminowych.

ARTYKUŁ 209.

Międzysprzymierzeńcza morska Komisja kontroli będzie reprezentowała przy Rządzie niemieckim Rządy Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych we wszystkim, co dotyczy wykonywania postanowień o marynarce.

Będzie miała zwłaszcza za zadanie udać się do warsztatów okrętowych i kontrolować rozbicie statków, znajdujących się w trakcie budowy, odbierać wszelkie dostarczane statki nadwodne lub podwodne, okręty ratownicze, doki, doki rurowe i kontrolować przewidziane niszczenia i rozbijania.

Rząd niemiecki powinien dostarczać międzysprzymierzeńczej morskiej Komisji kontroli wszystkich informacji i dokumentów, które Komisja ta uzna za konieczne dla upewnienia się co do całkowitego wypełniania przepisów, dotyczących marynarki, a zwłaszcza planów okrętów wojennych, składu ich uzbrojenia, wiadomości co do charakterystyki i modeli dział, amunicji, torped, min, materiałów wybuchowych, aparatów telegrafu bez drutu i wogóle wszystkiego, co dotyczy materiału marynarki wojennej, jak również wszelkich dokumentów prawodawczych, administracyjnych i regulaminowych.

ARTYKUŁ 210.

Międzysprzymierzeńcza lotnicza Komisja kontroli będzie reprezentowała przy Rządzie niemieckim Rządy Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych we wszystkim, co dotyczy wykonania przepisów na punkcie lotnictwa.

Będzie miała zwłaszcza za zadanie dokonanie spisu materiału lotniczego, znajdującego się na terytorjum niemieckim, dokonywanie inspekcji fabryk samolotów, balonów i motorów lotniczych, fabryk broni, amunicji i materiałów wybuchowych, mogących mieć zastosowanie w lotnictwie, zwiedzanie aerodromów, szop, terenów do lądowania, parków i składów, zarządzanie, w danym razie, przeniesienia przewidzianego materiału oraz przejmowanie jego dostawy.

Rząd niemiecki powinien dostarczać międzysprzymierzeńczej Komisji lotniczej kontroli wszystkich informacji i dokumentów prawodawczych, administracyjnych lub innych, które Komisja uzna za konieczne dla upewnienia się co do całkowitego wypełniania przepisów lotniczych, a zwłaszcza stanu liczebnego personelu, należącego do wszystkich lotniczych służb niemieckich, jak również materiału znajdującego się w fabrykacji lub zamówionego, dokładnego spisu wszystkich zakładów pracujących dla lotnictwa ze wskazaniem ich miejsca, oraz wszystkich szop i terenów do lądowania.

D Z I A Ł V.

PRZEPISY OGÓLNE.

ARTYKUŁ 211.

Po upływie trzech miesięcy od chwili gdy niniejszy Traktat uzyska moc obowiązującą, prawodawstwo niemieckie będzie musiało być zmienione przez Rząd niemiecki zgodnie z Częścią niniejszą tego Traktatu.

W tym samym przeciągu czasu Rząd niemiecki zarządza wszelkie środki administracyjne lub inne w przedmiocie wykonania przepisów niniejszej Części.

ARTYKUŁ 212.

Następujące postanowienia Rozejmu z d. 11 listopada 1918 roku, mianowicie: artykuł VI, paragrafy pierwszy, drugi, szósty i siódmy artykułu VII, artykuł IX, przepisy I, II i V Aneksu Nr. 2, jak również Protokół z dnia 4 kwietnia 1919 roku, dodany do Rozejmu z d. 11 listopada 1918 roku, pozostają w mocy, oile nie sprzeciwiają się poprzednio wyłożonym warunkom.

ARTYKUŁ 213.

Dopóki niniejszy Traktat pozostawać będzie w mocy, Niemcy zobowiązują się ułatwiać wszelkie badania, jakie Rada Związku Narodów większością głosów uzna za konieczne.

C Z Ę Ś Ć VI.

JEŃCY WOJENNI I GROBY.

D Z I A Ł I.

JEŃCY WOJENNI.

ARTYKUŁ 214.

Powrót do kraju jeńców wojennych oraz cywilnych osób internowanych nastąpi w miarę możliwości natychmiast po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu, i zostanie przeprowadzony z największą szybkością.

ARTYKUŁ 215.

Sprawę powrotu do kraju niemieckich jeńców wojennych i cywilnych osób internowanych stosownie do warunków ustalonych w artykule 214 zapewni Komisja, złożona z jednej strony z Przedstawicieli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, z drugiej strony z Przedstawicieli Rządu niemieckiego.

Dla każdego z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych zarządzi szczególne wykonania powrotu jeńców wojennych do ojczyzny Podkomisja — złożona wyłącznie z przedstawicieli interesowanego Mocarstwa i przedstawicieli Rządu niemieckiego.

ARTYKUŁ 216.

Jeńcy wojenni oraz internowane osoby cywilne zostaną po oddaniu ich w ręce władz niemieckich odesłani staraniem tychże władz bez zwłoki do domów. Ci z pośród nich, których przedwojenne stałe miejsce zamieszkania znajduje się na terytorjach okupowanych przez wojska Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, powinni również być tam odesłani, z zastrzeżeniem zgody i nadzoru wojskowych władz, sprzymierzonych i stowarzyszonych armji okupacyjnych.

ARTYKUŁ 217.

Wszystkie koszty, wynikające z tego powrotu do ojczyzny, od chwili wyruszenia w drogę obciążać będą Rząd niemiecki, który będzie zobowiązany zapewnić transport lądem i morzem równie jak personel techniczny, tak jak to uzna za konieczne Komisja przewidziana w artykule 215.

ARTYKUŁ 218.

Jeńcy wojenni i cywilne osoby internowane, czy to winni kary, czy to skazani na kary za przekroczenia dyscyplinarne, wrócą do kraju bez względu na to czy odcierpieli karę, oraz bez względu na postępowanie przeciw nim wdrożone.

To postanowienie nie dotyczy jeńców wojennych i cywilnych osób internowanych, karanych za czyny popełnione po 1 maja 1919 r.

Aż do powrotu do kraju podlegają nadal wszyscy jeńcy wojenni i cywilne osoby internowane obowiązującym przepisom, szczególnie co do pracy i dyscypliny.

ARTYKUŁ 219.

Jeńcy wojenni i cywilne osoby internowane, winni kary lub skazani na kary za uczynki inne, niż przekroczenie dyscypliny, będą mogli być nadal zatrzymani.

ARTYKUŁ 220.

Rząd niemiecki zobowiązuje się przyjąć na swoje terytorjum wszystkie osoby, mogące wrócić do kraju, bez żadnej różnicy. Jeńcy wojenni lub obywatele niemieccy, którzyby sobie nie życzyli powrotu do kraju, będą mogli być wyłączeni od powrotu do kraju; lecz Rządy sprzymierzone i stowarzyszone zastrzegają sobie prawo bądź to odesłania ich do kraju, bądź to odstawienia ich do którego z Państw neutralnych, lub udzielenia im pozwolenia na pobyt na swoim własnym terytorjum.

Rząd niemiecki zobowiązuje się nie przedsiębrać przeciwko tym osobom lub ich rodzinom żadnych zarządzeń wyjątkowych oraz nie stosować wobec nich z tej przyczyny żadnych represji lub prześladowań jakiegokolwiek rodzaju.

ARTYKUŁ 221.

Rządy sprzymierzone i stowarzyszone zastrzegają sobie prawo uzależnienia powrotu do kraju jeńców wojennych i obywateli niemieckich, którzy są w ich władzy, od deklaracji i natychmiastowego przez Rząd niemiecki uwolnienia

wszystkich jeńców wojennych, będących obywatelami Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, którzyby się znajdowali w Niemczech.

ARTYKUŁ 222.

Niemcy zobowiązują się:

1° udzielić wolnego dostępu Komisjom do poszukiwania zaginionych, dostarczyć im wszystkich potrzebnych środków transportowych, dozwolić dostępu do obozów, więzień, szpitali oraz wszystkich innych miejsc, oddać do ich rozporządzenia wszystkie dokumenty prywatne lub publiczne, któreby im mogły dopomóc w ich poszukiwaniach;

2° zarządzić środki przeciwko wszystkim niemieckim urzędnikom lub osobom prywatnym, którzyby ukrywali obecność jakiegokolwiek obywatela Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, albo, wiedząc o niej, zaniedbali ją wyjawić.

ARTYKUŁ 223.

Niemcy zobowiązują się zwrócić bezzwłocznie po uprawomocnieniu się tego Traktatu wszystkie przedmioty, walory lub dokumenty, należące do obywateli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, któreby były zatrzymane przez władze niemieckie.

ARTYKUŁ 224.

Wysokie Układające się Strony oświadczają, że zrzekają się wzajemnej zapłaty sum, należących się za utrzymanie jeńców wojennych na ich terytorjach.

DZIAŁ II.

G R O B Y.

ARTYKUŁ 225.

Rządy sprzymierzone i stowarzyszone oraz Rząd niemiecki nakażą szanować i utrzymywać groby żołnierzy i marynarzy, pochowanych na ich terytorjach.

Zobowiązują się uznać każdą Komisję, wyznaczoną przez którykolwiek z Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych do stwierdzenia tożsamości, spisywania, utrzymywania lub wznoszenia odpowiednich pomników na wyżej wymienionych grobach i ułatwiać takiej Komisji wypełnienie jej obowiązków.

Pozatem, z zastrzeżeniem przepisów własnego ustawodawstwa oraz wymogów zdrowia publicznego, zgadzają się udzielać sobie nawzajem wszelkich ułatwień celem zadośćuczynienia żądaniom przeniesienia do kraju szczątków swych żołnierzy oraz marynarzy.

ARTYKUŁ 226.

Groby zmarłych w niewoli jeńców wojennych oraz osób cywilnych internowanych, obywateli różnych Państw wojujących, będą odpowiednio utrzymywane, stosownie do warunków, przewidzianych w artykule 225 niniejszego Traktatu.

Rządy sprzymierzone i stowarzyszone z jednej strony, zaś Rząd niemiecki z drugiej strony, zobowiązują się nadto dostarczyć sobie wzajemnie:

- 1) całkowitego wykazu zmarłych wraz z wszystkimi objaśnieniami przydatnymi do stwierdzenia ich tożsamości;
- 2) wszystkich wskazówek, co do liczby i miejsca grobów wszystkich zmarłych, pochowanych bez stwierdzenia tożsamości.

C Z Ę Ś Ó VII.

ARTYKUŁ 218.
SANKCJE.

ARTYKUŁ 227.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone stawiają w stan publicznego oskarżenia Wilhelma II Hohenzolerna, byłego cesarza Niemiec, o najwyższą obrazę moralności międzynarodowej i świętej powagi traktatów.

Zostanie ustanowiony specjalny Trybunał dla osądzenia oskarżonego, który będzie miał zapewnione istotne gwarancje prawa obrony. Trybunał będzie się składał z 5 sędziów, mianowanych przez każde z 5 następujących Mocarstw, a mianowicie: Stany Zjednoczone Ameryki, Wielka Brytania, Francja, Włochy i Japonia.

Trybunał wyda wyrok, kierując się względami na najwyższe zasady polityki międzynarodowej, z troską, aby zapewnić poszanowanie uroczystych umów, oraz międzynarodowych zobowiązań, zarówno jak międzynarodowej moralności; oznaczy karę, którą uzna, że powinna być zastosowana.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zwrócą się do Rządu holenderskiego z prośbą o wydanie dawnego cesarza w ich ręce dla osądzenia.

ARTYKUŁ 228.

Rząd niemiecki przyznaje Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym prawo pociągania przed ich Trybunały wojskowe osób, które zostały oskarżone o dokonanie czynów przeciwnych prawu i zwyczajom wojennym. Kary przewidziane przez ustawy będą zastosowane do osób uznanych za winne. Niniejsze postanowienie będzie stosowane niezależnie od postępowania, lub dochodzenia przed sądami Niemiec, lub ich sprzymierzeńców.

Rząd niemiecki będzie obowiązany wydać Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym, lub temu z nich, które się do niego zwróci z żądaniem, wszystkie osoby oskarżone o to, że popełniły czyn przeciwny prawom i zwyczajom wojennym i przytem wymienione już to imiennie, już to ze stopnia, urzędu lub zajęcia, które im Rząd niemiecki powierzył.

ARTYKUŁ 229.

Winni czynów popełnionych przeciw obywatelom jednego z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, będą postawieni przed Trybunały wojskowe tego Mocarstwa.

Winni czynów, popełnionych przeciw obywatelom kilku Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, będą postawieni przed Trybunały wojskowe, złożone z członków, należących do Trybunałów wojskowych Mocarstw interesowanych.

W każdym razie oskarżony będzie miał prawo wybrania sobie adwokata.

ARTYKUŁ 230.

Rząd niemiecki zobowiązuje się dostarczyć wszystkich dokumentów i wszelkiego rodzaju wiadomości, których przedłożenie będzie uznane za konieczne dla zupełnego poznania inkryminowanych faktów, poszukiwania winnych i ścisłego stwierdzenia odpowiedzialności.

C Z Ę Ś Ć VIII.

ODSZKODOWANIA.

D Z I A Ł I.

PRZEPISY OGÓLNE.

ARTYKUŁ 231.

Rządy sprzymierzone i stowarzyszone oświadczają, zaś Niemcy przyznają, że Niemcy i ich sprzymierzeńcy, jako sprawcy, są odpowiedzialni za wszystkie szkody i straty, poniesione przez Rządy sprzymierzone i stowarzyszone oraz przez ich obywateli na skutek wojny, która została im narzucona przez napaść ze strony Niemiec i ich sprzymierzeńców.

ARTYKUŁ 232.

Rządy sprzymierzone i stowarzyszone uznają, że zasoby Niemiec nie wystarczają na zapewnienie zupełnego odszkodowania za wszystkie te straty i wszystkie szkody, a to z uwagi na stałe zmniejszanie się tych zasobów, co wynika z innych rozporządzeń niniejszego Traktatu.

Jednakowoż Rządy sprzymierzone i stowarzyszone żądają, zaś Niemcy się zobowiązują do odszkodowania wszystkich szkód, jakie przez czas, kiedy każde z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, znajdowało się w stanie wojny z Niemcami, zostały wyrządzone jego ludności cywilnej, jak również jej majątkowi przez pomienioną napaść na lądzie, na morzu i z powietrza, oraz wogóle wszelkie szkody, określone w dołączonym Aneksie I.

W wykonaniu zobowiązań, przyjętych poprzednio przez Niemcy odnośnie do odbudowy i całkowitej restytucji, należnej Belgji, Niemcy zobowiązują się poza wynagrodzeniem szkód, przewidzianem w innym miejscu niniejszej Części oraz na skutek pogwałcenia Traktatu z 1839 roku, do zwrotu wszystkich sum, jakie Belgja pożyczyła od Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych aż do 11 listopada 1918 r., łącznie z 5% (pięciu procentami) od tych sum w stosunku rocznym. Wysokość tych sum zostanie określona przez Komisję odszkodowań i Rząd niemiecki zobowiązuje się dokonać natychmiast odpowiedniej emisji specjalnych bonów na okaziciela, płatnych w markach złotych 1 maja 1926 r. lub też, według uznania Rządu Niemieckiego, 1 maja każdego roku przed 1926 r. Z zastrzeżeniem przepisów powyższych, formę tych bonów określi Komisja odszkodowań. Rzeczone bony będą złożone w Komisji odszkodowań, która będzie uprawniona do ich otrzymania, oraz do potwierdzenia odbioru w imieniu Belgji.

ARTYKUŁ 233.

Wysokość wymienionych szkód, do których odszkodowania Niemcy są obowiązane, zostanie ustalona przez Komisję międzysprzymierzeńczą, która będzie miała nazwę Komisji odszkodowań i zostanie utworzona w postaci i z kompetencjami, wyluszczone poniżej oraz w załączonych Aneksach II do VII.

Komisja ta zbada reklamacje i da Rządowi niemieckiemu słuszną możliwość wypowiedzenia się.

Wnioski Komisji tej, co do wysokości szkód wyżej określonych, zostaną zredagowane i zakomunikowane Rządowi niemieckiemu najpóźniej do 1 maja 1921 r., jako wyraz całości jego zobowiązań.

Komisja ustali łącznie etat wypłat, określając ich terminy oraz sposób uiszczenia przez Niemcy całkowitego długu w okresie lat 30, poczynając od 1 maja 1921 r. W razie jednak, gdyby w ciągu tego okresu Niemcy nie dopełniły uiszczenia długu, uregulowanie salda niezapłaconego będzie mogło być przeniesione na lata następane, według uznania Komisji, lub też będzie mogło być przedmiotem oddzielnego postępowania na warunkach określonych przez Rządy sprzymierzone i stowarzyszone, które będą działały stosownie do przepisów, przewidzianych w niniejszej Części tego Traktatu.

ARTYKUŁ 234.

Komisja odszkodowań będzie obowiązana po 1 maja 1921 r. zarządzać od czasu do czasu badanie zasobów i zdolności płatniczej Niemiec; Komisja udzieli przedstawicielom tego kraju słusznej możliwości wynowiedzenia się, poczem będzie miała prawo przedłużyć okres i zmienić sposób przewidywanej wypłaty, stosownie do art. 233; jednak Komisja nie będzie mogła skreślić żadnej sumy bez specjalnego upoważnienia od poszczególnych Rządów, reprezentowanych w jej łonie.

ARTYKUŁ 235.

Ażeby Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, zanim wysokość ich pretensji ostatecznie ustalona zostanie, miały możliwość przystąpić natychmiast do odbudowy swego przemysłowego i ekonomicznego życia, Niemcy wypłacą w ciągu lat 1919, 1920 i pierwszych czterech miesięcy 1921 r. w tylu ratach i w taki sposób (w złocie, w towarach, w okrętach, w walorach lub też inaczej), jakie Komisja odszkodowań ustali, równowartość 20.000.000.000 (dwudziestu miljar-

dów) marek w złocie na rachunek powyższej należności. Z tej sumy zostaną pokryte przede wszystkim koszty utrzymania armii okupacyjnej po Rozejmie z 11 listopada 1918 r., jak również tych środków żywności i surowców, które zostaną uznane przez Rządy Głównych Mocarstw Sprzymierzonych i stowarzyszonych za niezbędne, do tego, aby umożliwić Niemcom uczynienie zadość ich obowiązkowi odszkodowania; koszty te za zgodą rzeczonych Rządów będą mogły być zapłacone również z zaliczeniem na poczet wymienionej kwoty. Saldo zostanie zaliczone na poczet sumy, należnej od Niemiec z tytułu odszkodowania. Prócz tego Niemcy wydadzą bony, przepisane w paragrafie 12 c) dołączonego Aneksu II.

ARTYKUŁ 236.

Pozatem Niemcy zgadzają się, żeby ich zasoby gospodarcze były bezpośrednio zużytkowane na odszkodowanie, jak to wyszczególniono w Aneksach III, IV, V i VI, odnośnie do floty handlowej, odbudowy w naturze, węgla i jego przetworów, barwników i innych wyrobów chemicznych; rozumie się przytem zawsze, że wartość majątku przekazanego oraz jego zużytkowania w myśl wymienionych Aneksów, po ustaleniu w sposób tam przepisany, zostanie zapisana na kredyt Niemiec i będzie obrócona na zmniejszenie zobowiązań, przewidzianych w artykułach powyższych.

ARTYKUŁ 237.

Stopniowe wpłaty, łącznie ze wskazanymi w artykułach poprzednich, dokonane przez Niemcy dla zaspokojenia powyższych pretensji, zostaną podzielone przez Rządy sprzymierzone i stowarzyszone według stosunku, określonego przez nie zgóry i opartego na słuszności i na prawach każdego.

Przy tym rozdziale wartość majątku przekazanego, jak również świadczeń, uczynionych stosownie do artykułu 243, oraz Aneksów III, IV, V, VI i VII, obliczona zostanie w ten sam sposób, co wpłaty, wykonane w tym samym roku.

ARTYKUŁ 238.

Ponad wpłaty wyżej przewidziane, Niemcy dokonają, stosując się do postępowania ustanowionego przez Komisję odszkodowań, — restytucji w gotówce — gotowizny zabranej (enlevées), zajętej (saisies) lub zasekwestrowanej, jak również zwrotu zwierząt, wszelkiego rodzaju przedmiotów i walorów, zabranych, zajętych (saisies) lub zasekwestrowanych, w wypadkach, gdy będzie można stwierdzić ich tożsamość na obszarze Niemiec, bądź też na obszarze ich Sprzymierzeńców.

Aż do ustalenia owego postępowania, zwrot powinien być skuteczniany nadal stosownie do warunków Rozejmu z 11 listopada 1918 r., aktów, odnawiających ten Rozejm oraz spisanych Protokółów.

ARTYKUŁ 239.

Rząd niemiecki zobowiązuje się wykonać niezwłocznie restytucje, przewidziane przez powyższy artykuł 238, jak również skutecznić wypłaty i dostawy, przewidziane w artykułach 233, 234, 235 i 236.

ARTYKUŁ 240.

Rząd niemiecki uznaje Komisję, przewidzianą przez art. 233, taką, jaką będą mogły ustanowić Rządy sprzymierzone i stowarzyszone, stosownie do Aneksu II; nieodwołalnie przyznaje Komisji prawa i władzę, które jej przekazuje Traktat niniejszy, oraz ich wykonywanie.

Rząd niemiecki dostarczy Komisji wszelkich wiadomości, których ta potrzebować będzie odnośnie do stanu rzeczy oraz operacji finansowych, majątku, zdolności wytwórczej, zaopatrzenia oraz produkcji bieżącej surowców i przedmiotów, produkowanych przez przemysł niemiecki i niemieckich obywateli; Rząd niemiecki udzieli również wszelkich informacji odnośnie do działań wojennych, których poznanie Komisja uzna za niezbędne do ustalenia zobowiązań Niemiec, wyszczególnionych w Aneksie I.

Rząd niemiecki udzieli Członkom Komisji i jej Agentom upoważnionym wszelkich praw i immunitetów, z których korzystają w Niemczech należycie akredytowani Agenci dyplomatyczni Mocarstw zaprzyjaźnionych.

Niemcy zgadzają się wreszcie ponosić ciężar wynagrodzenia oraz kosztu Komisji, jak również i personelu, który ta zatrudniać będzie.

ARTYKUŁ 241.

Niemcy zobowiązują się ogłosić, utrzymać w mocy i opublikować wszystkie ustawy, regulaminy i dekrety, któreby się okazały niezbędnymi dla zapewnienia całkowitego wykonania niniejszych postanowień.

ARTYKUŁ 242.

Przepisy niniejszej Części tego Traktatu nie stosują się do własności, praw i interesów, wymienionych w Dziale III i IV Części X (Warunki ekonomiczne) niniejszego Traktatu, ani do wyniku ich likwidacji, za wyjątkiem tego, co dotyczy ostatecznego salda na korzyść Niemiec, wzmiankowanego w artykule 243 a).

ARTYKUŁ 243

Zapisane zostaną na dobro Niemiec z tytułu ich obowiązku odszkodowania pozycje następujące:

a) Ostateczne saldo na korzyść Niemiec, wymienione w Dziale V (Alzacja i Lotaryngia) Części III (Polityczne warunki europejskie) oraz w Działach III i IV Części X (Przepisy ekonomiczne) Traktatu niniejszego;

b) Wszelkie sumy, przypadające Niemcom z tytułu cesji, wymienionych w Dziale IV (Zagłębie Sarry) Części III (Polityczne warunki europejskie), w Części IX (Przepisy finansowe) i w Części XII (Porty, Drogi wodne i Drogi żelazne);

c) Wszelkie sumy, które zdaniem Komisji powinny być zapisane na dobro Niemiec na rachunek wszelkich innych przelewów własności, praw, koncesji oraz innych interesów, przewidzianych w Traktacie niniejszym.

Jednak w żadnym wypadku restytucje, wykonane na zasadzie artykułu 238 niniejszej Części, nie będą mogły być zapisane na dobro Niemiec.

ARTYKUŁ 244.

Ustąpienie niemieckich kabli podmorskich, nie objętych specjalnymi przepisami niniejszego Traktatu, uregulowane jest w Aneksie VII, tu załączonym.

ANEKS I.

Stosownie do powyższego artykułu 232, można żądać od Niemiec wynagrodzenia za całkowite szkody, należące do kategorii następujących:

1) Szkody, wyrządzone osobom cywilnym na ich osobie lub życiu, oraz tym pozostałym po nich przy życiu, których te osoby cywilne utrzymywały, a wyrządzone przez wszelkie działania wojenne, włączając w to bombardowanie lub inne ataki na lądzie, na morzu lub z powietrza, jak również wszystkie ich następstwa bezpośrednie, lub wszystkie operacje wojenne obu grup wojujących, bez względu na ich miejsce.

2) Szkody, wyrządzone przez Niemcy lub ich sprzymierzeńców osobom cywilnym, które padły ofiarą aktów okrucieństwa, gwałtu lub złego obciążenia się (włączając tu uszkodzenie na życiu lub zdrowiu, na skutek uwięzienia, deportacji, internowania, lub ewakuacji, pozostawienia na morzu, lub też robót przymusowych), gdziekolwiek to się zdarzyło, jak również osobom, pozostałym przy życiu, które były utrzymywane przez tych uszkodzonych.

3) Szkody, wyrządzone przez Niemcy lub ich sprzymierzeńców na ich terytorjum lub na terytorjum, które uległo okupacji lub najazdowi, osobom cywilnym, uszkodzonym na zdrowiu, zdolności do pracy lub honorze, jak również osobom, pozostałym przy życiu, które były utrzymywane przez tych uszkodzonych.

4) Szkody, wyrządzone jeńcom wojennym przez wszelkiego rodzaju złe traktowanie.

5) Narówni ze szkodami, wyrządzonemi ludom Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, wszystkie emerytury i temu podobne wynagrodzenia dla wojskowych ofiar wojny (armje lądowe, morskie i siły napowietrzne), dla kalek, rannych, chorych oraz dla inwalidów, jak również dla osób, dla których te ofiary były podporą (soutien): wysokość sum, przypadających Rządom sprzymierzonym i stowarzyszonym, obliczona, zostanie dla każdego z tych rządów, według skapitalizowanej wartości w dniu uprawomocnienia się niniejszego Traktatu wymienionych emerytur i wynagrodzeń, a to na podstawie taryfy, obowiązującej we Francji w rzeczonyj dacie.

6) Koszta pomocy, dostarczonej przez Rządy Państw sprzymierzonych i stowarzyszonych jeńcom wojennym, ich rodzinom oraz osobom, dla których byli oni podporą.

7) Zapomogi wypłacone przez Rządy Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych rodzinom oraz innym osobom, będącym na utrzymaniu tych, którzy zostali powołani do wojska, lub też tych, którzy służyli w armji; wysokość sum, przypadających Rządom za każdy rok trwania wojny, zostanie obliczona przez każdy z wymienionych Rządów na podstawie taryfy przeciętnej, stosowanej we Francji do wypłat tego rodzaju w danym roku.

8) Szkody, wyrządzone osobom cywilnym na skutek narzuconego im przez Niemcy lub przez ich sprzymierzeńców obowiązku pracy bez słusznego wynagrodzenia.

9) Szkody, wyrządzone wszelkiego rodzaju własności, gdziekolwiek się ona znajdowała, należącej do jednego z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, lub też do ich obywateli (za wyjątkiem urządzeń wojennych oraz materiałów wojskowego i morskiego), oile ta własność została zabrana, zajęta, uszkodzona lub zniszczona przez działania Niemiec lub ich sprzymierzeńców na lądzie, na morzu lub w powietrzu, również szkody będące bezpośredniem następstwem działań nieprzyjacielskich, oraz wszelkiego rodzaju operacji wojennych.

10) Szkody, wyrządzone pod postacią poborów, kar i podobnych wymuszań ze strony Niemiec lub ich sprzymierzeńców na szkodę ludności cywilnej.

ANEKS II.

§ 1.

Komisja, przewidziana w artykule 233 będzie miała nazwę „Komisji odszkodowań“; w artykułach następnych będzie nazywana wprost „Komisją“.

§ 2.

Delegatów do Komisji zamianują Stany Zjednoczone Ameryki, Wielka Brytania, Francja, Włochy, Japonja, Belgja i Państwo Serbsko-Kroacko-Słoweńskie. Każde z tych mocarstw zamianuje jednego Delegata oraz Zastępcę, który go zastąpi na wypadek choroby lub przymusowej nieobecności, który jednak w każdej innej okoliczności będzie miał prawo tylko być obecnym przy rozprawach, nie biorąc w nich żadnego udziału.

W żadnym wypadku Delegaci więcej niż pięciu wymienionych Mocarstw nie będą mieli prawa udziału w rozprawach Komisji i w głosowaniu. Delegaci Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanji, Francji i Włoch będą mieli zawsze to prawo. Delegat Belgji będzie posiadał to prawo we wszystkich wypadkach, prócz niżej wymienionych. Delegat Japonji będzie je posiadał w razie, gdy będą rozpatrywane sprawy strat na morzu, jak również sprawy, przewidziane przez artykuł 260 Części IX (Przepisy finansowe), w których interesy Japonji będą w grze. Delegat Państwa Serbsko-Kroacko-Słoweńskiego będzie korzystał z rzeczonego prawa, gdy będą rozważane kwestje, dotyczące Austrii, Węgier lub Bułgarii.

Każdy z Rządów reprezentowanych w Komisji będzie miał prawo wycofać się z niej po uprzednim zawiadomieniu Komisji na 12 miesięcy zgóry i potwierdzeniu go 6-go miesiąca po pierwszym zawiadomieniu.

§ 3.

Każde z innych zainteresowanych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będzie miało prawo zamianować Delegata, który, działając w charakterze asesora, będzie obecny tylko w tych wypadkach, gdy należności lub interesy danego Mocarstwa będą badane lub omawiane. Delegat ten nie będzie miał prawa głosu.

§ 4.

W razie śmierci, dymisji lub odwołania Delegata, Delegata-zastępcy, lub asesora, następca jego powinien być zamianowany w czasie możliwie najkrótszym.

§ 5.

Komisja posiadać będzie swoje główne stałe biuro w Paryżu; tam w czasie możliwie najkrótszym po uprawomocnieniu się tego Traktatu odbędzie ona swe pierwsze posiedzenie; następnie Komisja zbierać się będzie w miejscach i w terminach, które uzna za właściwe i które będą konieczne dla możliwie najszybszego wykonania jej obowiązków.

§ 6.

Na pierwszym posiedzeniu Komisja wybierze z pomiędzy wyżej wymienionych Delegatów Prezesa oraz Wiceprezesa, którzy będą pełnili obowiązki w ciągu roku i którzy mogą być ponownie wybrani; jeżeli stanowisko Prezesa lub Wiceprezesa w ciągu danego okresu rocznego zawaakuje, Komisja przystąpi natychmiast do nowych wyborów na pozostałą część pomienionego okresu.

§ 7.

Komisja jest upoważniona mianować niezbędnych do wykonania jej obowiązków funkcjonariuszów, agentów i urzędników, oraz ustalać ich wynagrodzenie, tworzyć komitety, których członkowie nie koniecznie mają być członkami Komisji, oraz przedsięwzierać wszelkie kroki, niezbędne do wykonywania swego zadania, przekazywać władzę i pełnomocnictwa swym funkcjonariuszom, agentom i komitetom.

§ 8.

Wszystkie narady Komisji będą tajne, chyba że z powodów specjalnych Komisja w poszczególnym wypadku zdecyduje inaczej.

§ 9.

Komisja obowiązana będzie w terminach, przez siebie od czasu do czasu ustalanych i oile rząd niemiecki tego zażąda, wysłuchać wszystkie argumenty i świadectwa, przedstawiane przez Niemcy odnośnie do wszystkich kwestji, związanych z ich zdolnością płatniczą.

§ 10.

Komisja zbada zażalenia niemieckie i da Rządowi niemieckiemu słuszną możliwość przedstawienia swych wywodów; nie będzie miał on jednak prawa żadnego udziału w decyzjach Komisji. Taką samą możliwość da Komisja sprzymierzeńcom Niemiec, skoro uzna, że ich interesy są w grze.

§ 11.

Komisja nie będzie związana żadnym prawodawstwem, ani żadnym szczególnym kodeksem, ani żadnym specjalnym prawidłem dochodzenia lub postępowania; przewodnikiem jej będzie sprawiedliwość, słusność i dobra wiara. W decyzjach swych obowiązana będzie kierować się zasadami i prawidłami jednostajnymi we wszystkich wypadkach, gdy te zasady i przepisy będą miały zastosowanie. Komisja ustali prawidła co do sposobu udowadniania zażaleń. Będzie mogła użyć każdego uprawnionego sposobu obliczania.

§ 12.

Komisja posiadać będzie wszystkie prawa i będzie korzystała ze wszystkich atrybucji, jakie jej niniejszy Traktat przyzna.

Komisja będzie miała wogóle najdalej idącą władzę kontrolującą i wykonawczą w zakresie tego, co dotyczy zagadnienia odszkodowania, rozumianego tak.

jak ono jest ujęte w niniejszej Części tego Traktatu; nadto będzie ona miała władzę tłumaczenia przepisów niniejszej Części. Przy zachowaniu postanowień niniejszego Traktatu, Komisję utworzą łącznie wszystkie Rządy sprzymierzone i stowarzyszone, wymienione w §§ 2 i 3, jako wyłączne przedstawicielstwo każdego z nich z osobna, mające na celu otrzymanie, sprzedaż, przechowywanie i repartycje wypłat odszkodowaniowych, których Niemcy mają dokonać w myśl niniejszej Części tego Traktatu. Komisja będzie obowiązana stosować się do warunków i postanowień następujących:

a) Każda część całkowitej sumy sprawdzonych wierzytelności, która nie będzie zapłacona w złocie lub okretach, walorach i towarach lub w jaki inny sposób, powinna być na warunkach, które określi Komisja, pokryta przez Niemcy przez wydanie, tytułem gwarancji, równoważnej sumy w bonach, tytułach zobowiązań lub w innych w tym celu, aby ustanowić uznanie odpowiedniej części długu.

b) Oceniając periodycznie zdolność płatniczą Niemiec, Komisja zbada niemiecki system fiskalny: 1° aby wszystkie dochody Niemiec, włączając w to dochody, przeznaczone na potrzeby lub spłatę wszelkiej pożyczki wewnętrznej, były użyte na spłatę sum dłużnych z tytułu odszkodowania, jako uprzywilejowanych; 2° aby uzyskać pewność, że naogół niemiecki system fiskalny jest stosunkowo zupełnie tak samo uciążliwy, jak system fiskalny któregośkolwiek z Mo carstw reprezentowanych w Komisji.

c) Ażeby ułatwić i dalej prowadzić natychmiastową odbudowę życia gospodarczego Kraiów sprzymierzonych i stowarzyszonych, Komisja, jak to jest przewidziane w art. 235, otrzyma od Niemiec, jako gwarancję i uznanie przez nich swych długów, pierwszą wypłatę w bonach na okaziciela w złocie, wolnych od wszelkiego rodzaju opłat i podatków, ustanowionych, lub które mogą być ustanowione przez Rządy Rzeszy lub Państw niemieckich, albo przez inną jaką władzę, od nich zależną; boni te będą doręczone, jako zaliczka, w trzech częściach, jak o tem będzie powiedziane niżej (marka w złocie, płatna stosownie do artykułu 262 Części IX (Przenisy finansowe) niniejszego Traktatu):

1° Dla natychmiastowej emisji — 20 miliardów (dwadzieścia miliardów) marek złotem w bonach na okaziciela, płatnych najpóźniej do 1 maja 1921 roku, bezprocentowych. Do zamortyzowania tych bonów będą w szczególności użyte wpłaty, których Niemcy zobowiązały się dokonać stosownie do artykułu 235, po odliczeniu sum, przeznaczonych na pokrycie kosztów utrzymania woisk okupacyjnych oraz na spłatę kosztów zaopatrzenia Niemiec w żywność i surowce. Boni, które nie zostaną zamortyzowane na 1 maja 1921 r., będą wymienione na nowe tego typu, jaki jest przewidziany poniżej (12. c 2°).

2° Dla natychmiastowej emisji — 40 miliardów (czterdzieści miliardów) marek złotem w bonach na okaziciela, przynoszących 2½% (dwa i pół procent) w okresie pomiędzy 1921 r. i 1926 r., a następnie 5% (pięć procent) oraz 1% (jeden procent) dodatkowo na amortyzację, poczynając od 1926 roku na całą sumę emisji.

3° Dla natychmiastowego wydania, jako pokrycie, piśmienne zobowiązanie emitowania tytułem nowej wpłaty (ale tylko w wypadku, jeżeli Komisja będzie przekonana, że Niemcy mogą zapewnić procenty oraz amortyzację funduszu amortyzacyjnego tych bonów) — 40 miliardów (czterdzieści miliardów) marek złotem w bonach na okaziciela 5% (pięć procentowych). Czas i sposób spłaty kapitału i procentów zostaną określone przez Komisję.

Terminy płatności procentów, sposób użycia funduszu amortyzacyjnego oraz wszystkie analogiczne kwestje co do emitowania, zarządzania i regulowania emisji bonów będą określane przez Komisję od czasu do czasu.

Mogą być wymagane nowe emisje, tytułem uznania i gwarancji, na warunkach, które Komisja określać będzie później od czasu do czasu.

d) W razie, gdyby boni, zobowiązania lub inne uznanie długów, wydane przez Niemcy, jako gwarancja lub uznanie ich długu powstałego z tytułu odszkodowania, zostały przyznane jako tytuł ostateczny nie zaś jako tytuł gwarancyjny innym osobom nie zaś poszczególnym Rządów, na których korzyść suma długu odszkodowawczego Niemiec była początkowo określona, to wymieniony dług będzie w stosunku do tych Rządów uważany za pokryty w wysokości, odpowiadającej nominalnej wartości bonów, które zostały w ten sposób ostatecznie przyznane, i zobowiązanie Niemiec, z racji wymienionych bonów, będzie się ograniczało do zobowiązania, które w nich jest wyrażone.

e) Koszta wywołane naprawą i odbudową własności, położonych w okręgach, uległych najazdowi i spustoszeniu, włączając w to ponowną instalację ruchomości, maszyn i wszelkich materiałów, będą oceniane podług kosztu napraw i odbudowy w czasie kiedy roboty będą wykonywane.

f) Decyzje Komisji co do całkowitego lub częściowego skreślenia kapitału lub procentów wszelkiego sprawdzonego długu Niemiec winny być umotywowane.

§ 13.

Co się tyczy głosowania, to Komisja trzymać się będzie zasad następujących: Jeżeli Komisja uchwała decyzję, wówczas zapisuje się głosy wszystkich Delegatów, mających prawo głosu lub, w razie nieobecności niektórych z nich, głosy Delegatów - zastępców. Wstrzymanie się od głosowania będzie uważane za oddanie głosu przeciw omawianemu wnioskowi. Asesorowie nie mają prawa głosu.

Następujące sprawy wymagają jednomyślności:

a) Sprawy dotyczące zwierzchnictwa Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych oraz skreślenia całości lub części długu albo zobowiązań Niemiec;

b) sprawy dotyczące sumy i warunków bonów i innych tytułów zobowiązań, które mają być wydane przez Rząd niemiecki oraz ustalenia czasu i sposobu ich sprzedaży obrotu lub repartycji;

c) wszelkie przeniesienie wypłat, przypadających między 1 maja 1921 i końcem 1926 roku włącznie, całkowite lub częściowe, na czas po roku 1930;

d) wszelkie przeniesienie wypłat przypadających po 1926 roku, całkowite lub częściowe, na czas powyżej trzech lat;

e) sprawy dotyczące zastosowania w poszczególnym wypadku metody oceny szkód, różnej od tej, która była przyjęta poprzednio w podobnym wypadku;

f) sprawy interpretacji postanowień niniejszej Części tego Traktatu.

Wszystkie inne sprawy będą decydowane większością głosów.

W razie gdyby pomiędzy Delegatami wynikła różnica zdań, czy dana sprawa należy do tych, które wymagają lub nie wymagają decyzji jednomyślnej i w razie, gdyby spór ten nie mógł być rozstrzygnięty przez odwołanie się do własnych Rządów, to Rządy sprzymierzone i stowarzyszone zobowiązują się poddać spór rozjemczej decyzji osoby bezstronnej, na którą się zgodzą i której wyrok zobowiązują się uznać.

§ 14.

Decyzje powzięte przez Komisję zgodnie z pełnomocnictwami jej udzielonymi będą natychmiast wykonalne i mogą być natychmiast zastosowane bez żadnych innych formalności.

§ 15.

Komisja wyda każdemu Mocarstwu zainteresowanemu w formie, którą sama ustali:

1° Zaświadczenie, w którym będzie powiedziane, że Komisja posiada na rachunku danego Mocarstwa bony wyżej wymienionych emisji. Zaświadczenie to może być, na żądanie odnośnego Mocarstwa, podzielone na kilka odcinków, jednak nie więcej niż na pięć.

2° Od czasu do czasu — zaświadczenie, w którym będzie powiedziane, że Komisja posiada na rachunku danego Mocarstwa wszelki inny majątek wydany przez Niemcy, jako zaliczkę na ich dług za odszkodowania.

Wyżej wymienione zaświadczenia będą imienne i będą mogły być, po zawiadomieniu o tem Komisji, przekazywane za pomocą indosa.

Jeżeli bony będą emitowane na sprzedaż, lub dla obrotu i jeżeli majątek zostanie wydany przez Komisję, to odpowiednia ilość zaświadczeń będzie wycofana.

§ 16.

Będą zapisane na debet Rządu niemieckiego, poczynając od 1 maja 1921 roku, procenta od długu, który Komisja ustali po obliczeniu wszystkich wpłat w gotówce, jej równowartości lub w bonach, emitowanych na korzyść Komisji oraz wszelkich spłat, wspomnianych w artykule 243. Stopa tych procentów zostanie określona na 5%, chyba że Komisja uzna kiedykolwiek później, że okoliczności usprawiedliwiają zmianę tej stopy.

Komisja, ustalając na dzień 1 maja 1921 roku ogólną wysokość długu Niemiec, będzie mogła wziąć pod uwagę procenta należne od sum, przeznaczonych na odszkodowanie strat materialnych, poczynając od 11 listopada 1918 roku do 1 maja 1921 roku.

§ 17.

W razie uchybienia ze strony Niemiec w wykonaniu któregośkolwiek z ciężących na nich zobowiązań, wymienionych w niniejszej Części tego Traktatu, Komisja zawiadomi natychmiast o tem niewykonaniu każde z Mocarstw zainteresowanych, z podaniem propozycji zarządzeń, które uzna za stosowne z powodu tego niewykonania.

§ 18.

Środki, które Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone będą miały prawo przedsięwziąć w razie dobrowolnego uchybienia ze strony Niemiec, a których to środków Niemcy zobowiązują się nie uważać za akty nieprzyjacielskie, mogą polegać na zakazach i represaljach gospodarczych oraz finansowych i wogóle na wszelkich zarządzeniach, które odnośne Rządy uznają za wskazane w danych okolicznościach.

§ 19.

Wpłaty, które winny być dokonane w złocie lub jego równowartości, jako zaliczka na rachunek sprawdzonych reklamacji Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, mogą być w każdym czasie przyjmowane przez Komisję w formie majątku ruchomego i nieruchomego, towarów, przedsiębiorstw, praw i koncesji na terytorjach niemieckich lub poza obrębem tych terytorjów, okrętów, obligacji, akcji lub wszelkiego rodzaju walorów, lub pieniędzy niemieckich albo innych Państw. Ich wartość zastępcza w stosunku do złota powinna być określona podług stopy sprawiedliwej i lojalnej przez samą Komisję.

§ 20.

Komisja, ustalając lub przyjmując wpłaty, które będą uskutecznione przez wydanie majątków lub praw określonych, będzie miała na uwadze wszystkie prawa i słuszne interesy Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych lub neutralnych oraz ich obywateli.

§ 21.

Członek Komisji będzie odpowiedzialny za wykonanie lub zaniedbanie swych obowiązków jedynie tylko przed Rządem, który go wyznaczył. Żaden z Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych nie ponosi odpowiedzialności za inny Rząd.

§ 22.

Z zastrzeżeniem postanowień tego Traktatu, niniejszy Aneks będzie mógł ulec poprawkom na mocy jednomyślnej decyzji Mocarstw, reprezentowanych w Komisji.

§ 23.

Komisja zostanie rozwiązana z chwilą, gdy Niemcy oraz ich Sprzymierzeńcy uiszczą wszystkie sumy należne od nich w wykonaniu tego Traktatu lub decyzji Komisji i gdy wszystkie sumy otrzymane lub ich równowartość będą podzielone między interesowane Mocarstwa.

A N E K S III.

§ 1.

Niemcy uznają prawo Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych do otrzymania wzamian tona za tonnę (pojemność brutto) i kategoria za kategorię wszystkich okrętów i statków handlowych oraz rybackich, utraconych lub uszkodzonych na skutek działań wojennych.

Jednak, pomimo że istniejące obecnie okręty i statki niemieckie wykazują tonaż o wiele mniejszy od tonażu strat, poniesionych przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone wskutek napadu niemieckiego, prawo powyżej uznane będzie wykonane w stosunku do okrętów i statków niemieckich na warunkach następujących:

Rząd niemiecki w swoim imieniu, traktując łącznie wszystkich innych interesowanych, ustępuje Rządom sprzymierzonym i stowarzyszonym na własność wszystkie okręty handlowe pojemności 1.600 tonn brutto i powyżej, należące do jego obywateli, jak również połowę tonażu okrętów, których tonaż brutto mieści się pomiędzy 1.000 i 1.600 tonn, oraz $\frac{1}{4}$ tonażu szalup parowych, oraz $\frac{1}{4}$ tonażu innych statków rybackich.

§ 2.

W ciągu 2 miesięcy po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu Rząd niemiecki wyda Komisji odszkodowań wszystkie okręty i statki, o których mowi § 1.

§ 3.

Do okrętów i statków, o których mówi § 1, należą wszystkie okręty i statki: a) płynące lub mające prawo płynąć podhandlową flagą niemiecką; lub b) należące do obywatela niemieckiego, towarzystwa lub kompanii niemieckiej, albo takich towarzystw lub kompanii kraju nie należącego do liczby sprzymierzonych i stowarzyszonych, które znajdują się pod kontrolą lub zarządem obywateli niemieckich; lub c) obecnie budowane: 1° w Niemczech, 2° w krajach, nie należących do liczby sprzymierzonych lub stowarzyszonych, na rachunek niemieckiego obywatela, towarzystwa lub kompanii niemieckiej.

§ 4.

W celu dostarczenia tytułów własności na każdy z okrętów, wydanych, jak powiedziano wyżej, Rząd niemiecki:

a) Wyda Komisji odszkodowań, stosownie do jej żądania, na każdy okręt akt sprzedaży, lub jaki inny tytuł własności, ustalający przeniesienie na pomienioną Komisję pełni własności okrętu, wolnej od wszelkich przywilejów, hipotek i jakichkolwiek ciężarów;

b) Przedsięweźmie wszelkie środki, wskazane przez Komisję odszkodowań, aby zapewnić oddanie tych okrętów do rozporządzenia pomienionej Komisji.

§ 5.

Jako sposób dodatkowego częściowego odszkodowania Niemcy przyjmują następujące zobowiązanie zbudowania na rachunek Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych okrętów handlowych w warsztatach niemieckich:

a) W ciągu 3 miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Komisja odszkodowań zawiadomi Rząd niemiecki o ilości tonażu, jaka ma być oddana do budowy w dokach w ciągu każdego z 2 lat, które nastąpią po trzech miesiącach wyżej wymienionych;

b) W ciągu 2 lat od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Komisja odszkodowań zawiadomi Rząd niemiecki o ilości tonażu, jaka ma być oddana do budowy w dokach w ciągu każdego z 3 lat, które nastąpią po 2 latach wyżej wymienionych;

c) Ilość tonażu, jaka ma być oddana do budowy w dokach, nie będzie w ciągu roku przekraczała 200.000 tonn pojemności brutto;

d) Komisja odszkodowań wyszczególni okręty, które mają być zbudowane, oraz określi warunki, na jakich będą one musiały być zbudowane lub dostarczone, cenę za tonnę, po jakiej będą mogły być wciągnięte do rachunku przez Komisję odszkodowań i wszelkie inne sprawy, dotyczące zamówień, budowy i dostawy okrętów, jak również wpisania ich do rachunku.

§ 6.

Niemcy zobowiązują się, w ciągu 2 miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, zwrócić Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym w naturze i w normalnym stanie utrzymania, z zachowaniem procedury, która będzie ustalona przez Komisję odszkodowań, wszystkie statki i inne przysposobienia ruchome żeglugi rzecznej, które od 1 sierpnia 1914 r. przeszły z jakiegokolwiek tytułu w posiadanie Niemiec lub w posiadanie którego z ich obywateli, a których tożsamość będzie można ustalić.

W celu wyrównania powstałych z jakiegokolwiek przyczyny strat tonażu rzeczno, doznanych w ciągu wojny przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, strat, które nie będą mogły być wynagrodzone przez restytucję powyżej przepisaną, Niemcy zobowiązują się odstąpić Komisji odszkodowań część swoich statków rzecznych do wysokości tych strat; cesja ta nie może przekraczać 20% ogólnej ilości tych statków, które istniały 11 listopada 1918 r.

Warunki tej cesji będą unormowane przez rozjemców, przewidzianych w artykule 339 Części XII (Porty, Drogi wodne i Drogi żelazne) niniejszego Traktatu. Będzie im powierzona rozwiązanie trudności, dotyczących repartycji tonażu rzeczno, a wynikających z nowego międzynarodowego ustroju niektórych systemów rzecznych oraz wskutek zmian terytorjalnych, które dotyczą tych systemów.

§ 7.

Niemcy zobowiązują się przedsięwziąć wszystkie środki, które Komisja odszkodowań im wskaże w celu uzyskania pełnego prawa własności do wszystkich okrętów, które przeszły podczas wojny lub są w traktacie przechodzenia pod flagę neutralną, bez upoważnienia Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych.

§ 8.

Niemcy zrzekają się wszelkiego rodzaju rewindykacji w stosunku do Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych oraz ich obywateli z tytułu bądź zatrzymania, bądź użytkowania jakichkolwiek okrętów lub statków niemieckich i wszelkich strat lub szkód, doznanych przez pomienione okręty lub statki, z wyjątkiem wypłat, należących na skutek użycia tych okrętów w myśl Protokołu Rozejmu z 13 stycznia 1919 r. oraz Protokołów następných.

Wydawanie handlowej floty niemieckiej będzie trwało nadal bez przerwy stosownie do wymienionych Protokołów.

§ 9.

Niemcy zrzekają się wszelkiej rewindykacji okrętów i ładunków, które zatonęły podczas lub w następstwie nieprzyjacielskich działań na morzu i następnie zostały uratowane, i co do których jeden z Rządów sprzymierzonych lub stowarzyszonych albo ich obywatele są interesowani jako właściciele, najemcy okrętu, ubezpieczający go lub z jakiego innego tytułu, bez względu na skazujący wyrok Trybunału Kaperskiego Niemiec lub ich sprzymierzeńców.

ANEKS IV.

§ 1.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone żądają, a Niemcy się zgadzają na to, żeby Niemcy dla częściowego zadośćuczynienia swych zobowiązań, ustalonych w niniejszej Części, użyły w sposób poniżej określony wszystkich swoich zasobów gospodarczych bezpośrednio na materialną odbudowę tych okrętów Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, które uległy najazdowi i to w rozmiarach, jakie określa te Mocarstwa.

§ 2.
Rządy Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych przedstawią Komisji odszkodowań spisy obejmujące:

a) Inwentarz żywy, maszyny, narzędzia pomocnicze, obrabiarki i wszelkie podobne przedmioty o charakterze handlowym, które zostały zajęte, zużyte lub zniszczone przez Niemcy albo zniszczone na skutek bezpośredni operacji wojennych, a co do których Rządy te, dla zaspokojenia swoich natychmiastowych i pilnych potrzeb, chcą, aby je zastąpiono przez inwentarz lub artykuły tej samej natury, znajdujące się na terytorjum niemieckim w dacie uprawomocnienia się niniejszego Traktatu;

b) Materiały potrzebne do odbudowy (kamień, cegły, cegły ogniotrwałe, dachówki, budulec, szyby okienne, stal, wapno, cement i t. d.) maszyny, aparaty do ogrzewania, meble i wszelkie artykuły, mające charakter handlowy, co do których wymienione Rządy zechcą, aby je wyprodukowano w Niemczech i dostarczono im dla odbudowy okolic, które uległy najazdowi.

§ 3.
Spisy, dotyczące artykułów wymienionych powyżej w § a), będą dostarczone w ciągu 60 dni od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

Spisy dotyczące przedmiotów wymienionych powyżej w § 2 b), będą dostarczone nie później jak 31 grudnia 1919 r.

Spisy mają zawierać wszystkie szczegóły, spotykane w umowach handlowych o te przedmioty, zawierać też będą wyszczególnienie terminu dostawy (termin ten nie powinien przekraczać 4 lat oraz jej miejsca, ale nie powinny zawierać ani ceny, ani oszacowania, które ustali Komisja, jak to jest powiedziane poniżej.

§ 4.
Z chwilą otrzymania spisów Komisja zbada, w jakim stopniu materiały i zwierzęta wymienione w tych spisach będą mogły być żądane od Niemiec. Przy powzięciu decyzji Komisja weźmie pod uwagę niezbędne wewnętrzne potrzeby Niemiec, o ile one są konieczne do utrzymania ich życia społecznego i gospodarczego; uwzględni ceny i terminy w jakich podobne przedmioty będą mogły być otrzymane w Krajach sprzymierzonych i stowarzyszonych i porówna je z temi, które się tyczą artykułów niemieckich; weźmie wreszcie pod uwagę ogólny interes Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych w tem, ażeby życie przemysłowe Niemiec nie uległo dezorganizacji w stopniu, któryby je czynił niezdolnymi do wykonania innych wymaganych od nich aktów odszkodowania.

W każdym razie żądać się będzie od Niemiec maszyn, narzędzi pomocniczych, tokarni i wszystkich podobnych artykułów o charakterze handlowym, będących w użytkowaniu obecnie przemysłu tylko o tyle, o ile by nie było żadnych rozporządzalnych zapasów tych przedmiotów na sprzedaż. Z drugiej strony żądania tej natury nie powinny przekraczać 30% ilości każdego z artykułów, będącej w użyciu w zakładach niemieckich, lub w jakimkolwiek przedsiębiorstwie niemieckim.

Komisja da przedstawicielom Rządu niemieckiego możność wypowiedzenia się w terminie określonym co do zdolności Niemiec dostarczenia pomienionych materiałów, zwierząt i przedmiotów.

Decyzja Komisji będzie następnie możliwie najprędzej notyfikowana Rządowi niemieckiemu i różnym interesowanym Rządom sprzymierzonym i stowarzyszonym.

Rząd niemiecki obowiązuje się dostarczyć materiały, przedmioty i zwierzęta, wyszczególnione w tej notyfikacji, zaś Rządy sprzymierzone i stowarzyszone zobowiązują się, każdy o ile go to dotyczy, przyjąć te same dostawy, pod warunkiem, że będą one, zgodne z danym wyszczególnieniem i według opinii Komisji nie będą niezdatne do użytku przy pracy odszkodowaniowej.

§ 5.

Komisja określi wartość materiałów, przedmiotów oraz inwentarza żywego, wydanych, jak wyżej powiedziano, a Rządy sprzymierzone i stowarzyszone, które otrzymają te dostawy, zgadzają się na obciążenie swego rachunku wartością tych dostaw i uznają, że odpowiednia suma będzie uważana za dokonanie spłaty przez Niemcy do podziału stosownie do artykułu 237 niniejszej Części tego Traktatu.

W razie, jeżeli prawo żądania odszkodowań w materiale na warunkach powyżej określonych znajdzie swe zastosowanie, to Komisja będzie musiała się upewnić, że suma wniesiona na kredyt Niemiec przedstawia normalną wartość dokonanej pracy lub materiałów przez nie dostarczonych, i że wysokość pretensji Mołcarstwa zainteresowanego co do szkody w ten sposób częściowo wyrównanej, zastała zmniejszona w stosunku do tak dokonanego częściowego odszkodowania.

§ 6.

Tytułem natychmiastowej zaliczki na rachunek wskazanego powyżej w § 2 inwentarza żywego, Niemcy zobowiązują się dostarczyć następujące ilości żywego bydła w ciągu trzech miesięcy po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu, w stosunku jednej trzeciej miesięcznie każdego gatunku:

1° Rządowi francuskiemu:

- 500 ogierów od 3 do 7 lat;
- 30.000 źrebiąt — kłaczy i kłaczy od 18 miesięcy do 7 lat ras ardeńskiej, bułońskiej i belgijskiej;
- 2.000 byków od 18 miesięcy do 3 lat;
- 90.000 krów mlecznych od 2 do 6 lat;
- 1.000 baranów;
- 100.000 owiec;

2° Rządowi belgijskiemu:

- 200 ogierów od 3 do 7 lat ciężkiej pociągowej rasy belgijskiej;
- 5.000 kłaczy od 3 do 7 lat ciężkiej pociągowej rasy belgijskiej;
- 5.000 źrebiąt kłaczy od 18 miesięcy do 3 lat ciężkiej pociągowej rasy belgijskiej;
- 2.000 byków od 18 miesięcy do 3 lat;
- 50.000 krów mlecznych od 2 do 6 lat;
- 40.000 jałówek;
- 200 baranów;
- 20.000 owiec;
- 15.000 świń.

Inwentarz ten powinien być dostarczony w stanie i warunkach normalnych.

Gdyby inwentarz w ten sposób dostarczony nie mógł być utożsamiony z tym, który został wywieziony lub zajęty, to wartość jego będzie zapisana na kredyt zobowiązań odszkodowaniowych Niemiec stosownie do postanowień § 5 niniejszego Aneksu.

§ 7.

Nie czekając na decyzję Komisji, przewidzianej w paragrafie 4 niniejszego Aneksu, Niemcy będą obowiązane w dalszym ciągu dostarczać Francji materiału rolniczego, przewidzianego w artykule III odnowienia Rozejmu z dnia 16 stycznia 1919 roku.

ANEKS V.

§ 1.

Niemcy zobowiązują się wydać niżej wymienionym Mocarstwom, które podpisały niniejszy Traktat, na ich odnośne żądanie, poniższe ilości węgla i jego przetworów.

§ 2.

Niemcy będą dostarczały Francji po 7 milionów tonn węgla rocznie w ciągu lat 10. Nadto Niemcy będą dostarczały Francji ilość węgla równą różnicy pomiędzy roczną produkcją przedwojenną kopalń du Nord i Pas-de-Calais, zniszczonych przez wojnę, oraz produkcją basenu, zajętego przez te kopalnie, przez dany rok. Ta dostawa będzie dokonywana w ciągu 10 lat i nie może przekraczać 20 milionów tonn rocznie w ciągu 5 pierwszych lat oraz 8 milionów tonn w ciągu 5 lat następnych. Rozumie się, że będą zrobione wszelkie wysiłki, aby kopalnie du Nord oraz Pas-de-Calais doprowadzić do porządku.

§ 3.

Niemcy będą dostarczały Belgii rocznie 8 milionów tonn w ciągu 10 lat.

§ 4.

Niemcy będą dostarczały Włochom poniższe ilości — maxima węgla:

lipiec 1919 do czerwca 1920:	4½ miljona tonn,
" 1920 " "	1921: 6 miljonów tonn,
" 1921 " "	1922: 7½ mjljona tonn,
" 1922 " "	1923: 8 miljonów tonn,
" 1923 " "	1924: 8½ miljona tonn,

i podczas każdego z 5 lat następnych: 8½ miljona tonn.

Przynajmniej $\frac{2}{3}$ dostaw będą dokonane drogą lądową.

§ 5

Niemcy będą dostarczały Luksemburgowi, jeżeli tego zażąda Komisja odszkodowań, ilość węgla równą ilości rocznej węgla niemieckiego, konsumowanej przez Luksemburg przed wojną.

§ 6.

Ceny dostaw węgla, dokonanych na zasadzie powyższego prawa wyboru, będą następujące:

a) **dostawa koleją lub wodą.** — Ceną będzie cena niemiecka, płacona na miejscu w kopalni przez obywateli niemieckich, z dodaniem kosztu przewozu do granicy francuskiej, włoskiej lub luksemburskiej; jednak rozumie się, że cena na miejscu w kopalni nie będzie wyższa od ceny na miejscu w kopalni węgla angielskiego, przeznaczonego na eksport. Gdy chodzi o węgiel składowy belgijski, cena jego nie będzie wyższą od ceny węgla składowego holenderskiego.

Taryfy przewozu koleją lub wodą nie będą mogły być wyższe od najniższych taryf, stosowanych do transportu tego samego rodzaju w Niemczech.

b) **dostawa wodą.** — Ceną będzie bądź cena eksportu niemieckiego f. o. b. w portach niemieckich, bądź cena eksportu angielskiego f. o. b. w portach angielskich, w każdym razie najniższa z nich obu.

§ 7.

Interesowane Rządy sprzymierzone i stowarzyszone będą mogły zażądać dostawy koksu hutniczego zamiast węgla, w stosunku 3 tonn koksu za 4 tonny węgla.

§ 8.

Niemcy zobowiązują się dostarczać Francji i dowozić do granicy francuskiej koleją lub wodą następujące produkty w ciągu każdego z 3 lat następných po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu:

Benzolu 35,000 tonn;

Smoly węglowej 50,000 tonn;

Siarczaniu ammonu 30,000 tonn.

Całość lub część smoly węglowej będzie mogła być stosownie do wyboru Rządu francuskiego zastąpiona przez równoważne ilości produktów destylacji, jakoto olejów lekkich, ciężkich, antracenu, naftaliny lub smoly drzewnej (brai).

§ 9.

Ceną za koks i inne produkty, wymienione w paragrafie 8, będzie cena, płacona przez obywateli, wszystkie warunki pakowania i transportu do granicy francuskiej lub do portów niemieckich będą odpowiadały najkorzystniejszym warunkom, przyznanym w stosunku do tych samych produktów obywatelom niemieckim.

§ 10.

Prawo wyboru przewidziane przez niniejszy Aneks będzie wykonywane za pośrednictwem Komisji odszkodowań.

Komisja odszkodowań będzie miała prawo dla wykonania dyspozycji powyższych stanowić we wszystkich sprawach, dotyczących procedury, gatunku oraz ilości dostaw, ilości koksu, który ma być dostarczony zamiast węgla, terminów i sposobów dostawy i zapłaty. Żądania, wraz z potrzebnem wyszczególnieniem, będą komunikowane Niemcom na 120 dni przed datą, wyznaczoną na rozpoczęcie wykonania, o ile to będzie dotyczyło dostaw, podlegających wykona-

niu od dnia 1 stycznia 1920, i na 30 dni przed tą datą dla dostaw, podlegających wykonaniu pomiędzy datą uprawomocnienia się niniejszego Traktatu oraz 1 stycznia 1920. Do chwili, kiedy Niemcy otrzymają żądania, przewidziane w paragrafie niniejszym, zachowują moc przepisy Protokołu z 25 grudnia 1918 r. (Wykonanie art. VI Rozejmu z 11 listopada 1918 r.). Żądania, dotyczące substytucji, przewidzianych w paragrafach 7 i 8, będą komunikowane Rządowi niemieckiemu z uprzednim terminem, uznanym przez Komisję za wystarczający. Gdyby Komisja uważała, iż zupełne zaspokojenie żądań mogłoby zaciążyć w nadmierny sposób na przemysłowych potrzebach Niemiec, będzie mogła je odroczyć, lub anulować i w ten sposób określać porządek pierwszeństwa; jednak węgiel, który ma być dostarczany wzamian węgla z kopalni zniszczonych, będzie dostarczany z zachowaniem pierwszeństwa przed wszelkimi innymi dostawami.

A N E K S VI.

§ 1.

Niemcy przyznają Komisji odszkodowań tytułem częściowego odszkodowania prawo wyboru dostawy, ilości i rodzaju barwników i chemicznych produktów, które będą przez nią wskazane, do wysokości 50% całkowitego zapasu każdego rodzaju barwników i chemicznych produktów farmaceutycznych, istniejącego w Niemczech, lub znajdujących się pod kontrolą niemiecką w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu. Wybór zostanie wykonany w ciągu 60 dni od chwili otrzymania przez Komisję szczegółowego stanu zapasów, dostarczonego w formie jakiej ona zażąda.

§ 2.

Niemcy przyznają nadto Komisji odszkodowań prawo wyboru dostawy w ciągu okresu, który upłynie od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu do 1 czerwca 1920 r., następnie, podczas każdego dalszego okresu 6-miesięcznego do 1 stycznia 1925 r., wszelkich barwników i chemicznych produktów farmaceutycznych do wysokości 25% produkcji niemieckiej w ciągu 6 poprzednich miesięcy, lub, jeżeli produkcja podczas tego okresu 6-miesięcznego była zdaniem Komisji niższą od normalnej — do wysokości 25% tej produkcji normalnej.

To prawo wyboru będzie wykonane w ciągu 4 tygodni, po otrzymaniu wykazów o stanie produkcji podczas poprzedniego okresu 6-miesięcznego; te wykazy sporządzać będzie Rząd niemiecki w końcu każdego okresu 6-miesięcznego w formie, którą Komisja uzna za konieczną.

§ 3.

Komisja wyznaczy cenę barwników i chemicznych produktów farmaceutycznych, dostarczonych w wykonaniu paragrafu 1 w stosunku do przedwojennej ceny eksportowej netto i zmian zaszłych w cenie kosztów produkcji.

Komisja oznaczy cenę barwników oraz chemicznych produktów farmaceutycznych, dostarczonych w wykonaniu paragrafu 2, w stosunku do przedwojennej ceny eksportowej netto i zaszłych zmian ceny produkcji, albo w stosunku do najniższej ceny sprzedaży tych samych przedmiotów jakimukolwiek nabywcy.

§ 4.

Wszystkie szczegóły, a przedewszystkiem dotyczące sposobu i terminów wykonanie prawa wyboru, oraz dostaw, jak również wszystkie kwestje podnoszone w związku z wykonaniem przepisów powyższych, będą regulowane przed Komisją odszkodowań, której Rząd niemiecki dostarczy wszelkich niezbędnych informacji i wszelkich innych ułatwień, jakich Komisja zażąda.

§ 5.

Do barwników i chemicznych produktów farmaceutycznych, o których powiada niniejszy Aneks, należą wszystkie barwniki i wszystkie chemiczne produkty farmaceutyczne syntetyczne, jakoteż wszystkie produkty pośrednie i inne, używane w odnośnych gałęziach przemysłu i fabrykowane na sprzedaż. Postanowienia powyższe stosują się nadto do kory chinowej oraz do soli chinowych.

A N E K S VII.

Niemcy zrzekają się w swem własnem imieniu i w imieniu swych obywateli na korzyść Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszystkich praw, tytułów i przywilejów wszelkiego rodzaju, jakie posiadają w stosunku do kabli lub części kabli, wyliczonych poniżej:

- Emden—Vigo: od Pas-de-Calais do szerokości Vigo;
- Emden—Brest: od szerokości Cherbourga do Brestu;
- Emden—Teneriffe: od szerokości Dunkierki do szerokości Teneriffu;
- Emden—Azores (1): od Pas-de-Calais do Fayal;
- Emden—Azores (2): od Pas-de-Calais do Fayal;
- Azores—New-York (1): od Fayal do New-York;
- Azores—New-York (2): od Fayal do długości Halifax;
- Teneriffe—Monrovia: od szerokości Teneriffu do szerokości Monrovia;
- Monrovia—Lome:

- od punktu, określonego przez . . . . szer.: 2° 30' P;
dług.: 7° 40' Z od Greenwich;
- od punktu określonego przez . . . . szer.: 2° 20' P;
dług.: 5° 30' Z od Greenwich;
- i od punktu określonego przez . . . . szer.: 3° 48' P;
dług.: 0° 00;

- do Lome;
  - Lome—Duala: od Lome do Duala;
  - Monrovia—Pernambuco: od szerokości Monrovia do szerokości Pernambuco;
  - Konstantynopol—Konstanza: od Konstantynopola do Konstanz;
  - Yap—Shanghai, Yap—Guam i Yap—Menado (wyspy Celebes): od wyspy Yap do Shanghai, od wyspy Yap do wyspy Guam, i od wyspy Yap do Menado.
- Wartość kabli lub części kabli, wyżej wymienionych, o tyle, o ile stanowią własność prywatną, obliczona na zasadzie instalacji i zmniejszona o odpowiedni procent na deprecjację, będzie zapisaną na kredyt Niemiec w dziale odszkodowań.

D Z I A Ł II.

POSTANOWIENIA SZCZEGÓŁOWE.

ARTYKUŁ 245.

W ciągu sześciu następnych miesięcy po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu Rząd niemiecki będzie obowiązany zwrócić Rządowi francuskiemu trofea, archiwa, pamiątki historyczne, dzieła sztuki, wywiezione z Francji przez władze niemieckie w ciągu wojny 1870—1871 r., oraz w ciągu ostatniej wojny, według wykazu, który zostanie przesłany przez Rząd francuski, a w szczególności sztandary francuskie, zabrane w ciągu wojny 1870—1871, jak również wszystkie dokumenty polityczne, zabrane przez władze niemieckie 10 października 1870 r. z zamku Cerçay pod Brunoy (Seine-et-Oise), należące wówczas do p. Rouher, byłego Ministra Stanu.

ARTYKUŁ 246.

W ciągu sześciu następnych miesięcy po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu, Niemcy będą obowiązane zwrócić Jego Królewskiej Mości Królowi Hezdżasu orginał Koranu, który należał do Kalifa Osmana i został wywieziony z Medyny przez władze tureckie dla ofiarowania byłemu Cesarzowi Wilhelmo-wi II.

Czaszkę Sułtana Makaoua, wywiezioną za czasów protektoratu niemieckiego z Afryki Wschodniej i przewiezioną do Niemiec, w tym samym terminie Niemcy wydadzą Rządowi Jego Cesarskiej Mości Monarchy Brytanji.

Przedmioty będą wydane w miejscu i w warunkach, jakie ustalą Rządy, którym mają być one zwrócone.

ARTYKUŁ 247.

Niemcy zobowiązują się dostarczyć Uniwersytetowi w Louvain w ciągu trzech miesięcy od daty żądania, które im będzie postawione za pośrednictwem Komisji odszkodowań, manuskrypta, inkunabuły, księgi drukowane, mapy i przedmioty kolekcji, odpowiadające liczbą i wartością podobnym przedmiotom, zniszczonym podczas spalania przez Niemcy biblioteki w Louvain.

Wszelkie szczegóły, dotyczące tego zastąpienia, będą określone przez Komisję odszkodowań.

Niemcy zobowiązują się wydać Belgji za pośrednictwem Komisji odszkodowań w ciągu sześciu następnych miesięcy po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu, aby jej umożliwić rekonstrukcję dwóch wielkich dzieł sztuki:

1° Skrzydła tryptyku Baranek Boży, namalowanego przez braci Van Eyck, dawniej znajdujące się w kościele Saint-Bavon w Gandawie, obecnie w Muzeum w Berlinie.

2° Skrzydła tryptyku Ostatnia Wieczerza, namalowanego przez Dierck'a Bouts'a dawniej znajdujące się w kościele Świętego Piotra w Louvain, z których dwa są obecnie w Muzeum w Berlinie, dwa w Starej Pinakotece w Monachjum.

C Z Ę Ś Ć IX.

PRZEPISY FINANSOWE.

ARTYKUŁ 248.

Z zastrzeżeniem wyjątków, przyznanych przez Komisję odszkodowań na wszystkich dobrach i dochodach Rzeszy oraz Państw niemieckich, ustanawia się przywilej pierwszeństwa na rzecz odszkodowań i innych ciężarów, wynikających z obecnego Traktatu lub z innych Traktatów i Konwencji uzupełniających, jak również z układów, zawartych między Niemcami a Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi w czasie Zawieszenia broni lub jego prolongat.

Do 1 maja 1921 r. Rząd niemiecki nie będzie mógł wywozić złota, ani nim dysponować, ani upoważniać kogokolwiek do wywozu złota lub dysponowania nim bez uprzedniego zezwolenia na to Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, reprezentowanych przez Komisję odszkodowań.

ARTYKUŁ 249.

Całkowity koszt utrzymania wszystkich armji sprzymierzonych i stowarzyszonych na okupowanych terytorjach niemieckich będzie obciążał Niemcy od chwili podpisania Rozejmu z 11 listopada 1918 r.; wchodzi w to: koszt utrzymania ludzi i zwierząt, kwaterunek i rozłożenie na leże, żołąd i dodatki, płace i zarobki, noclegi, opał, oświetlenie, ubranie, wyekwipowanie, uprząż, uzbrojenie w materiały przewozowy, obsługa lotnicza, opieka nad chorymi i rannymi, obsługa weterynaryjna i remontu, obsługa przewozowa wszelkiego rodzaju (kolejami, morzem, rzekami, samochodami ciężarowymi) komunikacja i korespondencja i wogóle wszelka obsługa administracyjna i techniczna, niezbędna do utrzymania wojsk, ich stanu liczebnego i sprawności wojennej.

Zwrot wszystkich wydatków, wchodzących w zakres wyszczególnionych wyżej kategorii, oile odpowiadają one zakupom lub rekwizycjom, dokonany na terenach, okupowanych przez Rządy sprzymierzone i stowarzyszone, będzie dokonywany przez Rząd niemiecki na rzecz Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych w markach podług kursu bieżącego, albo też przyjętego przez Rząd niemiecki.

Wszelkie inne wyszczególnione wyżej wydatki będą zwrócone w markach złotych.

ARTYKUŁ 250.

Niemcy potwierdzają wydanie całego materiału wojennego, dostarczonego przez nie Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym w wykonaniu Zawieszenia broni z dnia 11 listopada 1918 r. i wszystkich późniejszych Konwencji rozejmowych oraz uznają prawa Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych do tego materiału.

Będzie zapisana na dobro Rządu niemieckiego i odciągnięta od sum, należnych Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym z tytułu odszkodowań,

oszacowanych przez Komisję odszkodowań, przewidzianą przez art. 233 Części VIII (Odszkodowania) niniejszego Traktatu, wartość materiału, dostarczonego zgodnie z art. VII Zawieszenia broni z 11 listopada 1918 r., lub z art. III Zawieszenia broni z 16 stycznia 1919 r., jak również wszelkiego innego materiału dostarczonego w wykonaniu Zawieszenia broni 11 listopada i wszystkich późniejszych Konwencji rozejmowych, oile Komisja odszkodowań uzna, że wartość tego materiału wskutek jego charakteru niewojskowego winna być zapisana na dobro Rządu niemieckiego.

Nie zostaną zapisane na rzecz Rządu niemieckiego dobra, należące do Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych, albo do ich obywateli, zwrócone lub dostarczone in specie właścicielom wskutek wykonania warunku Zawieszenia broni.

ARTYKUŁ 251.

Pierwszeństwo ustalone przez art. 248, będzie wykonywane w porządku następującym, z uwzględnieniem zastrzeżenia wymienionego w ostatnim paragrafie niniejszego Artykułu:

a) Zwrot określonych w art. 249 kosztów utrzymania armji okupacyjnej podczas Zawieszenia broni i jego prolongat.

b) Zwrot określonych w art. 249 kosztów utrzymania wszystkich armji okupacyjnych po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu.

c) Odszkodowanie, wynikające z niniejszego Traktatu oraz traktatów i konwencji uzupełniających;

d) Wszelkie inne ciężary, spadające na Niemcy na mocy Konwencji Zawieszenia broni, niniejszego Traktatu oraz traktatów i konwencji uzupełniających.

Zapłata za zaopatrzenie Niemiec w środki żywności i surowce, jak również wszelkie inne wypłaty ze strony Niemiec w zakresie jakie Rządy sprzymierzone i stowarzyszone uznają je za niezbędny do tego, aby umożliwić Niemcom wywiązanie się z ich zobowiązań odszkodowaniowych, będą miały pierwszeństwo w takim stopniu i w takich warunkach, jak to zostało lub zostanie określone przez Rządy sprzymierzone i stowarzyszone.

ARTYKUŁ 252.

Zarządzenia powyższe nie naruszają prawa żadnego z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych do rozrządzania mieniem i własnością nieprzyjacielską, znajdującemi się pod jego jurysdykcją w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 253.

Powyższe zarządzenia nie mogą wcale dotykać zastawu ruchomego i hipotek, prawidłowo ustanowionych na rzecz Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych tudzież ich obywateli przez Rzeszę lub Państwa niemieckie, lub obywateli niemieckich na dobrach i dochodach, które do nich należą, a to we wszystkich wypadkach, w których ustanowienie tych zastawów lub hipotek poprzedziło istnienie stanu wojennego między Rządem niemieckim a każdym z Rządów zainteresowanych.

ARTYKUŁ 254.

Mocarstwa, którym zostały odstąpione terytorja niemieckie, będą obowiązane, z zastrzeżeniem przepisów art. 255, wziąć na siebie zapłatę:

1) Części Długu Rzeszy niemieckiej w wysokości, jaką dług ten przedstawiał w dniu 1 sierpnia 1914 r., obliczonej na podstawie przeciętnej z trzech lat budżetowych 1911, 1912 i 1913, według stosunku, jaki zachodzi pomiędzy taką kategorią dochodów na terytorjum odstąpionem do odpowiednich dochodów całej Rzeszy niemieckiej, które zostaną uznane przez Komisję odszkodowań za dające słuszną podstawę do oceny zdolności płatniczych terytorjów odstąpionych.

2) Części długu Państwa niemieckiego, do którego należało odstąpione terytorjum, w wysokości, jaką dług ten przedstawiał w dniu 1 sierpnia 1914 r.; część ta będzie oznaczona według zasady wyżej wyłożonej.

Te części długu zostaną ustalone przez Komisję odszkodowań.

Sposób wykonania przyjętych z tego tytułu zobowiązań, zarówno co do kapitału, jak i co do procentów, zostanie określony przez Komisję odszkodowań. Może on przybrać, między innymi, postać następującą: Rząd, obejmujący odstąpione terytorjum, przejmie na siebie zobowiązania Niemiec z tytułu Długu niemieckiego wobec swoich własnych obywateli. Ale w razie, gdyby metoda przyjęta pociągnęła za sobą potrzebę wypłat na rzecz Rządu niemieckiego, to wypłaty te będą przekazywane Komisji odszkodowań na rachunek sum, należnych jako odszkodowanie, przez czas dopóki Niemcy będą z tego tytułu dłużne jakkolwiek pozostałość.

ARTYKUŁ 255.

1° Jako wyjątek od przepisów powyższych, ze względu na to, że Niemcy w r. 1871 odmówiły przejęcia na siebie jakiegokolwiek części Długu francuskiego, Francja, oile to dotyczy Alzacji i Lotaryngji, będzie zwolniona od wszelkiej zapłaty, wynikającej z art. 254.

2° Co się tyczy Polski, to część Długu, którą Komisja odszkodowań uzna za powstałą wskutek stosowania przez Rządy niemiecki oraz pruski środków, zmierzających do kolonizacji niemieckiej, zostanie wyłączona od przejęcia, które powinno by nastąpić w wykonaniu artykułu 254.

3° Co się tyczy wszystkich odstąpionych terytorjów, z wyjątkiem Alzacji i Lotaryngji, to przypadająca na nie część Długu Rzeszy lub Państw niemieckich będzie wyjęta z pod działania przepisów artykułu 254, jeżeli Komisja odszkodowań uzna, że odpowiada ona wydatkom poniesionym przez Rzeszę lub Państwa niemieckie, z tytułu dóbr oraz własności, przewidzianych w art. 256.

ARTYKUŁ 256.

Mocarstwa, którym zostały odstąpione terytorja niemieckie, otrzymają wszystkie dobra i wszelką własność Rzeszy lub Państw niemieckich, położone w obrębie tych terytorjów. Wartość tych nabytków ustali Komisja odszkodowań, wypłaci ją Komisji odszkodowań Państwo — cesjonariusz, co będzie zapisane na dobro Rządu niemieckiego i potrącone z sum, należnych z tytułu odszkodowań.

Za dobra i własność Rzeszy i Państw niemieckich w rozumieniu niniejszego artykułu będzie uważana wszelka własność Korony, Rzeszy i Państw niemieckich oraz prywatne dobra byłego Cesarza Niemiec i innych osób pochodzenia królewskiego.

Ze względu na warunki, w jakich Alzacja—Lotaryngja została odstąpiona Niemcom w r. 1871, Francja będzie zwolniona, co do Alzacji—Lotaryngji, od wszelkiej zapłaty lub zarachowań na rzecz Niemiec z tytułu wartości dóbr i własności Rzeszy lub Państw niemieckich, znajdujących się w granicach Alzacji—Lotaryngji, a wymienionych w niniejszym artykule.

Belgia będzie również zwolniona od wszelkiej zapłaty i zarachowania na rzecz Niemiec z tytułu wartości dóbr i własności Rzeszy lub Państw niemieckich, położonych na terytorjach, nabytych przez Belgię z mocy niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 257.

Oile dawne terytorja niemieckie, włączając w to kolonie, kraje pod protektorem oraz zależne (dépendances) od Niemiec, będą zarządzane przez mandatarjusza stosownie do art. 22 Części I (Związek Narodów) niniejszego Traktatu, to ani takie terytorjum ani Mocarstwo, któremu powierzono mandat, nie przejmą żadnej części długu Rzeszy lub Państw niemieckich.

Wszystkie dobra oraz własność Rzeszy lub Państw niemieckich na tych terytorjach przejdą równocześnie z samem terytorjum na Mocarstwo, któremu powierzono mandat, jako na takie, i z tytułu tego przejścia nic nie będzie zapłacone ani zaliczone na rzecz Rządów niemieckich.

Jako dobra i własność Rzeszy lub Państw niemieckich w rozumieniu niniejszego Artykułu będą uważane: wszelka własność Korony, Rzeszy i Państw niemieckich oraz dobra prywatne byłego Cesarza Niemiec i innych osób pochodzenia królewskiego.

ARTYKUŁ 258.

Niemcy zrzekają się wszelkich przyznanych im lub ich obywatelom przez jakiegokolwiek traktaty, konwencje lub umowy praw do zastępstwa lub udziału bądź administracyjnego, bądź nadzorczego w komisjach, ajencjach i bankach państwowych oraz wszelkich innych międzynarodowych organizacjach i skarbowych i gospodarczych kontroli i zarządu, działających w któremkolwiek z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, w Austrii, na Węgrzech, Bułgarii lub w Turcji, w posiadłościach wyżej wymienionych Państw i w krajach zależnych od nich, zarówno jak w dawnym Cesarstwie rosyjskiem.

ARTYKUŁ 259.

1) Niemcy zobowiązują się oddać w ciągu miesiąca od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu w ręce władz, które wskażą Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, zapas złota, który powinien być złożony w Banku Rzeszy w imieniu Rady zarządzającej Długu publicznego otomańskiego, jako zabezpieczenie pierwszej emisji biletów pieniężnych Rządu tureckiego.

2) Niemcy uznają swoje zobowiązanie do corocznych w ciągu dwunastu lat wypłat w zlocie, zagwarantowanych przez bony Skarbu niemieckiego, zdeponowane przez skarb niemiecki różnemi czasy w imieniu Rady zarządzającej Długu publicznego otomańskiego, jako zabezpieczenie drugiej i następnej emisji biletów pieniężnych Rządu tureckiego.

3) Niemcy zobowiązują się wydać w ciągu miesiąca od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu w ręce władz, które wskażą Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, depozyt złota złożony w banku Rzeszy lub

gdzieindziej, jako równoważnik pozostałości awansu w złocie, przyznanego 5 maja 1915 r. przez Radę zarządzającą Długu publicznego otomańskiego, cesarskiemu Rządowi otomańskiemu.

4) Niemcy zobowiązują się przekazać na rzecz Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych swe ewentualne prawa do sumy w złocie i srebrze, przesłanej przez Niemcy w listopadzie 1918 r. tureckiemu Ministerjum Skarbu tytułem prowizji na wypłatę przypadającą w maju 1919 r. z tytułu tureckiej pożyczki wewnętrznej.

5) Niemcy zobowiązują się oddać w ciągu miesiąca od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Głównym Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym, wszelkie sumy w złocie, przekazane Niemcom albo ich obywatelom tytułem zastawu lub dodatkowego zabezpieczenia z racji pożyczek udzielonych przez Niemcy lub obywateli niemieckich Rządowi austro-węgierskiemu.

6) Niemcy potwierdzają swoje, przewidziane w art. XV Konwencji o Zawieszeniu broni z 11 listopada 1918 r., zrzeczenie się dobrodziejstwa wszelkich postanowień, zawartych w Traktatach bukareszteńskim i brzesko-litewskim oraz traktatach dodatkowych, przez co jednak nie powinny być naruszone postanowienia art. 292 Części X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu.

Niemcy zobowiązują się wydać Rumunji, względnie Głównym Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym, wszystkie dowody pieniężne (instruments monétaires), monety, walory i zobowiązania mające kurs lub produkty, jakie otrzymały w wykonaniu wspomnianych Traktatów.

7) Sumy w monecie, oraz dowody pieniężne, walory i wszelkie produkty, które mają być dostarczone, wypłacone lub przekazane na mocy postanowień niniejszego artykułu, zostaną zużyte przez Głównie Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone stosownie do warunków, które wspomniane Mocarstwa później ustalą.

ARTYKUŁ 260.

Nie naruszając dokonanego mocą niniejszego Traktatu zrzeczenia się przez Niemcy praw należnych im lub ich obywatelom, Komisja odszkodowań będzie mogła w ciągu roku od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu zażądać, aby Niemcy nabyły wszystkie prawa i udziały obywateli niemieckich we wszelkiego rodzaju przedsięwzięciach użyteczności publicznej i wszelkich koncesjach w Rosji, Chinach, Austrii, na Węgrzech, w Bułgarii, w Turcji oraz posiadłościach tych Państw i krajach zależnych od nich, jak również na terytorjach, które należały poprzednio do Niemiec lub do ich sprzymierzeńców, zaś na mocy niniejszego Traktatu mają być odstąpione lub przekazane w zarząd mandatarjusza; Rząd niemiecki będzie obowiązany ze swej strony w ciągu 6 miesięcy od daty powyższego żądania przekazać Komisji odszkodowań w całości wszystkie te prawa i udziały oraz wszystkie prawa i udziały, które Niemcy same mogą posiadać.

Niemcy poniosą ciężar wynagrodzenia wywłaszczonych w ten sposób swoich obywateli, zaś Komisja odszkodowań zapisze na dobro Niemiec, na rachunek sum należnych od nich z tytułu odszkodowań, sumy, odpowiadające wartości przekazanych w ten sposób praw i udziałów, ustalonej przez Komisję odszkodowań. Rząd Niemiecki winien w przeciągu 6 miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu podać Komisji odszkodowań wykaz wszystkich omawianych praw i udziałów, bez względu na to, czy zostały one już nabyte, zastrzeżone, czy też jeszcze nie wykonane, oraz zrzeknie się w imieniu swoim i swoich obywateli na rzecz Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszystkich praw i udziałów, o których wyżej mowa, a które nie zostałyby wymienione w omawianym wykazie.

ARTYKUŁ 261.

Niemcy zobowiązują się wydać Mocarstwu sprzymierzonym i stowarzyszonym wszystkie wierzytelności przypadające im od Austrii, Węgier, Bułgarii i Turcji, w szczególności te, które powstały lub powstaną w wykonaniu zawartych ze wspomnianymi Mocarstwami podczas wojny zobowiązań.

ARTYKUŁ 262.

Wszelkie zobowiązania Niemiec co do wypłat w monecie w wykonaniu niniejszego Traktatu, opiewające w markach złotych, mają być, podług wyboru wierzycieli, płacone w funtach sterlingach, płatnych w Londynie, w dolarach złotych Stanów Zjednoczonych, płatnych w Nowym Jorku, we frankach złotych, płatnych w Paryżu i w lirach złotych, płatnych w Rzymie.

Dla wykonania niniejszego Artykułu, wymienione wyżej monety złote mają odpowiadać wadze i lidze, ustawowo przepisany dla każdej z nich, w dniu 1 stycznia 1914 r.

ARTYKUŁ 263.

Niemcy zapewniają Rządowi brazylijskiemu zwrot wszelkich sum, złożonych w banku Bleichroedera w Berlinie, a pochodzących ze sprzedaży zapasów kawy, należących do Stanu Sao-Paulo w portach Hamburga, Bremy, Antwerpii i Tryestu, a to wraz z procentami w wysokości lub w wysokościach, które zostały umówione. Ponieważ Niemcy sprzeciwiły się przekazaniu omawianych sum w czasie właściwym Stanowi Sao-Paulo, gwarantują również, że wypłata będzie dokonana podług kursu marki w dniu złożenia depozytu.

C Z Ę Ś Ć X.

PRZEPISY EKONOMICZNE.

D Z I A Ł I.

STOSUNKI HANDLOWE.

ROZDZIAŁ I.

URZĄDZENIE STOSUNKÓW HANDLOWYCH, OPŁATY I OGRANICZENIA CELNE.

ARTYKUŁ 264.

Niemcy zobowiązują się na wwożone na terytorjum niemieckie towary, produkty naturalne lub wyroby któregośkolwiek z Państw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, bez różnicy terytorjum, z którego one pochodzą, nie nakładać opłat i ciężarów, (włączając w to podatki wewnętrzne), innych lub wyższych,

niż te, które będą nałożone na te same towary, produkty naturalne lub wyroby któregośkolwiek innego z Państw sprzymierzonych i stowarzyszonych, lub jakiegokolwiek kraju obcego.

Niemcy nie utrzymają ani też nie wprowadzą żadnych zakazów ani ograniczeń wwozu na terytorjum niemieckie wszelkich towarów, produktów naturalnych lub wyrobów, przychodzących z terytorjum któregośkolwiek z Państw sprzymierzonych i stowarzyszonych, i to bez względu na okolicę z której przychodzą, — zakazów i ograniczeń, które nie rozciągnęłyby się również na wwóz.

ARTYKUŁ 265.

Niemcy zobowiązują się ponadto w stosunku do importu, nie wprowadzać na szkodę handlu któregośkolwiek z Państw sprzymierzonych i stowarzyszonych żadnych różnic w porównaniu do któregośkolwiek innego z tych Państw lub do któregośkolwiek obcego kraju, nawet w sposób pośredni, jako to za pomocą urzędzeń celnych lub postępowania celnego, albo metody sprawdzania lub analizy, albo warunków opłacania cła, albo metody rozróżniania lub tłumaczenia taryf, lub wreszcie wykonywania monopolów.

ARTYKUŁ 266.

Co do wywozu, Niemcy zobowiązują się nie nakładać na towary, produkty naturalne lub wyroby, wywożone z terytorjum niemieckiego na terytorja któregośkolwiek z Państw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, opłat lub poborów, łącznie z podatkami wewnętrznymi, innych lub wyższych, niż te, które będą płacone od tych samych towarów, produktów naturalnych lub wyrobów przy wywozie ich do któregośkolwiek innego z Państw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, lub do jakiegokolwiek innego kraju obcego.

Niemcy nie utrzymają w mocy ani nie wprowadzą żadnych zakazów lub ograniczeń wywozu jakichkolwiek towarów z terytorjum niemieckiego do Państw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, któreby nie dotyczyły również wywozu tych samych towarów, produktów naturalnych lub wyrobów do któregośkolwiek innego z Państw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, lub do jakiegokolwiek kraju obcego.

ARTYKUŁ 267.

Wszystkie ulgi, zwolnienia od ciężarów lub przywileje, dotyczące przywozu, wywozu lub tranzytu towarów, przyznane przez Niemcy któremukolwiek z Państw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, lub jakimukolwiek obcemu krajowi, zostaną równocześnie i bezwarunkowo rozszerzone na wszystkie Państwa sprzymierzone lub stowarzyszone bez potrzeby żądania tego lub przyznawania kompensat.

ARTYKUŁ 268.

Od postanowień artykułów 264 do 267 niniejszego Rozdziału i artykułu 323 Części XII (Porty, Drogi wodne i Drogi żelazne) niniejszego Traktatu ustanawia się wyjątki następujące:

a) Produkty naturalne lub wyroby, pochodzące i przybywające na terytorjum celne niemieckie z terytorjów Alzacji - Lotaryngji, przyłączonych do Francji, będą przez 5 lat od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu wolne od wszelkich cel.

Rząd francuski zastrzega sobie prawo ustalenia corocznie, w drodze dekretu notyfikowanego Rządowi niemieckiemu, rodzaju i ilości produktów, które będą korzystały z tej wolności celnej.

Ilość każdego z produktów, którą będzie można przesyłać w ten sposób corocznie do Niemiec, nie będzie mogła przekraczać przeciętnej ilości przesyłanej rocznie w latach 1911 — 1913.

Ponadto, w ciągu okresu wyżej wspomnianego Rząd niemiecki obowiązany jest zezwalać na swobodny wywóz z Niemiec i wwóz z powrotem do Niemiec bez pobierania jakiegokolwiek cła i innych ciężarów, włącznie z podatkami wewnętrznymi, przędzy, tkanin i innych materiałów lub produktów tkackich wszelkiego rodzaju i w każdym stadium przerobu, które zostaną wysłane z Niemiec na terytorjum Alzacji - Lotaryngji w celu jakiegokolwiek wykończenia, jako to: bielienia, farbowania, drukowania, merceryzacji, gazowania, skręcania i apretury.

b) W ciągu lat trzech od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu produkty naturalne lub wyroby, pochodzące i przybywające z terytorjów polskich, które przed wojną stanowiły część Niemiec, będą wpuszczane przy wjeździe na niemieckie terytorjum celne bez żadnych opłat celnych.

Rząd polski ustali rokrocznie dekretem, notyfikowanym Rządowi niemieckiemu, rodzaj oraz ilość tych produktów, które z tej wolności celnej korzystać będą.

Ilość każdego produktu, którą będzie wolno przesyłać w ten sposób rokrocznie do Niemiec, nie będzie mogła przekroczyć średniej rocznej ilości produktów, przesyłanych w latach 1911 do 1913.

c) Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zastrzegają sobie możliwość nałożenia Niemcom obowiązku przyjęcia bez jakiegokolwiek cła produktów naturalnych lub wyrobów, pochodzących i przybywających na terytorjum celne niemieckie z Wielkiego Księstwa Luksemburskiego, a to w przeciągu lat 5 od wejścia w życie obecnego Traktatu.

Rodzaj i ilość produktów, które będą mogły korzystać z tego postanowienia, będą notyfikowane corocznie Rządowi niemieckiemu.

Ilość każdego produktu, którą będzie można przesyłać w ten sposób rokrocznie do Niemiec nie będzie mogła przekroczyć średniej rocznej ilości produktów, przesyłanych w latach 1911 do 1913.

ARTYKUŁ 269.

Przez okres szesciu miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu opłaty, nakładane przez Niemcy na przywóz towarów z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, nie będą mogły przekraczać wysokości opłat najkorzystniejszych, które były stosowane przy wwozie do Niemiec w dniu 31 lipca 1914 roku.

To postanowienie będzie w dalszym ciągu stosowane także przez drugi okres 30 miesięcy po upływie pierwszych sześciu, wyłącznie tylko co do tych produktów, które są objęte pierwszą kategorią działu A) niemieckiej taryfy celnej z 25 grudnia 1902 r., a które w dniu 31 lipca 1914 r. korzystały z taryf konwencjonalnych na mocy traktatów, zawartych z Mocarstwami sprzymierzonymi lub stowarzyszonymi, nadto z dodaniem wszelkiego rodzaju win i olejów roślinnych, jedwabiu sztucznego, wełny mytej lub odfuszczonej, niezależnie od tego, czy towary te były lub nie były przedmiotem specjalnych konwencji przed 31 lipca 1914 roku.

ARTYKUŁ 270.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zastrzegają sobie prawo zastosowania specjalnych postanowień celnych dla terytorjów niemieckich, okupowanych przez wojska tych Mocarstw, w razie gdyby uznały takie zarządzenia za konieczne dla ochrony interesów gospodarczych ludności tych terytorjów, a to tak co do przywozu, jak i wywozu.

ROZDZIAŁ II.

PORZĄDEK ŻEGLUGI.

ARTYKUŁ 271.

Co do rybołówstwa, żeglugi przybrzeżnej i holowania statków—statki i okręty Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będą tak samo traktowane na wodach terytorjalnych niemieckich, jak okręty i statki narodu najbardziej uprzywilejowanego.

ARTYKUŁ 272.

Bez względu na wszelkie zastrzeżenia przeciwne, zawarte w konwencjach, dotyczących się rýbołówstwa i handlu napojami wysokowemi na morzu Północnem, Niemcy przystają na to, iż wszystkie prawa kontroli i policji w stosunku do statków rybackich Mocarstw sprzymierzonych będą wykonywane wyłącznie przez statki, należące do tych Mocarstw.

ARTYKUŁ 273.

Co do okrętów Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, to wszelkiego rodzaju poświadczenia i dokumenty, dotyczące okrętów i statków, uznawane przez Niemcy przed wojną za ważne lub też, oile będą one uznane za ważne przez główne Państwa morskie, będą również uznane przez Niemcy za ważne i za równoznaczne z podobnemi poświadczeniami, wydanemi dla statków i okrętów niemieckich.

W ten sam sposób mają być uznane świadectwa i dokumenty, wydane swym statkom przez Rządy nowych Państw, bez różnicy, czy posiadają one brzeg morski lub nie, pod warunkiem, że dokumenty te i świadectwa będą wystawione w sposób zgodny ze zwyczajami przyjętemi ogólnie w głównych Państwach morskich.

Wysokie Układające się Strony zgadzają się uznać flagi statków wszystkich tych Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, które nie posiadają brzegu morskiego, jeżeli statki te będą zarejestrowane w jednym określonym miejscu na terytorjum tego Państwa. Miejsce to będzie zastępowało dla tych statków port zarejestrowania.

ROZDZIAŁ III.

NIERZETELNA KONKURENCJA.

ARTYKUŁ 274.

Niemcy zobowiązują się przedsięwziąć wszelkie zarządzenia prawne lub administracyjne, konieczne dla ochrony produktów naturalnych lub wyrobów, pochodzących z któregośkolwiek z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, przeciwko wszelkiego rodzaju nierzetelnej konkurencji w transakcjach handlowych.

Niemcy zobowiązują się tamować i zapobiegać, a to przez zajęcie lub wszelkie inne odpowiednie środki, przywozowi i wywozowi, jak również wytwarzaniu i obrotowi, sprzedaży i ofiarowaniu na sprzedaż na wewnątrz wszystkich produktów lub towarów, noszących na sobie lub na akcesoriach, warunkujących wypuszczenie na rynek, lub na swem opakowaniu zewnętrznym, marki, nazwy, napisy lub jakiegokolwiek znaki, któreby zawierały w sposób pośredni lub bezpośredni fałszywe wskazówki co do pochodzenia, gatunku, jakości lub właściwości szczególnych tych produktów lub towarów.

ARTYKUŁ 275.

Niemcy, pod warunkiem przyznania im tych samych praw na podstawie wzajemności, zobowiązują się zastosować do ustaw, jak również do decyzji administracyjnych lub sądowych, wydanych w myśl tych ustaw, obowiązujących w Kraju sprzymierzonym i stowarzyszonym, a notyfikowanych w należyty sposób Niemcom przez odpowiednie władze, oile one określają lub regulują prawo nadawania nazw od pewnych okolic winom i wyrobom spirytusowym, wyprodukowanym w kraju, do którego należą te okolice, albo warunki, pod którymi może być dozwolone używanie nazw takich okolic; przywóz, wywóz, jako też wyrób, obrót, sprzedaż i ofiarowanie na sprzedaż produktów lub towarów, noszących nazwy pewnych okolic wbrew ustawom lub decyzjom, o których mowa, będą wzbronione przez Niemcy i tamowane środkami, przewidzianymi w poprzednim artykule.

ROZDZIAŁ IV.

TRAKTOWANIE OBYWATELI MOCARSTW SPRZYMIERZONYCH I STOWARZYSZONYCH.

ARTYKUŁ 276.

Niemcy zobowiązują się:

a) Nie stosować do obywateli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, co do wykonywania przez nich zawodu, rzemiosła, handlu lub przemysłu, żadnych wyłączeń, któreby nie mogły być również stosowane do wszystkich cudzoziemców bez wyjątku;

b) Nie krępować obywateli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych co do praw, o których mówi punkt a), żadnymi zarządzeniami lub ograniczenia-

mi, któreby mogły wprost lub pośrednio naruszać przepisy tego punktu, albo które byłyby inne lub bardziej niekorzystne od praw, przyznanych cudzoziemcom, będącym obywatelami Państwa najbardziej uprzywilejowanego;

c) Nie obciążać obywateli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych ani ich majątku, praw lub udziałów, włączając w to towarzystwa i zrzeszenia, w których są oni zainteresowani, żadnymi ciężarami, opłatami lub podatkami pośrednimi czy bezpośrednimi, innymi lub wyższymi od tych, które są lub będą pobierane od własnych obywateli lub od ich majątków, praw i udziałów;

d) Nie nakładać na obywateli któregośkolwiek z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych żadnych ograniczeń, które nie mogłyby być stosowane do obywateli tych Mocarstw w dniu 1 lipca 1914 r., chyba że te same ograniczenia zostaną również nałożone na ich własnych obywateli.

ARTYKUŁ 277.

Obywatele Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będą korzystali na terytorjum niemieckiem ze stałej opieki swojej osoby, majątku, praw i udziałów i będą mieli swobodny dostęp do trybunałów.

ARTYKUŁ 278.

Niemcy zobowiązują się uznać nowe obywatelstwo, które zostało lub zostanie nabyte przez ich obywateli w myśl ustaw Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, i zgodnie z postanowieniami właściwych władz tych Mocarstw, już to w drodze naturalizacji, już to na mocy przepisów Traktatu, jak również zwolnić pod każdym względem tych obywateli z racji tego nabycia nowego obywatelstwa od wszelkich węzłów w stosunku do Państwa, do którego należeli poprzednio.

ARTYKUŁ 279.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone będą mogły mianować konsulów jeneralnych, konsulów, wice-konsulów i agentów konsularnych w miastach i portach Niemiec. Niemcy obowiązują się potwierdzić wyznaczenie tych konsulów jeneralnych, konsulów, wice-konsulów i agentów konsularnych, których nazwiska zostaną im notyfikowane, oraz dopuścić ich do pełnienia funkcji stosownie do przyjętych zasad i zwyczajów.

ROZDZIAŁ V.

PRZEPISY OGÓLNE.

ARTYKUŁ 280.

Zobowiązania, nałożone na Niemcy w Rozdziale I i w Artykułach 271 i 272 Rozdziału II. jak wyżej, utracą moc obowiązującą w 5 lat od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, chyba że z tekstu wynika inaczej, lub że Rada Związku Narodów postanowi przynajmniej na dwanaście miesięcy przed upływem tego terminu, że zobowiązania te będą utrzymane na czas dalszy ze zmianami lub bez nich.

Artykuł 276 Rozdziału IV pozostanie w mocy i po upływie tego okresu lat pięciu, ze zmianami lub bez nich, na taki przecią czasu, oile wogóle będzie on oznaczony, jaki ustali Rada Związku Narodów, a który nie będzie mógł przekroczyć lat pięciu.

ARTYKUŁ 281.

Jeżeli Rząd niemiecki będzie prowadził handel międzynarodowy, to nie będą mu przysługiwały pod tym względem żadne prawa, przywileje oraz immunitety zwierzchnictwa.

D Z I A Ł II.

TRAKTATY.

ARTYKUŁ 282.

Od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, z zastrzeżeniem zawartych w nim postanowień, będą stosowane między Niemcami a temi z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, które są w Traktacie stroną, jedynie traktaty, konwencje i porozumienia wielostronne o charakterze gospodarczym lub technicznym, wyliczone poniżej i w następnych artykułach:

- 1) Konwencje z 14 marca 1884 r., z 1 grudnia 1886 i z 23 marca 1887 oraz Protokół końcowy z 7 lipca 1887 o ochronie kabli podmorskich;
- 2) Konwencja z 11 października 1909 r. o międzynarodowym krążeniu samochodów;
- 3) Porozumienie z 15 maja 1886 r. o plombowaniu wagonów, poddawanych ocłeniu, oraz Protokół z 18 maja 1907;
- 4) Porozumienie z 15 maja 1886 o jednolitości technicznej kolei żelaznych;
- 5) Konwencja z 5 lipca 1890 o ogłaszaniu taryf celnych i o organizacji międzynarodowego Związku dla ogłaszania taryf celnych;
- 6) Konwencja z 31 grudnia 1913 o ujednostajnieniu statystyki handlowej;
- 7) Konwencja z 25 kwietnia 1907 o podwyższeniu tureckich taryf celnych;
- 8) Konwencja z 14 marca 1857 o skupie prawa poboru opłat od żeglugi na Zundzie i Beltach;
- 9) Konwencja z 22 czerwca 1861 r. o skupie prawa poboru opłat za żegluge na Łabie (Elbie);
- 10) Konwencja z 16 lipca 1863 o skupie prawa poboru opłat na Skaldzie;
- 11) Konwencja z 29 października 1888 o ustanowieniu ostatecznego porządku, zabezpieczającego wolny przejazd przez kanał Sueski;
- 12) Konwencja z 23 września 1910 o ujednostajnieniu pewnych prawideł lądowania, udzielania pomocy i ratownictwa morskiego;
- 13) Konwencja z 21 grudnia 1904 o wyłączeniu statków szpitalnych od poborów i opłat w portach;
- 14) Konwencja z 4 lutego 1898 o mierzeniu pojemności statków dla żeglugi wewnętrznej;
- 15) Konwencja z 26 września 1906 o zniesieniu pracy nocnej kobiet;
- 16) Konwencja z 26 września 1906 o zakazie używania białego fosforu do fabrykacji zapalek;

- 17) Konwencji z 18 maja 1904 i z 4 maja 1910 o ściganiu handlu żywym towarem;
- 18) Konwencja z 4 maja 1910 o zakazie publikacji pornograficznych;
- 19) Konwencji sanitarne z 30 stycznia 1892, 15 kwietnia 1893, 3 kwietnia 1894, 19 marca 1897 i z 3 grudnia 1903;
- 20) Konwencja z 20 maja 1875 o ujednostajnieniu i udoskonaleniu systemu metrycznego;
- 21) Konwencja z 29 listopada 1906 o ujednostajnieniu formuł gwałtownie działających medykamentów;
- 22) Konwencja z 16 i 19 listopada 1885 o konstrukcji normalnego diapazonu;
- 23) Konwencja z 7 czerwca 1905 o założeniu Instytutu międzynarodowego rolniczego w Rzymie;
- 24) Konwencja z 3 listopada 1881, z 15 kwietnia 1889 o stosowaniu środków przeciw filokserze;
- 25) Konwencja z 19 marca 1902 o ochronie ptaków pożytecznych dla rolnictwa.
- 26) Konwencja z 12 czerwca 1902 o opiece nad małoletnimi.

ARTYKUŁ 283.

Od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Wysokie Układające się Strony będą znów stosowały, oile to ich dotyczy, konwencje i porozumienia, poniżej wyliczone, pod warunkiem zastosowania przez Niemcy poszczególnych postanowień, zawartych w niniejszym artykule.

KONWENCJE POCZTOWE:

Konwencje i układy Wszechświatowego Związku Poczтового, podpisane w Wiedniu 4 lipca 1891;

Konwencje i układy Związku Poczтового, podpisane w Waszyngtonie 15 czerwca 1897;

Konwencje i układy Związku Poczтового, podpisane w Rzymie 26 maja 1906 r.

KONWENCJE TELEGRAFICZNE:

Konwencje telegraficzne międzynarodowe, podpisane w Petersburgu 10/22 lipca 1875;

Regulamin i taryfy, wydane przez Konferencję telegraficzną międzynarodową w Lizbonie 11 czerwca 1908.

Niemcy zobowiązują się nie odmówić swojej zgody na zawarcie z nowymi Państwami specjalnych układów, przewidzianych przez konwencje i układy, dotyczące się międzynarodowego Związku Poczтового i międzynarodowego Związku Telegraficznego, do których nowe Państwa należą lub należeć będą.

ARTYKUŁ 284.

Od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Wysokie Układające się Strony stosować będą ponownie, oile to ich dotyczy, Konwencję radio-telegraficzną międzynarodową z 5 lipca 1912 r., pod warunkiem zastosowania przez Niemcy specjalnych przepisów prowizorycznych, które im będą wskazane przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone,

Jeżeli zamiast Konwencji z 5 lipca 1912 w ciągu 5 lat po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu będzie zawarta nowa Konwencja, regulująca międzynarodowe stosunki radjo - telegraficzne, to ta nowa Konwencja będzie obowiązywała Niemcy, choćby odmówiły one udziału już to w opracowaniu tej Konwencji, już to w jej podpisaniu.

Ta nowa konwencja zastąpi również obowiązujące przepisy prowizoryczne.

ARTYKUŁ 285.

Od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Wysokie Układające się Strony zastosują, oile to ich się tyczy, i pod warunkiem określonym w artykule 272, następujące Konwencje:

- 1) Konwencja z 6 maja 1882 i z 1 lutego 1889 o uregulowaniu rybołówstwa na Morzu Północnem poza wodami terytorjalnymi;
- 2) Konwencje i Protokoły z 16 listopada 1887, 14 lutego 1893 i 11 kwietnia 1894 o handlu napojami wysokokowemi na morzu Północnem.

ARTYKUŁ 286.

Konwencja międzynarodowa Paryska z 20 marca 1883 o ochronie własności przemysłowej, poddana rewizji w Waszyngtonie 2 lipca 1911, oraz Konwencja międzynarodowa Berneńska z 9 września 1886 o ochronie dzieł literackich i artystycznych, poddana rewizji w Berlinie 13 listopada 1908, uzupełniona przez protokół dodatkowy, podpisany w Bernie 20 marca 1914, otrzymają z powrotem moc obowiązującą oraz związane z nimi skutki od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, oile nie zostały wzruszone lub zmienione przez wyjątki i ograniczenia, wynikające z tegoż Traktatu.

ARTYKUŁ 287.

Od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Wysokie Układające się Strony zastosują, oile to ich się tyczy, Konwencję Haską z 17 lipca 1905 roku w przedmiocie procedury cywilnej. Jednakże to przywrócenie mocy obowiązującej wymienionej Konwencji pozostaje i pozostanie bez skutku w stosunku do Francji, Portugalji i Rumunii.

ARTYKUŁ 288.

Prawa i przywileje specjalne, przyznane Niemcom w artykule 3 Konwencji z 2 grudnia 1899 r., dotyczącej się wysp Samoa, będą uważane za wygasłe z dniem 4 sierpnia 1914 r.

ARTYKUŁ 289.

Każde z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, mając na uwadze ogólne zasady lub specjalne przepisy niniejszego Traktatu, zakomunikuje Niemcom dwustronne konwencje lub traktaty dwustronne, których przywrócenia będzie od nich żądało.

Notyfikacja, przewidziana w niniejszym artykule, będzie uskuteczniiona bądź za pośrednictwem innego mocarstwa, bądź wprost. Niemcy potwierdzą na piśmie jej odbiór. Datą przywrócenia mocy obowiązującej będzie data notyfikacji.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zobowiązują się nawzajem, że przywrócą moc obowiązującą tych tylko konwencji i traktatów z Niemcami, które są zgodne z przepisami niniejszego Traktatu.

W notyfikacji ewentualnie zostaną wymienione te z postanowień tych traktatów i konwencji, które, jako niezgodne z postanowieniami niniejszego Traktatu, nie będą uważane za odzyskujące moc obowiązującą.

W razie różnicy poglądów Związek Narodów będzie zawezwany do wypowiedzenia się.

Dla uskutecznienia notyfikacji Mocarstwom sprzymierzonym lub stowarzyszonym zostanie udzielony 6-cio miesięczny termin od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

Tylko konwencje dwustronne i traktaty dwustronne, które zostaną w ten sposób notyfikowane, odzyskają moc obowiązującą pomiędzy Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi oraz Niemcami; wszystkie inne są i pozostaną uchylone.

Zasady powyższe stosować się będą do wszystkich dwustronnych konwencji lub traktatów dwustronnych, istniejących między wszystkimi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi, podpisującymi niniejszy Traktat, i Niemcami, nawet jeżeli te Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone nie były w stanie wojny z Niemcami.

ARTYKUŁ 290.

Niemcy uznają, że wszystkie traktaty i porozumienia, zawarte przez nie z Austrią, Węgrami, Bułgarią oraz Turcją od 1 sierpnia 1914 aż do uprawomocnienia się niniejszego Traktatu są i pozostaną przez niniejszy Traktat uchylone.

ARTYKUŁ 291.

Niemcy obowiązują się zapewnić Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym, jak również ich urzędnikom i obywatelom korzystanie ze wszystkich praw i korzyści jakiegokolwiek rodzaju, które Niemcy przyznały Austrii, Węgrom, Bułgarii lub Turcji, albo urzędnikom i obywatelom tych państw, w traktatach, konwencjach lub porozumieniach, zawartych przed 1 sierpnia 1914 r., a to przez cały czas, dopóki te traktaty, konwencje i porozumienia pozostaną w mocy.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zastrzegają sobie przyjęcie lub nieprzyjęcie możliwości używania tych praw i korzyści.

ARTYKUŁ 292.

Niemcy uznają, że wszystkie traktaty, konwencje i porozumienia, które Niemcy zawarły przed 1 sierpnia 1914 lub po tej dacie aż do uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, z Rosją lub z któremkolwiek Państwem lub Rządem, których terytorja były przedtem częściami Rosji, jak również z Rumunją, są i pozostaną uchylone.

ARTYKUŁ 293.

W razie, gdyby po 1 sierpnia 1914, które z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, Rosja, lub które z Państw lub Rządów, którego terytorjum stanowiło przedtem część Rosji, zostały wskutek okupacji wojskowej, jakimkol-

wiek innemi środkami, lub z jakiegokolwiek innej przyczyny zmuszone przyznać albo zezwolić na przyznanie czy to Niemcom, czy to obywatelom niemieckim, jakimkolwiek aktem władzy publicznej — koncesji, przywilejów lub korzyści jakiegobądź rodzaju, to te koncesje, przywileje i korzyści zostaną unieważnione z samego prawa przez niniejszy Traktat.

Ani Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, ani Mocarstwa, Państwa, Rządy lub władze publiczne, zwolnione przez niniejszy artykuł od swych zobowiązań, nie będą w żadnym wypadku ponosiły żadnych ciężarów lub odszkodowań, któreby ewentualnie wynikły z tego unieważnienia.

ARTYKUŁ 294.

Od daty uzyskania przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej Niemcy zobowiązują się dopuścić z samego prawa Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, jak również i ich obywateli, do używania praw i wszelkiego rodzaju korzyści, przyznanych po 1 sierpnia 1914 r. aż do uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, przez traktaty, konwencje lub porozumienia Państwom, które nie prowadziły wojny, lub ich obywatelom, a to na czas, dopóki te traktaty, konwencje i porozumienia pozostaną w mocy.

ARTYKUŁ 295.

Te z Wysokich Układających się Stron, które nie podpisały dotychczas, lub po podpisaniu nie ratyfikowały jeszcze Konwencji co do opjum, podpisanej w Hadze 23 stycznia 1912 r., wyrażają zgodę na uprawomocnienie się tej Konwencji i w tym celu wydadzą konieczne ustawy w czasie możliwie najkrótszym, najpóźniej zaś w 12 miesięcy od uzyskania przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej.

Wysokie Układające się Strony zgadzają się nadto, że dla tych z pośród nich, które dotychczas nie ratyfikowały wspomnianej Konwencji, ratyfikacja niniejszego Traktatu będzie pod każdym względem równoznaczna z ratyfikacją Konwencji i z podpisaniem specjalnego Protokołu, wyłożonego w Hadze w myśl postanowień trzeciej Konferencji o opjum, odbytej w 1914 r., w celu nadania wymienionej Konwencji mocy obowiązującej.

Rząd Rzeczypospolitej francuskiej zakomunikuje Rządowi Holandji uwierzytelnioną kopję protokołu złożenia ratyfikacji niniejszego Traktatu i zaprosi Rząd holenderski, aby uznał i przyjął ten dokument, jako złożenie ratyfikacji Konwencji z 23 stycznia 1912 i jako podpisanie Protokołu dodatkowego z 1914 roku.

C Z Ę Ś Ć X.

D Z I A Ł III.

D Ł Ź I.

ARTYKUŁ 296.

Za pośrednictwem Urzędów Kontroli i kompensacji, które w przeciągu 3-ch miesięcy od daty notyfikacji, przewidzianej w poniżej podanym punkcie e), utworzy każda z Wysokich Układających się Stron, zostaną uregulowane następujące kategorie zobowiązań pieniężnych:

1-o Długi, płatne przed wojną, które winni byli obywatele jednego z Mocarstw Układających się, zamieszkujący (résidant) na terytorjum tego Mocarstwa, obywatelom nieprzyjacielskiego Mocarstwa, zamieszkałym (résidant) na terytorjum tego Mocarstwa;

2-o Długi, które stały się płatne podczas wojny, a należą się obywatelom jednego z Układających się Mocarstw, zamieszkałym (résidant) na terytorjum tego Mocarstwa, wynikły zaś z transakcji lub umów, zawartych z obywatelami jednego z Mocarstw nieprzyjacielskich, zamieszkałymi (résidant) na terytorjum tego Mocarstwa, o ile wykonanie tych umów lub transakcji zostało zupełnie lub w części zawieszona z powodu wypowiedzenia wojny;

3-o Procenty, zaległe przed oraz podczas wojny, należące się obywatelowi jednego z Układających się Mocarstw i pochodzące od papierów procentowych, emitowanych przez Mocarstwo nieprzyjacielskie, o ile wypłata tych procentów na rzecz obywateli tegoż Mocarstwa albo obywateli Państw neutralnych nie została zawieszona podczas wojny;

4-o Kapitały w papierach procentowych, emitowanych przez Mocarstwo nieprzyjacielskie, których zwrot na rzecz obywateli jednego z Układających się Mocarstw miał nastąpić przed wojną lub podczas niej, o ile spłata tych kapitałów na rzecz obywateli tego Mocarstwa albo obywateli Mocarstw neutralnych nie została zawieszona podczas wojny.

Suma, otrzymana z likwidacji dóbr, praw i udziałów nieprzyjacielskich, określonych w Dziale IV i jego Aneksie, będzie przejęta jako dług przez Urzędy kontroli i kompensacji w walucie i według kursu, przewidzianych poniżej w ustępie d) i będzie przeznaczona stosownie do warunków, przewidzianych w wymienionych Działach i Aneksach.

Oneracie, określone w niniejszym artykule, będą uskutecznione według zasad następujących i w myśl Aneksu niniejszego Działu:

a) Każda z Wysokich Układających się Stron zakaże z chwilą uprawomocnienia się niniejszego Traktatu wszelkich wypłat, przyimowania wpłat, jak wogóle wszelkiego komunikowania się pomiędzy stronami interesowanymi w sprawie uregulowania wymienionych długów inaczej, jak za pośrednictwem powyżej wskazanych Urzędów kontroli i kompensacji;

b) Każda z Wysokich Układających się Stron będzie odpowiadała za zapłatę wymienionych długów swoich obywateli, chyba, że dłużnik znajdował się przed wojną w upadłości, niewypłacalności lub w stanie zadeklarowanego zawieszenia wypłat, albo że dłużnikiem jest spółka, której interesy zostały zlikwidowane podczas wojny na podstawie wyjątkowego ustawodawstwa wojennego. Jednakowoż poszczególne Mocarstwa nie przyma odpowiedzialności za długi mieszkańców tej części swojego terytorjum, która przed zawieszeniem broni uległa najazdowi albo była zajęta przez nieprzyjaciela.

c) Sumy, należące się obywatelom jednego z Układających się Mocarstw od obywateli Mocarstwa nieprzyjacielskiego, będą obciążały Urząd kontroli i kompensacji kraju dłużnika i zostaną wypłacone wierzycielowi przez jego krajowy Urząd kontroli i kompensacji;

d) Długi będą płacone i zapisywane na kredyt w walucie zainteresowanego Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego (włącznie z koloniami i krajami, zostającymi pod protektorem Mocarstw sprzymierzonych, Dominiami Wielkiej Brytanii i Indii). Jeżeli długi mają być uregulowane w jakiegokolwiek innej walucie, to będą płacone lub zapisywane na kredyt w walucie zainteresowanego Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego (kolonie, kraje będące pod protektorem, Dominia Wielkiej Brytanii lub Indje). Przeliczenie nastąpi na zasadzie przedwojennego kursu zamiany.

Dla zastosowania tego przepisu za przedwojenny kurs zamiany uważany będzie przeciętny kurs przekazów telegraficznych zainteresowanego Mocarstwa

sprzymierzonego lub stowarzyszonego w przeciągu miesiąca, który poprzedził bezpośrednio rozpoczęcie kroków nieprzyjacielskich między tem Mocarstwem i Niemcami.

Gdyby w jakiejś umowie wyraźnie został ustalony kurs przeliczenia dla waluty, w której wyrażone jest zobowiązanie, na walutę interesowanego Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, to powyższy przepis w sprawie kursu zamiany nie będzie miał zastosowania.

Co do państw nowopowstałych, waluta, w której ma nastąpić regulacja długów, jak też kurs zamiany, jaki ma być zastosowany przy ich płaceniu lub zapisywaniu na kredyt, będą określone przez Komisję odszkodowań, przewidzianą w Części VIII (Odszkodowania);

e) Przepisy niniejszego artykułu, jako też załączonego Aneksu wtedy dopiero znajdą zastosowanie między Niemcami z jednej strony i jakimkolwiek Mocarstwem sprzymierzonym lub stowarzyszonym z drugiej strony, ich kolonjami i krajami, będącymi pod protektoratem lub jakimkolwiek z Dominjów Wielkiej Brytanji albo Indjami, oile w przeciągu jednego miesiąca od daty złożenia ratyfikacji niniejszego Traktatu przez odnośne Mocarstwo, lub ratyfikacji na rachunek tego Dominjum lub Indji, Rząd danego Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, danego Dominjum Wielkiej Brytanji albo Indji prześle Niemcom odpowiednią notyfikację.

f) Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, które zaakceptowały niniejszy artykuł i załączony Aneks, będą mogły umówić się między sobą, że będą je stosowały do swych obywateli, osiadłych na ich terytorjum, oile chodzi o stosunek pomiędzy tymi obywatelami a obywatelami niemieckimi. W tym wypadku wypłaty, uskutecznione na podstawie niniejszego przepisu, stanowiąc będą przedmiot regulacji pomiędzy interesowanymi Urzędami kontroli i kompensacji sprzymierzonymi i stowarzyszonymi.

ANEKS.

§ 1.

Każda z Wysokich Układających się Stron utworzy w przeciągu trzech miesięcy od daty notyfikacji, przewidzianej w artykule 296e), „Urząd Kontroli i Kompensacji“ dla zapłaty i ściągania długów nieprzyjacielskich.

Wysokie Układające się Strony będą mogły dla części swoich terytorjów utworzyć Urzędy lokalne, które w swoim obwodzie pełnić będą funkcję Urzędów centralnych. Ale wszelkie komunikowanie się z Urzędem ustanowionym w kraju nieprzyjacielskim odbywać się będzie za pośrednictwem Urzędu centralnego.

§ 2.

W niniejszym Aneksie jako „długi nieprzyjacielskie“ określone są pieniężne zobowiązania, wskazane w pierwszym punkcie artykułu 296, jako „dłużnicy nieprzyjacielscy“, osoby, które winne są te sumy, jako „wierzyciele nieprzyjacielscy“, osoby, którym się one należą jako „Urząd wierzycielski“—Urząd Kontroli i Kompensacji ustanowiony w kraju wierzyciela, a jako „Urząd dłużniczy“—Urząd Kontroli i Kompensacji w kraju dłużnika.

§ 3.

Wysokie Układające się Strony zagrożą naruszenie przepisów punktu a) artykułu 296 — karami przewidzianymi obecnie w ich ustawodawstwie za stosunki z nieprzyjaciół. Zakażą również na swoim terytorjum wszelkiego powództwa, odnoszącego się do długów nieprzyjacielskich, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w niniejszym Aneksie.

§ 4.

Gwarancja rządowa, przewidziana w punkcie b) artykułu 296, stosuje się o tyle, o ile nie możnaściągnąć długu dla jakiegokolwiek powodu, chyba że według prawodawstwa kraju dłużnika dług w chwili wypowiedzenia wojny był przedawniony, albo jeżeli dłużnik znajdował się wówczas w upadłości lub niewypłacalności, albo w stanie zadeklarowanego zawieszenia wypłat, albo jeżeli dłużnikiem była spółka, której interesy zostały zlikwidowane na podstawie wyjątkowego ustawodawstwa wojennego. W tym wypadku procedura przewidziana w niniejszym Aneksie, stosować się będzie do zapłaty udziałów.

Wyrażenia „w upadłości“ albo „w niewypłacalności“ dotyczą zastosowania ustawodawstw, które przewidują te stany prawne. Wyrażenie „w stanie zadeklarowanego zawieszenia wypłat“ ma to samo znaczenie, jak w prawie angielskiem.

§ 5.

Wierzyciele w przeciągu sześciu miesięcy od daty utworzenia Urzędu wierzycielskiego podadzą do jego wiadomości długi, jakie się im należą, i dostarczą temu Urzędowi wszystkich dokumentów i informacji, jakich on zażąda.

Wysokie Układające się Strony przedsięwzją wszystkie kroki potrzebne do dochodzenia i ewentualnego ukarania tajnego porozumienia się między nieprzyjacielskimi wierzycielami a dłużnikami. Urzędy podawać sobie będą wszelkie szczegóły i wiadomości, które mogą się przyczynić do wykrycia i ukarania podobnego porozumiewania się.

Wysokie Układające się Strony wedle możności ułatwią komunikowanie się pocztowe i telegraficzne na koszt stron i za pośrednictwem Urzędów pomiędzy dłużnikami i wierzycielami, pragnącymi dojść do porozumienia co do wysokości ich długu.

Urząd wierzycielski zanotyfikuje Urzędowi dłużniczemu wszystkie długi, które u niego zostały zgłoszone. Urząd dłużniczy we właściwym czasie poda Urzędowi wierzycielskiemu, które długi zostały uznane, które zaś są sporne. W ostatnim wypadku Urząd dłużniczy wymieni przyczyny, dla których dług nie został uznany.

§ 6.

Skoro dług zostanie w całości lub w części uznany, Urząd dłużniczy zapisze sumę uznaną na dobro Urzędu wierzycielskiego, zawiadamiając go równocześnie o tem.

§ 7.

Dług uważany będzie jako w całości uznany i suma jego zapisana będzie natychmiast na dobro urzędu wierzycielskiego, o ile w przeciągu trzech miesięcy od daty otrzymania zawiadomienia, które mu będzie przesłane, — (chyba że Urząd wierzycielski zgodzi się na przedłużenie tego terminu) Urząd dłużniczy nie zawiadomi że dług nie został uznany.

§ 8.

W wypadku, gdyby dług nie był uznany w całości lub w części, obydwa Urzędy zbadają sprawę we wzajemnem porozumieniu i usiłować będą pogodzić strony.

§ 9.

Urząd wierzycielski zapłaci wierzycielom prywatnym sumy, które zapisane zostały na jego dobro, posługując się w tym celu funduszami, oddanymi do jego dyspozycji przez Rząd swojego kraju i według warunków przez ten Rząd ustanowionych, w szczególności, potrącając sumy, które uważane będą za konieczne na pokrycie ryzyka, kosztów i poborów komisji.

§ 10.

Każdy kto zażąda zapłaty nieprzyjacielskiego długu, którego wysokość nie zostanie uznana w całości lub w części, będzie musiał tytułem kary zapłacić 5% od tej części długu, która nie została uznana. Również każdy, kto nieprawnie odmówi uznania całości lub części długu, którego od niego żądać się będzie — będzie musiał tytułem kary zapłacić 5% od tej sumy, co do której jego odmowa uznana została jako nieusprawiedliwiona.

Procent ten należec się będzie od dnia, w którym ubiega termin przewidziany w paragrafie 7, aż do dnia, w którym żądanie uznanem zostało za nieuzasadnione, albo dług został zapłacony.

Każdy Urząd ze swej strony dochodzić będzie ściągania kar powyżej wskazanych i będzie odpowiedzialny na wypadek, gdyby tych kar ściągnąć nie było można.

Kary będą zapisane na dobro Urzędu nieprzyjacielskiego, który je zachowa, jako zaliczkę na koszty wykonania niniejszych przepisów.

§ 11.

Bilans operacji pomiędzy Urzędami ustalać się będzie co miesiąc, a saldo wyrównane będzie przez Państwo dłużnicze w przeciągu tygodnia przez rzeczywiste uiszczenie gotówki.

Jednakowoż salda, które ewentualnie należec się będą od jednego lub kilku Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, będą zatrzymane aż do całkowitej zapłaty sum, należących się Państwowi sprzymierzonym lub stowarzyszonym, albo też ich obywatelom z powodu wojny.

§ 12.

W celu ułatwienia wymiany zdań pomiędzy Urzędami, każdy z nich mieć będzie swojego przedstawiciela w mieście, w którym będzie urzędował drugi.

§ 13.

Oile nie zachodzą uzasadnione wyjątki, sprawy toczyć się będą wedle możliwości w biurach Urzędu dłużniczego.

§ 14.

W zastosowaniu artykułu 296 punktu b) Wysokie Układające się Strony odpowiedzialne są za uiszczenie się ich obywateli z długów nieprzyjacielskich, jakie są winni

Urząd dłużniczy musi zatem zapisać na dobro Urzędu wierzyielskiego wszystkie długi uznane, nawet wtedy, kiedy byłoby niemożliwym ściągnąć dług od prywatnego dłużnika. Mimo to Rządy będą musiały udzielić swoim Urzędom wszelkich potrzebnych gwarancji, celem dochodzenia uznanych wierzytelności.

W wypadkach wyjątkowych długi uznane osób poszkodowanych przez wojnę, dopiero wtedy będą zapisane na dobro Urzędu wierzyielskiego, kiedy będzie zapłacone odszkodowanie, które im się ewentualnie z tytułu tych strat należy.

§ 15.

Każdy Rząd zagwarantuje koszta Urzędu ustanowionego na swem terytorjum, łącznie z pensją personelu.

§ 16.

W razie różnicy zdań pomiędzy dwoma Urzędami w sprawie istnienia długu albo w sprawie zatargu między nieprzyjacielskim dłużnikiem a wierzyicielem lub między Urzędami, spór albo poddany zostanie pod sąd rozjemczy, (oile strony zgodzą się na to, na warunkach za wspólnem porozumieniem przez nie ustalonych) albo przesłany będzie przed mieszany Trybunał rozjemczy, przewidziany poniżej w Dziale VI.

Jednak na życzenie Urzędu wierzyielskiego spór może być poddany orzeczeniu Sądów prawa pospolitego w miejscu stałego zamieszkania (domicile) dłużnika.

§ 17.

Sumy przysądzone przez mieszany Trybunał rozjemczy albo przez sądy prawa pospolitego albo przez sąd rozjemczy będą ściągane za pośrednictwem Urzędów, tak jak gdyby te sumy uznane były za długi przez Urząd dłużniczy.

§ 18.

Rządy zainteresowane wyznaczają ajenta, którego zadaniem będzie na rachunek swego Urzędu wytaczać powództwo przed mieszanym Trybunałem rozjemczym. Agent ten sprawuje ogólny nadzór nad pełnomocnikami lub adwokatami obywateli swojego kraju.

Trybunał rozstrzyga na podstawie aktów. Może jednak wysłuchać strony stawiające się osobiście albo też zastąpione stosownie do ich woli przez pełnomocników dopuszczonych przez obydwie Rządy, lub też przez ajenta, o którym powyżej była mowa, a który ma prawo interwencji na równi ze stronami, jak też podjąć na nowo lub popierać żądanie, z którego one zrezygnowały.

§ 19.

Urzędy zainteresowane dostarczą mieszanemu Trybunałowi rozjemczemu wszelkich wiadomości oraz dokumentów, które mieć będą w swoim posiadaniu, tak, żeby mógł prędko wydawać decyzje w sprawach, które mu będą przedłożone.

§ 20.

Odwołanie się jednej ze stron od łącznej decyzji obydwóch Urzędów pociąga za sobą dla strony apelującej zabezpieczenie kosztów, których zwrot nastąpić może tylko wtedy, oile pierwsza decyzja została zniesiona na korzyść wnoszącego apelację. W tym wypadku odpowiednio do sukcesu odniesionego przez ostatniego, przeciwnik jego będzie skazany na zapłacenie szkód i kosztów sądowych we właściwym stosunku. Kaucja przyjęta przez Trybunał może zastąpić zabezpieczenie kosztów.

Oplata w stosunku 5% od spornej sumy będzie pobierana za wszystkie sprawy, które będą przedłożone Trybunałowi. Oile Trybunał nie zadecyduje inaczej, opłatę tę ponosić będzie strona przegrywająca. Opłaty te kumulować się będą z zabezpieczeniem, o którym była mowa powyżej. Będą one również niezależne od kaucji.

Trybunał może skazać jedną ze stron na zapłacenie szkód i strat aż do wysokości kosztów procesu.

Każda suma, która należeć się będzie z tytułu tego paragrafu, zostanie zapisaną na dobro Urzędu strony wygrywającej i stanowić będzie przedmiot osobnego rachunku.

§ 21.

W celu szybkiego załatwiania spraw, przy wyznaczeniu urzędników Urzędów i mieszanego Trybunału rozjemczego, będzie uwzględniona znajomość języka zainteresowanego kraju nieprzyjacielskiego.

Urzędy będą mogły korespondować ze sobą swobodnie i przysyłać sobie dokumenty w swoim języku.

§ 22.

Oile zainteresowane Rządy nie zawrą innej umowy, długi oprocentowywać się będą na warunkach następujących:

Żadne procenty nie należą się od sum, należnych z tytułu dywidend, procentów lub innych perjodycznych wypłat, odpowiadających procentom od kapitału.

Stopa procentowa wynosić będzie 5% rocznie, chyba, że z tytułu umowy, ustawy lub miejscowego zwyczaju należała się wierzycielowi odmienna stopa procentowa. W tym wypadku ta właśnie stosować się będzie.

Procenty biedz będą od dnia rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich lub od dnia zapadłości, jeżeli dług, który ma być ściągniętym, zapadł podczas wojny, aż do dnia, w którym wysokość długu zostanie zapisana na dobro Urzędu wierzycielskiego.

Oile się procenty należą, uważane one będą za długi uznane przez Urzędy i na tych samych warunkach zostaną zapisane na dobro Urzędu wierzycielskiego.

§ 23.

Jeżeli na mocy decyzji Urzędów lub mieszanego Trybunału rozjemczego uznaniem będzie, że jakieś żądanie nie wchodzi w zakres wypadków przewidzianych w art. 296, wierzyciel będzie miał możność dochodzić pokrycia swej wierzytelności przed trybunałami prawa pospolitego albo jakimikolwiek innymi środkami prawnymi.

Żądanie wystosowane do Urzędu przerywa przedawnienie.

§ 24.

Wysokie Układające się Strony obowiązują się uznać decyzje mieszanego Trybunału rozjemczego za ostateczne, oraz zapewnić ich wykonanie wobec swoich obywateli.

§ 25.

Jeżeli Urząd wierzycielski wzbrania się przedłożyć Urzędowi dłużniczemu jakieś żądanie lub dokonać aktu procedury przewidzianego w niniejszym Aneksie, aby w całości lub części zgłosić żądanie, o którym zawiadomiono go w należyty sposób, to będzie zobowiązany wystawić wierzycielowi poświadczenie, wskazujące żadaną sumę. Wierzyciel będzie miał wtedy prawo dochodzić pokrycia wierzytelności przed sądami prawa pospolitego lub jakimikolwiek innymi środkami prawnymi.

DZIAŁ IV.

MAJĄTKI, PRAWA I UDZIAŁY.

ARTYKUŁ 297.

Sprawa majątków, praw i udziałów prywatnych w kraju nieprzyjacielskim będzie rozstrzygana, stosownie do zasad, ustalonych w niniejszym Dziale i do postanowień załączonego Aneksu.

a) Wyjątkowe zarządzenia wojenne i środki wykonawcze, jak je określono w paragrafie 3 załączonego Aneksu, poczynione przez Niemcy, i dotyczące się majątków, praw i udziałów obywateli Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, łącznie ze spółkami i stowarzyszeniami, w których obywatele ci byli zainteresowani, zostaną niezwłocznie zniesione lub wstrzymane, oile likwidacji jeszcze nie ukończono, a wymienione majątki, prawa i udziały zostaną przywrócone osobom uprawnionym, które będą z nich w pełni korzystały na warunkach ustalonych w artykule 298.

b) Z zastrzeżeniem przeciwnych postanowień, mogących wynikać z niniejszego Traktatu, Mocarstwa sprzymierzone lub stowarzyszone zachowują sobie prawo zatrzymania oraz likwidacji wszystkich majątków, praw i udziałów, należących w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu do obywateli niemieckich lub spółek przez nich kontrolowanych na terytorjach tych Mocarstw, w ich kolonjach, posiadłościach i krajach, będących pod ich protektoratem, łącznie z terytorjami odstąpionymi na mocy niniejszego Traktatu.

Likwidacja nastąpi stosownie do ustaw zainteresowanego Państwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego; właściciel niemiecki nie będzie mógł ani rozporządzać temi majątkami, prawami i udziałami, ani ich obciążać bez zgody tego Państwa.

Za obywateli niemieckich w sensie niniejszego paragrafu nie będą uważani ci obywatele niemieccy, którzy na mocy niniejszego Traktatu nabywają z samego prawa obywatelstwo Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego.

c) Zapłata lub odszkodowanie, wynikające z wykonania wymienionego w punkcie b) prawa, będzie ustalone stosownie do sposobu oceny i likwidacji, określonych w ustawodawstwie kraju, w którym majątek został zatrzymany lub zlikwidowany.

d) W stosunkach pomiędzy Mocarstwami sprzymierzonymi lub stowarzyszonymi albo ich obywatelami z jednej strony, a Niemcami lub ich obywatelami z drugiej strony, będą uważane, z przewidzianymi w niniejszym Traktacie zastrzeżeniami, za ostateczne i prawomocne wobec każdego wszelkie wyjątkowe zarządzenia wojenne, lub środki wykonawcze, lub akty, dokonane albo mające być dokonane na mocy tych zarządzeń, tak jak je określają paragrafy 1 i 3 załączonego Aneksu.

e) Obywatele Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będą mieli prawo do odszkodowania za straty lub szkody, zrządzone w ich majątkach, prawach lub udziałach łącznie ze spółkami lub stowarzyszeniami, w których byli oni zainteresowani na terytorjum niemieckim w granicach z 1 sierpnia r. 1914, — przez zastosowanie wyjątkowych zarządzeń wojennych oraz środków wykonawczych, o których mowa w paragrafach 1 i 3 załączonego Aneksu. Reklamacje w tym przedmiocie powyższych obywateli zbada i wysokość odszkodowania ustali mieszany Trybunał rozjemczy, przewidziany w Dziale VI, lub też rozjemca, którego Trybunał ten wskaże; odszkodowanie obciążać będzie Niemcy, i można je będzie odebrać z majątku obywateli niemieckich, znajdującego się na terytorjum lub będącego pod kontrolą Państwa osoby reklamującej. Majątek ten będzie można wziąć w zastaw za zobowiązania nieprzyjacielskie na warunkach ustalonych w paragrafie 4 załączonego Aneksu. Wypłatę odszkodowań będzie mogło uiścić Mocarstwo sprzymierzone lub stowarzyszone, wnosząc wypłaconą sumę na rachunek Niemiec.

f) We wszystkich wypadkach, gdy tego zażąda obywatel Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, właściciel majątku, prawa lub udziałów, co do których zarządzono środki wykonawcze na terytorjum niemieckim, w razie reklamacji, przewidzianej w punkcie e), zostanie zaspokojony przez restytucję dawnego majątku, o ile ten istnieje jeszcze in natura.

W tym wypadku Niemcy będą musiały przedsięwziąć wszystkie potrzebne środki, aby przywrócić wyrugowanego właściciela w posiadanie jego majątku, wolnego od wszelkich ciężarów lub służebności, jakieby na nim ciążyły po likwidacji, oraz odszkodować każdą osobę trzecią, dotkniętą przez tę restytucję.

Jeśli nie można skutecznie przewidzianej w niniejszym paragrafie restytucji, to porozumienia osób prywatnych, zawarte za pośrednictwem zainteresowanych Mocarstw lub Urzędów kontroli i kompensacji, przewidzianych w Aneksie do Działu III, mogą zapewnić obywatelowi Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego odszkodowanie za szkodę, przewidzianą przez punkt e) przez przyznanie korzyści lub równowartości, które obywatel ten zgodzi się przyjąć w zamian za majątek, prawa lub udziały, z których został wyrugowany.

Z powodu restytucji, dokonanej w myśl niniejszego artykułu, zapłata lub odszkodowanie, ustalone stosownie do punktu e), będą zmniejszone o wartość obecną przywróconego majątku z uwzględnieniem odszkodowania za pozbawienie użytkowania lub zniszczenia.

g) Prawo, przewidziane w punkcie f) zostało zastrzeżone dla właścicieli, będących obywatelami tych Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, na których terytorjum, przed podpisaniem Zawieszenia broni, zarządzenia ustawodawcze, nakazujące ogólną likwidację nieprzyjacielskich majątków, praw lub udziałów, nie były stosowane.

h) Z wyjątkiem wypadków restytucji w naturze, stosownie do punktu f), czysty zysk z likwidacji nieprzyjacielskich majątków, praw i udziałów, gdziekolwiek się znajdują, niezależnie od tego, czy likwidacja nastąpiła wskutek wyjątkowego ustawodawstwa wojennego, czy też na mocy niniejszego paragrafu, oraz wogóle wszelkie mienie nieprzyjacielskie w gotówce otrzymają następujące przeznaczenie:

1-o W stosunku do Mocarstw, przyjmujących Dział III i załączony Aneks, wymienione sumy z likwidacji oraz mienie będą wniesione na rachunek Mocarstwa, którego obywatelem jest właściciel, za pośrednictwem Urzędu kontroli i kompensacji, ustanowionego w wymienionym Dziale i Aneksie; wszelkie saldo czynne powstałe na dobro Niemiec, będzie traktowane zgodnie z artykułem 243.

2-o W stosunku do Mocarstw, nie przyjmujących Działu III i załączonego Aneksu, sumy otrzymane za majątki, prawa i udziały oraz mienie w gotówce obywateli Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, zatrzymane przez Niemcy, będą niezwłocznie wypłacone uprawnionej osobie lub jej Rządowi. Każde Mocarstwo sprzymierzone i stowarzyszone będzie mogło rozporządzać sumami, otrzymanymi za majątki, prawa i udziały oraz mieniem w gotówce obywateli niemieckich, które zajęło na mocy swoich ustaw i rozporządzeń, i będzie mogło użyć je na zapłatę reklamacji i wierzytelności określonych w niniejszym artykule i w paragrafie 4 załączonego tu Aneksu. Wszelkie majątki, prawa, udziały lub sumy z likwidacji tych dóbr, jak również wszelkie mienie w gotówce, którym dane Mocarstwo sprzymierzone lub stowarzyszone nie rozporządzi, stosownie do tego, co powiedziano wyżej, będzie ono mogło zatrzymać, i w tym wypadku wartość pieniężna majątku zatrzymanego będzie traktowana zgodnie z artykułem 243.

W razie, jeżeli likwidacja odbyła się albo w nowych Państwach, podpisujących niniejszy Traktat, jako Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, albo w Państwach, które nie uczestniczą w odszkodowaniu, jakie Niemcy mają zapłacić, to fundusz, uzyskany z dokonanej przez Rząd wzmiankowanych Państw likwidacji, będzie musiał być wypłacony bezpośrednio właścicielom, z zastrzeżeniem praw Komisji odszkodowań na mocy niniejszego Traktatu, mianowicie artykułów 235 i 260. Jeżeli właściciel wykaże przed mieszanym Trybunałem rozjemczym, przewidzianym w Dziale VI niniejszej Części, lub przed rozjemcą, przez ten Trybunał wyznaczonym, że warunki sprzedaży lub zarządzenia Rządu odnośnego Państwa, ogólnem jego prawem nie przewidziane, odbiły się niesłusznie na cenie, to Trybunał lub rozjemca będą mieli prawo udzielić sobie uprawnionej słuszne odszkodowanie, które zapłaci wspomniane Państwo.

i) Niemcy zobowiązują się odszkodować swoich obywateli z tytułu likwidacji lub zatrzymania ich majątku, praw i udziałów w Krajach sprzymierzonych lub stowarzyszonych.

j) Należność z opłat i podatków od kapitału, wybranych lub takich, które mogłyby być wybrane przez Niemcy od majątków, praw i udziałów obywateli Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, począwszy od 11 listopada 1918 r. aż do upływu 3 miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, lub, gdy chodzi o majątki, prawa i udziały poddane wyjątkowym zarządzeniom wojennym, aż do chwili restytucji zgodnie z postanowieniami niniejszego Traktatu, zostanie wypłacona uprawnionym.

ARTYKUŁ 298.

W stosunku do majątku, praw i udziałów, zwróconych w zastosowaniu artykułu 297, punktów a) lub f) obywatelom Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, włączając w to spółki i stowarzyszenia, w których obywatele ci mieli udziały, Niemcy zobowiązują się:

a) przywrócić, z wyjątkiem wypadków wyraźnie przewidzianych w niniejszym Traktacie, majątkom, prawom i udziałom obywateli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, stan prawny, w jakim, według praw obowiązujących przed wojną znajdowały się majątki, prawa i udziały obywateli niemieckich, — oraz utrzymać je w tym stanie prawnym.

b) Nie stosować do majątków, praw i udziałów obywateli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych żadnych środków, naruszających ich prawo własności, któreby nie były również stosowane do majątków, praw lub udziałów obywateli niemieckich, oraz zapłacić w razie zastosowania takich zarządzeń należyte odszkodowanie.

ANEKS.

§ 1.

Zgodnie z artykułem 297 punkt d) potwierdza się prawomocność wszystkich zarządzeń, ustalających własność, wszystkich rozporządzeń co do likwidacji przedsiębiorstw lub spółek, oraz wszystkich rozporządzeń, przepisów, postanowień, instrukcji, które zostały wydane przez jakikolwiek sąd lub urząd administracyjny którejkolwiek z Wysokich Układających się Stron, albo też takich rozporządzeń, przepisów, postanowień instrukcji, które uważano za ogłoszone lub wydane w wykonaniu prawodawstwa wojennego co do majątków, praw i udziałów nieprzyjacielskich. Udziały wszystkich osób winny być uważane jako ważne stanowiące przedmiot wszystkich przepisów, rozporządzeń, postanowień lub instrukcji, dotyczących majątków, w których znajdują się te właśnie udziały, bez względu na to, czy udziały te były specjalnie wymienione, czy też nie przez wspomniane rozporządzenia, przepisy, postanowienia lub instrukcje. Nie będzie mógł być podjęty żaden sprzeciw co do prawidłowości przejścia majątków, praw i udziałów, dokonanego na zasadzie przepisów, rozporządzeń, postanowień lub instrukcji wyżej powołanych. Również potwierdza się prawomocność wszystkich zarządzeń, przedsięwziętych w stosunku do własności przedsiębiorstw lub spółek, czy to chodzi o śledztwo, sekwestr, administrację przymusową, użytkowanie, rekwizycję, nadzór czy też likwidację, sprzedaż lub też administrację majątków, praw i udziałów, odzyskanie lub spłatę długów, pokrycie kosztów, ciężarów, wydatków lub wszelkie jakiegokolwiek inne zarządzenia, poczynione w wykonaniu rozporządzeń, przepisów, postanowień lub instrukcji przepisanych, wydanych lub wykonanych przez wszelkie sądy i urzędy administracyjne Wysokich Układających się Stron, lub które uważano za przepisane, wydane lub wykonane w zastosowaniu wyjątkowego prawodawstwa wojennego, co do majątków, praw i udziałów nieprzyjacielskich, pod warunkiem, że postanowienia niniejszego paragrafu nie będą uwłaczały prawom własności, poprzednio nabytym w dobrej wierze i za słuszną cenę przez obywateli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych zgodnie z prawem obowiązującym tam, gdzie znajdują się majątki. Przepisy niniejszego paragrafu nie stosują się do tych z powyżej wymienionych zarządzeń, które zostały zastosowane przez Niemcy na terytorjach, które uległy najazdowi i okupacji, ani też do tych, wyżej wymienionych zarządzeń, które zostały zastosowane przez Niemcy lub władze niemieckie po 11 listopada 1918 r.; bowiem wszystkie te zarządzenia są nieważne.

§ 2.

Żadna reklamacja ani działalność ze strony Niemiec lub ich obywateli, gdziekolwiekby przebywali, nie jest dopuszczalna przeciwko Mocarstwu sprzymierzonemu lub stowarzyszonemu, lub przeciwko jakiegokolwiek bądź osobie, działającej w imieniu lub z rozkazu jakiegokolwiek władzy sądowej lub administracyjnej da-

nego Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego co do wszelkich czynności lub obowiązków, dotyczących się majątków, praw i udziałów obywateli niemieckich, a zajętych w czasie wojny lub w celu przygotowania wojny. Również niedopuszczalną jest wszelka reklamacja lub skarga przeciwko jakiegokolwiek osobie co do wszelkich czynności lub omieszkai, wynikających z wyjątkowych zarządzeń wojennych, praw i przepisów któregokolwiek Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego.

§ 3.

W artykule 297 i w niniejszym Aneksie wyrażenie „wyjątkowe zarządzenia wojenne“ obejmuje zarządzenia wszelkiego rodzaju, prawodawcze, administracyjne, sądowe i inne, powzięte lub, które mogą być powzięte w przyszłości co do majątków nieprzyjacielskich i których celem było lub będzie bez naruszenia własności odjąć właścicielom możliwość rozporządzania ich majątkami, mianowicie zarządzenia nadzoru, przymusowej administracji, sekwestru, lub takie, których celem było lub będzie zajęcie, użytkowanie lub unieruchomienie posiadania nieprzyjacielskiego i to z jakiegokolwiek bądź powodu, pod jakąkolwiek bądź formą i w jakimkolwiek bądź miejscu. Czynnościami podjętymi w wykonaniu tych zarządzeń są wszelkie orzeczenia, instrukcje, rozkazy lub rozporządzenia urzędów administracyjnych lub sądów, stosujących te zarządzenia do majątków nieprzyjacielskich, jak również wszelkie czynności, wykonane przez jakąkolwiek osobę, wyznaczoną do zarządu lub nadzoru majątków nieprzyjacielskich, jako to, opłata długów, ściąganie wierzytelności, uiszczanie kosztów, ciężarów i wydatków, inkasowania honorarjów.

„Środkami wykonawczemi“ są te, które dotknęły lub dotkną własność majątków nieprzyjacielskich przez przekazanie ich w całości lub w części innej osobie, aniżeli właściciel nieprzyjacielski, i bez jego zezwolenia, głównie zaś te, które postanawiają sprzedaż, likwidację, przejście własności majątków nieprzyjacielskich, anulowanie tytułów lub papierów wartościowych.

§ 4.

Majątki, prawa i udziały obywateli niemieckich na terytorjum Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, jak również czysty fundusz, osiągnięty z ich sprzedaży, likwidacji, lub innych zarządzeń wykonawczych, mogą być obciążone przez to Mocarstwo sprzymierzone lub stowarzyszone: po pierwsze, zapłaceniem odszkodowania należnego z tytułu reklamacji obywateli tego Mocarstwa co do ich majątków, praw i udziałów, włącznie ze spółkami i stowarzyszeniami, w których ci obywatele byli zainteresowani na terytorjum niemieckim, lub co do wierzytelności, jakie mają u obywateli niemieckich, jak również co do zapłaty z tytułu reklamacji, wniesionych za czynności dokonane przez rząd niemiecki lub przez wszelką władzę niemiecką po 31 lipca 1914 r., a przedtem, aniżeli to Mocarstwo sprzymierzone lub stowarzyszone wzięło udział w wojnie.

Wysokość tego rodzaju reklamacji będzie mogła być ustalona przez rozjemcę wyznaczonego przez pana Gustawa Adora, oile ten się na to zgodzi, lub, w braku rozjemcy, przez mieszany Trybunał międzynarodowy, przewidziany w Dziale VI.

Na drugim miejscu mogą być obciążone wypłatą odszkodowania należnego z tytułu reklamacji obywateli Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego co do ich majątków, praw i udziałów na terytorjum innych Mocarstw nieprzyjacielskich, oile te odszkodowania nie zostały uregulowane w inny sposób.

§ 5.

Bez względu na zarządzenie artykułu 297, jeżeli bezpośrednio przed początkiem wojny spółka zatwierdzona w Państwie sprzymierzonym lub stowarzyszonym miała wspólnie ze spółką przez nią kontrolowaną a zatwierdzoną w Niemczech, prawo do używania w innych krajach marek fabrycznych lub handlowych, lub jeśli posiadała taka spółka z tamtą spółką użytkowanie wyłącznych sposobów wyrobu towarów, lub artykułów na sprzedaż w innych krajach, to pierwsza spółka sama tylko będzie miała prawo używać marek fabrycznych w innych krajach, z wyłączeniem spółki niemieckiej; wspólne zaś sposoby wyrobu będą przekazane pierwszej spółce bez względu na zarządzenia zastosowane przez niemieckie prawodawstwo wojenne co do drugiej spółki lub co do jej udziałów, własności handlowej lub akcji. Jednakowoż pierwsza spółka, oile się do niej zwróca, wyda drugiej spółce modele, pozwalające na dalszy wyrób towarów, które mają być jednak zużytkowane w Niemczech.

§ 6.

Aż do chwili gdy zwrot będzie mógł być dokonany stosownie do artykułu 297 Niemcy odpowiadają za ochronę majątków, praw i udziałów obywateli Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych włącznie ze spółkami i towarzystwami, w których ci obywatele byli zainteresowani, i co do których Niemcy zastosowały wyjątkowe zarządzenia wojenne.

§ 7.

Mocarstwa sprzymierzone lub stowarzyszone obowiązane będą w ciągu roku od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu wyszczególnić majątki, prawa i udziały, co do których zamierzają stosować prawo, przewidziane w artykule 297 punkcie f).

§ 8.

Zwroty, przewidziane w artykule 297, będą dokonane na rozkaz rządu niemieckiego lub władz, które będą zajmowały jego miejsce. Szczegółowe wyjaśnienia, co do czynności zarządców będą dostarczane interesowanym przez władze niemieckie na żądanie, które może być skierowane zaraz po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu.

§ 9.

Majątki, prawa i udziały obywateli niemieckich aż do ukończenia likwidacji, przewidzianych w artykule 297 w punkcie b) podlegać będą w dalszym ciągu zarządzeniom wyjątkowym wojennym, już zastosowanym do nich lub które się zastosuje w przyszłości.

§ 10.

Niemcy wydadzą w ciągu sześciu miesięcy od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu każdemu Mocarstwu sprzymierzonemu lub stowarzyszonemu wszystkie kontrakty, świadectwa, akty i inne tytuły własności, będące w ręku ich obywateli, a dotyczące się majątków, praw i udziałów, znajdujących się na terytorjum tegoż Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, włącznie ze wszystkimi obligacjami i innymi papierami wartościowymi wszystkich spółek, dozwolonych przez prawodawstwo tego Mocarstwa.

Niemcy dostarczą w każdej chwili na żądanie zainteresowanego Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego wszelkich wyjaśnień, dotyczących majątków, praw i udziałów obywateli niemieckich, mieszkających w tem Mocarstwie sprzymierzonym lub stowarzyszonym, jak również co do tranzakcji, jakie zostały dokonane od 1 lipca 1914 r. z temi majątkami, prawami oraz udziałami.

§ 11.

Przez wyrażenie „mienie w gotowiźnie“ rozumieć należy wszelkie depozyty i zapłaty, poczynione przed lub po wypowiedzeniu wojny, jak również wszelkie mienie, pochodzące z depozytów, dochodów lub zysków, zainkasowanych przez zarządców, sekwestratorów i innych wpłat, poczynionych w banku, lub z każdego innego źródła z wyjątkiem wszelkich sum pieniężnych, należących do Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, lub też oddzielnych Państw, prowincji albo municypalności.

§ 12.

Będą unieważnione wszelkie lokaty, obejmujące mienie w gotowiźnie obywateli Wysokich Układających się Stron, włączając w to spółki i towarzystwa, w których zainteresowani byli ci obywatele, dokonane gdziekolwiek bądź przez osoby odpowiedzialne za zarząd majątkami nieprzyjacielskimi, lub kontrolujące ten zarząd, czy na rozkaz tych osób, czy jakiegokolwiek władzy; przepisy co do tego mienia będą wydane bez brania pod uwagę tych lokat.

§ 13.

Niemcy wydadzą każdemu Mocarstwu sprzymierzonemu lub stowarzyszonemu w ciągu miesiąca od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, lub później, na żądanie, w każdej chwili, wszystkie rachunki lub dowody rachunkowe, archiwa, dokumenty i wyjaśnienia wszelkiego rodzaju, które mogą znajdować się na ich terytorjum, a które dotyczą majątków, praw i udziałów obywateli tych Mocarstw włącznie ze spółkami i towarzystwami, w których ci obywatele byli zainteresowani, a które były przedmiotem wyjątkowych zarządzeń wojennych, lub środków wykonawczych tak w Niemczech jak i na terytorjach, zajętych przez Niemcy lub ich sprzymierzonych.

Kontrolerzy, nadzorcy, rządcy, zarządcy, sekwestratorzy, likwidatorzy i kuratorzy będą pod gwarancją rządu niemieckiego osobiście odpowiedzialni za natychmiastowe kompletne wydanie i za dokładność tych rachunków i dokumentów.

§ 14.

Zarządzenia artykułu 297 i niniejszego Aneksu, dotyczące majątków, praw i udziałów w krajach nieprzyjacielskich i wyniku likwidacji, stosować się będą do długów, kredytów i rachunków, gdyż Dział III ustanawia tylko metody płatności.

Przy regulowaniu spraw, wymienionych w artykule 297, pomiędzy Niemcami a Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi, ich kolonjami, krajami, będącymi pod ich protektoratem lub którem z Dominjów Brytanji albo z Indjami, oile co do tych krajów nie będzie uczyniona deklaracja, że przyjmują one Dział III, oraz przy regulowaniu tych spraw między obywatelami tych krajów, stosowane będą postanowienia Działu III co do waluty, w której ma być dokonana

zapłata, jak i co do kursu wymiany chyba, że rząd zainteresowanego Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego zanotyfikuje Niemcom w przeciągu 6 miesięcy, że powyższe postanowienia zastosowane nie będą.

§ 15.

Postanowienia artykułu 297 i niniejszego Aneksu stosują się do praw własności przemysłowej, literackiej i artystycznej, które są lub będą włączone do likwidacji majątków, praw, udziałów, spółek lub przedsiębiorstw, dokonanej przez zastosowanie wyjątkowego prawodawstwa wojennego przez Mocarstwa sprzymierzone lub stowarzyszone, albo przez zastosowanie postanowień artykułu 297, punkt b).

DZIAŁ V.

UMOWY, PRZEDAŃNIEŃ, ORZECZENIA
SĄDOWE.

ARTYKUŁ 299.

a) Umowy, zawarte między nieprzyjaciółmi, będą uważane za unieważnione od chwili, gdy jakiegokolwiek dwie strony stały się nieprzyjaciółmi, z wyjątkiem umów, które dotyczą takich długów lub innych pieniężnych zobowiązań, wynikłych z wykonania pewnego aktu lub zapłaty pieniędzy przewidzianej przez tę umowę oraz z zastrzeżeniem wyjątków i specjalnych przepisów, dotyczących poszczególnych umów czy też rodzajów umów, które są przewidziane poniżej lub w załączonym Aneksie.

b) Od unieważnienia według przepisów niniejszego Artykułu wyłącza się wszelkie umowy, których wykonania, ze względu na interes publiczny, zażądają w ciągu 6 miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Rządu Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, oile jedna ze stron jest obywatelem którego z nich.

Jeżeli wykonanie umowy, zachowującej w ten sposób swoją moc obowiązującą, pociąga za sobą dla jednej ze stron — wskutek zmiany handlowych warunków — znaczną szkodę, to przewidziany w Dziale VI-tym mieszany Trybunał rozjemczy będzie mógł przyznać stronie pokrzywdzonej sprawiedliwe odszkodowanie.

c) Stosownie do postanowień konstytucji i prawa Stanów Zjednoczonych Ameryki, Brazylii i Japonii niniejszy Artykuł, jak również Artykuł 300 i załączony Aneks nie stosują się do umów, zawartych przez obywateli tych Państw z obywatelami niemieckimi; tak samo artykuł 305 nie stosuje się ani do Stanów Zjednoczonych Ameryki, ani do ich obywateli.

d) Niniejszy artykuł, jak również załączony Aneks nie stosują się do takich umów, których strony stały się nieprzyjaciółmi wskutek tego, że jedna z nich zamieszkiwała terytorjum, które przechodzi pod inne zwierzchnictwo, a to w tym wypadku, jeśli ta strona nabędzie na mocy niniejszego Traktatu obywatelstwo którego z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, jak również nie stosuje się do umów, zawartych pomiędzy obywatelami Mocarstw sprzymierzonych

lub stowarzyszonych, — jeśli między temi Mocarstwami stosunki handlowe były wzbronione, wskutek tego, że jedna ze stron znajdowała się na terytorjum Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, okupowanego przez nieprzyjaciela.

e) Żadne postanowienie niniejszego Traktatu i załączonego Aneksu nie może być uważane za unieważniające jakąkolwiek tranzakcję, która była prawnie wykonaną, stosownie do umowy, zawartej między nieprzyjaciółmi z zezwolenia jednego z wojujących Mocarstw.

ARTYKUŁ 300.

a) Na terytorjum Wysokich Układających się Stron co do stosunków z nieprzyjaciółmi zawiesza się wszelkie terminy przedawnienia, peremcji, czy ograniczeń proceduralnych na czas trwania wojny, niezależnie od tego, czy bieg rozpoczął się przed początkiem wojny, czy później; zaczną one biedz na nowo najwcześniej w trzy miesiące po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu. Postanowienie to będzie się stosowało do terminów zgłoszenia kuponów procentowych lub dywidendowych i do przedstawiania do wypłaty papierów wartościowych lub mających być wypłaconemi z jakiegokolwiek tytułu.

b) W razie, gdy wskutek niespełnienia jakiego aktu lub formalności podczas wojny zarządzo na terytorjum niemieckiem jakiegokolwiek środki egzekucyjne, które wyrządziły szkodę obywatelowi Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, skarga ma być przez danego obywatela tego Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego wniesiona do mieszanego Trybunału rozjemczego, przewidzianego w Dziale VI, oile sprawa ta nie podlega kompetencji Trybunału którego z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych.

c) Na żądanie zainteresowanego obywatela jednego z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, mieszany Trybunał rozjemczy orzeknie przywrócenie praw, naruszonych wskutek użycia środków egzekucyjnych, wspomnianych w punkcie b) ilekroć okaże się to sprawiedliwem i możliwem wobec specjalnych okoliczności sprawy.

W razie, gdyby podobne przywrócenie praw było rzeczą niesprawiedliwą czy niemożliwą, mieszany Trybunał rozjemczy może przyznać stronie pokrzywdzonej odszkodowanie, które obciąży Rząd niemiecki.

d) Gdyby umowa została unieważniona bądź przez to, że jedna ze stron nie wypełniła pewnego tej umowy postanowienia, bądź przez to, że strona skorzystała z prawa, ustalonego w umowie, poszkodowany będzie mógł zwrócić się do mieszanego Trybunału rozjemczego o odszkodowanie. Trybunałowi w tym wypadku będą przysługiwały prawa, przewidziane w punkcie c).

e) Postanowienia poprzednich punktów niniejszego Artykułu będą miały zastosowanie do obywateli Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, którzy ponieśli szkody wskutek zarządzenia przez Niemcy powyższych środków na terytorjum, które uległo najazdowi lub okupacji, jeżeli w inny sposób nie otrzymali odszkodowania.

f) Niemcy wynagrodzą wszystkie osoby trzecie, dotknięte restytucją lub przywróceniem praw, orzeczonem przez mieszany Trybunał rozjemczy, stosownie do postanowień powyższych paragrafów niniejszego Artykułu.

g) Co się tyczy papierów handlowych, (effets de commerce), to trzymiesięczny termin, przewidziany w punkcie a) liczyć się będzie od dnia, w którym ostatecznie ustana środki wyjątkowe, stosowane do nich na terytorjum interesowanego Mocarstwa.

ARTYKUŁ 301.

W stosunkach między nieprzyjaciółmi żaden papier handlowy (effet de commerce), wystawiony przed wojną, nie będzie uważany za unieważniony przez to tylko, że nie został przedstawiony do akceptu czy do zapłaty w przepisany terminie, ani z powodu niezawiadomienia wystawcy albo indosantów o nieakceptacji lub niezapłaceniu, ani też z powodu braku protestu czy niedopełnienia podczas wojny jakiej innej formalności.

Jeżeli w czasie wojny upłynął termin przedstawienia papieru handlowego do akceptu czy zapłaty, lub zawiadomienia wystawcy czy indosantów o nieakceptowaniu czy też niezapłaceniu, lub termin protestu, to oile strona, która powinna była przedstawić czy zaprotestować papier handlowy, albo zawiadomić o nieakceptowaniu lub niezapłaceniu go, nie uczyniła tego podczas wojny, wówczas przyznane jej będą przynajmniej trzy miesiące czasu od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu do przedstawienia papieru handlowego, do zawiadomienia o nieakceptowaniu go lub niezapłaceniu, względnie do zaprotestowania.

ARTYKUŁ 302.

Orzeczenia, wydane przez sądy jednego z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, będą uważane w Niemczech za mające moc rzeczy osądzonej i będą tam wykonywane bez potrzeby uzyskania exequatur w granicach kompetencji, przyznanej tym sądom przez niniejszy Traktat.

Jeżeli, niezależnie od rodzaju sprawy, wydane zostało podczas wojny przez sąd niemiecki orzeczenie przeciw obywatelowi Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, w instancji, w której nie mógł on się bronić, to poszkodowany przez to obywatel Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, będzie mógł otrzymać odszkodowanie, które określi mieszany Trybunał rozjemczy, przewidziany w Dziale VI.

Na żądanie obywatela Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego powyższe odszkodowanie może być na rozkaz mieszanego Trybunału rozjemczego dokonane, w miarę możliwości, w ten sposób, że strony zostaną przywrócone do stanu, w jakim się znajdowały przed orzeczeniem sądu niemieckiego.

Powyższe odszkodowanie może być również przyznane przez mieszany Trybunał rozjemczy obywatelom Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, którzy zostali poszkodowani na skutek zarządzeń sądowych, wydanych na terytorjach uległych najazdowi lub okupacji, oile nie otrzymali oni odszkodowania w inny sposób.

ARTYKUŁ 303.

W rozumieniu Działów III, IV, V i VII wyrażenie: „podczas wojny“ obejmuje dla każdego Mocarstwa sprzymierzonego i stowarzyszonego okres czasu od chwili, w której rozpoczął się stan wojenny między Niemcami i tem Mocarstwem aż do uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

ANEKS.

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE.

§ 1.

W rozumieniu artykułów 299, 300 i 301 osoby, będące w umowie ze stronami uważa się za nieprzyjaciół, jeżeli handlowe stosunki między nimi były za-

bronione, albo też były przeciwne prawu na mocy ustaw, dekretów lub rozporządzeń, którym podlegała jedna z tych stron, a to licząc albo od dnia, gdy stosunki powyższe zostały zabronione, albo też od dnia, gdy stały się w jakibądź sposób przeciwnymi prawu.

§ 2.

Następujące rodzaje umów nie podlegają unieważnieniu, przewidzianemu w artykule 299 i pozostają w mocy, z zachowaniem praw, przewidzianych w artykule 297, punkt b) Działu IV, oraz z zastrzeżeniem praw, dekretów i rozporządzeń wewnętrznych, wydanych podczas wojny przez Mocarstwa sprzymierzone lub stowarzyszone, jak również postanowień kontraktowych:

- a) umowy, mające na celu przelew prawa własności, dóbr i majątków ruchomych lub nieruchomości, gdy prawo własności już zostało przelane, albo przedmiot został wydany zanim jeszcze strony stały się nieprzyjaciółmi;
- b) dzierżawy, najem i obietnica najmu;
- c) umowy hipoteczne zastawu ruchomego (gage), oraz zastawu (nantissement);
- d) koncesje, dotyczące kopalni, komieniołomów lub pokładów mineralnych;
- e) umowy, zawarte przez osoby prywatne z Państwami, prowincjami, gminami miejskimi lub innymi podobnymi osobami prawnymi o charakterze administracyjnym, oraz koncesje, dane przez wymienione Państwa, prowincje, gminy miejskie lub inne podobne osoby prawne o charakterze administracyjnym.

§ 3.

Jeżeli postanowienia umowy zostały częściowo unieważnione w myśl artykułu 299, to inne postanowienia tej umowy, o ile je można rozdzielić, zachowują moc prawną z zastrzeżeniem zastosowania ustaw, dekretów i rozporządzeń wewnętrznych, przewidzianych w powyższym paragrafie 2. Jeżeli zaś tych postanowień nie można rozdzielić, to umowa będzie w całości uważana za unieważnioną.

II. POSTANOWIENIA SPECJALNE TYCZĄCE SIĘ NIEKTÓRYCH RODZAJÓW UMÓW.

UMOWY ZAWARTE NA GIELDACH PIENIĘŻNYCH I TOWAROWYCH.

§ 4.

a) Zarządzenia, wydane w ciągu wojny przez uznane giełdy pieniężne lub towarowe, co do likwidacji umów giełdowych, zawartych przed wojną przez prywatną osobę nieprzyjacielską, zostają potwierdzone przez Wysokie Układające się Strony, jak również i środki, zastosowane w celu wykonania tych zarządzeń, z zastrzeżeniem:

- 1) Że było wyraźnie, przewidziane, że umowa będzie podlegała postanowieniom wspomnianych giełd;
  - 2) Że te postanowienia miały moc obowiązującą względem wszystkich;
  - 3) Że warunki likwidacji były sprawiedliwe i słuszne.
- b) poprzedni punkt nie stosuje się do środków, zastosowanych podczas okupacji przez giełdy krajów, które były okupowane przez nieprzyjaciela.

c) Potwierdza się likwidację terminowych umów, dotyczących się bawełny, zawartych w dniu 31 lipca 1914 r. na mocy zarządzenia Związku bawełnianego w Liwerpoolu.

ZASTAW RUCHOMY

§ 5.

W razie niezapłacenia będzie uważana za ważną sprzedaż zastawu ruchomego, ustanowionego na zabezpieczenie długu nieprzyjaciela, nawet wtedy, gdy nie można było uprzedzić właściciela, jeżeli wierzyciel działał w dobrej wierze, dokładając starań i przestrzegając odpowiednich środków ostrożności; w tym wypadku właściciel nie będzie miał prawa wnosić reklamacji z powodu sprzedaży zastawu ruchomego.

Niniejsze postanowienie nie stosuje się w wypadkach sprzedaży zastawu ruchomego, dokonanej przez nieprzyjaciela podczas okupacji w miejscowościach, które uległy nieprzyjacielskiemu najazdowi i okupacji.

PAPIERY HANDLOWE.

§ 6.

W stosunku do Mocarstw, które przyjęły Dział III i załączony Aneks, zobowiązania pieniężne, istniejące między nieprzyjaciółmi, a wypływające z emisji papierów handlowych, będą uregulowane stosownie do wspomnianego Aneksu za pośrednictwem Urzędów kontroli i kompensacji, które zostają podstawione w prawa posiadacza co do środków prawnych, jakie mu przysługują.

§ 7.

Jeżeli jaka osoba zobowiązała się bądź to przed wojną, bądź podczas wojny do zapłaty papieru handlowego na skutek zobowiązania, przyjętego względem niej przez drugą osobę, która się stała nieprzyjacielem, to ta druga osoba, niezależnie od rozpoczęcia kroków wojennych, obowiązana jest zagwarantować pierwszej skutki jej zobowiązań.

UMOWY ASEKURACYJNE.

§ 8.

Umowy asekuracyjne, zawarte między osobami, które następnie stały się nieprzyjaciółmi, będą uregulowane stosownie do następujących artykułów.

ASEKURACJA OD OGNIA.

§ 9.

Umowy asekuracji majątku od ognia, zawarte przez osobę, mającą udział w tym majątku z osobą, która się następnie stała nieprzyjacielem, nie będą uważane za unieważnione przez fakt rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich, lub przez to, że osoba ta stała się nieprzyjacielem, albo nakoniec przez to, że jedna ze stron nie wykonała którego z postanowień umowy podczas trwania wojny, lub w ciągu trzech miesięcy po jej zakończeniu, natomiast zostaną unieważnione, po-

czynając od pierwszego terminu płatności rocznej raty, który przypada w trzy miesiące po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu.

Będzie opracowany regulamin co do rat niezapłaconych, których termin płatności przypadł podczas wojny, względnie co do żądań wynagrodzenia za straty, poniesione podczas wojny.

§ 13.

§ 10.

Jeżeli wskutek rozporządzenia administracyjnego lub ustawodawczego asekuracja od ognia, zawarta przed wojną, była podczas wojny przeniesiona z pierwotnego asekurującego na innego, to takie przeniesienie będzie uważane za ważne i odpowiedzialność pierwotnego asekurującego uważana będzie za wygasła od dnia tego przeniesienia. Jednak pierwotny asekurujący będzie miał prawo, jeśli tego zażąda, do tego aby go dokładnie powiadomiono o warunkach przeniesienia asekuracji, i jeśli się okaże, że te warunki nie były sprawiedliwe, zostaną one zmienione o tyle, o ile to będzie rzeczą konieczną, by stały się sprawiedliwymi.

Prócz tego osoba zaasekurowana będzie miała prawo, w zgodzie z pierwotnym asekurującym, przenieść z powrotem umowę na pierwotnego asekurującego, poczynając od dnia, kiedy takie żądanie zostanie postawione.

ASEKURACJA NA ŻYCIE.

§ 11.

Umowy o asekurację na życie, zawarte między asekurującym i osobą, która się następnie stała nieprzyjacielem, nie będą uważane za unieważnione przez fakt wypowiedzenia wojny, albo przez fakt, że osoba ta stała się nieprzyjacielem.

Wszelka suma, która się stała wymagalną podczas wojny w myśl umowy, która na podstawie powyższego paragrafu nie jest uważana za nieważną, może być podniesiona po wojnie z doliczeniem 5% rocznie od dnia jej wymagalności do dnia opłaty.

Jeżeli umowa została rozwiązana podczas wojny wskutek nieopłacenia rat, albo utraciła swą moc wskutek niewypełnienia postanowień umowy, zaasekurowany lub jego przedstawiciele lub osoby uprawnione będą mieli prawo każdej chwili w ciągu dwunastu miesięcy, licząc od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, — zażądać od asekurującego wartości polisy w dniu jej upadku lub unieważnienia.

Jeżeli umowa została rozwiązana podczas wojny wskutek nieopłacenia rat, wywołanego zastosowaniem środków wojennych, zaasekurowany, jego przedstawiciele lub osoby uprawnione mają prawo w ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu przywrócić moc umowie, opłacając raty ewentualnie przypadłe, z dodaniem 5% rocznie.

§ 12.

Każde Mocarstwo sprzymierzone lub stowarzyszone będzie miało prawo w ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu rozwiązać wszystkie umowy asekuracji, zawarte przez jego obywateli z którym z Towarzystw Asekuracyjnych niemieckich, a to w takich warunkach, aby ci obywatele nie ponieśli żadnych szkód.

W tym celu Towarzystwo Asekuracyjne niemieckie przeleje na Rząd Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego część swoich aktywów, odpowia-

dającą polisom, w ten sposób unieważnionym, i będzie w stosunku do tych polis zwolnione od wszelkiego zobowiązania. Aktywa, które będzie należało przelać, zostaną określone przez urzędnika, wskazanego przez mieszany Trybunał rozjemczy.

§ 13.

Jeżeli umowy o asekurację na życie zostały zawarte przez filję Asekuracyjnego Towarzystwa, znajdującego się w kraju, który następnie stał się nieprzyjacielskim, to, w braku przeciwnego zastrzeżenia, zawartego w samej umowie, umowa będzie podlegała miejscowemu prawu, lecz asekurujący będzie miał prawo zażądać od zaasekurowanego lub jego przedstawicieli zwrotu sum, wypłacalnych na żądanie lub wymuszonych przez zastosowanie zarządzeń wojennych, wbrew treści samej umowy oraz ustawom i traktatom, obowiązującym w chwili, kiedy została ona zawarta.

§ 14.

We wszystkich wypadkach, gdy z mocy ustawy, mającej zastosowanie do umowy, asekurujący jest związany umową niezależnie od nieopłacenia rat, aż do czasu, kiedy zaasekurowany zostanie powiadomiony o unieważnieniu umowy, będzie on miał prawo, w tych wypadkach, kiedy wskutek wojny nie mógł uczynić takiego zawiadomienia, zażądać od zaasekurowanego wniesienia nieopłaconych rat z dodaniem 5% rocznie.

§ 15.

Przy stosowaniu paragrafów 11 do 14 będą uważane za umowy o asekurację życia takie umowy asekuracyjne, które opierają się w obliczaniu wzajemnych zobowiązań stron, na obliczeniu prawdopodobieństwa życia ludzkiego, skombinowanym z wysokością wkładek.

ASEKURACJE MORSKIE.

§ 16.

Umowy asekuracji morskiej, łącznie z polisami na pewien czas i z polisami na podróż, zawarte przez asekurującego z osobą, która następnie stała się nieprzyjacielem, będą uważane za unieważnione od chwili, gdy ta osoba stała się nieprzyjacielem, z wyjątkiem tego wypadku, kiedy przed tą chwilą ryzyko, przewidziane w umowie, już się rozpoczęło.

W tym wypadku, gdy ryzyko jeszcze się nie rozpoczęło, asekurujący będzie obowiązany zwrócić sumy, wpłacone jako raty lub w inny sposób.

W tym wypadku, gdy ryzyko już się rozpoczęło, umowa będzie uważana za ważną, niezależnie od tego, że strona stała się nieprzyjacielem, a zapłata sum dłużnych, stosownie do treści umowy, czy to jako premji, czy to szkód, będzie wymagalną po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu.

W tym wypadku, gdy zostanie zawartą konwencja o płaceniu procentów od sum, które były dłużne przed wojną obywatelom państw wojujących, lub od tych obywateli, i które będą płacone po wojnie, — w razie strat, wypłacalnych stosownie do umowy morskiej asekuracji, procent będzie się liczył z upływem jednego roku od dnia tych strat.

§ 17.

Zadna umowa asekuracji morskiej z osobą zaasekurowaną, która stała się następnie nieprzyjacielem, nie może być uważana, że pokrywa szkody, spowodowane działaniami wojennymi, bądź tego Mocarstwa, którego obywatelem jest zaasekurowany, bądź innego, które jest z tem Mocarstwem sprzymierzone lub stowarzyszone.

§ 18.

Jeżeli zostanie dowiedzione, że osoba, która przed wojną zawarła umowę asekuracji morskiej z asekurującym, który się następnie stał nieprzyjacielem, po rozpoczęciu kroków wojennych, zaasekurowała się na nowo od tegoż wypadku u asekurującego, nie będącego nieprzyjacielem, to nowa umowa będzie uważana za zastępującą umowę pierwotną, licząc od dnia jej zawarcia; raty już przypadłe będą uregulowane według zasady, że pierwszy asekurujący odpowiada z tytułu umowy tylko do chwili, kiedy została zawartą nowa umowa.

INNE ASEKURACJE.

§ 19.

Umowy asekuracyjne, zawarte przed wojną przez asekurującego z osobą, która się następnie stała nieprzyjacielem, — inne aniżeli te, które zostały przewidziane w paragrafach 9 do 18, będą pod każdym względem traktowane w ten sam sposób, jakby traktowano, stosownie do powyższych artykułów, umowy asekuracji od ognia, zawarte przez te same strony.

REASEKURACJA.

§ 20.

Wszystkie umowy o reasekurację, zawarte z osobą, która się stała nieprzyjacielem, będą uważane za rozwiązane przez fakt, że ta osoba stała się nieprzyjacielem; lecz jeżeli przy ubezpieczeniu na życie, lub morskiem, ryzyko zaczęło się już przed wojną, nie wpłynie to na prawo podniesienia po wojnie sumy, dłuższej z racji takiego ryzyka.

W każdym jednak razie, jeżeli strona reasekurowana była przez fakt najazdu pozbawiona możności znalezienia innego reasekurującego, to umowa pozostaje w mocy aż do upływu trzech miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

Jeżeli umowa reasekuracyjna zostanie unieważnioną z mocy niniejszego artykułu, będzie przeprowadzony obrachunek między stronami jednocześnie co do rat opłaconych i tych, które należało opłacić i co do odpowiedzialności za poniesione szkody przy asekuracji na życie, lub morskiej, jeśli ryzyko rozpoczęło się już przed wojną. W innych wypadkach ryzyka, aniżeli te, które zostały wymienione w paragrafach od 11 do 18, rachunek będzie przeprowadzony według dnia, gdy strony stały się nieprzyjaciółmi, nie licząc sum za straty, poniesione po tym terminie.

§ 21.

Postanowienia poprzedniego paragrafu rozciągają się również i do reasekuracji, będących w mocy w dniu, gdy strony stały się nieprzyjaciółmi, a przewi-

dujących specjalne wypadki ryzyka, przyjętego przez asekurującego w umowie asekuracyjnej, innego niż ryzyko w asekuracji na życie lub morskiej.

§ 22.

Reasekuracja umowy asekuracyjnej na życie, zawarta w specjalnej umowie i nie objęta przez ogólny układ o reasekuracji, pozostanie w mocy.

Postanowienia paragrafu 12 stosować się będą do układów reasekuracyjnych polis ubezpieczenia na życie, w których reasekurującymi są towarzystwa nieprzyjacielskie.

§ 23.

W wypadku dokonanej przed wojną reasekuracji umowy ubezpieczenia morskowego, odstąpienie ryzyka reasekurującemu będzie ważne, jeżeli ryzyko zaczęło się już przed rozpoczęciem kroków wojennych i umowa pozostanie ważną pomimo rozpoczęcia kroków wojennych. Sumy, należne z mocy umowy reasekuracyjnej, tak co do rat, jak i strat poniesionych, mają być zapłacone po wojnie.

§ 24.

Postanowienia paragrafów 17 i 18 oraz ostatniego ustępu paragrafu 16 będą się stosowały do umów o reasekurację ryzyka morskowego.

D Z I A Ł VI.

MIESZANY TRYBUNAŁ ROZJEMCZY.

ARTYKUŁ 304.

a) Pomiedzy każdym z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych z jednej strony i Niemcami z drugiej, będzie ustanowiony w ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu mieszany Trybunał rozjemczy. Każdy z tych Trybunałów będzie się składał z trzech członków. Każdy z Rządów zainteresowanych wyznaczy jednego z tych członków. Przewodniczący będzie obrany za porozumieniem dwu interesowanych Rządów.

W razie, gdyby do porozumienia dojść nie mogło, Przewodniczącego Trybunału i dwie inne osoby, z których każda w razie potrzeby będzie go mogła zastąpić, wyznaczy Rada Związku Narodów, a do chwili zanim się ona ukonstytuuje, p. Gustaw Ador, o ile się na to zgodzi. Osoby te będą obywatelami Mocarstw, które zostały neutralnymi podczas wojny.

Jeżeli który z Rządów w razie wakansu nie dokonał w ciągu miesiąca powyżej przewidzianego mianowania członka Trybunału, to członka tego zamianuje Rząd przeciwny z pośród dwóch wyżej wzmiankowanych osób, z wykluczeniem Przewodniczącego.

Postanowienia Trybunału zapadać będą większością głosów.

b) Mieszane Trybunały rozjemcze, utworzone w zastosowaniu punktu a), będą sądziły spory w zakresie swej kompetencji, stosownie do przepisów Działów III, IV, V i VII.

Prócz tego, wszystkie spory, niezależnie od ich charakteru, dotyczące się umów, zawartych przed uprawomocnieniem się niniejszego Traktatu, pomiędzy obywatelami Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, a obywatelami niemieckimi, — będą sądzone przez mieszany Trybunał rozjemczy, za wyjątkiem jednak sporów, które stosownie do ustaw Mocarstw sprzymierzonych, stowarzyszonych lub neutralnych, podlegają kompetencji sądów tych Mocarstw. W tych wypadkach spory te będą sądzone przez trybunały tych Mocarstw, a nie przez mieszany Trybunał rozjemczy. Interesowany obywatel Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego będzie jednakże mógł wnieść sprawę przed mieszany Trybunał rozjemczy, oile temu nie sprzeciwia się prawo, któremu podlega.

c) Oileby liczba spraw tego wymagała, należy wyznaczyć innych jeszcze członków, tak aby każdy mieszany Trybunał rozjemczy mógł się podzielić na kilka wydziałów. Każdy z tych wydziałów będzie miał taki skład, jak wyżej przewidziano.

d) Każdy mieszany Trybunał rozjemczy sam ustali swoją procedurę, oile nie normują jej przepisy Aneksu, dołączonego do niniejszego artykułu; będzie władny oznaczać wysokość sum, które ma płacić strona przegrywająca tytułem kosztów i wydatków procesowych.

e) Każdy Rząd pokrywać będzie honorarja mianowanego przez siebie członka mieszanego Trybunału rozjemczego, oraz każdego funkcjonariusza, którego wyznaczy, jako swego przedstawiciela, wobec Trybunału. Honorarjum Przewodniczącego zostanie ustalone w drodze specjalnego porozumienia między interesowanymi Rządami, i honorarjum to, jak również wspólne wydatki każdego Trybunału będą opłacane w połowie przez obydwaj Rządy.

f) Wysokie Układające się Strony zobowiązują się, iż ich Sądy i władze będą bezpośrednio udzielały mieszanym Trybunałom rozjemczym wszelkiej pomocy, na jaką ich stać, zwłaszcza oile chodzi o przesyłanie wezwań i o zbieranie dowodów.

g) Wysokie Układające się Strony zobowiązują się, że będą uważały wyroki mieszanego Trybunału rozjemczego za ostateczne i że im nadadzą moc obowiązującą w stosunku do swych obywateli.

A N E K S.

§ 1.

W razie śmierci albo dymisji członka Trybunału, lub w razie jeśli członek Trybunału dla jakiegobądź powodu nie będzie w możności wykonania swych funkcji, przy ustanawianiu jego zastępcy postąpić należy w taki sam sposób, jak przy jego nominacji.

§ 2.

Trybunał stosować będzie w postępowaniu zasady sprawiedliwości i słuszności. Wyznaczy on porządek i terminy, w których każda strona będzie musiała przedstawić swe wnioski, i ustali formalności, konieczne dla zebrania dowodów.

§ 3.

Adwokaci i prawni doradcy obu stron mają prawo przedstawić Trybunałowi ustnie i na piśmie argumenty, mające uzasadnić lub obronić ich sprawę.

§ 4.

Trybunał będzie przechowywał archiwum procesów i spraw, które będą mu przedłożone, oraz odnośne akty postępowania sądowego z zaznaczeniem ich daty.

§ 5.

Każde z zainteresowanych Mocarstw będzie mogło mianować jednego sekretarza. Sekretarze ci utworzą mieszany Sekretarjat Trybunału, któremu będą podlegali. Trybunał może mianować i używać jednego lub więcej funkcjonariuszy, których pomoc będzie konieczną przy wypełnianiu jego zadania.

§ 6.

Trybunał będzie wyrokował we wszystkich sprawach i przypadkach, które mu zostaną przedłożone, zgodnie z dowodami, świadectwami oraz informacjami, które będą mogły mu być przedstawione przez interesowane strony.

§ 7.

Niemcy zobowiązują się zapewnić Trybunałowi wszelkie ułatwienia i informacje, konieczne do przeprowadzenia dochodzeń.

§ 8.

Językiem, używanym w postępowaniu, będzie, oile strony nie umówią się przeciwnie, angielski, francuski, włoski lub japoński, stosownie do decyzji zainteresowanego Mocarstwa sprzymierzonego i stowarzyszonego.

§ 9.

Miejsce i datę posiedzeń każdego Trybunału określi Prezydent Trybunału.

ARTYKUŁ 305.

Jeżeli kompetentny sąd wydał, czy wydaje wyrok w sprawie, przewidzianej w Działach III, IV, V lub VII i, jeżeli wyrok ten nie jest zgodny z postanowieniami wspomnianych Działów, to strona, z tego powodu ponosząca szkodę, będzie miała prawo do odszkodowania, które będzie określone przez mieszany Trybunał rozjemczy.

Na żądanie obywatela Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, wyżej przewidziane odszkodowanie, będzie mogło być skutecznie, w razie możliwości, przez mieszany Trybunał rozjemczy w ten sposób, że strony będą przywrócone do stanu, w jakim się znajdowały przed wyrokiem, wydanym przez niemiecki Trybunał.

D Z I A Ł VII.

WŁASNOŚĆ PRZEMYSŁOWA.

ARTYKUŁ 306.

Z zastrzeżeniem postanowień niniejszego Traktatu, prawa własności przemysłowej, literackiej czy artystycznej, jak ją określono w międzynarodowych Konwencjach Paryskiej i Berneńskiej, wzmiankowanych w artykule 286, zostaną przywrócone lub wznowione, poczynając od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu na terytorjach Wysokich Układających się Stron, na korzyść osób, którym one przysługiwały w chwili rozpoczęcia wojny, albo tych, którzy od nich wywodzą swe prawa. Również prawa, które, oileby wojna nie była wybuchła, mogłyby być nabyte podczas trwania wojny, na skutek żądania, wniesionego dla ochrony własności przemysłowej albo wydanego dzieła literackiego czy artystycznego, będą uznane i ustanowione na korzyść osób, mających ku temu prawny tytuł, a to poczynając od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

Jednakowoż akty, dokonane na mocy zarządzeń wyjątkowych, przedsięwziętych podczas wojny przez władzę ustawodawczą, wykonawczą czy administracyjną Mocarstwa stowarzyszonego lub sprzymierzonego w stosunku do praw obywateli niemieckich w zakresie własności przemysłowej, literackiej czy artystycznej, pozostaną ważne i będą nadal wywierały wszystkie swe skutki.

Nie są dopuszczalne żadne rewindykacje czy powództwa ze strony Niemiec, lub obywateli niemieckich przeciw użytkowi, jaki uczynił podczas wojny Rząd którego z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, czy jakakolwiek osoba na rachunek tego Rządu lub za jego zgodą, z praw własności przemysłowej, literackiej lub artystycznej, — ani przeciw sprzedaży, wystawieniu na sprzedaż czy używaniu produktów, aparatów, artykułów lub jakichkolwiek przedmiotów, do których stosowały się te prawa.

Jeżeli ustawodawstwo którego z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, obowiązujące w chwili podpisania niniejszego Traktatu nie zarządziło inaczej, to sumy dłużne lub zapłacone na skutek jakichkolwiek czynności czy działań, przedsięwziętych w wykonaniu zarządzeń specjalnych, o których mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, otrzymają to samo przeznaczenie, co inne wierzytelności obywateli niemieckich, stosownie do postanowień niniejszego Traktatu, a sumy uzyskane przez zastosowanie zarządzeń specjalnych, przedsięwziętych przez Rząd niemiecki w stosunku do praw własności przemysłowej, literackiej lub artystycznej obywateli Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, będą uważane i traktowane tak, jak wszystkie inne długi obywateli niemieckich.

W stosunku do praw własności przemysłowej, literackiej lub artystycznej (z wyjątkiem marek fabrycznych i znaków handlowych), które były nabyte przed wojną lub podczas jej trwania, albo które zostały nabyte przez obywateli niemieckich później, zgodnie z obowiązującym ich prawem, każde z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych zachowuje sobie prawo, czy to wykorzystując to prawo, czy nadając licencje na korzystanie z takiego prawa, czy to zachowując sobie kontrolę nad tem korzystaniem, czy w inny sposób wprowadzając takie ograniczenia, warunki lub zastrzeżenia, które mogą być uważane za konieczne ze względu na potrzebę obrony narodowej, lub w interesie publicznym, lub po to, by zapewnić traktowanie przez Niemcy w sposób sprawiedliwy praw

własności przemysłowej, literackiej lub artystycznej, posiadanych przez jego obywateli na terytorjum niemieckim, albo też, aby zapewnić całkowite wykonanie wszystkich zobowiązań, przyjętych przez Niemcy na mocy niniejszego Traktatu.

Co się tyczy praw własności przemysłowej, literackiej lub artystycznej, nabytych po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu, to prawa powyżej zastrzeżone na rzecz Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będą mogły być wykonywane w tym tylko wypadku, jeżeli ograniczenia, warunki lub zastrzeżenia będą mogły być uważane za konieczne dla potrzeb obrony narodowej lub interesu publicznego.

Gdyby Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zastosowały powyższe postanowienia, to zostanie przyznane słuszne odszkodowanie lub należność, które otrzymają to samo przeznaczenie, co i wszystkie inne wierzytelności obywateli niemieckich, stosownie do postanowień niniejszego Traktatu.

Każde z Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych zastrzega sobie prawo uważania za nieważny i nie pociągający żadnych skutków prawnych wszelki częściowy czy całkowity przelew i wszelkie ustępstwo praw własności przemysłowej, literackiej czy artystycznej, które doszły do skutku po 1 sierpnia 1914 r., albo które byłyby dokonane w przyszłości, a które mogłyby w rezultacie stać się przeszkodą do zastosowania postanowień niniejszego artykułu.

Postanowienia niniejszego artykułu nie stosują się do praw własności przemysłowej, literackiej czy artystycznej, należnych Towarzystwom czy przedsiębiorstwom, których likwidacja została dokonana przez Mocarstwa sprzymierzone lub stowarzyszone na mocy wyjątkowego ustawodawstwa wojennego, albo będzie dokonana w myśl punktu b) artykułu 297.

ARTYKUŁ 307.

Będzie dany przynajmniej roczny termin od unrawomocnienia się niniejszego Traktatu obywatelom każdej z Wysokich Układających się Stron dla dokonania bez żadnych dopłat lub grzywny jakiegokolwiek rodzaju, wszelkich aktów lub formalności, zapłacenia jakichkolwiek opłat i wogóle zadośćuczynienia wszelkim obowiązkom, przewidzianym przez ustawy i zarządzenia każdego Państwa dla zachowania albo uzyskania praw własności przemysłowej, nabytych już w dniu 1 sierpnia 1914 r., albo które mogły być nabyte, oile nie byłoby wojny po tym terminie, a wskutek żądania wniesionego przed wojną lub podczas jej trwania; termin ten tyczy się również wniesienia zarzutów. Artykuł ten jednakże nie będzie dawał żadnych praw co do uzyskania w Stanach Zjednoczonych Ameryki wznowienia procedury t. zw. „interférence“, jeżeli już się odbyła ostateczna rozprawa.

Prawa własności przemysłowej, które byłyby dotknięte nieważnością wskutek niewykonania pewnego aktu lub niedopełnienia formalności lub niezapłacenia opłaty, odzyskają moc prawną, z tem zastrzeżeniem wszakże w stosunku do patentów i rysunków, że każde Mocarstwo sprzymierzone i stowarzyszone będzie mogło przedsięwziąć środki, uznane przez nie za sprawiedliwe i konieczne dla zabezpieczenia praw trzecich osób, które użytkowały lub korzystały z patentów lub rysunków w czasie, gdy one dotknięte były nieważnością. Nadto patenty na wynalazki lub rysunki, należące do obywateli niemieckich, a w ten sposób odzyskujące moc prawną, będą nadal podlegały tym postanowieniom, które do nich stosowały się podczas wojny, jak również i wszystkim postanowieniom niniejszego Traktatu.

Okres czasu od 1 sierpnia 1914 r. do uprawomocnienia się niniejszego Traktatu nie będzie wliczany do terminu, przewidzianego dla rozpoczęcia korzystania z patentu i używania marek fabrycznych, znaków handlowych lub rysunków;

ponadto zastrzega się, że żaden patent, marka fabryczna, znak handlowy lub też rysunek, które jeszcze miały moc prawną 1 sierpnia 1914 r., nie będą mogły być uznane za wygasłe lub unieważnione jedynie z racji niewykonywania ich lub niekorzystania z nich przed upływem dwóch lat od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 308.

Terminy, określające prawo pierwszeństwa, przewidziane w artykule 4 Paryskiej międzynarodowej Konwencji z 20 marca 1883, przejrzanej w Waszyngtonie w 1911 roku albo w jakiegokolwiek innej konwencji lub obowiązującej ustawie, dotyczących się składania lub rejestracji podań o patenty na wynalazki lub o modele użytkowe, marek fabrycznych lub znaków handlowych, rysunków i modeli, a które to terminy jeszcze nie wygasły 1 sierpnia 1914 roku, jak również i te, które zaczęły biec podczas wojny lub też zaczęłyby biec, gdyby nie było wojny, będą przedłużone przez każdą z Wysokich Układających się Stron na korzyść wszystkich obywateli innych Wysokich Układających się Stron aż do upływu 6 miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

Jednak to przedłużenie terminu nie będzie naruszało praw żadnej z Wysokich Układających się Stron, ani żadnej osoby, któreby w dobrej wierze posiadały w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu prawa własności przemysłowej, sprzeczne z temi, które będą żądane przy powoływaniu się na prawo pierwszeństwa; zachowają one używanie swoich praw, bądź osobiście, bądź przez jakichkolwiek agentów, lub mających upoważnienie, którym je ustąpiono przed uprawomocnieniem się niniejszego Traktatu, tak, że pod żadnym względem nie będą mogły być niepokozone ani poszukiwane, jako naruszające prawo.

ARTYKUŁ 309.

Nie może być wszczynane żadne powództwo, ani nie może być podnoszone żadne żądanie zwrotu z jednej strony przez obywateli niemieckich, albo przez osoby zamieszkałe (résidant) w Niemczech czy też wykonywujące tam przemysłowe zajęcie, z drugiej strony zaś, przez obywateli Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych, albo przez osoby zamieszkałe (résidant) na terytorjum tych Mocarstw, czy też wykonywujące tam przemysłowe zajęcie, ani przez osoby trzecie, którym tamte ustąpiły swoich praw podczas wojny, a to z racji faktów, zaszłych na terytorjum Strony przeciwnej w czasie między wypowiedzeniem wojny a uprawomocnieniem się niniejszego Traktatu, które mogłyby być uważane za naruszenie praw własności przemysłowej, literackiej lub artystycznej, o ile one istniały w jakimkolwiek momencie podczas wojny lub zostaną przywrócone stosownie do poprzednich artykułów 307 i 308.

Również nie będzie mogło być przyjętem od tychże osób żadne powództwo o naruszenie praw własności przemysłowej lub artystycznej, w jakim bądź czasie, z racji sprzedaży czy wystawienia na sprzedaż na terytorjach Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych z jednej strony, a Niemiec z drugiej strony, w ciągu roku od podpisania niniejszego Traktatu, — produktów, wyrobów, dzieł literackich lub artystycznych, wydanych w czasie pomiędzy wypowiedzeniem wojny a podpisaniem niniejszego Traktatu, jak również z racji nabycia, czy korzystania z nich lub używania ich; rzecz oczywistą jednak, że postanowienie to nie znajdzie zastosowania, o ile posiadacze praw mieli miejsce stałego zamieszkania (domicile), lub przedsiębiorstwo przemysłowe czy handlowe w miejscowościach, okupowanych przez Niemcy podczas wojny.

Artykuł ten nie będzie się stosował do stosunków pomiędzy Stanami Zjednoczonymi Ameryki z jednej strony i Niemcami z drugiej.

ARTYKUŁ 310.

Umowy co do ustąpienia użytkowania praw własności przemysłowej lub reprodukcji dzieł literackich czy artystycznych, zawarte przed ogłoszeniem wojny pomiędzy obywatelami Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych lub osobami, zamieszkałymi (résidant) na ich terytorjum, lub wykonywującymi tam przemysłowe zajęcia z jednej strony, a obywatelami niemieckimi z drugiej strony, będą uważane za rozwiązane, poczynając od wypowiedzenia wojny między Niemcami a Mocarstwami sprzymierzonymi lub stowarzyszonymi. Lecz w każdym razie, osoba, której przysługiwały korzyści z pierwotnej umowy, będzie miała prawo w ciągu sześciu miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu zażądać od mającego tytuł prawny, ustąpienia mu użytkowania, którego warunki, w braku porozumienia pomiędzy stronami, będą ustalone przez Sąd, posiadający odnośne ku temu kompetencje w kraju, podług którego ustaw, prawa te zostały nabyte; wyjątek będzie stanowił przypadek odstąpienia użytkowania z mocy prawa, nabytego w myśl ustawodawstwa niemieckiego, w tym wypadku warunki będą ustalone przez przewidziany w Dziale VI niniejszego Traktatu mieszany Trybunał rozjemczy. Trybunał będzie mógł, w razie potrzeby, określić wysokość opłat, które będzie uważał za usprawiedliwione z racji korzystania z praw podczas trwania wojny.

Odstąpienia licencji praw własności przemysłowej, literackiej lub artystycznej, które dojdą do skutku według specjalnego ustawodawstwa wojennego któregokolwiek Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, nie będą mogły być naruszone przez przedłużenie odstąpienia licencji tych praw, zaszłego przed wojną, lecz pozostaną ważnymi i będą nadal posiadały całkowitą moc swoją, a w razie, gdyby takie ustąpienie licencji przypadło w udziale pierwotnie uprawnionemu z takiej umowy, zawartej przed wojną, to będzie uważane, że zajmuje ono miejsce tej umowy.

Jeżeli podczas wojny będą zapłacone sumy z racji jakiegokolwiek umowy czy odstąpienia licencji, dokonanych przed wojną co do praw własności przemysłowej, albo co do reprodukcji lub przedstawiania dzieł literackich, dramatycznych czy artystycznych, to sumy te otrzymują to samo przeznaczenie, co i inne długie lub wierzytelności obywateli niemieckich, stosownie do niniejszego Traktatu.

Artykuł ten nie będzie miał zastosowania do stosunków pomiędzy Stanami Zjednoczonymi Ameryki z jednej i Niemcami z drugiej strony.

ARTYKUŁ 311.

Mieszkańcy terytorjów oddzielonych od Niemiec na mocy niniejszego Traktatu, zachowają niezależnie od tego oddzielenia i zmiany obywatelstwa, która z tego wyniknie, pełne i całkowite korzystanie w Niemczech ze wszystkich praw własności przemysłowej, literackiej i artystycznej, które im przysługiwały stosownie do ustawodawstwa niemieckiego w chwili tego oddzielenia.

Prawa własności przemysłowej, literackiej i artystycznej, mające na terytorjach, zgodnie z niniejszym Traktatem odłączonych od Niemiec, moc w chwili tego odłączenia, oraz prawa, przywrócone lub wznowione na zasadzie artykułu 306 tego Traktatu, będą uznane przez Państwo, któremu przypadnie powyższe terytorjum i zachowają na tem terytorjum moc przez czas, przewidziany w prawodawstwie niemieckim.

D Z I A Ł VIII.

UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE I UBEZPIECZENIA
PAŃSTWOWE NA ODSĄPIONYCH TERYTORJACH.

ARTYKUŁ 312.

Z zastrzeżeniem przepisów, zawartych w innych postanowieniach niniejszego Traktatu, Rząd niemiecki zobowiązuje się przelać na Mocarstwo, któremu zostają ustąpione terytoria niemieckie w Europie, albo na Mocarstwo, które będzie zarządzało dawnym terytorjum niemieckim jako mandatarjusz, na mocy artykułu 22 Części I (Związek Narodów) część rezerw, nagromadzonych przez Rządy Rzeszy lub Państw niemieckich lub przez organizacje publiczne czy prywatne, działające pod ich kontrolą, a przeznaczonych na zapewnienie działalności na tychże terytorjach wszystkich ubezpieczeń społecznych i państwowych.

Mocarstwa, którym odstąpione zostaną te fundusze, będą miały ścisły obowiązek wprowadzenia w wykonanie zobowiązań, wynikających z tych ubezpieczeń.

Warunki tego przeniesienia rezerw zostaną uregulowane przez specjalne konwencje, które zawarte zostaną między Rządem niemieckim a interesowanymi Rządami.

W razie, gdyby specjalne konwencje nie zostały zawarte zgodnie z ustępem poprzednim w ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, to warunki przelewu będą w każdym z osobna wypadku przedłożone komisji, złożonej z pięciu członków, z których jednego zamianuje Rząd niemiecki, jednego — drugi Rząd interesowany, a trzech zamianuje Rada Administracyjna międzynarodowego Biura Pracy z pośród obywateli innych Państw. Ta komisja, stanowiąc większością głosów, obowiązana będzie w ciągu trzech miesięcy od swego ukonstytuowania się przysłać wnioski, i przedłożyć je Radzie Związku Narodów; decyzje Rady będą musiały być natychmiast uznane przez Niemcy oraz drugie Państwo interesowane za ostateczne.

C Z Ę Ś Ć XI.

ŻEGLUGA POWIETRZNA.

ARTYKUŁ 313.

Statki powietrzne przynależne do Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będą miały zupełną wolność przelotu i lądowania na terytorjum i wodach terytorjalnych Niemiec oraz będą korzystały z udogodnień, przysługujących niemieckim statkom powietrznym w wypadku niebezpieczeństwa na lądzie lub na morzu.

ARTYKUŁ 314.

Statki powietrzne przynależne do Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych w tranzycie do któregośkolwiek kraju obcego korzystać będą z prawa przelotu nad terytorjum i wodami terytorjalnymi Niemiec, bez wylądowania, z zastrzeżeniem co do regulaminów, wydanych przez Niemcy i jednakowo stosowanych do powietrznych statków Niemiec, oraz statków krajów sprzymierzonych i stowarzyszonych.

ARTYKUŁ 315.

Niemieckie przystanie lotnicze (aérodromes), otwarte dla krajowego ruchu publicznego, dostępne będą również dla statków powietrznych, przynależnych do Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych. Statki te będą traktowane na równi ze statkami powietrznymi niemieckimi co do opłat wszelkiego rodzaju, nie wyłączając opłaty za lądowanie i za urządzenia.

ARTYKUŁ 316.

Z zastrzeżeniem niniejszych przepisów, prawo przelotu, tranzytu i lądowania, przewidziane w art. 313, 314 i 315, poddane będzie regulaminom, których wydanie Niemcy uznają za potrzebne; rozumie się, że regulaminy te będą stosowane bez różnicy do statków powietrznych niemieckich i przynależnych do krajów sprzymierzonych i stowarzyszonych.

ARTYKUŁ 317.

Świadectwa przynależności, zdatności do żeglugi, patenty uzdolnienia i licencje, wydane lub uznane za ważne przez którekolwiek Mocarstwo sprzymierzone i stowarzyszone, uznane będą w Niemczech jako ważne i jako równoznaczne ze świadectwami, patentami i licencjami, wydanymi przez Niemcy.

ARTYKUŁ 318.

Co się tyczy wewnętrznego ruchu lotniczo-handlowego, statki powietrzne, przynależne do Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, traktowane będą na stopie państwa najbardziej uprzywilejowanego.

ARTYKUŁ 319.

Niemcy zobowiązują się wprowadzić w życie zarządzenia, któreby zapewniły że każdy niemiecki statek powietrzny, przelatujący przez własne terytorjum, stosować się będzie do przepisów o ogniach i sygnałach, o przestrzeni powietrznej i o ruchu nad lub w sąsiedztwie przystani lądowych, jakie ustaliła Konwencja o żegludze powietrznej, zawarta pomiędzy Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi.

ARTYKUŁ 320.

Zobowiązania nałożone przez powyższe przepisy pozostaną w mocy do dnia 1 stycznia 1924, chyba, że Niemcy przedtem będą dopuszczone do Związku Narodów lub za zgodą Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, będą upoważnione do przystąpienia do Konwencji, zawartej między rzeszonami Mocarstwami w przedmiocie żeglugi powietrznej.

C Z Ę Ś Ć XII.

PORTY, DROGI WODNE I DROGI ŻELAZNE.

D Z I A Ł I

POSTANOWIENIA OGÓLNE.

ARTYKUŁ 321.

Niemcy zobowiązują się udzielić wolności tranzytu przez swoje terytorjum drogami najdogodniejszymi dla tranzytu międzynarodowego, bądź kolejami, bądź rzekami spławnymi lub kanałami osobom, towarom, okrętom, statkom, pojazdom, wagonom i poczcie, idącym z terytorjów lub kierującym się do terytorjów któregośkolwiek z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, sąsiadujących lub nie; w tym celu dozwolony będzie przejazd przez wody terytorjalne. Osoby, towary, okręty, statki, pojazdy, wagony i poczta nie będą podlegały żadnemu poborowi ranżytowemu, ani żadnej zwłoce lub niepotrzebnym ograniczeniom, pod względem zaś opłat (taxes), udogodnień i pod każdym innym względem traktowane będą w Niemczech tak samo jak niemieckie.

Towary idące tranzytem będą wolne od wszelkich ceł lub innych analogicznych poborów.

Wszelkie opłaty lub pobory obciążające przewóz tranzytem muszą być umiarkowane, przyczem uwzględnione być muszą warunki obrotu. Żadna należność, żadne ułatwienie lub utrudnienie nie powinno być uzależnione pośrednio lub bezpośrednio od charakteru właściciela lub od przynależności państwowej statku lub innego środka przewozu, który byłby lub musiałby być użyty na jakiegokolwiek części przebywanej drogi.

ARTYKUŁ 322.

Niemcy zobowiązują się nie wprowadzać ani nie utrzymywać nadal żadnego nadzoru nad przedsiębiorstwami transportu emigrantów tranzytem, przebywających ch terytorjum lub wracających przez nie, poza zarządzeniami niezbędnymi dla stwierdzenia, że podróżni są istotnie w przejeździe; nie pozwolą żadnemu towarzystwu Okrętowemu ani żadnej innej organizacji, związkowi lub osobie prywatnej, zainteresowanej w tym ruchu, uczestniczyć w jakibądź sposób w służbie administracyjnej zorganizowanej w tym celu, ani też wywierać pośrednio lub bezpośrednio wpływu pod tym względem.

ARTYKUŁ 323.

Co do poborów, opłat i zakazów przy wwozie na swoje terytorjum lub przy wywozie ze swego terytorjum, — z zastrzeżeniem zobowiązań szczególnych, zawartych w tym Traktacie, także co do warunków oraz wysokości opłaty za przewóz towarów lub osób do ich lub z ich terytorjum, — Niemcy zrzekają się wprowadzenia pośrednio lub bezpośrednio rozróżniania lub wyróżniania ze względu, czy to na granicę, którą idzie przywóz lub wywóz, czy to na rodzaj, własność i flagę użytego środka przewozowego (łącznie z przewozem powietrznym), czy na początkowy lub bezpośredni punkt wyjścia okrętu lub statku, wagonu, statku powietrznego lub innego środka przewozowego, na jego ostateczne lub bezpośrednie miejsce przeznaczenia, drogę przehywaną lub miejsce przeładowywania, czy na fakt, że port, przez który towary wwozi się lub wywozi, jest portem niemieckim lub jakimkolwiek portem obcym, czy na fakt, że towary wwozi się lub wywozi się morzem, lądem lub drogą powietrzną.

Niemcy w szczególności zrzekają się ustanawiania ze szkoda portów, okrętów i statków którekolwiek z Państw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszelkich opłat dodatkowych, wszelkich pośrednich czy bezpośrednich premii przy wywozie lub przy przywozie przez porty niemieckie lub okrętami i statkami niemieckimi, albo przez porty lub na okrętach czy statkach innego Państwa, w szczególności pod formą tariff kombinowanych; również zrzekają się stosowania do osób lub towarów, przechodzących przez port albo używających okrętów lub statków którekolwiek z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, formalności lub jakiegokolwiek opóźniania, którymby te osoby lub towary nie podpadły, gdyby przechodziły przez port niemiecki lub port innego jakiego Mocarstwa, lub gdyby użyły statku niemieckiego lub statku innego jakiego Mocarstwa.

ARTYKUŁ 324.

Mają być wydane wszelkie zarządzenia potrzebne z punktu widzenia administracyjnego i technicznego, aby skrócić, o ile można, przejście towarów przez granicę Niemiec i aby zapewnić, począwszy od tych granic, wysyłkę i przewóz tych towarów, bez względu na to, czy przechodzą one z terytoriów Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, lub idą do tych terytoriów, czy idą tranzytem z tych lub do tych terytoriów, w takich samych warunkach materialnych, mianowicie pod względem szybkości i starań w drodze, jak te, z których korzystać będą towary tego samego rodzaju w drodze po terytorjum niemieckim w podobnych warunkach przewozowych.

W szczególności przewóz łatwo psujących się towarów będzie dokonywany szybko i regularnie, zaś formalności celne będą tak dokonywane, aby umożliwić bezpośrednią ciągłość przewozu towarów łączącymi się pociągami.

ARTYKUŁ 325.

Porty morskie Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będą korzystały z wszelkich ulg i z wszelkich tariff obniżonych, przyznanych na kolejach lub drogach splawnych Niemiec na rzecz portów niemieckich lub na rzecz portu jakiego innego Mocarstwa.

ARTYKUŁ 326.

Niemcy nie będą mogły odmówić korzystania z tariff lub z kombinacji tariff, któreby zapewniały portom jednego z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych

nych ulgi analogiczne do tych, jakieby Niemcy udzielały swym własnym portom lub portom jakiego innego Mocarstwa.

DZIAŁ II. ŻEGLUGA.

ROZDZIAŁ I. SWOBODA ŻEGLUGI.

ARTYKUŁ 327.

Obywatele Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, oraz ich rzeczy, okręty i statki będą traktowane we wszystkich portach i na wewnętrznych drogach wodnych Niemiec pod każdym względem na równi z obywatelami, rzeczami, okrętami i statkami niemieckimi.

W szczególności okręty i statki każdego z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będą miały prawo przewozić towary wszelkiego rodzaju i podróży do wszystkich lub z wszystkich portów lub miejscowości, położonych na terytorjum Niemiec, do których mogą mieć dostęp okręty i statki niemieckie, w warunkach nie cięższych, niż stosowane do okrętów i statków niemieckich; okręty te i statki będą traktowane na równi z okrętami i statkami niemieckimi co do udogodnień i poborów portowych i nabrzeżnych, włączając w to udogodnienia co do postoju, ładowania i wyładowywania, pobory i świadczenia od pojemności, od korzystania z nabrzeża, od pilotowania, od latarni morskich, od kwarantanny i wszelkie nobory oraz świadczenia analogiczne, bez względu na ich rodzaj, ściągane w imieniu i na rzecz Rządu, urzędników publicznych, osób prywatnych, związków lub instytucji wszelkiego rodzaju.

W razie gdyby Niemcy przyznały któremukolwiek z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych lub jakiemukolwiek innemu obcemu Mocarstwu traktowanie korzystniejsze, będzie ono bez zwłoki i bez zastrzeżeń zastosowane do wszystkich Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych.

Ruch osób, okrętów i statków nie będzie podlegał innym ograniczeniom prócz tych, które wynikają z zarządzeń celnych i policyjnych, z przepisów sanitarnych, z przepisów o emigracji lub immigracji oraz o przywozie lub wywozie towarów zakazanych. Zarządzenia te, umiarkowane i jednostajne, nie powinny niepotrzebnie ograniczać ruchu.

ROZDZIAŁ II, WOLNE STREFY W PORTACH.

ARTYKUŁ 328.

Będą utrzymane wolne strefy, istniejące w dniu 1 sierpnia 1914 r. w portach niemieckich. Te wolne strefy oraz te, które ustanowi niniejszy Traktat na tery-

torjum Niemiec, będą podlegały przepisom przewidzianym w następujących poniżej artykułach.

Towary, wchodzące do strefy wolnej lub wychodzące z niej nie będą podlegały żadnym poborom przywozowym lub wywozowym, poza wypadkiem przewidzianym w art. 330.

Statki i towary, wchodzące do wolnej strefy, będą mogły być obciążone opłatami, ustanowionymi w celu pokrycia kosztów administracji, utrzymania i ulepszenia portu, a także poborami, ustanowionymi za używanie różnych urządzeń, byleby tylko te opłaty i pobory były umiarkowane, odpowiednio do zrobionych nakładów, i byleby były pobierane w warunkach równości, przewidzianej w artykule 327.

Od towarów nie będzie można pobierać żadnych poborów ani opłat poza poborami statystycznymi w stosunku najwyżej 1% ad valorem; będą one obracane wyłącznie na pokrycie kosztów urzędu, któremu powierzono układanie wykazów ruchu w porcie.

ARTYKUŁ 329.

Udogodnienia, udzielone dla urządzenia magazynów, dla pakowania lub wypakowywania towarów powinny odpowiadać koniecznościom handlowym w danym momencie. Wszelki produkt, którego spożycie będzie dozwolone w wolnej strefie, będzie wolny od akcyzy lub innego jakiegokolwiek poboru poza poborem statystycznym, przewidzianym w powyższym artykule 328.

Pod względem jakichbądź postanowień niniejszego artykułu, nie będą czynione żadne różnice ani pomiędzy osobami, należącymi do różnych Państw, ani pomiędzy wytworami różnego pochodzenia lub przeznaczenia.

ARTYKUŁ 330.

Cła wwozowe będą mogły być nałożone na towary wychodzące z wolnej strefy z przeznaczeniem na spożycie w kraju, na którego terytorjum znajduje się port. Odwrotnie, mogą być nałożone cła wywozowe na towary pochodzące z tego kraju, a idące do wolnej strefy. Te cła wwozowe i wywozowe będą musiały być ustalone na tych samych podstawach i w takiej samej wysokości, jak podobne im cła stosowane na innych odcinkach granicy celnej interesowanego kraju. Z drugiej strony, Niemcy zrzekają się ustanawiania pod jakąbądź nazwą jakiegokolwiek ceł wwozowych, wywozowych lub tranzytowych od towarów przewożonych drogami lądowymi lub wodnymi poprzez terytorjum niemieckie, idących do strefy wolnej lub z niej przychodzących, jak również przychodzących z jakiegokolwiek innego Państwa lub do niego idących.

Niemcy będą musiały ustalić niezbędne przepisy dla zapewnienia i zabezpieczenia tego wolnego przejścia kolejami i drogami wodnymi swego terytorjum, dającego normalnie dostęp do strefy wolnej.

R O Z D Z I A Ł III.

PRZEPISY TYCZĄCE SIĘ ELBY, ODRY, NIEMNA (RUSSTROM-MEMEL-NIEMEN I DUNAJU.

1) P O S T A N O W I E N I A O G Ó L N E.

ARTYKUŁ 331.

Zostają uznane za międzynarodowe:

Elba (Labe) począwszy od ujścia Wełtawy (Moldau) i

Węłtawa (Moldau) do Pragi;
Odra (Oder) od ujścia Opawy;
Niemen (Russtrom-Memel-Niemen) od Grodna;
Dunaj od Ulmu.

i każda spławna część tych sieci rzecznych, która daje więcej niż jednemu państwu naturalny dostęp do morza z przeładowaniem lub bez przeładowania ze statku na statek, a także kanały boczne i łącznikowe, które będą przeprowadzone bądź w celu zdwojenia lub ulepszenia z natury spławnych części powyższych sieci rzecznych, bądź w celu połączenia dwóch z natury spławnych części tej samej rzeki.

To samo stosować się będzie do drogi wodnej Ren-Dunaj w razie, jeżeli ta droga będzie zbudowana w warunkach przewidzianych w art. 353.

ARTYKUŁ 332.

Na drogach, uznanych w artykule poprzednim za międzynarodowe, obywatele, rzeczy i flagi wszystkich Mocarstw będą traktowane na podstawie zupełnej równości, tak aby nie było żadnych różnic na niekorzyść obywateli, rzeczy i flagi któregośkolwiek z tych Mocarstw, pomiędzy nimi a obywatelami, rzeczami i flagami samego Państwa nadbrzeżnego lub Państwa, którego obywatele, rzeczy i flagi korzystają z największego uprzywilejowania.

Jednak statki niemieckie nie będą mogły uprawiać przewozu linjami regularnymi podróźnych i towarów pomiędzy portami jednego i tego samego Mocarstwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego bez specjalnego na to z jego strony zezwolenia.

ARTYKUŁ 333.

O ile niema postanowień przeciwnych w istniejącej Konwencji, będą mogły być pobierane od statków korzystających z drogi spławnej lub z dostępów do niej, opłaty zmienne, zależne od odcinka rzeki.

Opłaty te będą przeznaczone wyłącznie na pokrycie w sposób słuszny kosztów utrzymania żeglowności i ulepszeń rzeki i dostępów do niej oraz jako udział w pokryciu wydatków poniesionych w interesie żeglugi. Taryfa opłat będzie obliczona podług tych wydatków i wywieszona w portach. Opłaty będą tak ustalone, aby nie trzeba było szczegółowo rewidować ładunków, chyba, że powstało podejrzenie co do przemytnictwa lub wykroczenia.

ARTYKUŁ 334.

Tranzyt podróźnych, statków i towarów będzie się odbywał zgodnie z warunkami ogólnymi, ustalonymi w Dziale I.

W razie jeżeli oba brzegi rzeki międzynarodowej należą do jednego i tego samego Państwa, towary idące tranzytem będą mogły być opieczętowane lub oddane pod dozór urzędników celnych. Jeśli rzeka tworzy granicę, towary idące tranzytem i podróźni, jadący tranzytem, będą wolni od wszelkich formalności celnych; ładowanie i wyładowywanie towarów, jak również wsiadanie na statki i ładowanie podróźnych będzie się mogło odbywać tylko w portach wskazanych przez Państwo nadbrzeżne.

ARTYKUŁ 335.

Na przebiegu jak również przy ujściu rzek wyżej wymienionych nie można będzie ściągać żadnych innych poborów jakiegokolwiek rodzaju, oprócz tych, które są przewidziane w niniejszej Części.

Postanowienie to nie będzie przeszkodą w ustanawianiu przez Państwa nadbrzeżne ceł, opłat miejscowych (octroi local) lub spożywczych, ani też do wprowadzania umiarkowanych i jednostajnych opłat, pobieranych w portach podług taryf, podanych do publicznej wiadomości, za używanie żórawi, elewatorów, nadbrzeży, magazynów i t. d.

ARTYKUŁ 336.

W braku specjalnej organizacji, powołanej do wykonywania robót koło utrzymania i ulepszania umiędzynarodowionych części danej sieci sławnej, każde z Państw nadbrzeżnych będzie obowiązane przedsiębrać w odpowiedniej mierze konieczne zarządzenia w celu usuwania wszelkich przeszkód lub niebezpieczeństw dla żeglugi i w celu utrzymania żeglowności w dobrych warunkach.

Jeśli jakie Państwo nie stosuje się do tego zobowiązania, to każde Państwo nadbrzeżne lub Państwo reprezentowane w Komisji międzynarodowej, oile taka istnieje, będzie mogło odwołać się do ustanowionego w tym celu przez Związek Narodów sądu.

ARTYKUŁ 337.

Taki sam będzie porządek postępowania w razie, jeśliby jakie Państwo nadbrzeżne przedsiębrało roboty tego rodzaju, że mogłyby szkodzić żegludze na odcinku międzynarodowym. Sąd wskazany w artykule poprzednim, będzie mógł nakazać wstrzymanie lub usunięcie takich robót, licząc się w swoich postanowieniach z prawami co do nawadniania, użycia siły wodnej, rybołówstwa i z innymi interesami państwowymi, które w razie zgody wszystkich Państw nadbrzeżnych albo wszystkich Państw reprezentowanych w Komisji międzynarodowej, jeśli taka będzie, będą miały pierwszeństwo przed potrzebami żeglugi.

Odwołanie do sądu Związku Narodów nie będzie miało mocy zawieszającej.

ARTYKUŁ 338.

System sformułowany w powyższych artykułach od 332 do 337 będzie zastąpiony przez taki, jaki wprowadzi Konwencja ogólna, która ma być ustanowiona przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone i zatwierdzona przez Związek Narodów, odnośnie do dróg sławnych, którym ta Konwencja przyzna charakter międzynarodowy. Konwencja ta będzie mogła się stosować do całości lub części wyżej wymienionych systemów rzecznych Elby (Labe), Odry, Niemna (Russtrom-Memel-Niemen) i Dunaju, jak również do innych składowych części tychże systemów rzecznych, które mogłyby się mieścić w określeniu ogólnem.

Niemcy zobowiązują się stosownie do postanowień artykułu 379 przystąpić do tejeż Konwencji ogólnej jako też do wszelkich projektów rewizji porozumień międzynarodowych i obowiązujących regulaminów, ustanowionych w sposób przewidziany w poniższym artykule 343.

ARTYKUŁ 339.

Niemcy oddadzą zainteresowanym Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym w terminie najwyżej 3 miesięcy po uczynionej im notyfikacji część

holowników i statków zaimatrykułowanych w portach sieci rzecznych, wskazanych w artykule 331, a pozostałych po odebraniu im części należnej tytułem restytucji lub odszkodowania. Niemcy oddadzą również wszelkie urządzenia niezbędne dla Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych do korzystania z tych sieci rzecznych.

Liczbę oddanych holowników i statków oraz wartość ustapionych urządzeń, zarówno jak ich podział, ustali jeden lub kilku arbitrów, wskazanych przez Stany Zjednoczone Ameryki, którzy uwzględnią słuszne potrzeby stron interesowanych, opierając się mianowicie na ruchu żeglugi w ciągu 5 lat poprzedzających wojnę.

Wszystkie oddane statki powinny być zaopatrzone w odpowiednie urządzenia i przyrządy, znajdować się w dobrym stanie, być zdolne do przewozu towarów i mają być wybrane z pośród ostatnio zbudowanych.

Odstąpienia, przewidziane w niniejszym artykule, mają nastąpić za zapłatą, której ogólna wysokość, ustalona ryczałtem przez arbitra lub arbitrów, nie może w żadnym wypadku przewyższać wartości pierwotnych kosztów budowy ustępowanego materiału. Zapłata ta będzie zaliczona na poczet sum należnych od Niemiec, wobec tego Niemcy same od siebie odszkodują właścicieli.

2) PRZEPISY SPECJALNE CO DO ELBY, ODRY I NIEMNA (Russtrom-Memel-Niemen).

ARTYKUŁ 340.

Elba (Labe) będzie oddana pod zarząd międzynarodowej komisji, do której wejdą:

- 4 przedstawiciele Państw niemieckich nadbrzeżnych;
- 2 przedstawiciele Państwa czesko-słowackiego;
- 1 przedstawiciel Wielkiej Brytanji;
- 1 przedstawiciel Francji;
- 1 przedstawiciel Włoch;
- 1 przedstawiciel Belgji.

Każda Delegacja, niezależnie od liczby obecnych członków, będzie miała tyle głosów, ilu jej przyznano przedstawicieli.

Uchwały Komisji będą ważne, choćby nawet niektórzy z tych przedstawicieli nie mogli być wyznaczeni w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 341.

Odra będzie oddana pod zarząd międzynarodowej Komisji, do której wejdą:

- 1 przedstawiciel Polski;
- 1 przedstawiciel Prus;
- 1 przedstawiciel Państwa czesko-słowackiego;
- 1 przedstawiciel Wielkiej Brytanji;
- 1 przedstawiciel Francji;
- 1 przedstawiciel Danji;
- 1 przedstawiciel Szwecji.

Uchwały Komisji będą ważne, choćby nawet niektórzy z tych przedstawicieli nie mogli być wyznaczeni w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 342.

Na żądanie jednego z Państw nadbrzeżnych, skierowane do Związku Narodów, Niemen (Russtrom—Memel—Niemen) będzie oddany pod zarząd międzynarodowej Komisji, do której wejdzie po jednym przedstawicielu każdego z Państw nadbrzeżnych i trzech przedstawicieli innych Państw, oznaczonych przez Związek Narodów.

ARTYKUŁ 343.

Komisje międzynarodowe, przewidziane w art. 340 i 341, zbiorą się w ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu. Komisja międzynarodowa przewidziana w art. 342 zbierze się w ciągu trzech miesięcy od dnia, w którym tego zażąda jedno z Państw nadbrzeżnych. Każda z tych Komisji przystąpi niezwłocznie do wypracowania projektu rewizji porozumień międzynarodowych i obowiązujących regulaminów. Projekt taki powinien być zredagowany zgodnie z Konwencją ogólną, wspomnianą w art. 338, oile Konwencja ta przedtem przyjdzie do skutku; w przeciwnym razie projekt rewizji będzie ułożony zgodnie z zasadami przepisanimi w powyżej podanych artykułach od 332 do 337.

ARTYKUŁ 344.

Projekty, przewidziane w artykule poprzednim, powinny mianowicie:

- a) wybrać siedzibę międzynarodowej Komisji i ustalić sposób wyznaczania jej przewodniczącego;
- b) określić zakres władzy Komisji, zwłaszcza w dziedzinie wykonywania robót przy utrzymywaniu, urządzeniu i ulepszeniu sieci rzecznej, zarząd finansowy, wysokość i sposób ściągania opłat i regulamin żeglugi;
- c) wykreślić odcinki rzeki lub jej dopływów, do których mają się stosować przepisy o umiędzynarodowieniu.

ARTYKUŁ 345.

Porozumienia międzynarodowe i regulaminy, które obecnie określają żeglugę na Elbie (Labe), Odrze i Niemnie (Russtrom — Memel — Niemen) zostają tymczasowo zachowane w mocy aż do ratyfikacji projektów rewizji, o których mowa powyżej. Jednak w każdym razie, gdyby te porozumienia i regulaminy były w sprzeczności z postanowieniami powyższych artykułów od 332 do 337 lub postanowieniami mającej przyjść do skutku Konwencji ogólnej, to te postanowienia będą miały przedewszystkiem moc obowiązującą.

3. Przepisy specjalne dla Dunaju.

ARTYKUŁ 346.

Europejska Komisja Dunajowa wykonywać będzie znowu swą władzę, którą miała przed wojną. Jednak na razie uczestniczyć w niej będą wyłącznie przedstawiciele Wielkiej Brytanji, Francji, Włoch i Rumunii.

ARTYKUŁ 347.

Od miejsca, w którym kończy się kompetencja europejskiej Komisji, sieć rzeczna Dunaju, o której mowa w artykule 331, będzie oddana pod zarząd Komisji międzynarodowej, do której wejdą:

2 przedstawiciele niemieckich Państw nadbrzeżnych;
1 przedstawiciel każdego z pozostałych Państw nadbrzeżnych;
1 przedstawiciel każdego z Państw nienadbrzeżnych, które w przyszłości będą reprezentowane w europejskiej Komisji Dunajowej.

Uchwały Komisji będą ważne, choćby niektórzy z tych przedstawicieli nie mogli być wyznaczeni w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 348.

Przewidziana w artykule poprzednim Komisja międzynarodowa zbierze się możliwie najrychlej po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu i obejmie prowizorycznie administrację rzeki, zgodnie z postanowieniami artykułów 332 do 337, aż do czasu, kiedy Mocarstwa, wskazane przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, ustanowią ostateczny statut dla Dunaju.

ARTYKUŁ 349.

Niemcy zobowiązują się przyjąć sposób zarządu, który będzie ustanowiony dla Dunaju przez Konferencję Mocarstw, wskazanych przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone. Konferencja ta, na której będą mogli być obecni przedstawiciele Niemiec, zbierze się w ciągu roku po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 350.

Ustaje mandat dany artykułem 57 Traktatu Berlińskiego z 13 lipca 1878 r. Austro-Węgrom, a odstąpiony przez nie Węgrom, do wykonania robót we Wrotach Żelaznych. Komisja, której będzie powierzona administracja tego odcinka rzeki, postanowi o uregulowaniu rachunków, z zachowaniem wszakże zarządzeń finansowych niniejszego Traktatu. Opłaty, któreby były niezbędne, w żadnym razie nie będą pobierane przez Węgry.

ARTYKUŁ 351.

W razie gdyby Państwo czesko-słowackie, Państwo serbsko-kroacko-słoweńskie lub Rumunja przedsięwzięły z upoważnienia lub z polecenia Komisji międzynarodowej roboty koło urządzenia, ulepszenia, wznoszenia tam, lub inne roboty na odcinku rzeki, stanowiącym granicę, to Państwa te będą korzystały na brzegu przeciwnym a także na części łożyska, leżącej poza ich terytorjum, z udogodnień niezbędnych, aby przystąpić do badań, do wykonania i utrzymania rzeczonych robót.

ARTYKUŁ 352.

Niemcy będą obowiązane wobec europejskiej Komisji Dunajowej do wszelkich zwrotów, odszkodowań i zadośćuczynień za szkody poniesione przez tę Komisję podczas wojny.

ARTYKUŁ 353.

W razie budowy drogi spławnej na wielkim odcinku Ren—Dunaj, Niemcy obowiązują się zastosować do tej drogi spławnej zasady przewidziane w artykułach 332 do 338.

ROZDZIAŁ IV.
PRZEPISY CO DO RENU I MOZELI.

ARTYKUŁ 354.

Od chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Konwencja Mannheimska z 17 października 1868 r. wraz z jej protokołem końcowym będzie nadal regulowała żeglugę na Renie w warunkach niżej ustalonych.

Gdyby niektóre postanowienia wspomnianej Konwencji były niezgodne z postanowieniami Konwencji ogólnej, przewidzianej powyżej w artykule 338, która stosować się będzie do Renu, to postanowienia Konwencji ogólnej będą miały pierwszeństwo.

W terminie najwyżej sześciomiesięcznym od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Komisja Centralna, przewidziana w artykule 355, zbierze się dla ułożenia projektu rewizji wspomnianej Konwencji Mannheimskiej. Projekt ten powinien być ułożony, zgodnie z postanowieniami Konwencji ogólnej, oile się ona do tego czasu ukaże, i zostanie przedstawiony Mocarstwom reprezentowanym w Komisji Centralnej.

Niemcy oświadczają już obecnie swoją zgodę na projekt, który będzie ułożony w sposób powyżej wskazany.

Nadto niezwłocznie będą wprowadzone do Konwencji Mannheimskiej zmiany, podane w następnych artykułach.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zastrzegają sobie prawo porozumienia się pod tym względem z Holandją. Niemcy zobowiązują się już od tej chwili, oile tego od nich zażądata, przystąpić do wszelkiego porozumienia tego rodzaju.

ARTYKUŁ 355.

Przewidziana przez Konwencję Mannheimską Komisja Centralna składać się będzie z 19-tu członków, a mianowicie:

2 przedstawicieli Holandji;

2 przedstawicieli Szwajcarii;

4 przedstawicieli Państw niemieckich nadbrzeżnych;

4 przedstawicieli Francji, która ponadto mianuje Przewodniczącego Komisji;

2 przedstawicieli Wielkiej Brytanji;

2 przedstawicieli Włoch;

2 przedstawicieli Belgji.

Siedzibą Komisji Centralnej będzie Strasburg.

Każda Delegacja, niezależnie od liczby obecnych członków, będzie miała prawo do tylu głosów, ilu jej przyznano przedstawicieli.

Uchwały Komisji będą ważne, choćby nawet niektórzy z tych przedstawicieli nie mogli być wyznaczeni w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 356.

Statki wszystkich narodowości i ich ładunki będą korzystały ze wszystkich praw i przywilejów, przysługujących statkom, należącym do żeglugi na Renie i ich ładunkom.

Żadne z postanowień, zawartych w artykułach 15 do 20 i 26 pomienionej Konwencji Mannheimskiej, w artykule 4 Protokołu końcowego lub w Konwen-

cyjach późniejszych, nie będzie przeszkodą do wolnej żeglugi statków i załóg wszelkiej przynależności państwowej na Renie i na drogach wodnych, do których stosują się wspomniane Konwencje, pod warunkiem zachowania przepisów, wydanych przez Komisję Centralną co do pilotowania i innych zarządzeń policyjnych.

Postanowienia artykułu 22 Konwencji Mannheimskiej i artykułu 5 Protokołu końcowego do niej stosować się będą tylko do statków zarejestrowanych na Renie. Komisja Centralna ustali środki, które, należy przedsięwziąć dla sprawdzenia, czy statki pozostałe czynią zadość wymaganiom regulaminu ogólnego stosowanego do żeglugi na Renie.

ARTYKUŁ 357.

W terminie najwyżej 3-miesięcznym od dnia uczynionej im notyfikacji Niemcy oddadzą Francji już to holowniki i statki wzięte z pośród zaimmatrykułowanych w portach niemieckich na Renie a pozostałych po wydaniu, dokonaniem tytułem restytucji lub odszkodowania, już to udziały w niemieckich Towarzystwach żeglugi na Renie.

Co do oddania statków i holowników, to powinny one być zaopatrzone w należne urządzenia i przyrządy, znajdować się w dobrym stanie, móc zapewnić przewóz towarowy po Renie i mają być wybrane z pośród ostatnio zbudowanych.

Te same przepisy będą zastosowane przy oddaniu przez Niemcy Francji:

1) instalacji, przystani, nasypów, doków, magazynów, narzędzi etc., które obywatele niemieccy lub towarzystwa niemieckie posiadali w porcie Rotterdamskim 1 sierpnia 1914 r.;

2) udziałów lub korzyści, które Niemcy lub ich obywatele mieli w tym samym czasie w powyższych instalacjach.

Wysokość i szczegóły tych cesji będą w ciągu roku od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu określone, z uwzględnieniem słusznych potrzeb stron zainteresowanych przez jednego lub kilku arbitrów, wybranych przez Stany Zjednoczone Ameryki.

Cesje, przewidziane w niniejszym artykule nastąpią za zapłatą, której ogólna wysokość, ustalona ryczałtem przez arbitra lub arbitrów, nie będzie mogła w żadnym razie przewyższać wartości pierwotnych kosztów taboru i instalacji odstępowanych; zapłata ta będzie zaliczona na poczet sum należnych od Niemiec; Niemcy wobec tego same od siebie odszkodują właścicieli.

ARTYKUŁ 358.

Zobowiązując się stosować do wymagań Konwencji Mannheimskiej lub do tej, która ją zastąpi, a także do postanowień niniejszego Traktatu, Francja otrzyma wzdłuż całego biegu Renu pomiędzy punktami krańcowymi swoich granic:

a) prawo korzystania z wód Renu dla zasilenia kanałów spławnych i irygacyjnych, zbudowanych lub tych, które będą zbudowane, a także dla wszelkich innych celów, oraz prawo wykonywania na brzegu niemieckim wszystkich robót niezbędnych do wykonywania tych praw;

b) wyłączne prawo do energii, wytworzonej przez regulację rzeki, z zastrzeżeniem, iż Niemcy otrzymają zapłatę w wysokości połowy wartości energii rzeczywiście wytworzonej; zapłata nastąpi bądź w pieniądzu, bądź w energii, a jej wysokość, przy której obliczeniu należy uwzględnić koszty, konieczne dla produkowania energii, będzie określona, w braku porozumienia, w drodze rozjemczej. Wobec tego tylko Francja będzie miała prawo wykonywania na tej

części rzeki wszelkich robót regulacyjnych, groblowych lub innych, które uzna za użyteczne dla wytwarzania energii. Belgji również przyznane zostaje prawo korzystania z wód Renu dla zasilania przewidzianej poniżej drogi spławnej Ren-Moza.

Wykonywanie praw, wymienionych w punktach a) oraz b) niniejszego artykułu nie powinno szkodzić spławności ani zmniejszać łatwości żeglugi, czy to w korycie Renu, czy to w odnogach, któreby zastępowały koryto, ani też nie powinno pociągać za sobą podwyższenia opłat, pobieranych dotychczas na mocy obowiązującej Konwencji. Wszystkie projekty prac będą podawane Komisji Centralnej, aby jej pozwolić upewnić się, że warunki te są wykonane.

Dla zapewnienia ścisłego i lojalnego wykonania postanowień, zawartych w powyższych punktach a) oraz b), Niemcy:

1) zrzekają się budowy lub pozwalania na budowę jakiegobądź kanału bocznego, oraz wszelkich odnóg na prawym brzegu rzeki na przeciwko granic francuskich;

2) przyznają Francji prawo wyboru punktów oparcia i przejazdów na wszystkich terenach na prawym brzegu rzeki, które będą konieczne do studjów, budowy i eksploatacji tam, które Francja ze zgodą Komisji Centralnej z czasem postanowi zbudować. Stosownie do tej zgody Francja będzie miała prawo oznaczyć i wytknąć niezbędne miejsca, zajmować tereny, po upływie 2 miesięcy od prostej notyfikacji, za zapłatą Niemcom odszkodowania, którego sumę ryczałtową ustali Komisja centralna. Do Niemiec będzie należało odszkodować właścicieli gruntów, obciążonych temi służebnościami lub ostatecznie zajętych pod roboty.

Jeżeli Szwajcaria zażąda tego samego i jeśli Komisja centralna zgodzi się na to, będą jej przyznane takie same prawa na odcinku rzeki, stanowiącym jej granicę z innymi Państwami nadbrzeżnymi.

3) oddadzą Rządowi francuskiemu w ciągu miesiąca od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu wszystkie plany, studja, projekty koncesji i kosztorysy, dotyczące regulacji Renu dla jakiegobądź użytku, wypracowane lub otrzymane przez Rząd Alzacji i Lotaryngji lub przez Rząd Wielkiego Księstwa Badeńskiego.

ARTYKUŁ 359.

Na odcinkach Renu, tworzących granicę pomiędzy Francją a Niemcami i z zastrzeżeniem powyższych postanowień, nie mogą być wykonane ani w łożysku ani na żadnym brzegu rzeki żadne roboty bez przedwstępnej zgody Komisji centralnej lub jej delegatów.

ARTYKUŁ 360.

Francja zastrzega sobie możliwość przyjęcia na siebie praw i obowiązków, wynikających z porozumień, zawartych pomiędzy Rządem Alzacji i Lotaryngji oraz Rządem W. Ks. Badeńskiego w sprawie robót, które mają być wykonane na Renie; Francja będzie również mogła, jeśli uzna to za stosowne, wypowiedzieć te umowy w ciągu 5 lat od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

Francja będzie mogła również wykonywać roboty, które Komisja centralna uzna za niezbędne do utrzymania i ulepszenia żeglowności na Renie w górę od Mannheimu.

ARTYKUŁ 361.

Gdyby Rząd belgijski w ciągu 25 lat od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu postanowił zbudować drogę splawną na wielkim odcinku Ren—Mozza na wysokości Ruhrort, to Niemcy zobowiązane będą do budowy części drogi, biegnącej przez ich terytorjum, podług planów, które, za wiedzą Komisji centralnej, przedstawi Rząd belgijski.

Rząd belgijski będzie miał w tym razie prawo prowadzenia na miejscu wszystkich niezbędnych studjów.

Gdyby Niemcy nie wykonały całości lub części robót, wówczas Komisja centralna będzie mogła je za nich wykonać; w tym celu będzie mogła oznaczyć i wytknąć konieczne miejsca i zająć tereny po upływie dwu miesięcy od zwykłej notyfikacji za indemnizacją, którą sama wyznaczy, a którą zapłaci Niemcy.

Ta droga żeglowna będzie poddana temu samemu regulaminowi administracyjnemu, co i Ren; rozdziału pierwotnych kosztów budowy łącznie z odszkodowaniami, o których mowa wyżej, dokona pomiędzy Państwa, przecięte tą drogą, Komisja centralna.

ARTYKUŁ 362.

Niemcy już obecnie zobowiązują się, że nie będą się sprzeciwiały żadnym propozycjom ze strony centralnej Komisji Renu co do rozszerzenia jej jurysdykcji:

- 1) na Mozele, od granicy francusko-luksemburskiej aż do Renu, pod warunkiem zgody Luksemburga;
- 2) na Ren, w górę od Bazylei aż do jeziora Konstanckiego, pod warunkiem zgody Szwajcarii;
- 3) na kanały boczne i łącznikowe, któreby zbudowano bądź dla podwojenia, bądź dla ulepszenia splawnych z natury odcinków Renu lub Mozeli, bądź dla połączenia dwu z natury splawnych odcinków tych rzek, a także, na wszystkie inne części składowe rzecznej sieci Renu, które mogłyby być objęte ogólną Konwencją powyżej przewidzianą w artykule 338.

ROZDZIAŁ V.

PRZEPISY, ZAPEWNIAJĄCE PAŃSTWU CZESKO-SŁOWACKIEMU
UŻYTKOWANIE PORTÓW PÓŁNOCNYCH.

ARTYKUŁ 363.

W portach Hamburga i Szczecina Niemcy wydzierżawiają na okres 99 lat Państwu czesko-słowackiemu przestrzenie, które będą poddane pod przepisy o strefach wolnych, a przeznaczone dla bezpośredniego tranzytu towarów, idących z tego Państwa albo do niego kierowanych.

ARTYKUŁ 364.

Wytknięcie tych przestrzeni, ich urządzenie, sposób ich eksploatacji i wogóle wszelkie warunki ich użytkowania, łącznie z ceną dzierżawy, będą ustalone przez specjalną Komisję, złożoną: z 1 delegata Niemiec, 1 delegata Państwa czesko-

słowackiego i 1 delegata Wielkiej Brytanji. Warunki te będą mogły być poddawane rewizji co lat 10 w taki sam sposób.

Niemcy z góry zgłaszają swoją zgodę, na postanowienia, które tak zostaną powzięte.

DZIAŁ III.

DROGI ŻELAZNE.

ROZDZIAŁ I.

PRZEPISY CO DO PRZEWOZU MIĘDZYNARODOWEGO.

ARTYKUŁ 365.

Towary, idące z terytorjów Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, a przeznaczone do Niemiec, również towary, idące tranzytem przez Niemcy z terytorjów lub do terytorjów Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, korzystać będą z samego prawa na kolejach niemieckich pod względem pobieranych opłat (z uwzględnieniem wszelkich zwrotów i premji), pod względem dogodnień i pod wszystkimi innymi względami z przepisów największego uprzywilejowania, stosowanego do towarów tego samego rodzaju przy ich przewozie jakąbądź linią kolejową niemiecką czy to w ruchu wewnętrznym, czy to przy wywozie, przy wwozie lub w tranzycie, a to w takich samych warunkach przewozu, mianowicie co do długości przebywanej drogi. Taka sama zasada będzie stosowana na żądanie jednego lub kilku Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych do towarów szczegółowo wskazanych przez te Mocarstwa, a idących z Niemiec i przeznaczonych do ich terytorjów.

Taryfy międzynarodowe, obliczane podług wysokości, przewidzianych w poprzednim ustępie i przewidujące jeden list przewozowy, muszą być wydane, oile tego zażąda od Niemiec które z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych.

ARTYKUŁ 366.

Od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Wyokie Układające się Strony wznowią, oile to ich dotyczy i z zastrzeżeniami, wskazanymi w drugim punkcie niniejszego artykułu, konwencje i porozumienia, podpisane w Bernie w dniu 14 października 1890 r., 20 września 1893 r., 16 lipca 1895 r., 16 czerwca 1898 r. i 19 września 1906 r., co do przewozu towarów kolejami.

Jeżeli w ciągu 5 lat od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, zostanie zawarta nowa konwencja o przewozie kolejami podróźnych, bagażów i towarów, która zastąpi konwencję Berneńską z dnia 14 października 1890 r., wraz z następnymi dodatkami wyżej wskazanymi, to ta nowa konwencja, jak i uzupełniająca przepisy co do przewozu międzynarodowego kolejami, które mogą opierać się na takiej konwencji, będą obowiązywały Niemcy nawet wówczas, gdyby to Mocarstwo odmówiło wzięcia udziału w przygotowaniu konwencji i przystąpieniu do niej. Aż do zawarcia nowej konwencji Niemcy stosować się będą do postanowień Konwencji Berneńskiej i do następnych dodatków wyżej wymienionych, a także do przepisów uzupełniających.

ARTYKUŁ 367.

Niemcy będą zobowiązane do współdziałania przy wprowadzaniu służby biletów bezpośrednich dla podróżnych i ich bagażów, jeśli tego zażąda jedno lub kilka Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych dla zapewnienia stosunków kolejowych pomiędzy temi Mocarstwami lub z każdym innym krajem, z przejazdem przez terytorjum niemieckie; Niemcy będą mianowicie musiały w tym celu przyjmować pociągi i wagony, przychodzące z terytorjów Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych i przesyłać je z szybkością przynajmniej taką samą, z jaką idą na tych samych liniach ich najlepsze pociągi, używane na dalsze odległości. W żadnym wypadku ceny biletów bezpośrednich nie będą wyższe od cen, pobieranych na tej samej linii w obrocie niemieckim wewnętrznym, przy przejeździe w tych samych warunkach szybkości i wygody.

Taryfy, stosowane w tych samych warunkach szybkości i wygody do przewozu kolejami niemieckimi emigrantów, jadących do portów lub z portów Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych nie będą mogły nigdy być wyższe, co do taryfy kilometrowej od taryf najkorzystniejszych, z uwzględnieniem wszelkich premji i zwrotów, z których korzystać będą na tych kolejach emigranci, jadący z jakichkolwiek innych portów lub do nich.

ARTYKUŁ 368.

Niemcy zobowiązują się nie stosować żadnych specjalnych zarządzeń technicznych, skarbowych lub administracyjnych, takich jak rewizja celna, przepisy policji ogólnej, policji zdrowia lub kontrola, do wyżej wymienionych podróży bezpośrednich, przewidzianych w poprzednim artykule lub do przewozu emigrantów, jadących do portów lub z portów Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, a które to zarządzenia mogłyby utrudniać lub opóźniać ten ruch.

ARTYKUŁ 369.

W razie przewozu częściowo kolejami, częściowo żegluga wewnętrzną za jednym listem przewozowym lub bez niego powyższe przepisy będą stosowane do części drogi odbytej koleją.

ROZDZIAŁ II.

T A B O R R U C H O M Y.

ARTYKUŁ 370.

Niemcy zobowiązują się, że wagony niemieckie będą zaopatrzone w urządzenia pozwalające:

a) włączać je do pociągów towarowych, kursujących na liniach tych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, które należą do Konwencji Berneńskiej z dnia 15 maja 1886 r., zmienionej 18 maja 1907 r., przytem tak, aby to nie utrudniało działania hamulców ciągłych, które mogą być przyjęte w tych krajach w ciągu lat 10 od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

b) włączać wagony tych Mocarstw do wszystkich pociągów towarowych, kursujących po liniach niemieckich.

Tabor ruchomy Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych będzie pod względem ruchu, utrzymania i napraw traktowany na liniach niemieckich tak samo jak tabor ruchomy niemiecki.

ROZDZIAŁ III.

ODSTĄPIENIE LINJI KOLEJOWYCH.

ARTYKUŁ 371.

Z zastrzeżeniem specjalnych postanowień o odstąpieniu portów, dróg wodnych i kolei na terytorjach, co do których Niemcy odstępują swe zwierzchnictwo, jak również z zastrzeżeniem postanowień finansowych co do spłaty koncesjonariuszów i co do emerytur personelu służbowego, odstąpienie kolei dokona się w warunkach następujących:

1-o Urządzenia i instalacje wszystkich kolei będą oddane w całości i w dobrym stanie;

2-o Jeżeli sieć kolejowa, mająca swój własny tabor, będzie oddana w całości przez Niemcy któremu z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, to tabor ten będzie przekazany w całości podług inwentarza ostatniego z przed 11 listopada 1918 r. i to w stanie normalnego jego utrzymania;

3-o Na liniach, nie mających specjalnego taboru, ta część taboru, istniejącego na sieci, do której te linje należą, jaka ma być oddana, zostanie określona przez Komisję ekspertów, wyznaczonych przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone; w Komisjach tych Niemcy będą reprezentowane. Komisje te uwzględnią: ilość taboru imatrykułowanego na tych liniach podług ostatniego inwentarza z przed 11 listopada 1918 r., długość linii wraz z torami manewrowymi i charakter oraz rozmiar ruchu. Komisje te również wskażą lokomotywy, wagony osobowe i towarowe, które mają być oddane w każdym poszczególnym wypadku, ustalą warunki ich przyjęcia i tymczasowe porozumienia, niezbędne dla zapewnienia ich naprawy w warsztatach niemieckich;

4-o Zapasy, ruchomości i narzędzia zostaną oddane w tych samych warunkach, co i tabor ruchomy.

Przepisy powyższych punktów 3 i 4 zostaną zastosowane do linii kolejowych w dawnej Polsce rosyjskiej, przebudowanych przez Niemcy na tor szerokości niemieckiej; linje te mają być traktowane podobnie jak części oddzielone od sieci kolejowych państwa pruskiego.

ROZDZIAŁ IV.

POSTANOWIENIA DOTYCZĄCE NIEKTÓRYCH LINJI KOLEJOWYCH.

ARTYKUŁ 372.

Z zastrzeżeniem specjalnych postanowień, zawartych w niniejszym Traktacie, w razie jeśli skutek wykreślenia nowych granic linja, łącząca dwie części tego samego kraju, przechodzi przez drugi kraj, lub w razie, gdyby linja boczna, wychodząca z jednego kraju kończyła się w drugim, warunki użytkowania będą określone przez Zarządy interesowanych kolei.

W razie, gdyby te Zarządy nie doszły do zgody co do warunków takiego porozumienia, spór rozstrzygną Komisje ekspertów, utworzone jak mówi o tem artykuł poprzedni.

ARTYKUŁ 373.

W przeciągu pięciu lat od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Państwo czesko-słowackie będzie mogło żądać zbudowania drogi żelaznej, łączącej na terytorjum niemieckiem stacje Schlauney i Nachod. Koszta budowy obciążać będą Państwo czesko-słowackie.

ARTYKUŁ 374.

Niemcy zobowiązują się, iż w ciągu lat 10 od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu przyjmą na żądanie Rządu helweckiego, po porozumieniu się tegoż z Rządem włoskim, wypowiedzenie konwencji międzynarodowej z dnia 13 października 1909 r. o kolei Św. Gotarda.

Niemcy zobowiązują się już teraz w razie braku porozumienia co do warunków tego wypowiedzenia przyjąć orzeczenie rozjemcy, wskazanego przez Stany Zjednoczone Ameryki.

ROZDZIAŁ V.

POSTANOWIENIA PRZEJŚCIOWE.

ARTYKUŁ 375.

Niemcy będą stosowały się do instrukcji, które im dadzą władze, działające w imieniu Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych w dziedzinie przewozu:

1-0 Co do przewozu wojsk, odbywającego się w wykonaniu niniejszego Traktatu, jako też co do przewozu materiałów, amunicji i żywności na użytek armji;

2-0 Przejściowo zaś cc do przewozu żywności dla niektórych okolic, co do przywrócenia oile możliwości najszybszego, normalnych warunków przewozu oraz co do organizacji służby pocztowej i telegraficznej.

DZIAŁ VI.

ROZSTRZYGANIE SPORÓW I REWIZJA STAŁYCH PRZEPISÓW.

ARTYKUŁ 376.

Spory, mogące wyniknąć pomiędzy Mocarstwami zainteresowanymi co do interpretacji i stosowania postanowień poprzedzających, będą regulowane w sposób, w jaki przepisze Związek Narodów.

ARTYKUŁ 377.

Związek Narodów będzie mógł w każdej chwili zaproponować rewizję tych z powyższych artykułów, które odnoszą się do stałych urządzeń administracyjnych.

ARTYKUŁ 378.

Postanowienia artykułów od 321 do 330, 332, 365, 367 do 369 mogą być poddane rewizji przez Radę Związku Narodów w każdej chwili po upływie 5 lat od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

Jeżeli rewizja nie nastąpi, to żadne z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych nie będzie mogło po upływie terminu, podanego w poprzednim ustępie, żądać dla siebie korzyści któregokolwiek z postanowień, zawartych w wyżej wyliczonych artykułach, na rzecz jakiegokolwiek części swych terytorjów, co do której nie przyznało wzajemności. Rada Związku Narodów będzie mogła przedłużyć termin 5-letni, w ciągu którego nie będzie wolno wymagać wzajemności.

DZIAŁ V.

POSTANOWIENIA SPECJALNE.

ARTYKUŁ 379.

Nie uchybiając specjalnym zobowiązaniom, jakie niniejszy Traktat włożył na Niemcy na korzyść Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, Niemcy zobowiązują się przystąpić do każdej ogólnej Konwencji, dotyczącej międzynarodowych urzędzeń tranzytu, dróg splawnych, portów i kolei, jaką Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone mogą w ciągu 5 lat od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu, zawrzeć między sobą za aprobatą Związku Narodów.

DZIAŁ VI.

PRZEPISY CO DO KANAŁU KILOŃSKIEGO.

ARTYKUŁ 380.

Kanał Kiloński i dostępy do niego będą zawsze wolne i otwarte na stopie zupełnej równości dla statków wojennych i handlowych wszystkich państw w czasie pokoju z Niemcami.

ARTYKUŁ 381.

Obywatele, rzeczy oraz okręty i statki wszystkich Mocarstw będą pod względem opłat, udogodnień w obsłudze oraz pod wszelkimi innymi względami traktowani na stopie zupełnej równości przy korzystaniu z kanału, tak, żeby nie było żadnych różnic na niekorzyść obywateli, rzeczy, statków i okrętów jakiegobądź Mocarstwa, ani pomiędzy nimi, ani w stosunku do obywateli, rzeczy, statków i okrętów Niemiec lub państw najbardziej uprzywilejowanych.

Ruch osób, statków i okrętów nie będzie podlegał żadnym ograniczeniom po za temi, które wynikają z przepisów policyjnych, celnych, sanitarnych, z przepisów o emigracji lub imigracji, oraz dotyczących wywozu lub przywozu towa-

rów zakazanych. Przepisy te powinny być oględne i jednostajne i nie powinny niepotrzebnie hamować ruchu.

ARTYKUŁ 382.

Od statków i okrętów, korzystających z kanału i z dostępów doń, można pobierać tylko opłaty na pokrycie w sposób słuszny, kosztów utrzymania żeglowności lub ulepszeń kanału i dostępów do niego, albo na opędzenie wydatków, uskuteczionych w interesie żeglugi. Taryfa tych opłat będzie obliczona podług tych wydatków i wywieszona w portach.

Opłaty te będą tak określone, aby nie było koniecznym badanie szczegółowe ładunku, chyba, że zachodzi podejrzenie co do oszustwa lub wykroczeń.

ARTYKUŁ 383.

Towary, idące tranzytem, mogą być opieczętowane lub oddane pod nadzór urzędników celnych; ładowanie i wyładowywanie towarów, a także wsiadanie na okręty i ładowanie podróżnych może się odbywać tylko w portach, wskazanych przez Niemcy.

ARTYKUŁ 384.

Na całym przebiegu kanału Kilońskiego oraz w dostęпах do niego mogą być ściągane tylko te należności, które są przewidziane w niniejszym Traktacie.

ARTYKUŁ 385.

Niemcy będą obowiązane przedsięwziąć właściwe środki celem usunięcia przeszkód lub niebezpieczeństw dla żeglugi oraz zapewnienia stale dobrych warunków żeglugi. Niemcy nie powinny przedsiębrać robót, które mogłyby zaszkodzić żegludze w kanale lub w dostęпах do niego.

ARTYKUŁ 386.

W razie naruszenia którego z postanowień artykułów 380 do 386 lub w razie nieporozumienia co do interpretacji tych artykułów — każde zainteresowane Mocarstwo będzie mogło odwołać się do jurysdykcji, w tym celu przez Związek Narodów ustanowionej.

Aby uniknąć wnoszenia przed Związek Narodów spraw małej wagi, Niemcy ustanowią w Kiel miejscową władzę, upoważnioną do rozważania sporów w pierwszej instancji i do dawania zadośćuczynienia w miarę możliwości, skargom, któreby wnosili ajenci konsularni Mocarstw interesowanych.

C Z Ę Ś Ć XIII.

P R A C A.

D Z I A Ł I.

ORGANIZACJA PRACY.

Zważywszy, że celem istnienia Związku Narodów jest ustalenie powszechnego pokoju, oraz że pokój ten może być zbudowany jedynie na zasadach sprawiedliwości społecznej;

Zważywszy, że pewne warunki pracy są dla wielkiej liczby ludzi niesprawiedliwe, powodują nędzę i niedostatek, co rodzi niezadowolenie, zagrażające pokojowi i harmonii powszechnej;

Zważywszy, że polepszenie powyższych warunków jest rzeczą pilną, na przykład, oile dotyczy umormowania godzin pracy, ustalenia maksymalnej długości roboczego dnia i tygodnia, najmu siły roboczej, walki z bezrobociem, zagwarantowania zarobku, zapewniającego warunki przyzwoitego utrzymania, ochrony pracowników na wypadek choroby wogóle lub chorób zawodowych, nieszczęśliwych wypadków spowodowanych pracą, ochrony pracy dzieci, młodzieży i kobiet, ubezpieczenia na wypadek starości i niezdolności do pracy, ochrony interesów pracowników na wychodźctwie, uznania zasady wolności zrzeszania się, organizacji wykształcenia zawodowego i technicznego oraz innych temu podobnych środków;

Zważywszy, że nieuwzględnienie przez któryś z narodów istotnie ludzkich warunków pracy stanowi przeszkodę dla wysiłków innych narodów, pragnących polepszenia losu robotników w ich własnych krajach;

Wysokie Układające się Strony, powodowane uczuciem sprawiedliwości i ludzkości, jak również chęcią zapewnienia trwałego pokoju świata, postanowiły co następuje:

ROZDZIAŁ I.

ORGANIZACJA.

ARTYKUŁ 387.

Zostaje utworzona stała organizacja, która ma pracować nad urzeczywistnieniem programu, wyłożonego we wstępie.

Pierwsi Członkowie Związku Narodów będą pierwszymi Członkami tej organizacji i odtąd kto będzie Członkiem Związku Narodów, będzie tem samem Członkiem pomienionej organizacji.

ARTYKUŁ 388.

Organizacja stała obejmie:

- 1-o Konferencję ogólną przedstawicieli Członków,
- 2-o Międzynarodowe Biuro Pracy pod kierunkiem Rady administracyjnej, przewidzianej w artykule 393.

ARTYKUŁ 389.

Konferencja ogólna przedstawicieli Członków będzie odbywała swe posiedzenia w miarę potrzeby, conajmniej jednak raz na rok. Składać się będzie z czterech przedstawicieli każdego Członka, przyczem dwóch z pośród nich będzie Delegatami Rządu, zaś dwóch innych będzie reprezentowało z jednej strony przedsiębiorców, z drugiej pracowników, obywateli każdego z Członków.

Każdy Delegat będzie mógł mieć przy sobie nie więcej niż dwóch doradców technicznych do każdej poszczególnej sprawy, objętej porządkiem dziennym posiedzenia.

Jeżeli dyskusji Konferencji ma podlegać sprawa, interesująca specjalnie kobiety, to w liczbie wyznaczonych doradców technicznych powinna być conajmniej jedna kobieta.

Członkowie zobowiązują się do wyznaczenia delegatów i nie rządowych doradców technicznych, w porozumieniu z najwybitniejszymi organizacjami zawodowymi przedsiębiorców i pracowników danego kraju, oile organizacje takie istnieją.

Doradcom technicznym wolno zabierać głos jedynie na żądanie delegata, któremu są przydani i za specjalnem pozwoleniem Przewodniczącego Konferencji; nie mogą jednak brać udziału w głosowaniu.

Delegat może w nocie piśmiennej, zwróconej do Przewodniczącego, wyznaczyć jednego z doradców technicznych na swego zastępcę, który w tym charakterze ma prawo udziału w dyskusji i głosowaniu.

Nazwiska delegatów oraz ich doradców technicznych winny być podawane do wiadomości międzynarodowego Biura Pracy przez Rząd każdego z Członków.

Pełnomocnictwa delegatów i ich doradców technicznych będą sprawdzane przez Konferencję, która może większością $\frac{2}{3}$ głosów delegatów obecnych odmówić przyjęcia każdego delegata lub doradcy technicznego, którego wybór uzna za niezgodny z przepisami niniejszego artykułu.

ARTYKUŁ 390.

Każdy delegat będzie miał prawo głosować indywidualnie we wszystkich sprawach, nad którymi obraduje Konferencja.

W wypadku, gdyby który z Członków nie wyznaczył jednego z delegatów nierządowych, do których ma prawo, drugi delegat nie rządowy będzie mógł brać udział w dyskusji Konferencji, ale nie będzie miał prawa głosowania.

W wypadku jeżeli Konferencja na mocy prawa, przysługującego jej z artykułu 389, odmówi przyjęcia jednego z delegatów któregoś Członka, to postanowienia niniejszego artykułu będą stosowane w ten sposób, jak gdyby dany delegat nie został wcale wyznaczony.

ARTYKUŁ 391.

Posiedzenia Konferencji odbywać się będą w siedzibie Związku Narodów, lub też w jakim innem miejscu, wyznaczonem przez Konferencję na poprzemianem zebraniu większością $\frac{2}{3}$ głosów delegatów obecnych.

ARTYKUŁ 392.

Międzynarodowe Biuro Pracy będzie urządzone w miejscu siedziby Związku Narodów i będzie stanowiło część składową organizacji Związku.

ARTYKUŁ 393.

Międzynarodowym Biurem Pracy będzie kierowała Rada administracyjna, złożona z dwudziestu czterech osób, wyznaczanych według zasad następujących:

Do Rady administracyjnej międzynarodowego Biura Pracy wchodzić będą:

Dwanaście osób, reprezentujących Rządy;

Sześć osób, wybranych przez delegatów na Konferencję, reprezentujących przedsiębiorców;

Sześć osób, wybranych przez delegatów na Konferencję, reprezentujących pracowników i robotników (employés et ouvriers).

Z pośród dwunastu osób, reprezentujących Rządy, osiem będzie wyznaczonych przez Członków, których znaczenie w przemyśle jest największe, a cztery — przez Członków specjalnie w tym celu wybranych z pośród delegatów rządowych na Konferencję, po wyłączeniu delegatów ośmiu powyżej wzmiankowanych Członków.

Ewentualny spór co do tego, którzy z Członków mają największe znaczenie w przemyśle, rozstrzygnie Rada Związku Narodów.

Mandat Członków Rady administracyjnej trwać będzie trzy lata. Sposób obsadzania stanowisk wakujących i inne sprawy tego rodzaju będą mogły być regulowane przez Radę administracyjną, z zastrzeżeniem uzyskania aprobaty przez Konferencję.

Rada administracyjna wybierze z pośród swych Członków Prezydenta i uloży swój regulamin. Rada zbierać się będzie w terminach przez siebie ustalonych. Zebranie specjalne winno się odbyć ilekroć przynajmniej 10 Członków Rady zażąda tego na piśmie.

ARTYKUŁ 394.

Na czele międzynarodowego Biura Pracy będzie stał Dyrektor, mianowany przez Radę administracyjną, od której otrzymywać będzie instrukcje i przed którą odpowiadać będzie za prawidłowy bieg spraw Biura, oraz za wykonanie wszystkich powierzonych mu zadań.

Dyrektor lub jego zastępca, będą obecni na wszystkich zebraniach Rady administracyjnej.

ARTYKUŁ 395.

Dyrektor wybierać będzie personel międzynarodowego Biura Pracy. Wybór ten powinien być dokonany z pośród osób rozmaitych narodowości z całkowitem uwzględnieniem starań o uzyskanie największej wydajności pracy. Część personelu powinny stanowić kobiety.

ARTYKUŁ 396.

Do działalności międzynarodowego Biura należeć będzie zbieranie i udzielanie wszelkiego rodzaju informacji, dotyczących międzynarodowego uregulowania położenia robotników i warunków pracy, a w szczególności badanie spraw, któ-

re mają być przedłożone pod obrady Konferencji w celu zawarcia konwencji międzynarodowych, oraz przeprowadzenie wszelkich specjalnych ankiet, przez Konferencję nakazanych.

Biuro ma obowiązek przygotowania porządku dziennego posiedzeń Konferencji.

Zgodnie z warunkami niniejszej Części tego Traktatu — Biuro wykonywać będzie obowiązki, które na niem ciążyą w sprawach, dotyczących sporów międzynarodowych.

Biuro będzie redagowało i ogłaszało po francusku, po angielsku i w każdym innym języku, według uznania Rady, biuletyn periodyczny, poświęcony badaniom zagadnień, dotyczących przemysłu oraz pracy i posiadających charakter międzynarodowy.

Poza działalnością w tym artykule wyszczególnioną, do Biura należeć będzie wogóle wykonanie wszelkiej władzy i czynności, które Konferencja uzna za stosowne mu powierzyć.

ARTYKUŁ 397.

Ministerja Członków, zajmujące się sprawami robotniczymi, mogą komunikować się bezpośrednio z Dyrektorem przez przedstawiciela swego Rządu w Radzie administracyjnej międzynarodowego Biura Pracy albo też, w braku powyższego reprezentanta, za pośrednictwem innego funkcjonariusza, należycie uznanego i specjalnie w tym celu przez Rząd interesowany wyznaczonego.

ARTYKUŁ 398.

Międzynarodowe Biuro Pracy może żądać współdziałania Sekretarza Związku Narodów we wszystkich sprawach, w których mu to współdziałanie może być udzielone.

ARTYKUŁ 399.

Każdy z Członków opłacać będzie koszta podróży i pobytu swych delegatów i doradców technicznych, oraz swych przedstawicieli, którzy, stosownie do wypadku, biorą udział w posiedzeniach Konferencji i Rady administracyjnej.

Wszelkie inne koszta międzynarodowego Biura Pracy, posiedzeń Konferencji i Rady administracyjnej, będą zwrócone Dyrektorowi przez Sekretarza jeneralnego Związku Narodów na rachunek ogólnego budżetu Związku.

Dyrektor będzie odpowiedzialny przed jeneralnym Sekretarzem Związku Narodów za sposób zużytkowania funduszków, które mu zostaną przekazane, zgodnie z przepisami niniejszego artykułu.

ROZDZIAŁ II.

D Z I A Ł A L N O Ś Ć.

ARTYKUŁ 400.

Rada administracyjna ustali porządek dzienny posiedzeń Konferencji po zbadaniu wszystkich propozycji, uczynionych przez Rządy poszczególnych Członków, albo przez inne organizacje, wskazane w artykule 389, co do spraw, które powinny być wniesione na porządek dzienny.

ARTYKUŁ 401.

Dyrektor będzie pełnił obowiązki Sekretarza Konferencji i będzie obowiązany dostarczyć porządek dzienny każdego posiedzenia na cztery miesiące przed otwarciem posiedzenia każdemu z Członków i, za ich pośrednictwem, delegatom nie rządowym, jeżeli ci już zostali wyznaczeni.

ARTYKUŁ 402.

Rząd każdego z Członków będzie miał prawo zakwestjonować wniesienie na porządek dzienny posiedzenia jednego lub więcej przewidzianych przedmiotów. Motywy, usprawiedliwiające to zakwestjonowanie, winny być wyjaśnione w memorjale, zwróconym do Dyrektora, który, ze swojej strony, powinien zakomunikować go Członkom stałej Organizacji.

Jednakże sprawy zakwestjonowane zostaną wniesione na porządek dzienny, jeżeli Konferencja tak postanowi większością dwóch trzecich głosów obecnych delegatów.

Wszelka sprawa, co do której Konferencja zadecyduje (inaczej, aniżeli to jest przewidziane w poprzednim ustępie) tą samą większością dwóch-trzecich, że powinna być rozpoznana, będzie wniesiona na porządek dzienny następnego zebrania.

ARTYKUŁ 403.

Konferencja ułoży prawidła swej działalności; wybierze swego przewodniczącego; będzie mogła wyznaczać Komisje, powierzając im przedstawienie sprawozdań we wszystkich sprawach, których zbadanie uzna za konieczne.

Wszystkie sprawy Konferencja decydować będzie prostą większością głosów obecnych na Konferencji Członków, oile większość kwalifikowana nie będzie przewidziana specjalnie przez inne artykuły niniejszej Części tego Traktatu.

Zaden wniosek nie zostanie przyjęty, jeżeli liczba oddanych głosów okaże się mniejsza od połowy liczby delegatów obecnych na posiedzeniu.

ARTYKUŁ 404.

Konferencja może przyłączyć do Komisji, które tworzy, doradców technicznych z głosem doradczym, nie zaś stanowczym.

ARTYKUŁ 405.

Jeżeli Konferencja wypowie się za przyjęciem propozycji, dotyczących jednego z przedmiotów porządku dziennego, to musi określić, czy propozycje te mają przyjąć formę:

a) „polecenia“ rozważenia przez Członków, celem przeprowadzenia jej w postaci prawa narodowego, lub w innej; b) lub też projektu międzynarodowej Konwencji, która będzie ratyfikowana przez Członków.

W obu wypadkach do przyjęcia w ostatecznem głosowaniu Konferencji owego polecenia lub projektu Konwencji, potrzeba większości dwóch trzecich głosów delegatów obecnych.

Przygotowując polecenie lub projekt konwencji do ogólnego zastosowania, Konferencja powinna mieć wzgląd na kraje, w których klimat, niedostateczny

rozwój organizacji przemysłowych i inne szczególne okoliczności czynią warunki przemysłu zasadniczo odmiennymi, oraz zaproponować zmiany, jakie uzna za niezbędne w tym celu, aby uczynić zadość właściwościom tych krajów.

Jeden egzemplarz takiego polecenia lub projektu konwencji będzie podpisany przez Prezesa oraz Dyrektora Konferencji i będzie złożony na ręce Sekretarza jeneralnego Związku Narodów. Sekretarz jeneralny zakomunikuje każdemu z Członków uwierzytelniony odpis polecenia lub projektu konwencji.

Każdy z Członków zobowiązuje się w ciągu roku od daty zamknięcia posiedzenia Konferencji (lub, gdyby wskutek wyjątkowych okoliczności, wykonanie tego w ciągu roku okazało się niemożliwym — to z chwilą gdy ono będzie możliwe, jednak nie później, jak w ciągu osiemnastu miesięcy od daty zamknięcia posiedzenia Konferencji) przedstawić powyższe polecenie lub projekt konwencji władzy lub władzom, do których kompetencji sprawa należy, a to w celu przyobleczenia ich w ustawę albo zastosowania do nich środków innego rodzaju.

Jeżeli chodzić będzie o polecenie, Członkowie winni będą zawiadomić Sekretarza jeneralnego o przedsięwziętych środkach.

Jeżeli chodzić będzie o projekt konwencji, Członek, który otrzyma zgodę władzy lub władz kompetentnych, zakomunikuje swoją ostateczną ratyfikację konwencji Sekretarzowi jeneralnemu i przedsięwzięmie środki niezbędne dla wprowadzenia w życie przepisów powyższej konwencji.

Jeżeli polecenie nie spowodowało wydania aktu prawodawczego lub innych środków, któreby pozwoliły na wprowadzenie w życie tego polecenia, albo jeżeli projekt konwencji nie uzyskał zgody ze strony władzy lub władz, do których kompetencji należy, to na Członku nie ciąży żaden inny obowiązek.

W wypadku, gdy chodzi o Państwo związkowe, którego prawo przyłączenia się do konwencji, dotyczącej pracy, jest poddane pewnym ograniczeniom, Rząd będzie miał prawo uważać projekt konwencji, do którego stosują się dane ograniczenia, za zwykłe polecenie i zastosować do niego w danym wypadku przepisy niniejszego artykułu, dotyczące poleceń.

Powyższy artykuł winien być interpretowany zgodnie z następującą zasadą:

W żadnym razie, wskutek uchwalenia przez Konferencję bądź polecenia, bądź projektu konwencji nie będzie można żądać od żadnego z Członków, aby zmniejszył ochronę, jakiej jego prawodawstwo już udzielało odnośnym pracownikom.

ARTYKUŁ 406.

Wszelka w ten sposób ratyfikowana konwencja zostanie wniesiona do rejestru przez Sekretarza jeneralnego Związku Narodów. Zobowiązuwać jednak będzie tylko tych Członków, którzy ją ratyfikowali.

ARTYKUŁ 407.

Projekt, który przy głosowaniu ostatecznym nad jego całością nie uzyska większości dwóch trzecich głosów, oddanych przez Członków obecnych, może być przedmiotem osobnej konwencji między tymi Członkami stałej Organizacji, którzy tego zechcą.

Wszelka osoba tego rodzaju konwencja powinna być zakomunikowana przez Rządy interesowane Sekretarzowi jeneralnemu Związku Narodów, który ją wniesie do rejestru.

ARTYKUŁ 408.

Każdy z Członków zobowiązuje się przedkładać międzynarodowemu Biuru Pracy roczne sprawozdanie, co do środków, jakie przedsięwziął w celu wykonania konwencji, do której przystąpił. Sprawozdania winny być zredagowane według formy, wskazanej przez Radę administracyjną i mają zawierać szczegółowe wiadomości, których Rada zażądała. Dyrektor winien przedstawić streszczenie powyższych sprawozdań na najbliższem posiedzeniu Konferencji.

ARTYKUŁ 409.

Zażalenie, zgłoszone do międzynarodowego Biura Pracy przez organizacje zawodowe robotników lub przedsiębiorców z powodu, że jeden z Członków nie zapewnił w zadowalający sposób wykonania konwencji, do której był przystąpił, może być przekazane przez Radę administracyjną odnośnemu Rządowi; Rząd ten może być wezwany do złożenia w tej sprawie wyjaśnień, jakie uzna za stosowne.

ARTYKUŁ 410.

Jeżeli odpowiedni Rząd w terminie neżytym nie złoży żadnego wyjaśnienia, lub jeżeli Rada administracyjna uzna złożone przezeń wyjaśnienie za niedostateczne, Rada będzie miała prawo opublikować zgłoszone zażalenie, oraz ewentualnie otrzymaną odpowiedź.

ARTYKUŁ 411.

Każdy z Członków może zgłosić skargę do międzynarodowego Biura Pracy przeciw innemu Członkowi, który, jego zdaniem, nie zapewnia w sposób dostateczny wykonania konwencji przez obu ratyfikowaną na podstawie przepisów, zawartych w poprzednich artykułach.

Rada administracyjna może, jeżeli uzna za stosowne, jeszcze przed zwróceniem się do Komisji śledczej, według procedury poniżej podanej, skomunikować się z odpowiednim Rządem w sposób, wskazany w artykule 409.

Jeżeli Rada administracyjna nie uzna za konieczne zakomunikować skargę odpowiedniemu Rządowi, lub, jeżeli po zakomunikowaniu tej skargi nie otrzyma zadowalającej odpowiedzi w należyty terminie, to Rada będzie mogła spowodować utworzenie komisji śledczej, która zbada podniesioną sprawę i złoży w tym przedmiocie sprawozdanie.

Ta sama procedura może być zastosowana przez Radę bądź z urzędu, bądź na skutek skargi jednego z delegatów na Konferencję.

Jeżeli sprawa, wszczęta na podstawie artykułów 410 i 411, przyjdzie przed Radę administracyjną, to odpowiedni Rząd, jeśli nie ma już przedstawiciela w Radzie administracyjnej, będzie miał prawo wyznaczyć delegata dla wzięcia udziału w obradach Rady w tej sprawie. O terminie obrad odpowiedni Rząd powinien być zawiadomiony we właściwym czasie.

ARTYKUŁ 412.

Komisja śledcza będzie utworzona w następujący sposób:

Każdy z Członków zobowiązuje się wyznaczyć w ciągu sześciu miesięcy od daty uprawomocnienia się niniejszego Traktatu trzy osoby kompetentne w sprawach przemysłu, z których jedna będzie reprezentowała przedsiębiorców, druga — pracowników, trzecia pozostanie niezależną od tych i tamtych.

Z wszystkich tych osób razem wziętych, zostanie utworzona lista, z której będą wybrani członkowie Komisji śledczej.

Rada administracyjna będzie miała prawo sprawdzać kwalifikacje powyższych osób i większością dwóch trzecich głosów obecnych przedstawicielei odmawiać nominacji tych osób, których kwalifikacje nie będą czyniły zadość przepisom niniejszego artykułu.

Na żądanie Rady administracyjnej Sekretarz jeneralny Związku Narodów wyznaczy do Komisji śledczej trzy osoby, wybierając po jednej z każdej z trzech kategorii listy, i jednej z tych trzech osób powierzy przewodniczenie w Komisji. Żadna z trzech w ten sposób wyznaczonych osób nie może pochodzić z wyboru Członka, bezpośrednio zainteresowanego w skardze.

ARTYKUŁ 413.

W wypadku, jeżeli skarga będzie odesłana na zasadzie artykułu 411 do Komisji śledczej, to każdy z Członków, bezpośrednio w skardze zainteresowany lub też nie, obowiązuje się oddać do dyspozycji Komisji wszelkie posiadane informacje, dotyczące przedmiotu skargi.

ARTYKUŁ 414.

Komisja śledcza, po gruntownem zbadaniu skargi, zredaguje raport, w którym przedstawi rezultaty dochodzenia we wszystkich punktach faktycznego stanu rzeczy, co pozwoli dokładnie ocenić znaczenie sporu, oraz sformułuje polecenie, jakie będzie uważała za właściwe, co do środków, jakie należy zastosować, ażeby uczynić zadość Rządowi, który wniósł skargę, oraz co do terminu, w którym środki te powinny być przedsięwzięte.

W danym razie raport wskaże również środki represji natury gospodarczej przeciwko odpowiedniemu Rządowi, jakie Komisja uznawałaby za właściwe i których zastosowanie przez inne Rządy uważałaby za słuszne.

ARTYKUŁ 415.

Sekretarz jeneralny Związku Narodów zakomunikuje raport Komisji śledczej każdemu z Rządów interesowanych w danym sporze i zajmie się jego opublikowaniem.

Każdy z Rządów interesowanych winien zawiadomić Sekretarza jeneralnego Związku Narodów w ciągu jednego miesiąca, czy zgadza się lub nie na polecenia w postanowieniach Komisji zawarte, oraz w razie, jeżeli się na nie nie godzi, czy chce poddać spór stałemu Sądowi międzynarodowej sprawiedliwości przy Związku Narodów.

ARTYKUŁ 416.

W razie, jeżeli jeden z Członków w stosunku do polecenia lub projektu nie przedsięwzięmie środków przewidzianych w artykule 405, wówczas każdemu innemu Członkowi przysługiwać będzie prawo zawezwania go przed stały Sąd międzynarodowej sprawiedliwości.

ARTYKUŁ 417.

Decyzje stałego Sądu międzynarodowej sprawiedliwości, dotyczące skargi lub sprawy jakiegokolwiek, przedłożonej mu zgodnie z artykułami 415 lub 416, nie podlegają apelacji.

ARTYKUŁ 418.

Ewentualne wnioski lub polecenia Komisji śledczej będą mogły być zatwierdzone, zmieniane, lub unieważniane przez stały Sąd międzynarodowej sprawiedliwości, który, w razie potrzeby, winien wskazać środki represji natury gospodarczej, jakie uzna za właściwe przedsięwziąć przeciwko Rządowi winnemu i których zastosowanie przez inne Rządy uzna za słuszne.

ARTYKUŁ 419.

Jeżeli który z Członków nie zastosuje się w określonym czasie do poleceń, ewentualnie zawartych bądź w raporcie Komisji śledczej, bądź w orzeczeniu stałego Sądu międzynarodowej sprawiedliwości, wówczas każdy inny Członek będzie mógł zastosować przeciw niemu środki represji natury gospodarczej, które raport Komisji lub orzeczenie Sądu uzna za wskazane w danym wypadku.

ARTYKUŁ 420.

Rząd, który jest winien, może w każdej chwili zawiadomić Radę administracyjną, że przedsięwziął środki konieczne, aby się zastosować do poleceń Komisji śledczej lub orzeczenia stałego Sądu międzynarodowej sprawiedliwości i może prosić Radę, aby zechciała polecić Sekretarzowi jeneralnemu Związku Narodów utworzenie Komisji śledczej w celu sprawdzenia jego oświadczeń.

W tym wypadku znajdą zastosowanie postanowienia artykułów 412, 413, 414, 415, 417 i 418 i jeżeli raport Komisji śledczej lub orzeczenie stałego Sądu międzynarodowej sprawiedliwości wypadnie pomyślnie dla oskarżonego Rządu, to inne Rządy winny natychmiast odwołać wszystkie środki natury gospodarczej, jakie zarządziły przeciw temu Państwu.

R O Z D Z I A Ł III.

P R Z E P I S Y O G Ó L N E.

ARTYKUŁ 421.

Członkowie zobowiązują się stosować konwencje, do których przystąpili zgodnie z postanowieniami niniejszej Części tego Traktatu, do tych swoich kolonji lub posiadłości oraz krajów, znajdujących się pod ich protektoratem, które nie rządzą się całkowicie samodzielnie, a to z następującymi zastrzeżeniami:

1-o Że stosowanie konwencji nie stanie się niemożliwym wskutek warunków lokalnych;

2-o Że zmiany potrzebne, do przystosowania konwencji do warunków lokalnych, będą do niej wprowadzone.

Każdy z Członków powinien zawiadomić międzynarodowe Biuro Pracy o decyzji, którą ma zamiar powziąć w stosunku do każdej ze swych kolonji czy posiadłości lub krajów, znajdujących się pod jego protektoratem, i nie rządzących się całkowicie samodzielnie.

ARTYKUŁ 422.

Poprawki do niniejszej Części tego Traktatu, przyjęte przez Konferencję większością dwóch trzecich głosów obecnych delegatów, będą mogły być wykonywane z chwilą, gdy zostaną ratyfikowane przez Państwa, których przedstawiciele tworzą Radę Związku Narodów oraz przez trzy czwarte Członków.

ARTYKUŁ 423.

Wszystkie sprawy i wątpliwości, dotyczące interpretacji niniejszej Części tego Traktatu oraz konwencji, później zawartych przez Członków na podstawie wspomnianej Części, będą poddane pod rozpoznanie stałego Sądu międzynarodowej sprawiedliwości.

ROZDZIAŁ IV.

ZARZĄDZENIA TYMCZASOWE.

ARTYKUŁ 424.

Pierwsze posiedzenie Konferencji odbędzie się w październiku roku 1919. Miejsce i porządek dzienny posiedzenia są ustalone w dołączonym Aneksie.

Zwołanie i urządzenie tego pierwszego posiedzenia zostaje powierzone Rządowi, wskazanemu w powyższym Aneksie. W przygotowaniu dokumentów z Rządem współdziałać będzie specjalna Komisja, której Członkowie będą wskazani w tym samym Aneksie.

Do chwili kiedy będzie można wstawić potrzebne kredyty do budżetu Związku Narodów, koszty tego pierwszego posiedzenia oraz każdego następnego, z wyjątkiem kosztów podróży delegatów i doradców technicznych, będą rozkładane między Członków w stosunku ustalonym dla międzynarodowego Biura wszechświatowego Związku pocztowego.

ARTYKUŁ 425.

Do czasu ukonstytuowania się Związku Narodów wszystkie zawiadomienia, które na zasadzie artykułów poprzednich należało zwracać do Sekretarza jeneralnego Związku, będą zachowywane przez Dyrektora międzynarodowego Biura Pracy; ten poda je do wiadomości Sekretarza jeneralnego.

ARTYKUŁ 426.

Do czasu utworzenia stałego Sądu międzynarodowej sprawiedliwości spory, które na zasadzie niniejszej Części tego Traktatu powinny być mu przedkładane, będą kierowane do Sądu, utworzonego z trzech osób, wyznaczonych przez Radę Związku Narodów.

A N E K S.

PIERWSZE POSIEDZENIE KONFERENCJI PRACY 1919 r.

Miejscem zebrania się Konferencji będzie Washington.

Rząd Stanów Zjednoczonych Ameryki będzie proszony o zwołanie Konferencji.

Międzynarodowy Komitet organizacyjny będzie złożony z siedmiu osób, wyznaczonych przez Rządy Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanji, Francji, Włoch, Japonji, Belgji i Szwajcarii. Komitet może, jeśli to uzna za potrzebne, zwrócić się do innych Członków o delegowanie swego przedstawiciela do składu Komitetu.

Porządek dzienny będzie następujący:

1-o Zastosowanie zasady 8-godzinnego dnia i 48-godzinnego tygodnia.

2-o Sprawy, dotyczące środków zapobiegawczych przeciwko brakowi pracy oraz środków zaradczych przeciwko jego skutkom.

3-o Praca kobiet:

a) Przed i po porodzie (łącznie ze sprawą pokrycia wydatków macierzyństwa);

b) w nocy;

c) przy zajęciach szkodliwych dla zdrowia.

4-o Praca dzieci:

a) Wiek dopuszczenia do pracy;

b) praca nocna;

c) zajęcia szkodliwe dla zdrowia.

5-o Rozszerzenie i zastosowanie Konwencji międzynarodowych, przyjętych w Bernie w 1906 r., o zakazie nocnej pracy kobiet, zatrudnionych w przemyśle, oraz o zakazie używania fosforu białego (żółtego) w przemyśle zapalkowym.

D Z I A Ł II.

ZASADY OGÓLNE.

ARTYKUŁ 427.

Wysokie Układające się Strony, uznając, że dobrobyt fizyczny, moralny i umysłowy pracowników zarobkujących, jest rzeczą pierwszorzędnej wagi z punktu widzenia międzynarodowego, ustanowiły dla osiągnięcia tego podniosłego celu stałą organizację, przewidzianą w Dziale I i przyłączoną do organizacji Związku Narodów.

Uznają one, że różnice klimatu, obyczajów i zwyczajów, warunków ekonomicznych i tradycji przemysłowych czynią trudnem do osiągnięcia natychmiastowe i zupełne ujednostajnienie warunków pracy. Są jednak przeświadczone, że praca nie powinna być uważana poprostu za przedmiot handlu i sądzą, że pewne metody i zasady reglamentacji warunków pracy, powinnyby postarać się zastoso-

wać wszystkie zrzeczenia przemysłowe, oile tylko pozwolą na to specjalne warunki, w jakich się one znajdują.

Z pomiędzy tych metod i zasad Wysokie Układające się Strony uważają za szczególnie ważne i pilne:

1-szo powyżej wygłoszoną zasadę kierowniczą, że praca nie powinna być uważana poprostu za towar lub artykuł handlu;

2-o prawo zrzeszania się zarówno pracowników, jak i przedsiębiorców dla celów przez prawo niewzbronionych;

3-o płacenie pracownikom zarobku, zapewniającego im poziom życia przyzwoitego podług pojęć panujących w danym kraju i w danym czasie;

4-o przyjęcie ośmiogodzinnego dnia lub 48-godzinnego tygodnia roboczego, jako cel do osiągnięcia wszędzie tam, gdzie nie został on jeszcze osiągnięty;

5-o przyjęcie wypoczynku tygodniowego minimalnie 24-godzinnego, który powinien przypadać na dzień niedzielny, oile tylko to jest możliwe;

6-o zniesienie pracy dzieci i zobowiązanie się, że do pracy młodzieży płci obojga zostaną wprowadzone takie udogodnienia, któreby jej pozwoliły na dalsze kształcenie się i zapewniały jej możliwość fizycznego rozwoju;

7-o zasadę jednakowej płacy za pracę tej samej wartości bez względu na płeć;

8-o przepisy, wydane w każdym kraju odnośnie do warunków pracy, powinny zapewnić sprawiedliwe wynagrodzenie wszystkim pracownikom prawnie w kraju zamieszkałym (résidant);

9-o każde Państwo powinno zorganizować służbę inspekcyjną, w której skład wejdą kobiety, a której zadaniem będzie pilnowanie ścisłego zastosowania praw i regulaminów, dotyczących opieki nad pracownikami.

Nie ogłaszając tych zasad i metod ani za wyczerpujące, ani za ostateczne, Wysokie Układające się Strony uważają je za nadające się całkowicie do kierowania polityką Związku Narodów; i że, jeśli będą przyjęte przez zrzeczenia przemysłowe, które są Członkami Związku Narodów oraz, jeśli zostaną przez dobrze dobrany zespół inspektorów utrzymane w praktyce w całej czystości, to rozciągną trwale dobrodziejstwa na zarobkujących pracowników świata.

C Z E Ś Ć XIV.

GWARANCJE WYKONANIA.

D Z I A Ł I.

ZACHODNIA EUROPA.

ARTYKUŁ 428.

Tytułem gwarancji wykonania niniejszego Traktatu przez Niemcy, terytorjum mieckie, położone na zachód od Renu, wspólnie z przyczółkami mostowymi, ma być zajęte przez wojska Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych na okres piętnastu lat od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 429.

Jeśli warunki obecnego Traktatu będą ściśle zachowane przez Niemcy, to okupacja wymieniona w artykule 428 będzie znoszona stopniowo jak to powiedziano poniżej:

1-o. Po upływie pięciu lat będą ewakuowane: przyczółek mostowy Kolonii i terytorja położone na północ od linii biegnącej wzdłuż Ruhr, następnie wzdłuż kolei żelaznej Jülich-Duren-Euskirchen-Rheinbach, stamtąd wzdłuż drogi z Rheinbach do Sinzig, aż do Renu przy ujściu Ahr (wyżej wymienione drogi, koleje żelazne i miejscowości są wyłączone z terytorjum, które ma być ewakuowane).

2-o. Po upływie dziesięciu lat będą ewakuowane: przyczółek mostowy Koblencji i terytorja na północ od linii idącej od skrzyżowania się granic Belgii, Niemiec i Holandji, biegnącej około 4 kilometrów na południe od Akwizgranu, dotykającej i idącej następnie grzbietem Forst Gemünd, dalej na wschód od kolei doliny Urft, następnie wzdłuż Blankenheim, Valdorf, Dreis, Ulmen do Mozelli, wzdłuż tej rzeki od Bremm do Nehren, następnie przechodzącej przez Kappel i Simmern, następnie wzdłuż szczytów wyżyn pomiędzy Simmern i Renem i dochodzącej do tej rzeki w Bacharach (wszystkie wyżej wymienione miejscowości, doliny, drogi i koleje żelazne są wyłączone z terytorjum, które ma być ewakuowane).

3-o. Po upływie piętnastu lat będą ewakuowane: przyczółek mostowy Munguncji, przyczółek mostowy Kehl i reszta niemieckiego okupowanego terytorjum.

Jeżeli w tym momencie Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone będą uważały gwarancje przeciw niesprowokowanemu napadowi Niemiec za niewystarczające, to wycofanie wojsk okupacyjnych będzie mogło ulec opóźnieniu w tej mierze, jaka będzie uznana za niezbędną dla otrzymania wymienionych gwarancji.

ARTYKUŁ 430.

W razie, gdyby bądź w czasie okupacji, bądź po upływie wyżej przewidzianych piętnastu lat, Komisja odszkodowań uznała, że Niemcy nie wykonały wszystkich lub części zobowiązań, wynikających dla nich z niniejszego Traktatu, cała lub część strefy wyszczególnionej w artykule 429 będzie natychmiastowo znów okupowana przez siły sprzymierzone i stowarzyszone.

ARTYKUŁ 431.

Wojska okupacyjne zostaną cofnięte natychmiast, jeżeli przed upływem okresu piętnastu lat Niemcy wypełnią wszystkie zobowiązania, wyływające dla nich z niniejszego Traktatu.

ARTYKUŁ 432.

Nieuregulowane przez niniejszy Traktat kwestje, dotyczące okupacji, będą przedmiotem późniejszych układów, które już obecnie Niemcy zobowiązują się wykonać.

DZIAŁ II.

EUROPA WSCHODNIA.

ARTYKUŁ 433.

Tytułem gwarancji wykonania postanowień niniejszego Traktatu, na mocy których Niemcy ostatecznie uznają zniesienie Traktatu Brzesko-Litewskiego i wszystkich traktatów, konwencji i układów, zawartych przez nie z Rządem maksymalistycznym w Rosji, aby przytem zapewnić przywrócenie pokoju i dobrego Rządu w krajach nadbałtyckich i na Litwie, wszystkie wojska niemieckie, jakie obecnie znajdują się na wymienionych terytorjach, powrócą w granice Niemiec natychmiast, gdy tylko Rządy Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych uznają moment za odpowiedni ze względu na wewnętrzną sytuację tych terytorjów. Wojska te są obowiązane powstrzymywać się od wszelkich rekwizycji, zajęcia oraz innych środków przymusu, mających na celu uzyskanie dostawy do Niemiec; nie wolno im będzie również pod żadnym względem wtrącać się do jakichkolwiek zarządzeń, dotyczących się obrony narodowej, przedsięwziętej przez prowizoryczne Rządy Estonji, Inflant i Litwy.

Żadne inne wojska niemieckie nie będą dopuszczone na wymienione terytorja ani do czasu ich ewakuacji, ani też po całkowitem jej dokonaniu.

CZĘŚĆ XV.

RÓŻNE PRZEPISY.

ARTYKUŁ 434.

Niemcy obowiązują się uznać całkowitą moc Traktatów Pokoju oraz Konwencji dodatkowych, które zostaną zawarte przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone z Mocarstwami, które walczyły po stronie Niemiec, przyjąc postanowienia dotyczące się terytorjów byłej Monarchji Austrjacko-Węgierskiej, Królestwa Bułgarji i Cesarstwa Otomańskiego i uznać nowe państwa w granicach, dla nich w ten sposób ustanowionych.

ARTYKUŁ 435.

Wysokie Układające się Strony, uznając w zupełności gwarancje, ustanowione na korzyść Szwajcarii przez Traktaty z r. 1815, a mianowicie Aktem z 20 listopada 1815 r., gwarancje, które stanowią międzynarodowe zobowiązania dla utrzymania Pokoju, stwierdzają jednak, że postanowienia tych Traktatów i Konwencji, Deklaracji i innych dodatkowych aktów, dotyczących się strefy neutralizowanej w Sabaudji, określonej w ustępie 1 artykułu 92 końcowego Aktu Kongresu Wiedeńskiego oraz w ustępie 2 artykułu 3 Traktatu Paryskiego z 20 listopada 1815 r., przestały odpowiadać obecnym warunkom. Przeto Wysokie Układające się Strony przyjmują do wiadomości porozumienie, jakie na-

stąpiło pomiędzy Rządami francuskim i szwajcarskim, dotyczące się zniesienia postanowień odnośnie do tej strefy, które są i pozostają zniesione.

Wysokie Układające się Strony uznają równocześnie, że postanowienia Traktatów z r. 1815 oraz innych aktów dodatkowych co do stref wolnych Wyższej Sabaudji oraz okręgu Gex nie odpowiadają już obecnym okolicznościom i że rzeczą Francji i Szwajcarii jest uregulować między sobą za zobopólną zgodą urządzenie tych terytoriów, zgodnie z zasadami, jakie zostaną uznane za słuszne przez oba kraje.

ANEKS.

I.

Szwajcarska Rada Związkowa zawiadomiła Rząd francuski, pod datą 5 maja 1919 r., że czuje się szczęśliwą, iż po szczerze życzliwym zbadaniu postanowień artykułu 435 może przystąpić do nich, aczkolwiek z następującymi uwagami oraz zastrzeżeniami:

1-o Co do neutralizowanej strefy Wyższej Sabaudji:

a) Należy uznać, że aż do czasu zatwierdzenia przez Izby związkowe porozumienia pomiędzy obydwojma Rządami o zniesieniu postanowień dotyczących się strefy neutralnej w Sabaudji, porozumienie to nie będzie uważane za ostateczne dla żadnej ze stron.

b) Zgoda Rządu szwajcarskiego na zniesienie wyżej wymienionych postanowień zawiera w sobie zgodnie z przyjętym tekstem, domniemanie uprzedniego uznania gwarancji, sformułowanych na korzyść Szwajcarii w Traktatach z r. 1815, a mianowicie w Deklaracji z 20 listopada 1815 r.

c) Porozumienie między Rządami francuskim i szwajcarskim co do zniesienia wyżej wymienionych postanowień będzie uważane za ważne tylko w razie włączenia do Traktatu Pokoju artykułu w tej formie, w jakiej on został zredagowany. Prócz tego Strony Układające się o Traktat Pokojowy winny dążyć do uzyskania zgody tych Mocarstw, które podpisały Traktaty z 1815 roku oraz Deklarację z 20 listopada r. 1815, nie podpisują natomiast niniejszego Traktatu Pokoju.

2-o Co do wolnej strefy Wyższej Sabaudji i okręgu Gex:

a) Rada Związkowa zgłasza jak najwyraźniejsze zastrzeżenia co do ewentualnej interpretacji deklaracji wymienione w ostatnim ustępie artykułu, który ma być włączony do Traktatu Pokoju, i który powiada, że „postanowienia Traktatów z r. 1815 oraz innych aktów dodatkowych, co do stref wolnych Wyższej Sabaudji oraz okręgu Gex, nie odpowiadają już obecnym okolicznościom”. Rada Związkowa nie życzyłaby sobie istotnie, by z jej przyłączenia się do tej redakcji można było wywnioskować, iż zgadza się na zniesienie instytucji, mającej na celu zabezpieczenie sąsiednim miejscowościom dobrodziejstw specjalnego urządzenia, dostosowanego do ich potrzeb geograficznych i ekonomicznych, a które wytrzymały próbę.

Według myśli Rady Związkowej chodziłoby nie o zmianę ustroju celnego tych stref, tego, który został ustanowiony przez wyżej wymienione Traktaty, lecz wyłącznie o uregulowanie w sposób bardziej przystosowany do dzisiejszych warunków ekonomicznych systemu wymiany między zainteresowanymi okręgami. Powyższe uwagi nasunęły się Radzie Związkowej przy czytaniu Projektu Konwencji, dotyczącej się przyszłego ustroju stref, który był załączony do noty Rządu francuskiego, datowanej 26 kwietnia. Czyniąc powyższe zastrzeżenia Rada Związkowa oświadcza, że jest gotową w sposób najbardziej przyjazny rozważyć

wszelkie propozycje, jakie Rząd francuski uzna za słuszne przedłożyć jej w tym przedmiocie.

b) Należy uznać, że postanowienia Traktatu z r. 1815 oraz innych aktów dodatkowych, dotyczące się stref wolnych, pozostaną w mocy aż do chwili, gdy przyjdzie do skutku między Szwajcarią a Francją nowy układ dla uregulowania urządzenia tych terytorjów.

II.

Rząd francuski zwrócił się do Rządu szwajcarskiego 18 maja 1919 r. z poniższą notą w odpowiedzi na zawiadomienie, podane w poprzednim paragrafie:

Notą z 5 maja Poselstwo szwajcarskie w Paryżu uprzejmie zawiadomiło Rząd Rzeczypospolitej francuskiej o przystąpieniu Rządu związkowego do projektu artykułu, który ma wejść do Traktatu Pokoju Rządów sprzymierzonych i stowarzyszonych z jednej strony oraz Niemiec z drugiej.

Rząd francuski bardzo chętnie przyjmuje do wiadomości osiągnięte w ten sposób porozumienie; na jego prośbę projekt odnośnego artykułu, zaakceptowany przez Rządy sprzymierzone i stowarzyszone, został włączony pod Nr. 435 do Warunków Pokoju, przedstawionych Pełnomocnikom niemieckim.

Rząd szwajcarski sformułował w swej nocie z 5 maja szereg uwag i zastrzeżeń w tej sprawie.

Co do uwag, które się tyczą wolnej strefy Wyższej Sabaudji oraz okręgu Gex, to Rząd francuski ma zaszczyt zaznaczyć, że postanowienie zawarte w ostatnim ustępie artykułu 435, jest tak jasne, iż co do jego znaczenia nie może być żadnej wątpliwości, a zwłaszcza gdy chodzi o wyrażoną tam w tej sprawie bezinteresowność Mocarstw poza Francją i Szwajcarią.

Co do Rządu Rzeczypospolitej, to ten, troskliwie czuwając nad interesami odpowiednich terytorjów francuskich i mając na względzie ich szczególne położenie, nie traci z oczu pożytku, jaki wyniknie z zapewnienia im należyte zastosowanego systemu celnego oraz z uregulowania w sposób, lepiej odpowiadający obecnym okolicznościom, form wymiany między temi terytorjami i sąsiednimi terytorjami szwajcarskimi, w ich wzajemnym interesie.

Rozumie się samo przez się, że to nie może w niczem naruszyć prawa Francji do ustanowienia w tym kraju własnej linii celnej na swej granicy politycznej, jak to jest w innych częściach francuskich granic terytorjalnych, jak to czyni również oddawna Szwajcarija na swych własnych granicach w tym kraju. Rząd Rzeczypospolitej bardzo chętnie przyjmuje do wiadomości gotowość Rządu szwajcarskiego przyjaznego zbadania wszystkich propozycji francuskich w sprawie urządzenia, które ma zastąpić obecny ustrój pomienionej wolnej strefy, a które to propozycje Rząd francuski czyni — jak mniema — w duchu równie przyjacielskim.

Z drugiej strony, Rząd Rzeczypospolitej nie wątpi, że tymczasowe utrzymanie nadal urzędzeń z 1815 r., dotyczących wolnej strefy, o którym mowa w ustępie noty Poselstwa szwajcarskiego z 5 maja, wywołane oczywiście tem, aby zaoszczędzić przejścia od ustroju obecnego do opartego na nowej umowie, nie spowoduje w żadnym razie opóźnienia w ustanowieniu nowego stanu rzeczy, uznanego za konieczny przez oba Rządy. Ta sama uwaga stosuje się do ratyfikacji przez Izby Związkowe, o której mowa w ustępie a) paragrafu 1 noty szwajcarskiej z 5 maja pod nagłówkiem „neutralizowana strefa Wyższej Sabaudji“.

ARTYKUŁ 436.

Wysokie Układające się Strony przyznają, że przyjęły do wiadomości i uznały akt Traktatu, podpisany 17 lipca 1918 r. przez Rząd Rzeczypospolitej Francu-

skiej i Jego Księżęcą Wysokość Księcia Monaco, określający stosunki Francji i Księstwa.

ARTYKUŁ 437.

Wysokie Ukladające się Strony zgadzają się, żeby w braku późniejszych postanowień przeciwnych, Prezes każdej Komisji, ustanowionej przez Traktat, miał w razie równości głosów prawo do drugiego głosu.

ARTYKUŁ 438.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zgadzają się, że, gdy chodzi o chrześcijańskie misje religijne, utrzymywane przez niemieckie stowarzyszenia lub niemieckich obywateli na terytorjach do nich należących lub powierzonych ich Rządowi, tedy, zgodnie z niniejszym Traktatem, własność tych misji lub towarzystw misyjnych, włączając w to i własność towarzystw handlowych, których dochody są obracane na utrzymanie misji, powinna i nadal być obracana na ich utrzymanie. By zapewnić dobre wykonanie niniejszego zobowiązania, Rządy sprzymierzone i stowarzyszone powierzą wymienioną własność radom administracyjnym, mianowanym lub zatwierdzanym przez Rządy, a złożonym z osób, które należą do wyznania tej misji, o której własność chodzi.

Rządy sprzymierzone i stowarzyszone, nie zmniejszając w niczem kontroli w stosunku do osób, kierujących misjami, będą przestrzegały ich interesów.

Niemcy przyjmują do wiadomości powyższe zobowiązania i oświadczają, że zgadzają się na wszystkie układy, które co do wykonania zadań powyższych misji lub towarzystw handlowych są lub zostaną zawarte między zainteresowanymi Rządami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi, i zrzekają się wszelkich reklamacji z tego powodu.

ARTYKUŁ 439.

Zgodnie z zastrzeżeniami postanowień niniejszego Traktatu Niemcy zobowiązują się nie podnosić ani bezpośrednio, ani pośrednio, żadnych reklamacji pieniężnych za czyny, poprzedzające uprawomocnienie się niniejszego Traktatu, w stosunku do żadnego z Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, podpisujących obecny Traktat, włączając w to i te Mocarstwa, które, nie wypowiedziawszy wojny, zerwały stosunki dyplomatyczne z Rzeszą Niemiecką.

Obecne postanowienie oznacza pełne i ostateczne zrzeczenie się wszystkich reklamacji tego rodzaju, odtąd wygasłych, bez względu na to, kto był zainteresowanym.

ARTYKUŁ 440.

Niemcy przyjmują i uznają za ważne i obowiązujące wszystkie decyzje i rozkazy, dotyczące się niemieckich okrętów i towarów, jak również wszystkie decyzje i rozkazy, dotyczące się pokrycia kosztów, wydane przez jakikolwiek z sądów, Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, ustanowionych dla spraw zdobyczy wojennej morskiej i zobowiązują się nie przedstawiać w imieniu swych obywateli żadnej reklamacji co do tych decyzji lub rozkazów.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zastrzegają sobie prawo zbadania w warunkach, jakie uznają za słuszne, decyzji i rozkazów sądów niemieckich w sprawach zdobyczy wojennej morskiej, czy te decyzje i rozkazy nie przyno-

szą uszczerbku prawu własności obywateli wymienionych Mocarstw lub też obywateli neutralnych. Niemcy zobowiązują się dostarczyć kopje wszystkich dokumentów, znajdujących się w aktach, włączając w to decyzje i wydane rozkazy, oraz przyjąć i wykonać wskazówki udzielone po tem zbadaniu spraw.

TRAKTAT NINIEJSZY, którego teksty francuski i angielski będą obowiązującymi, zostanie ratyfikowany.

Złożenie ratyfikacji nastąpi w Paryżu w terminie możliwie najkrótszym.

Mocarstwa, których Rząd ma siedzibę poza Europą, będą mogły ograniczyć się do zawiadomienia Rządu Rzeczypospolitej Francuskiej, przez swego przedstawiciela dyplomatycznego w Paryżu, że ich ratyfikacja została udzielona, i w takim razie będą obowiązane, jak tylko to będzie rzeczą możliwą, przesłać akt ratyfikacji.

Pierwszy protokół złożenia ratyfikacji będzie spisany natychmiast po ratyfikacji Traktatu przez Niemcy z jednej strony i przez trzy z pośród Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych z drugiej strony.

Od daty tego pierwszego protokołu Traktat nabierze mocy obowiązującej między Wysokimi Układającymi się Stronami, które go w ten sposób będą ratyfikowały. Dla obliczenia wszystkich terminów, przewidzianych przez niniejszy Traktat, ta data będzie uważaną za datę, od której Traktat ma moc obowiązującą.

Pod wszelkimi innymi względami Traktat będzie obowiązywał każde Mocarstwo od chwili złożenia przez nie ratyfikacji.

Rząd francuski prześle każdemu z podpisujących Mocarstw uwierzytelnioną kopję protokołów złożenia ratyfikacji.

NA DOWÓD CZEGO wyżej wymienieni pełnomocnicy niniejszy Traktat podpisali.

Działo się w Wersalu dwudziestego ósmego czerwca tysiąc dziewięćset dziewiętnastego roku. Jedyny egzemplarz zostanie złożony w archiwach Rządu Rzeczypospolitej Francuskiej, odpisy zaś autentyczne będą doręczone każdemu z Mocarstw podpisujących.

(L. S.) WOODROW WILSON.
(L. S.) ROBERT LANSING.
(L. S.) HENRY WHITE.
(L. S.) E. M. HOUSE.
(L. S.) TASKER H. BLISS.
(L. S.) D. LLOYD GEORGE.
(L. S.) A. BONAR LAW.
(L. S.) MILNER.
(L. S.) ARTHUR JAMES BALFOUR.
(L. S.) GEORGE N. BARNES.
(L. S.) CHAS. J. DOHERTY.
(L. S.) ARTHUR L. SIFTON.
(L. S.) W. M. HUGHES.
(L. S.) JOSEPH COOK.
(L. S.) LOUIS BOTHA.
(L. S.) J. CHR. SMUTS.

- (L. S.) W. F. MASSEY.
- (L. S.) ED. S. MONTAGU.
- (L. S.) GANGA SINGH,
MAHARAJA DE BIKANER.
- (L. S.) G. CLEMENCEAU.
- (L. S.) S. PICHON.
- (L. S.) L. L. KIOTZ.
- (L. S.) ANDRÉ TARDIEU.
- (L. S.) JULES CAMBON.
- (L. S.) SIDNEY SONNINO.
- (L. S.) IMPERIALI.
- (L. S.) SILVIO CRESPI.
- (L. S.) SAIONZI.
- (L. S.) N. MAKINO.
- (L. S.) S. CHINDA.
- (L. S.) K. MATSUI.
- (L. S.) H. IJUIN.
- (L. S.) HYMANS.
- (L. S.) J. VAN DEN HEUVEL.
- (L. S.) ÉMILE VANDERVELDE.
- (L. S.) ISMAEL MONTES.
- (L. S.) CALOGERAS.
- (L. S.) RODRIGO OCTAVIO.
- (L. S.) ANTONIO S. DE BUSTAMENTE.
- (L. S.) E. DORN Y DE ALSUA.
- (L. S.) ELEFTHERIOS VENISELOS.
- (L. S.) NICOLAS POLITIS.
- (L. S.) JOAQUIN MENDEZ.
- (L. S.) TÉRTULLIEN GUILBAUD.
- (L. S.) M. RUSTEM HAIDAR.
- (L. S.) ABDUL HADI AOUNI.
- (L. S.) P. BONILLA.
- (L. S.) C. D. B. KING.
- (L. S.) SALVADOR CHAMORRO.
- (L. S.) ANTONIO BURGOS.
- (L. S.) C. G. CANDAMO.
- (L. S.) I. J. PADEREWSKI.
- (L. S.) ROMAN DMOWSKI.
- (L. S.) AFFONSO COSTA.
- (L. S.) AUGUSTO SOARES.
- (L. S.) ION. I. C. BRATIANO.
- (L. S.) GENERAL C. COANDA.
- (L. S.) NIK. P. PACHITCH.
- (L. S.) Dr. ANTE TRUMBIC.
- (L. S.) MIL. R. VESNITCH.
- (L. S.) CHAROON.
- (L. S.) TRAIIDOS PRABANDHU.
- (L. S.) KAREL KRAMAR.
- (L. S.) Dr. EDWARD BENES.
- (L. S.) J. A. BEURO.
- (L. S.) HERMANN MUELLER.
- (L. S.) Dr. BELL.

PROTOKÓŁ

W celu dokładnego oznaczenia warunków wykonania niektórych postanowień Traktatu, podpisanego w dniu dzisiejszym, WYSOKIE UKŁADAJĄCE SIĘ STRONY uchwaliły, że:

1° Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zamianują Komisję, która będzie dozorowała burzenia fortyfikacji Helgolandi, zgodnie z Traktatem. Komisja będzie władna decydować także części urządzeń, zabezpieczających brzeg od wyrw (erozji) morskich, mają być zachowane, które zaś zburzone;

2° Sumy, które Niemcy mają wykonać wyrus obywatelom, jako wynagrodzenie za ich udział w kolejach, kopalniach oraz kopalniach, wymienionych w 2 ustępie 156 artykuła, zostaną wypłacone na kredyt Niemiec, na rachunek sum należnych z tytułu odszkodowania;

3° Wykaz osób, które w myśl artykułu 128 ustępu 2, Niemcy obowiązane są wydać Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym, zostanie zakomunikowany Rządowi niemieckiemu, w celu wykonania go, w porozumieniu się Traktatu;

4° Komisja odwołana w paragrafach 2, 3 i w paragrafach 2, 3 oraz 4 Aneksu IV, do fabrykacji lub innych poufnych przedsiębiorstw;

5° Z uchwałą, poczynając od dnia dzisiejszego i w ciągu czterech następnych miesięcy, Niemcy będą obowiązane do wykonania postanowień Traktatu i stowarzyszonych mocarstw, w szczególności do wykonania postanowień dotyczących odszkodowań i tym sposobem skrócić także czas przyśpieszenia decyzji;

6° Przeciw osobom, które dopuściły się przestępstw przy likwidacji majątku niemieckiego, zostanie przeprowadzone dochodzenie; Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone przyjmą indygnacje i dowody, jakich im w tej sprawie będzie mógł dostarczyć Rząd niemiecki.

Działo się w Wersalu dwudziestego osmego czerwca tysiąc dziewięćset dziewiętnastego roku.

WOODROW WILSON.
ROBERT LANSING.
HENRY WHITE.
E. M. HOUSE.
TASKER H. BLISS.
D. LLOYD GEORGE.
A. DENAR LAM.
MUNIER.
ARTHUR JAMES BALFOUR.
GEORGE H. BARNES.
CHRIS. J. CANTY.
ARTHUR J. SPITAM.
W. M. BRUMPS.
JOSEPH CIXE.
LOUIS BOBIE.
J. C. SMITS.
W. F. MASSIE.
ED. S. MONTAGU.

PROTOKUŁ.

W celu dokładnego oznaczenia warunków wykonania niektórych postanowień Traktatu, podpisanego w dniu dzisiejszym, WYSOKIE UKŁADAJĄCE SIĘ STRONY uchwaliły, że:

1° Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zamianują Komisję, która będzie dozorowała burzenia fortyfikacji Helgolandu, zgodne z Traktatem. Komisja będzie władna decydować, które części urządzeń, zabezpieczających brzeg od wyrw (erozji) morskich, mają być zachowane, które zaś zburzone;

2° Sumy, które Niemcy mają wypłacić swym obywatelom, jako wynagrodzenie za ich udział w kolejach żelaznych oraz kopalniach, wymienionych w 2 ustępie 156 artykułu, zostaną wpisane na kredyt Niemiec, na rachunek sum należnych z tytułu odszkodowania;

3° Wykaz osób, które w myśl artykułu 228, ustęp 2, Niemcy obowiązane są wydać Mocarstwom sprzymierzonym i stowarzyszonym, zostanie zakomunikowany Rządowi niemieckiemu w ciągu miesiąca po uprawomocnieniu się Traktatu;

4° Komisja odszkodowań, przewidziana w artykule 240 i w paragrafach 2, 3 oraz 4 Aneksu IV, nie będzie mogła żądać wydania tajemnicy fabrykacji lub innych poufnych wiadomości;

5° Z chwilą podpisania Traktatu oraz w ciągu czterech następnych miesięcy, Niemcy będą mogły przedłożyć na rozpatrzenie Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych dokumenty i propozycje, celem ułatwienia prac dotyczących odszkodowań i tym sposobem skrócenia badań oraz przyśpieszenia decyzji;

6° Przeciw osobom, które dopuściły się przekroczeń przy likwidacji majątku niemieckiego, zostanie przeprowadzone dochodzenie; Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone przyjmą informacje i dowody, jakich im w tej sprawie będzie mógł dostarczyć Rząd niemiecki.

Działo się w Wersalu dwudziestego ósmego czerwca tysiąc dziewięćset dziewiętnastego roku.

WOODROW WILSON.
ROBERT LANSING.
HENRY WHITE.
E. M. HOUSE.
TASKER H. BLISS.
D. LLOYD GEORGE.
A. BONAR LAW.
MILNER.
ARTHUR JAMES BALFOUR.
GEORGE N. BARNES.
CHAS. J. DOHERTY.
ARTHUR L. SIFTON.
W. M. HUGHES.
JOSEPH COOK.
LOUIS BOTHA.
J. C. SMUTS.
W. F. MASSEY.
ED. S. MONTAGU.

GANGA SINGH, MAHARAJA DE BIKANER.

G. CLEMENCEAU.

S. PICHON.

L. L. KLOTZ.

ANDRÉ TARDIEU.

JULES CAMBON.

SIDNEY SONNINO.

IMPERIALI.

SILVIO CRESPI.

SAIONZI.

N. MAKINO.

S. CHINDA.

K. MATSUI.

H. IJUIN.

HYMANS.

J. VAN DEN HEUVEL.

EMILE VANDERVELDE.

ISMAEL MONTES.

CALOGERAS.

RODRIGO OCTAVIO.

ANTONIO S. DE BUSTAMENTE.

E. DORN Y DE ALSUA.

ELEFTHERIOS VENISELOS.

NICOLAS POLITIS.

JOAQUIN MENDEZ.

TERTULLIEN GUILBAUD.

M. RUSTEM HAIDAR.

ABDUL HADI AOUNI.

P. BONILLA.

C. D. B. KING.

SALWADOR CHAMORRO.

ANTONIO BURGOS.

C. G. CANDAMO.

I. J. PADEREWSKI.

ROMAN DMOWSKI.

AFFONSO COSTA.

AUGUSTO SOARES.

ION. I. C. BRATIANO.

GENERAL C. COANDA.

NIK. P. PACHITCH.

Dr. ANTE TRUMBIC.

MIL. R. VESNITCH.

CHAROON.

TRAIIDOS PRABANDHU.

KAREL KRAMAR.

Dr. EDWARD BENES.

J. A. BUERO.

HERMAN MUELLER.

Dr. BELL.

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI, IMPERIUM BRYTANII, FRANCJA,
WŁOCHY I JAPONIA.

Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone

z jednej strony:

I POLSKA

z drugiej strony:

TRAKTAT

Wobec tego że Rzeczpospolita Polska przywrócić się pragnie dzięki powodze-
niu swego oręcza przywrócić Narodowi polskiemu niepodległość, której był nie-
sprawiedliwie pozbawiony:

Wobec tego że Rząd rosyjski odeszła z 30 marca 1917 roku zgodził się na
przywrócenie niepodległego Państwa polskiego:

MIĘDZY

Z Państwem Polskie, faktycznie sprawujące teraz zwierzchnictwo nad czę-
ściami dawnego Cesarstwa Rosyjskiego, zamieszkałymi w większości przez po-
lone jako Państwo zwierzchnicze i niepodległe

Wobec tego że na mocy Traktatu Pokoju z Niemcami przez
Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, Traktatu podpisanego przez Polskę,
niektóre terytoria dawnego Cesarstwa Niemieckiego będą wcielone do teryto-
rium Polski:

A

Ze względu brzmienia wspomnianego Traktatu Pokoju granice Polski, które
w nim jeszcze nie zostały ustalane, mają być wyznaczone później przez Główne
Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone

P O L S K A

Stany Zjednoczone Ameryki, Imperium Brytanii, Francja, Włochy i Ja-
ponia z jednej strony, potwierdzając swe uznanie Państwa Polskiego, ustanowie-
nego we wspomnianym Traktacie Pokoju z Niemcami, i niepodległości i niepo-
zostawiając w tym względzie żadnych zastrzeżeń, potwierdzają i potwierdzają wspomnianego
Traktatu Pokoju z Niemcami:

PODPISANY W WERSALU 28 CZERWCA 1919 R.

Z drugiej strony Polska pragnie przystosować swe urządzenia do zasad
wolności i sprawiedliwości, oraz dać niezwykłą rekompensatę przywrócić mieszkań-
com terytoriów, nad którymi była zwierzchnictwo

W tym celu WYSOKIE URZĘDZAJĄCE SIĘ STRONY w osobie swych
Przedstawicieli, którym są:

A. PREZYDENTA STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI POŁNOCCYJ:

Wielmożny Woodrow WILSON, PREZYDENT STANÓW ZJEDNOCZO-
NYCH — działający tak w swoim własnym imieniu, jak i z tytułu posiadanej
władzy:

Wielmożny Robert LANSING, Sekretarz Stanu;

Wielmożny Henryk WHITE, były ambasador nadzwyczajny i upoważnio-
ny Stanów Zjednoczonych w Rzymie i w Paryżu;

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI, IMPERJUM BRYTANJI, FRANCJA,
WŁOCHY i JAPONJA.

Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone

z jednej strony;

i POLSKA

z drugiej strony;

Wobec tego że Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone dzięki powodzeniu swego oręża przywróciły Narodowi Polskiemu niepodległość, której był niesprawiedliwie pozbawiony;

Wobec tego że Rząd rosyjski odezwą z 30 marca 1917 roku zgodził się na przywrócenie niepodległego Państwa Polskiego;

Że Państwo Polskie, faktycznie sprawujące teraz zwierzchnictwo nad częściami dawnego Cesarstwa Rosyjskiego, zamieszkałymi w większości przez Polaków, już zostało uznane przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone jako Państwo zwierzchnicze i niepodległe;

Wobec tego że na zasadzie Traktatu Pokoju, zawartego z Niemcami przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, Traktatu podpisanego przez Polskę, niektóre terytoria dawnego Cesarstwa Niemieckiego będą wcielone do terytorjum Polski;

Że według brzmienia wspomnianego Traktatu Pokoju granice Polski, które w nim jeszcze nie zostały ustalone, mają być wyznaczone później przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone;

Stany Zjednoczone Ameryki, Imperjum W. Brytanji, Francja, Włochy i Japonja z jednej strony, potwierdzając swe uznanie Państwa Polskiego, ustanowionego we wspomnianych granicach, jako członka rodziny narodów zwierzchniczego i niepodległego, oraz chcąc zapewnić wykonanie artykułu 93 wspomnianego Traktatu Pokoju z Niemcami;

Z drugiej strony Polska, pragnąc przystosować swe urządzenia do zasad wolności i sprawiedliwości, oraz dać niezawodną rękojmię wszystkim mieszkańcom terytorjów, nad którymi objęła zwierzchnictwo;

W tym celu WYSOKIE UKŁADAJĄCE SIĘ STRONY w osobie swych Przedstawicieli, którymi są:

za PREZYDENTA STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓŁNOCNEJ:

Wielmożny Woodrow WILSON, PREZYDENT STANÓW ZJEDNOCZONYCH — działający tak w swoim własnym imieniu, jak i z tytułu posiadanej władzy;

Wielmożny Robert LANSING, Sekretarz Stanu;

Wielmożny Henryk WHITE, były Ambasador nadzwyczajny i uppełnomocniony Stanów Zjednoczonych w Rzymie i w Paryżu;

Jenerał Tasker H. BLISS, Przedstawiciel Wojskowy Stanów Zjednoczonych w Najwyższej Radzie Wojennej;

za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA ZJEDNOCZONEGO KRÓLESTWA WIELKIEJ BRYTANJI I IRLANDJI I TERYTORJÓW BRYTYJSKICH POZA MORZAMI, CESARZA INDJI:

Jaśnie Wielmożny David LLOYD GEORGE, M. P., Pierwszy Lord Skarbu i Pierwszy Minister;

Jaśnie Wielmożny Andrew BONAR LAW, M. P., Lord Pieczęci Prywatnej;

Jaśnie Wielmożny Wicehrabia MILNER, G. C., G. C. M. G., Sekretarz Stanu dla Kolonji;

Jaśnie Wielmożny Arthur James BALFOUR, O. M., M. P., Sekretarz Stanu dla Spraw Zagranicznych;

Jaśnie Wielmożny George Nicoll BARNES, M. P. Minister bez teki.

Oraz:

za DOMINIUM KANADY:

Wielmożny Pan Charles Joseph DOHERTY, Minister Sprawiedliwości;

Wielmożny Artur Lewis SIFTON, Minister Cel;

za COMMONWEALTH AUSTRALIJSKI:

Jaśnie Wielmożny William Morris HUGHES, Prokurator Jeneralny i Pierwszy Minister;

Jaśnie Wielmożny Pan Joseph COOK, G. C. M. G., Minister Marynarki;

za ZWIĄZEK POŁUDNIOWO-AFRYKAŃSKI:

Jaśnie Wielmożny Jenerał Louis BOTHA, Minister Spraw Wewnętrznych i Pierwszy Minister;

Jaśnie Wielmożny Jenerał - Porucznik Jan Christiaan SMUTS, K. C., Minister Obrony Krajowej;

za DOMINIUM NOWEJ ZELANDJI:

Jaśnie Wielmożny William Ferguson MASSEY, Minister Pracy i Pierwszy Minister;

za INDJE:

Jaśnie Wielmożny Edwin Samuel MONTAGU, M. P., Sekretarz Stanu dla Indji;

Jego Książęca Mość Jenerał-Major Maharadża Sir Ganga Singh Bahadur Maharadża BIKANERU, G. C., S. I., G. C. I. E., G. C. V. O., K. C. B., A. D. C.;

za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ FRANCUSKIEJ:

Pan Georges CLEMENCEAU, Prezydent Rady Ministrów, Minister Wojny;
Pan Stephen PICHON, Minister Spraw Zagranicznych;
Pan Louis-Lucien KLOTZ, Minister Finansów;
Pan André TARDIEU, Komisarz generalny do Spraw wojennych francusko-amerykańskich;
Pan Jules CAMBON, Ambasador Francji;

za JEGO KRÓLEWSKĄ MOŚĆ KRÓLA WŁOCH:

Baron S. SONNINO, Deputowany;
Margrabia G. IMPERIALI, Senator, Ambasador J. K. M. Króla Włoch w Londynie;
Pan S. CRESPI, Deputowany;

za JEGO CESARSKĄ MOŚĆ CESARZA JAPONJI:

Margrabia SAIONZI, były Prezydent Rady Ministrów;
Baron MAKINO, były Minister Spraw Zagranicznych, Członek Rady dyplomatycznej;
Wicehrabia CHINDA, Ambasador nadzwyczajny i uppełnomocniony J. C. M. Cesarza Japonji w Londynie;
Pan K. MATSUI, Ambasador nadzwyczajny i uppełnomocniony J. C. M. Cesarza Japonji w Paryżu;
Pan K. IJUIN, Ambasador nadzwyczajny i uppełnomocniony J. C. M. Cesarza Japonji w Rzymie;

za PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ:

Pan Ignacy J. PADEREWSKI, Prezydent Rady Ministrów, Minister Spraw Zagranicznych;

Pan Roman DMOWSKI, Prezes Komitetu Narodowego Polskiego;

Po wymianie przez nich pełnomocnictw, uznanych za dobre i za należyte co do formy, zgodziły się na następujące postanowienia:

R O Z D Z I A Ł I.

ARTYKUŁ 1.

Polska zobowiązuje się, że postanowienia, zawarte w artykułach 2 do 8 niniejszego Rozdziału, będą uznane za prawa zasadnicze (fondamentales), że żadna ustawa, żadne rozporządzenie, ani żadna działalność urzędowa nie stanie w sprzeczności lub w przeciwieństwie do tych postanowień, że żadna ustawa, żadne rozporządzenie ani też żadna działalność urzędowa nie będzie miała wbrew nim mocy.

ARTYKUŁ 2.

Rząd Polski zobowiązuje się udzielić wszystkim mieszkańcom bez różnicy urodzenia, narodowości, języka, rasy czy religii zupełnej i całkowitej ochrony życia i wolności.

Wszyscy mieszkańcy Polski będą mieli prawo swobodnego wykonywania praktyk (exercice) zarówno publicznie jak i prywatnie każdej wiary (foi), religii (religion) lub wierzenia (croyance), o ile te praktyki nie będą w niezgodzie z porządkiem publicznym i dobrymi obyczajami.

ARTYKUŁ 3.

Polska uznaje za obywateli polskich, z samego prawa i bez żadnych formalności, tych obywateli niemieckich, austriackich, węgierskich lub rosyjskich, którzy, w chwili uzyskania przez Traktat niniejszy mocy obowiązującej, posiadają stałe zamieszkanie (domiciliés) na terytorjum uznanem lub które będzie uznane za część składową Polski, jednak z zastrzeżeniem wszelkich właściwych postanowień Traktatów pokoju z Niemcami lub Austrią co do osób, posiadających stałe zamieszkanie na tem terytorjum po pewnej określonej dacie.

W każdym razie osoby wyżej wymienione, mające więcej niż lat 18, będą mogły na warunkach, przewidzianych w wymienionych Traktatach, dokonać wyboru (option) każdej innej przynależności, dla nich dostępnej. Wybór, dokonany przez męża, rozciągać się będzie również na żonę, podobnież wybór rodziców rozciągać się będzie na dzieci, poniżej lat 18.

Osoby, które wykonały powyższe prawo wyboru, będą musiały w ciągu 12 następných miesięcy, o ile Traktat pokoju z Niemcami nie zawiera postanowień temu przeciwnych, przenieść swe stałe miejsce zamieszkania do Państwa, za którego wyborem się wypowiedziały. Będzie im wolno zachować majątek nieruchomy, jaki posiadają na terytorjum Polski. Będą mogły zabrać ze sobą wszelkiego rodzaju majątek ruchomy. Żadne celne pobory wywozowe nie będą na nie z tego tytułu nakładane.

ARTYKUŁ 4.

Polska uznaje za obywateli Polskich z samego prawa i bez żadnych formalności osoby przynależności niemieckiej, austriackiej, węgierskiej czy rosyjskiej, urodzone na wspomnianem terytorjum z rodziców tamże stałe zamieszkałych, chociażby w chwili, gdy niniejszy Traktat nabierze mocy obowiązującej, same nie miały tam stałego zamieszkania.

W każdym razie w ciągu dwóch lat od chwili uzyskania przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej osoby te będą mogły oświadczyć przed właściwymi władzami polskimi w kraju swego miejsca zamieszkania (résidence), że się zrzekają przynależności polskiej i wtedy przestaną być uważane za obywateli polskich. Pod tym względem oświadczenie męża będzie uważane za mające moc dla żony, podobnież oświadczenie rodziców będzie uważane za mające moc dla dzieci, poniżej lat 18.

ARTYKUŁ 5.

Polska zobowiązuje się nie czynić żadnych przeszkód w wykonywaniu prawa wyboru, przewidzianego w Traktatach, zawartych lub tych, które mają być zawarte przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone z Niemcami, Austrią, Węgrami lub Rosją i pozwalającego osobom interesowanym nabywać przynależność polską lub też jej nie nabywać.

ARTYKUŁ 6.

Przynależność polską nabywa z samego prawa, przez sam fakt urodzenia się na terytorjum Polski, każdy, komu nie przysługuje pierwszeństwo korzystania z innej przynależności.

ARTYKUŁ 7.

Wszyscy obywatele polscy bez różnicy rasy, języka lub religii będą równi wobec prawa i korzystać będą z tych samych praw cywilnych i politycznych.

Różnica co do religii, wierzeń (croyance — creed) lub wyznania nie powinna szkodzić żadnemu obywatelowi polskiemu w korzystaniu z praw cywilnych i politycznych, mianowicie gdy chodzi o dopuszczenie do urzędów publicznych, obowiązków i zaszczytów, lub o wykonywanie różnych zawodów i przemysłu.

Nie będzie wydane żadne ograniczenie swobodnego używania przez obywatela polskiego jakiegokolwiek języka, czy to w stosunkach prywatnych lub handlowych, czy to w sprawach religijnych, prasowych lub w publikacjach wszelkiego rodzaju, czy to na zebraniach publicznych.

Bez względu na ustanowienie przez Rząd polski języka urzędowego, mają być poczynione obywatelom polskim języka innego niż polski odpowiednie ułatwienia w używaniu ich języka w sądach zarówno ustnie jak na piśmie.

ARTYKUŁ 8.

Obywatele polscy, należący do mniejszości etnicznych (ethniques-racial), religijnych lub językowych, będą korzystali z takiego samego traktowania i z takich samych gwarancji ustawowych oraz faktycznych, jak inni obywatele polscy. Mianowicie będą mieli równe prawa do zakładania, prowadzenia i kontrolowania własnym kosztem instytucji dobroczynnych, religijnych lub społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych, oraz prawo swobodnego używania w nich własnego języka i swobodnego w nich wykonywania praktyk swojej religii.

ARTYKUŁ 9.

W miastach i okręgach (districts), zamieszkałych (où reside) przez znaczny odłam (proportion) obywateli języka innego niż polski, Rząd polski udzieli w sprawach nauczania publicznego odpowiednich ułatwień, aby zapewnić w szkołach początkowych udzielanie dzieciom takich obywateli polskich nauki w ich własnym języku. Postanowienie to nie przeszkodzi Rządowi polskiemu uczynić w tych szkołach nauczanie języka polskiego obowiązkiem.

W miastach i okręgach, zamieszkałych przez znaczny odłam obywateli polskich, należących do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych, mniejszościom tym zostanie zapewniony słuszny udział w korzystaniu (benefice-enjoyment) oraz w przeznaczaniu (affectation — application) sum, które budżet państwowy, budżety miejskie lub inne przyznają z funduszków publicznych na cele wychowawcze, religijne lub dobroczynne.

Postanowienia niniejszego artykułu będą miały zastosowanie do obywateli polskich języka niemieckiego tylko w tych częściach Polski, które d. 1 sierpnia 1914 r. stanowiły terytorjum niemieckie.

ARTYKUŁ 10.

Komitety szkolne, wyznaczone na miejscu przez gminy żydowskie w Polsce, zapewnią pod ogólną kontrolą Państwa rozdział stosunkowej części funduszków

publicznych, przeznaczonych na rzecz szkół żydowskich, zgodnie z artykułem 9-ym, zarówno jak organizację i kierownictwo tych szkół.

Postanowienia artykułu 9 co do używania języków w szkołach stosować się będą do wymienionych szkół.

ARTYKUŁ 11.

Żydzi nie będą przymuszani do wykonywania jakichkolwiek czynności, stanowiących pogwałcenie szabasu i nie powinni doznawać jakiegokolwiek umniejszenia swej zdolności prawnej, jeżeli odmówią stawienia się w sądzie lub wykonania czynności prawnych w dzień szabasu. Jednakże postanowienie niniejsze nie zwalnia żydów od obowiązków, nałożonych na wszystkich obywateli polskich ze względu na konieczności służby wojskowej, obrony narodowej lub utrzymania porządku publicznego.

Polska wyraża zamiar nie zarządzania i nie udzielania zezwolenia na wybory — czy to ogólne, czy lokalne — które miałyby się odbywać w sobotę; żadne wciąganie (inscription) na listy wyborcze lub inne nie powinno się odbywać obowiązkowo w sobotę.

ARTYKUŁ 12.

Polska zgadza się, aby postanowienia artykułów poprzednich, oile dotyczą osób, należących do mniejszości rasowych, religijnych lub językowych, stanowiły zobowiązanie o znaczeniu międzynarodowym i zostały oddane pod gwarancję Związku Narodów. Nie będą one mogły być zmienione bez zgody większości Rady Związku Narodów. Stany Zjednoczone Ameryki, Imperjum Brytanji, Francja, Włochy i Japonja zobowiązują się nie odmawiać swego przyzwolenia na jakąkolwiek zmianę powyższych artykułów, któraby uzyskała w należytej formie zgodę większości Rady Związku Narodów.

Polska zgadza się, aby każdy Członek Rady Związku Narodów miał prawo zwracać uwagę Rady na przekroczenie lub niebezpieczeństwo przekroczenia któregoś z tych zobowiązań, oraz, żeby Rada mogła postąpić w taki sposób i dać takie instrukcje, jakie uzna za wskazane i skuteczne w danych okolicznościach.

Pozatem Polska zgadza się, aby, w razie różnicy zdań w kwestjach prawa lub czynów, przewidzianych niniejszemi artykułami, zachodzącej pomiędzy Rządem polskim a którym z Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych lub jakim innym Mocarstwem Członkiem Rady Związku Narodów, ta różnica zdań uważana była za spór o charakterze międzynarodowym zgodnie z brzmieniem artykułu 14 Umowy Związku Narodów. Rząd polski zgadza się, aby wszelkie spory tego rodzaju były na żądanie drugiej strony przekazywane stałemu Trybunałowi Sprawiedliwości. Decyzje stałego Trybunału będą bezapelacyjne i będą miały tę samą moc i wartość, co decyzje, wydane na zasadzie artykułu 13-go Umowy.

ROZDZIAŁ II.

ARTYKUŁ 13.

Każde z Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych z jednej strony, a Polska z drugiej strony, będzie mogło mianować Przedstawicieli dypl-

matycznych we właściwych stolicach, zarówno jak Konsulów jeneralnych, Konsulów, Wice-Konsulów i Agentów konsularnych w miastach i portach swych terytorjów.

W każdym razie Konsulowie jeneralni, Konsulowie, Wice - Konsulowie i Ajenci konsularni będą mogli wejść w urządowanie dopiero wówczas, gdy w zwykłej formie zostaną dopuszczeni przez Rząd, na którego terytorjum są wysłani.

Konsulowie jeneralni, Konsulowie, Wice - Konsulowie i Ajenci konsularni korzystać będą ze wszystkich przywilejów, zwolnień i wszelkiego rodzaju immunitetów, które są lub będą zapewnione ajentom konsularnym narodu najbardziej uprzywilejowanego.

ARTYKUŁ 14.

Do czasu, zanim Rząd polski nie uchwali taryfy celnej, towary pochodzące z Państw sprzymierzonych i stowarzyszonych nie będą podlegały przy wwozie do Polski wyższym poborom, aniżeli wynoszą najkorzystniejsze pobory, stosowane przy wwozie tych towarów według czy to taryfy celnej niemieckiej, czy austro-węgierskiej, czy rosyjskiej, obowiązujących w dniu 1 lipca 1914 roku.

ARTYKUŁ 15.

Polska zobowiązuje się nie zawierać żadnego Traktatu, Konwencji ani porozumienia i nie przedsiębrać nic takiego, co by jej przeszkodziło uczestniczyć we wszelkich Konwencjach ogólnych, któreby mogły być zawarte pod przewodnictwem Związku Narodów w celu sprawiedliwego traktowania handlu innych Państw w ciągu pięciu lat od chwili uzyskania przez Traktat niniejszy mocy obowiązującej.

Polska zobowiązuje się również rozciągnąć na wszystkie Państwa sprzymierzone i stowarzyszone wszelkie ulgi czy przywileje, jakichby w sprawach celnych udzieliła przez czas tego pięcioletniego okresu któremukolwiek z Państw, z którymi od miesiąca sierpnia 1914 roku Państwa sprzymierzone lub stowarzyszone były w stanie wojny, lub jakiemu innemu Państwu, któreby zawarło z Austrią specjalny układ celny, przewidziany w Traktacie Pokoju, który będzie zawarty z Austrią.

ARTYKUŁ 16.

Aż do zawarcia powyżej wzmiankowanej Konwencji ogólnej Polska zobowiązuje się traktować na równi ze statkami narodowymi, lub ze statkami Narodu najbardziej uprzywilejowanego, statki wszystkich Państw sprzymierzonych i stowarzyszonych, które udzielają statkom polskim analogicznego traktowania.

W drodze wyjątku od tego postanowienia wyraźnie przyznaje się Polsce, oraz wszystkim innym Państwom sprzymierzonym i stowarzyszonym prawo zastrzeżenia swego handlu przybrzeżnego dla statków narodowych.

ARTYKUŁ 17.

Dopóki nie nastąpi zawarcie pod przewodnictwem Związku Narodów ogólnej Konwencji, mającej zapewnić i utrzymać swobodę komunikacji i tranzytu, Polska zobowiązuje się udzielić na terytorjum polskim, włączając w to wody terytorjalne, swobodę tranzytu dla osób, towarów, statków, wozów, wagonów

i transportów pocztowych, przejeżdżających tranzytem od lub do któregokolwiek z Państw sprzymierzonych i stowarzyszonych, oraz co się tyczy ułatwień, ciężarów, ograniczeń i wszelkich innych spraw, traktować je przynajmniej z równymi względami, jak osoby, towary, statki, wozy, wagony, pojazdy i transporty pocztowe Polski, lub innej najbardziej uprzywilejowanej narodowości, pochodzenia, importu lub własności.

Wszystkie ciężary, nakładane w Polsce na ten handel tranzytowy, powinny być umiarkowane, z uwzględnieniem warunków tego handlu. Towary tranzytowe będą wolne od wszelkich opłat celnych lub innych. Taryfy ogólne dla handlu tranzytowego przez Polskę, oraz taryfy wspólne między Polską i któremkolwiek Państwem sprzymierzonym lub stowarzyszonym, dopuszczające bezpośrednio bilety lub frachty, będą ustanowione, jeżeli tego rzeczywiście zażąda dane Mocarstwo sprzymierzone lub stowarzyszone.

Swoboda tranzytu rozciągać się będzie na służbę pocztową, telegraficzną i telefoniczną.

Rozumie się, że żadne Państwo sprzymierzone lub stowarzyszone nie będzie miało prawa domagać się dobrodziejstwa tych postanowień dla jakiegokolwiek części swego terytorjum, na którym względem tego samego przedmiotu nie udziela wzajemnego traktowania.

Jeżeli w ciągu okresu 5-letniego od chwili uzyskania mocy obowiązującej przez niniejszy Traktat, Konwencja ogólna, wyżej przewidziana, nie zostanie zawarta pod przewodnictwem Związku Narodów, to Polska w każdej chwili będzie miała prawo położyć kres postanowieniom niniejszego artykułu pod warunkiem, że z góry uprzedzi o tem na 12 miesięcy Sekretarza Jeneralnego Związku Narodów.

ARTYKUŁ 18.

Do czasu, zanim nie nastąpi zawarcie Konwencji ogólnej co do urządzenia międzynarodowego dróg wodnych, Polska zobowiązuje się stosować do systemu rzecznej Wisły (włączając w to Bug i Narew) porządek, określony w artykułach 332 do 337 Traktatu Pokoju z Niemcami dla międzynarodowych dróg wodnych.

ARTYKUŁ 19.

Polska zobowiązuje się przystąpić w ciągu 12 miesięcy od dnia zawarcia niniejszego Traktatu do międzynarodowych Konwencji, wyszczególnionych w Aneksie I.

Polska zobowiązuje się przystąpić do wszystkich nowych konwencji, zawieranych z aprobatą Rady Związku Narodów w ciągu pięciu lat od chwili uzyskania przez niniejszy Traktat mocy obowiązującej i mających zastąpić którą z Konwencji, wyszczególnionych w Aneksie I.

Rząd Polski zobowiązuje się zawiadomić w ciągu 12 miesięcy Sekretariat Jeneralny Związku Narodów, czy Polska życzy sobie lub nie życzy przystąpić do jednej czy obu Konwencji, wyszczególnionych w Aneksie II.

Aż do czasu przystąpienia do dwóch ostatnich Konwencji, wyszczególnionych w Aneksie I, Polska zobowiązuje się, pod warunkiem wzajemności, zapewnić skutecznymi środkami gwarancje własności przemysłowej, literackiej i artystycznej obywateli Państw sprzymierzonych i stowarzyszonych. W wypadku, gdyby jedno z Państw sprzymierzonych lub stowarzyszonych nie przystąpiło do powyższych Konwencji, Polska zgadza się i nadal zapewniać w tych warunkach rzeczywistą ochronę aż do czasu zawarcia traktatu lub specjalnego w tym celu porozumienia się obustronnego ze wzmiankowanym Państwem sprzymierzonym lub stowarzyszonym.

Do czasu, zanim Polska nie przystąpi do innych Konwencji, wzmiankowanych w Aneksie II, zapewni ona obywatelom Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych korzyści, któreby im były przyznane na mocy powyższych Konwencji.

Pozatem Polska zgadza się, pod warunkiem wzajemności, uznać i ochraniać wszystkie prawa, dotyczące własności przemysłowej, literackiej i artystycznej, należącej do obywateli Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych, które to prawa przysługiwały lub przysługiwałyby im, gdyby nie rozpoczęto kroków nieprzyjacielskich na całym terytorjum, które się staje polskiem. W tym celu Polska przyzna im: dobrodziejstwo terminów, udzielonych w artykułach 307 i 308 Traktatu z Niemcami.

ANEKS I.

KONWENCJE TELEGRAFICZNE I RADIO-TELEGRAFICZNE.

Międzynarodowa Konwencja telegraficzna, podpisana w St.-Petersburgu 10/22 lipca 1875 roku.

Regulamin służby międzynarodowej i taryfy ustalone przez międzynarodową Konferencję telegraficzną w Lizbonie 11 czerwca 1908 r.

Konwencja radio-telegraficzna z dnia 5 lipca 1912 r.

KONWENCJE DOTYCZĄCE KOLEI.

Konwencje i porozumienia, podpisane w Bernie 14 października 1890 roku, 20 września 1893 r., 16 lipca 1895 r., 16 czerwca 1898 r. i 19 września 1906 r., oraz bieżące rozporządzenia dodatkowe wydane na podstawie powyższych Konwencji.

Porozumienie z 15 maja 1886 r. o sposobie zamykania wagonów, mających przejść przez komorę celną i protokół z 18 maja 1907 r.

Porozumienie z 15 maja 1886 r. o jednolitości technicznej dróg i materiału kolejowego, zmodyfikowane 18 maja 1907 roku.

KONWENCJE SANITARNE.

Konwencja z 3 grudnia 1903 r.

KONWENCJE INNE.

Konwencja z 26 września 1906 r. o zakazie pracy nocnej dla kobiet, zajętych w przemyśle.

Konwencja z 26 września 1906 r. o zniesieniu używania białego fosforu przy fabrykacji zapalek.

Konwencja z 18 maja 1904 r. i z 4 maja 1910 r. o ściganiu handlu żywym towarem.

Konwencja z 4 maja 1910 r. o zakazie publikacji przeciwnych moralności.

Międzynarodowa Konwencja paryska z 20 maja 1883 r., przejrzana w Waszyngtonie w 1911 r., o ochronie własności przemysłowej.

Międzynarodowa Konwencja Berneńska z 9 września 1886 roku, przejrzana w Berlinie 15 listopada 1908 r. i uzupełniona przez Protokół dodatkowy, podpi-

sany w Bernie 20 marca 1914 r. o ochronie utworów literackich i artystycznych.

ANEKS II.

Porozumienie madryckie z 14 kwietnia 1891 r. o zakazie podawania fałszywie pochodzenia towarów, przejrzone w Waszyngtonie w 1911 r.

Porozumienie madryckie z 14 kwietnia 1891 r. o międzynarodowym rejestrowaniu znaków fabrycznych, przejrzone w Waszyngtonie w r. 1911.

ARTYKUŁ 20.

Wszystkie prawa i przywileje, przyznane Państwom sprzymierzonym i stowarzyszonym, będą przysługiwały narówni wszystkim Państwom — Członkom Związku Narodów.

ARTYKUŁ 21.

Polska weźmie na siebie odpowiedzialność za część rosyjskiego długu publicznego i za wszystkie inne zobowiązania finansowe Państwa rosyjskiego, odpowiedzialność, którą określi osobna Konwencja między Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi z jednej strony i Polską z drugiej strony. Konwencję tę przygotowuje Komisja, wyznaczona przez wspomniane Mocarstwa. W razie, gdyby Komisja nie doszła do porozumienia, kwestje sporne będą natychmiast przedłożone na sąd rozjemczy Związku Narodów.

NINIEJSZY TRAKTAT, którego teksty francuski i angielski będą obowiązującymi, zostanie ratyfikowany. Otrzyma moc obowiązującą równocześnie z Traktatem z Niemcami.

Ratyfikacja zostanie złożona w Paryżu.

Mocarstwa, których Rząd ma siedzisko poza Europą, będą mogły ograniczyć się do zawiadomienia Rządu Rzeczypospolitej francuskiej przez swego przedstawiciela dyplomatycznego w Paryżu, że ich ratyfikacja została udzielona i w tym wypadku powinny dostarczyć akt, skoro to tylko będzie możliwe.

Zostanie sporządzony protokół złożenia ratyfikacji.

Rząd francuski dostarczy wszystkim Mocarstwom, które podpisały Traktat, kopję protokołu złożenia ratyfikacji.

NA DOWÓD CZEGO wymienieni pełnomocnicy obecny Traktat podpisali.

Działo się w Wersalu dwudziestego ósmego czerwca tysiąc dziewięćset dziewiętnastego roku; jedyny egzemplarz zostanie złożony w archiwach Rządu Rzeczypospolitej francuskiej, zaś odpisy autentyczne będą wydane każdemu z Mocarstw, Traktat podpisujących.

(L. S.) WOODROW WILSON.

(L. S.) ROBERT LANSING.

(L. S.) HENRY WHITE.

(L. S.) E. M. HOUSE.

(L. S.) TASKER H. BLISS.

- (L. S.) GEORGE D. LLOYD
- (L. S.) A. BONAR LAW
- (L. S.) MILNER
- (L. S.) ARTHUR JAMES BALFOUR
- (L. S.) GEORGE N. BARNES
- (L. S.) CHAS. J. DOHERTY
- (L. S.) ARTHUR I. SIFTON
- (L. S.) W. M. HUGHES
- (L. S.) JOSEPH COOK
- (L. S.) LOUIS BOTHA
- (L. S.) J. CHR. SMUTS

Porozumienie madryckie z 14...
 wie pochodzenia towarów, przejrza...
 Porozumienie madryckie z 14...
 waniu znaków fabrycznych, przejrza... r. 1911.

- (L. S.) ED. S. MONTAGU
- (L. S.) GANGA SINGH MAHARAJA DE BIKANER
- (L. S.) G. CLEMENCEAU
- (L. S.) S. PICHON
- (L. S.) L. KLOTZ
- (L. S.) ANDRÉ TARDIEU
- (L. S.) JULES CAMBON
- (L. S.) SIDNEY SONNINO
- (L. S.) IMPERIALI

Wszystkie prawa i przywileje, przystawione i stowarzyszonym, będą przysługiwały...
 Związku Narodów...
 Polska weźmie na siebie odpowiedzialność publicznego i za wszystkie inne zobowiązania...
 odpowiedzialność, którą określili...
 Mi sprzymierzonymi i stowarzyszonymi...
 Konwencie tę przygotuje Komisja...
 W razie, gdyby Komisja nie doszła do...
 będą na...
 (L. S.) J. P. DEREWSKI

NINIEJSZY TRAKTAT...

...zostanie ratyfikowany. Otrzyma moc obowiązującą równocześnie z Traktatem z Niemcami.
 Ratyfikacja zostanie złożona w Paryżu.
 Mocarstwa, których Rząd ma siedzibę poza Europą, będą mogły ograniczyć się do zawiadomienia...
 ratyfikacja została udzielona i w tym wypadku powinny dostarczyć akt, skoro to tylko będzie możliwe.

Zostanie sporządzony protokół złożenia ratyfikacji.
 Rząd francuski dostarczy wszystkim Mocarstwom, które podpisały Traktat, kopie protokołu złożenia ratyfikacji.

NA DOWÓD CZEGO wymienieni pełnomocnicy obecni Traktat podpisali.

Dzielo się w Wersalu dwadziestego ósmego czerwca tysiące dziewięćset dziewiętnastego roku; jedyny egzemplarz zostanie złożony w archiwach Rządu Rzeczypospolitej francuskiej, zaś odpisy autentyczne będą wydane każdemu z Mocarstw, Traktat podpisujących.

- (L. S.) WOODROW WILSON
- (L. S.) ROBERT LANSING
- (L. S.) HENRY WHITE
- (L. S.) E. M. HOUSE
- (L. S.) TASKER H. BLISS

SKOROWIDZ NAZW.

OBSZERNIENIA:

Wersalikami—drukowane są nazwy miejscowości polskich.

Tłustymi czcionkami—drukowane są liczby, oznaczające stronnice.

Liczyby nietłuste—oznaczają artykuł; w nawiasie—podane są poszczególne punkty artykułu.

An.=Aneks; An. II § 3=Aneks II § 3; przy aneksie podana jest zawsze strona.

P.=Traktat z Polską.

W.=Wstęp.

A.

- Ador Gustaw An. § 4 139, 304.
Afryka wschodnia 125, 246.
Ahr 429.
Akwizrgan 33, 429.
Altheim 48.
Alsen (wyspy) 109.
Alzacja—Lotaryngja 51—79, An. 43, 243, 255, 256, 268, 358, 360.
Amrum 109.
Antwerpja 263.
Austria 27 (5), 81—86, 197, An. II, § 2 § 3, 98, 258, 260, 261, 290, 291.
Azores An. VII 111.

B.

- Bacharach 429.
Badeńskie W. Księstwo 355, 358, 360.
BARYCZ 27 (7).
Bazyleja 362.
Belgja 27 (1), 31—39, 232, An. II, § 2, 98, 247, An. IV, § 6; V, § 3, 107, 108, 247, 355, 361, An. 188.
Belty 282.
Berlin 197, 247, 263, 286.
Bern 286, 366, 426, An. 188.
BIALY SOLEC 88.
BIALUTY 28.
BIESTRZYKOWICE 88.
Birkenfeld 48.
Blankenheim 429.
Bleichroeder (bank) 363.
Bockweiler 48.
BOGDAJ 27 (7).
Bönstrup 109.
Brazylja W., 263, 299.
BRDA (rzeka) 27 (7).

- Brema 263.
Bremm 429.
BRENNO 27 (7).
Brest An. VII 111.
Britten gm. 48.
BRZEŻNO 27 (7).
BUG (rzeka) P. 18.
BUK (NOWA-WIEŚ) 27 (7).
BUKOWE 27 (7).
Bułgaria 155, 197, An. II, § 2, 98, 258, 260, 261, 290, 291, 434.

C.

- Celebes (wyspa) An. VII 111.
Cercay (zamek) pod Bruney (Seine-et-Oise) 245.
Chiny W., 128, 134, 156.
Cherbourg An. VII 111.
CHŁOP (ież.) 27 (7).
CHOJNICKI pow. 27 (7).
CHOJNICE 27 (7).
CYLICHOWA 27 (7).
CZAPIELSK 100.
Czecho-Słowacja 27 (6), 81—86, 363, 364, 373.
CZESNO (CZEŚN) 27 (7).
CZLUCHOWSKI pow. 27 (7).

D.

- DALBOROWICE 27 (7).
Danja 27 (8), 109, 114.
DĄBROWA 88.
DĘBOWA ŁĘKA 27 (7).
Dierck Bouts (malarz) 247.
DOMASŁOWICE 27 (7), 88.
Dreis 429.
Duala An. VII 111.
Dunkierka An. VII 111.

Dunaj 331—339, 346—353.
Dunzweiler 48.
Duren 429.
DZIADOWA KŁODA 27 (7).

E.

Egipt 147—154.
Einöd 48.
Elba (Labe) 282, 331—339, 340, 343—345.
Elbląski Kanał 28.
Ellund 109.
Emden An. VII, 111.
Erbach 48.
Estonja 433.
Eupen 34.
Euskirchen 429.
Eyck van (bracia, malarze) 247.

F.

Fayal An. VII, 111.
FIDLIN 100.
Flensburg 109.
Fohr 109.
Forst Gemünd 429.
Francja 27 (3), 45, 46, 47, 48, 50, An. 27—36; 51—79,
An. 43, 125, 140—145, 227—244, An. 98, 107,
108, 245, 255, 256, 268, 287, 355, 358; 359,
360, 426, An. 188, 435, An. 192.
Frörup 109.
Fröslec 109.
Fuchs-Berg 48.
Furschweiler 48.

G.

Gandawa 247.
Genewa 7.
Gex (okręg) 435, An. 192, 193.
GDAŃSK 28, 100—108.
GLUBCZYCE 83.
GLUBCZYCKI pow. 83, 88.
GŁUSZYNA 27 (7).
Goldelund 109.
Gotarda św. kolej 374.
Greenwich 193, 195.
GRODNO 331.
GRONOWO 27 (7).
Gross-Solt 109.
GUTTLAND (kościół) 100.
GWDA 27 (7).

H.

Haga 287, 295.
Halifax An. VII, 111.
Hamburg 263, 363.
Hannover 197.
Han-Keou 130, 132.
Haustadt 48.
Hedžas 246.
Helgoland 115, 196.
Holandja 27 (1), 295, 355, 429.

Högel 109.
Homburg (okręg) 48.
Hornbach 48.

I.

Indje 296.
INFLANTY 433.

J.

JABLONNA 27 (7).
Jägersburg 48.
JANKOWICE 27 (7).
Japonja 156—158, 327, An. II, § 2, 98, 299, 426, i P.
Jarlund 109.
JASTRZĘBIE 88.
JAZDROWY 27 (7).
Joldelund 109.
Jüllich 429.

K.

Kamerun 124.
KAMIONKA 27 (7).
Kamela 100.
Kanton 134.
Kappel 429.
KARGOWA 27 (7).
KASZCZOR 27 (7).
Kehl 65, 429.
Kiel 386.
Kiaoczao 156, 157.
KIELPIN 27 (7).
KIELPIN WYSOKI 100.
KIELPINK 100.
KIETRZ 83.
Kiloński kanał 380—386.
Kjaer 109.
KLEIN HENNERSDORF 88.
Kleinwolstrup 109.
KLAJPEDA 99.
KLEBOWO 27 (7).
Koblencja 429.
KOLEBKI 100.
Kolkerheide 109.
Kollund 109.
Kolonja 423.
KONARZYNY 27 (7).
KONRADÓW 27 (7).
Konstanckie jezioro 362.
Konstantynopol An. VII, 111.
Konstanza An. VII, 111.
KOPANICA 27 (7).
KURŃSKA MIERZEJA 28.
KOŚCIERSKI pow. 100.
KOŚCIERSKA HUTA 100.
KOWALOWICE 27 (7).
KOZŁA WIELKA 27 (7).
KRASZÓW 27 (7).
Kroackie ob. Serbskie.
KRZANOWICE 88, 88.
Kupfermühle 109.
Kusel 48.
KUŹNICA CIESZYŃSKA 27 (7).
KWIDZYŃSKI pow. 28.

L.

- Landballig 109.
- Langballigholz 109.
- Langeness 109.
- LACKIE jez. 100.
- LGIŃ 27 (7).
- LAKI 100.
- Liberja 138—140.
- LITWA 433.
- Liverpool An. § 4, 146.
- Lizbona 283.
- Londyn 262.
- Lome An. VII, 111.
- Louvain 247.
- Löwenstedt 109.
- Luksemburg 27 (1, 2), 40—41, An. V, § 5, 103, 268, 362.
- LUPICE 27 (7).
- LUTOWO 27 (7).
- LUTÓWKO 27 (7).

M.

- MALBORSKI pow. 96.
- Malmédy 27 (1), 34.
- Mannheim 360.
- Marokko 141—146.
- MARSZEW 100.
- MATERNIA 100.
- Medyna 246.
- Merzig 48.
- Mettlach kanton 48.
- MIASTKO 27 (7).
- MIEJSCE 88.
- MIEJSCE—POKÓJ (droga) 88.
- MIĘDZYBORZ 27 (7).
- MIĘDZYRZECKI pow. 27 (7).
- MIĘDZYCHODZKI pow. 27 (7).
- MIŁOBĘDZ 100.
- Mimbuch 48.
- MODZINOWE 27 (7).
- Moguncja 429.
- Monachjum 247.
- Monrovia An. VII, 111.
- Montjoie 27 (1).
- Moresnet 27 (1), 32, 33.
- Moza 358, 361.
- Mozella 64, 354—362, 429.
- Munkbrarup 109.

N.

- Nachod 373.
- NAREW (rzeka) P. 18.
- Nauen 197.
- Nehren 429.
- New-York An. VII, 111, 262.
- NIBORG—MLAWA (droga) 28.
- NIBORSKI pow. 28.
- NIDA (rzeka) 28.
- Niderlandy 31.
- NIEMEN (rzeka) 28, 331—339, 342, 345.

- NIEMODLIŃSKI pow. 88.
- NIWKI KŚIAŻĘCE 27 (7).
- Nogat 28.
- du Nord (kopalnie) An. V, § 2, 108.
- NOTEĆ (rzeka) 27 (7).
- NOWA WIEŚ 27 (7).
- NOWY WIETC 100.

O.

- ODRA 331—339, 341, 343, 344.
- Oland 109.
- OLBRACHCICE 27 (7).
- OLECKI pow. 94.
- OLIWA 100.
- OLSZTYŃSKI (obwód) 94.
- OPAWA 331.
- Osman Kalif 246.
- Ostenu 109.
- OSTRÓDZKI pow. 28.
- Ottweiler (okreg) 48.
- Oversee 109.
- OWCZARNIA 100.
- Oxlund 109.

P.

- Paryż 262, An. II, 193.
- Pas-de-Calais An. V, 108, An. VII, 111.
- Pattburg 109.
- PAWLÓW 27 (7).
- Pekin 128, 130.
- Pernambuca An. VII, 111.
- Petersburg 283.
- PIAŚNICA (rzeka) 27 (7).
- PIETRZYKOWY 27 (7).
- PILA 27 (7).
- PISARZOWICE 27 (7).
- POLKOWICE 88.
- POLSKA 27 (7), 28, 30, 87, 88, An. 49—51, 89—98, 100—108, 255, 341, 371 i P.
- POŁEĆIŃSKIE jez. 100.
- Północne morze 285.
- POMORZE 27 (7).
- Portugalia 287.
- Praga 331.
- PRADNIK 88.
- PROEBBERNAU 28.
- PRUSY WSCHODNIE 28, 87, 89, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 255.
- PRUSY ZACHODNIE 27 (7), 28, 255.
- PSZCZEW 27 (7).
- PULWERMUEHL 100.
- PUSZYNA 88.

R.

- RACIBORSKI pow. 83, 88.
- RAWICZ—WASOSZ (droga żel.) 27 (7).
- REDA (rzeka) 27 (7).
- REESEWITZ 27 (7).
- Ren 42—44, 64—67, 180, 331, 354—362, 428, 429.
- RENNEBERG 100.

REBIELCZ 100.
 Rheinbach 429.
 Ringsberg 109.
 Ringweilerhof 48.
 Roschberg 48.
 Rosja 116, 117, 258, 260, 292, 293, 433, W., P. 5, 21.
 Rotterdam (port) 357.
 Rouher (b. minister) 245.
 Ruhr 429.
 Ruhrort 361.
 Rüllschau 109.
 Rumunja 259, 287, 292, 346.
 RYBIŃ 27 (7).
 RYCHTAL 27 (7).
 RYDZYNA—CZERNINA (droga żel.) 27 (7).
 Rzym 262, 282, 283.

S.

Saarhölzbach 48.
 Sabaudja 435, An. I, II, 192—193.
 SABORWITZ 27 (7).
 Saint-Wendel (okręg) 48.
 Samoa (wyspy) 288.
 San-Paulo (stan) 263.
 Sarry Zagłębie 45—50, An. I, II, III, 27—36.
 Sarrelouis okr. 48.
 Schlauney 373.
 Schreiner-Berg 48.
 Schwarzenbach 48.
 SCHWITZ 88.
 Scheidebek (rzeka) 109.
 Serbsko-kroacko-słoweńskie państwo 81—86, An. II, 98.
 SĘPOLNO (SAMPOHL) 27 (7).
 Shameen 134.
 Shanghai 134.
 Syjam 135—137.
 SIEMYSŁÓW 88.
 Sieltóft 109.
 Simmern 429.
 Sinzig 429.
 Skalda 282.
 SKARSZEWY 100.
 SKIERWIETH 28.
 SKORISCHAU 27 (7).
 SKWIRZYŃSKI pow. 27 (7).
 ŚLIZÓW 27 (7).
 Slogs 109.
 Słowacko-czeskie pań. 27 (6), 81—86.
 Słoweńskie ob. Serbskie.
 ŚLASK 87, 88, 90, 91, 255, 341.
 SMOLNIKI 28.
 Soholm 109.
 Soholmer Au 109.
 SOPOT 100.
 Stany Zjednoczone Ameryki Północnej 277, An. II, 98, 299, 307, 309, 357, 374 i P.
 STARY 27 (7).
 STRADOMIA 27 (7).
 Strasburg 65, 355.
 Streglund 109.
 STRZELCE 88.
 Süder Au 109.

Sueski kanał 152, 282.
 SULMIN (RICHTHOF) 100.
 SUSKI pow. 28, 99.
 SYCÓW 27 (7).
 Sygum 109.
 ŚWIĘTNO 27 (7).
 Szantung 156—158.
 SZATARP 100.
 Szczecin 363.
 SZKOTEWKA (rzeka) 28.
 Szlezwig 109—114.
 SZTEINFORT 27 (7).
 SZTUMSKI pow. 96.
 SZYMONKOWO 87, 88.
 Szwajcaria 27 (3, 4, 5), 355, 358, 362, 374; An. 188, 435, An. 192—193.

T.

Tastrup 109.
 Teneriffe An. VII, 111.
 TCZEWSKI MOST 100.
 Tien-Tsin 130, 132.
 Tondem (pow.) 109.
 Trewir 48.
 TRĘBACZÓW 27 (7).
 TRIEBUSZ 27 (7).
 Tryjest 263.
 Turcja 155, 197, 258, 260, 261, 290, 291, 434.

U.

Ulmen 429.
 Ulm 331.
 Urft 429.

V.

Valdorf 429.
 Vigo An. VII, 111.

W.

Waldmohr 48.
 Wanderup 109.
 WARZKÓW 27 (7).
 Waszyngton 283, 286, An. 188.
 Webenheim 48.
 WEJCHEROWO 100.
 WELENDORF 27 (7).
 Weltawa 331.
 Wersal—Zakończenie.
 Weseby 109.
 WĘGOBORSKI pow. 94.
 Węgry 197, An. II, § 2, 98—103, 258, 260, 261, 290, 291, 350, 434.
 Whang-Poo 129.
 Wied Au 109.
 Wiedeń 283.
 WIELEŃ 27 (7).
 W. Brytania 134, 147, 277, An. II, § 2, 98—103, 246, 296, An. § 14, 141, 355, An. 188.
 WIJEWO 27 (7).
 Wilhelm II (b. cesarz) 277, 246, 256, 257.

NEBIELCZ 100.
 Rheinbach 429.
 Ringsberg 100—117, 258, 260, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

Wielka 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

SKOROWIDZ RZECZOWY.

OBJAŚNIENIA:

Liczby *petitowe*—oznaczają numer artykułu.
 Liczby *łustym* drukiem—oznaczają stronnice.
 An.—Aneks; An. V § 10, 140=Aneks V, § 10, stronnica 140.
 P.—Traktat z Polską.
 W.—Wstęp.

A.

Adminstracja przymusowa ob. Majątki.
Aerodromy ob. Przystanie.
Ajencje gospod., finans. kontroli 258.
Akcje spółek dopuszczonych w krajach sprz., stow. An. § 10, 140.
Akt jeneralny Algeiras 141; — Berliński 126; — Brukselski 126.
Akty przeciwne prawu wojny 228, 229, Pr. 3. — okrucieństwa ob. Cywilne osoby.
Amunicja — kontrola Zw. Nar. 8, 23, — transport przez Niemcy 375.
Antracyt (z Niemiec), An. § 8, 109.
Aparaty do ogrzewania (z Niemiec), An. § 2—5, 106—107.
Archiwa ob. Dokumenty.
Arsenały niemieckie (personel) 168.
Artykuły, które Niemcy zwróca, An. 106, 107.
Astronomiczne instrumenty 131.
Automobilowa konwencja 282.

B.

Balony sterowe — zakaz 198; — wydanie 202.
Barwniki 236, An. VI, §§ 1—5, 110, 111.
Bawelna (likwidacja) An. § 4, 146.
Benzol An. V, 109.
Biblioteka w Louvain 247.
Bilety bezpośredniej jazdy 367.
Biura międzynarodowe 24.
Bony — na odszkodowanie An. 98—102; — na zwrot długu Belgii 232.
Broni handel 23, 126.
Burzenie ob. Niszczenie.

C.

Celna taryfa — publikacja 283; — w Polsce P. 14.

Celne komory — Chiny 129; — Gdańsk 104; — terytorja niemieckie okupowane 270, 280; — Turcja 282.
Celnicy 162.
China (sole, kora), An. VI, § 5, 111.
Choroby — walka 23; — ogólne, zawodowe W. 178.
Cywilne osoby (straty) 232; ob. Internowani.
Czaszka sultana Makaona 246.
Czerwony Krzyż 25.
Czołgi ob. Pancerne wozy.

D.

Destylacji węgla produkty, An. § 8, 109.
Dłapazon normalny 282.
Długi nieprzyjacielskie 72, 296, An. 130—135, — dotyczące Alzateczyków i Lotaryńczyków 72, — kary An. § 10, 132, — koszta An. § 9, 132, — moneta 296, — odpowiedz. Państwa 296, An. § 4, § 14, 131, 133, określenie An. § 2, 130, — procenty An. § 22, 134, sankcje An. § 3, 131, — spory, decyzje An. §§ 16—25, 133—135, — uznanie An. §§ 6—8, 131, 132, — wyliczenie 296, — wyjątki 295, 296, An. § 14, 133, — zapisanie 2, An. §§ 6—14, 131, 133, — zawiadomienie An. § 5, 131.
Dług publiczny — egipski 151; — niemiecki, przypadający na terytorja ustąpione 254 — 257.
Dłużnicy nieprzyjacielscy (określenie) An. § 2, 130.
Dokl ob. Porty.
Dokumenty (zwrot) — Belgii 38, — Francji 52, — Japonii 158, — majątków, praw, udziałów An. § 13, § 14, 141, — obywateli Państw sprzym. 223.
Drogi wodne 321—354; 378—386.
Drogi żelazne — Alzacja—Lotaryngia 67, — Gdańsk 104, — jednolitość 282, — linje niemieckie 373, — linje międzynar. 372, — kon-

wencje 366, 379, — przepisy ogólne 365—375, — Szantung 156, — Zagłębie Sarry An. § 22, 31.
Dywidendy ob. kupony.
Dzieci — ochrona W. 178, — praca 427, An. § 4, 188.
Dzieła literackie, artystyczne 286.
Dzieła sztuki (zwrot) — Belgii 247; — Francji 245.
Dzień pracy — maksymalny W. 178; — 8-godzinny An. 188, 427.

E.

Ekonomiczne przepisy 264—312, An. 130—135, 138—142, 144—150, 151—152.
Elektryczność dostawa do Alz.—Lotar. 69.
Emigranci w przejeździe przez Niemcy 322, 367, 368.
Ewakuacja — Litwy oraz Prow. Nadbałtyckich 433, — Prus Wsch. 95, 97, — Renu (lewy brzeg) 429, 431, — Szlezewu 109.

F.

Fabrykacji sekrety Pr. 5.
Falszywe podanie pochodzenia towaru 274, 286.
Floksera 282.
Finansowe ciężary Niemiec i Prus (część przypadająca na) — Belgię 39, — Czecho-Słowację 86, — Danję 114, — Gdańsk 108, — Polskę 92, 255, ob. Dług publiczny niemiecki.
Finansowe przepisy 248—263.
Flaga ob. okręty.
Fortyfikacje — brzeg Renu 42, 180; — brzeg niemiecki morski 196, Pr. 1; — granic zach.-pol. Niemiec 180.
Fosfor — fabrykacja zapalek 282, An. 188.

G.

Gazy trujące i duszące 171, 172.
Gdańsk — doki, nabrzeże 104, — komisarz 103, — komory celne 104, — komunikacja z Polską 104, — konstytucja 102, 103, — majątek niemiecki 107, — obywatelstwo 105, 106, — ochrona polaków 104, — sprawy zagraniczne 104, — strefa wolna 104, — zrzeczenie się Niemiec 100.
Giełdy pieniężne i towarowe An. § 4, 145.
Głosowanie ludowe ob. Plebiscyt.
Gotowizna (zwrot) 238, 239, 262.
Granice (Niemiec) — Austrii 27, — Belgii 27, 35, — Czecho-Słowacji 27, 82, — Danji 27, 109, 110, — Francji 27, — Luksemburga 27, — Polski 27, 87, 88, — Szwajcarii 27.
Granice — Gdańska 100, — Państw sprzymierzonych z Niemcami 434, — Prus Wschodnich 28, 94, — Zagłębia Sarry 48.
Groby 225, 226.

H.

Hamulce ciągłe 370.
Handel — bronią 126, — w kolonjach niemieckich 122, — Rządu niemieckiego 281, — stosunki

264—281, — traktowanie równe 23, — traktowanie w Czecho-Słowacji 86, — traktowanie w Polsce 93, P. 15, 16.

Handlowe papiery (przedawnienie, perempcja etc.) 300, 301, — między nieprzyjaciółmi An. § 3, § 7, 146.

Hangary niemieckie 202.

Holowanie na wodach niemieckich 271, 280.

Holowników ustąpienie 339, 357.

Hydrografia (informacje) 195.

Hydroplany, Hydroglisery 198, 202.

Hypoteki ob. Umowy, zastawy.

I.

Inhumacja 225.

Inwentarz żywy ob. Zwierzęta.

Instytut międz. roln. w Rzymie 282

Internowani ob. Jeńcy.

J.

Jeńcy — koszt utrzymania 224; — niemieccy 211—221; — obywatele Mocarstw sprz. stow. 221—223.

Jurysdykcja konsularna niem. w Syjamie 135; ob. Kapitulacje.

K.

Kable — niemieckie w Szantungu 156; — ustąpienie sprzymierzonym 244, An. 111.

Kadłuby statków powietrznych 202.

Kadry armii niemieckiej 160—164, 175, 78, 79.

Kanały — boczne rzek międzynarod. 331, — określenie 30, — Kiloński 380—386, Sueski 152, 282; ob. Rzeki.

Kapitulacje — Egipt 147; — Marokko 142.

Kary nałożone przez Niemców An. 97.

Kasy ubezpieczeń — urzędników prywatnych 77; od starości, niezdolności do pracy 77.

Kawa zapasy sprzedane 263.

Kawalerja niemiecka, ob. Stan liczebny.

Kobiety — ochrona W. 178; — praca 282, An. § 2, § 5, 188; — przedstawicielstwo w Biurze Pracy 395.

Koks (dostawa) An. 108, 109.

Koleje, ob. Drogi żelazne.

Kolekcje zniszczone w Louvain 247.

Kolonje — majątki niemieckie 120, — niemieckie 119—127, — powrót i prawa obyw. niemieckich 122, — roboty publ. wykonane przez Niemcy 123, — zasady Zw. Nar. 22,— zrzeczenie się Niemiec 119.

Komisarz Naczelny W. M. Gdańska 103.

Komisja Administracyjna — Górnego Śląska An. 49; — Prus Wschod. 95, 97; — Szlezewu 109.

Komisja Centralna Renu 65, 353, 355, 358, 359, 362.

Komisja Dunaju — europejska 346, 352; — międzynarodowa 347, 348.

Komisje finansowe i gospodarcze 358.

Komisje kontroli międzynar. 203—210.

Komisje międzynarodowe — Elby 340, 343, 344; — Niemna 342—344; — Odry 341, 343, 344; —

odszkodowań 233—235, 238, 240, An. 98—104, Pr. 4; — powrotu jeńców, internowanych 215; — poszukiwania zaginionych 222; — rejestracji grobów 225; — stała rozpatrująca raporty mandatariuszy Zw. Nar. 22.

Komisje rozgraniczenia (Niemiec z) — Belgia 35; — Czecho-Słowacją 83; — Danją 111; — Gdańskiem 101; — Polską 88; — Zagłębiem Sarry 48.

Komisja Rządowa Zagłębia Sarry 30, 31, 34, 35.

Kompensata długów, ob. Długi.

Komunikacje (swoboda) 23.

Koncesje — górnicze An. § 2, 155; — niemieckie w Han-Keou i w Tien-Tsin 132; — udzielone Niemcom i obywatelom niem. 293.

Konkurencja nieuczciwa 274, 275.

Konsulowie — Mocarstw sprzy. stow. w Niemczech 279; — Polski P. 13.

Konwencje — Berneńska o transporcie towarów 366; — franc.-niemiecka o Afryce podzwrotnikowej 125; — o kanale Sueskim 152; — Mannheimska (17.X. 1868) 354; — o opjum 295; — przystąpienie Polski P. 15—19, An. 211, 212; — St. Gotardska 374.

Kopalnie węgla — du Nord i Pas de Calais, An. II, § 2, § 10, 97, 98; — w Zagłębiu Sarry 45.

Koranu oryginał 246.

Krażowniki, ob. Okręty wojenne.

Kredyt (wpisanie na Niemiec) — kabli 111; — kolei Tsingtao-Tsinanfou Pr. 2; — kopalni Szantung Pr. 2; — majątku przeniesionego 236, 256; — materiału 250; — okrętów 339; — przedsięwzięć użyteczności publicznej 260; — repartycja 243; — zwierząt, materiałów, An. § 5, § 6, 107.

Kupony 300.

L.

Ładowanie (konwencja) 282.

Lecznice dla przychodnich, An. § 14, 30.

Legja cudzoziemska 179.

Liczebny stan armii niemieckiej — armja łądowa 160—164, 178, tablice 78, 79; — lotnictwo 198, 199; — marynarka 183, 194.

Liklery — konwencja handlu na morzu Północnem 285.

Likwidacja majątków, ob. Majątki, Prawa, Udziały.

Likwidator w Liberji 138.

List przewozowy bezpośredni 365.

Lotnictwo 185—202; — Komisja kontroli 210; — materiał do wydania 202; — personel zachowany 199; — personel zdemobilizowany 199; — zakaz 198, ob. Powietrze.

Ludność tubylcza 23, 127.

M.

Maclerzyństwo (wydatki), An. 188.

Majątki, Prawa, Udziały — alzaczyków w Niemczech 60, 73; — obywateli niemieckich w krajach sprzym. i stowarz. (— traktowanie — 297, 298, An. § 19, 149; — wynagrodzenie

297; — uprawomocnienie zarządzeń wojennych, An. § 1, 138; — utrzymanie zarządzeń wojennych, An. § 9, 140; — ciężary, An. § 9, 140; — dokumenty do wydania, An. § 10, 140; — reklamacje, An. § 4, 139; — w Alzacji—Lotaryngji 72; — w Liberji 140).

Majątki, Prawa, Udziały obywateli Mocarstw sprz. i stow. w Niemczech 60, 73, 176—280, 296, 297, 298, An. §§ 6—8, 140; — ochrona, An. § 6, 140; — straty 296; — traktowanie 276, 278; — zarządzenia wojenne 297; — zwrot, An. § 7, § 8, 140.

Mandat powierzony przez Zw. Nar. 22.

Manewry wojskowe 43.

Marki fabryczne i handlowe — czas eksploatacji 307; — czas na złożenie lub rejestrację 308; — rejestracja międzynarodowa 286; — wspólne marki 2 spółek, An. § 5, 140.

Maszyny — które Niemcy wydadzą, An. IV, §§ 2—7, 105—107; — ze statków niemieckich 189.

Materjały — które Niemcy wydadzą, An. IV, §§ 2—7, 106—108; — ze statków niemieckich 189; — rolny, An. IV, § 7, 108; — wydany 250; — żeglugi rzecznej 389; — przemysłowy, ob. Maszyny; — kolejowy, ob. Tabor.

Metryczny system 282.

Medykamenty gwałtownie działające 282.

Mienie i własność nieprzyjacielskie 252.

Min wylawanie 193.

Misje — religijne niemieckie 438; — wojskowe niemieckie zagranicą 179.

Mniejszość ochrona — w Czecho-Słowacji 86; — w Polsce 93, P. 1—12.

Mobilizacja w Niemczech 43, 178.

Modele użytkowe 308.

Monety francuskie w Zagł. Sarry, An. § 32, 34; — niemieckie w Alzacji—Lotar. 57.

Mosty na Renie 66.

Motory aeroplanów 198, 201, 202.

N.

Naftaliny dostawa od Niemców, An. § 8, 109.

Narzędzia pomocnicze (Niemcy zastępują), An. IV, §§ 2—5, 114—116.

Nazwy towarów od miejscowości 275.

Niemcy poza Europą — w Chinach 133; — w Egipcie 149, 150; — w dawnych kolonjach niem. 212; — w Marokku 143; — w Sylamie 137; — zaciąg do wojska 179.

Niemiecki język w Polsce P. 9.

Nieruchomości, ob. Majątki.

Nietykalność terytorjalna Członków Zw. Nar. 10.

Niezależność polityczna Członków Zw. Nar. 10.

Niszczenie — broni, materiału, amunicji 169, 192; — fortyfikacji 106, 180, Pr. 1; — kontrola 204, 206, 208, 209; — okręty w budowie 186; — statki podwodne 188.

O.

Obywatelstwo — Alzacko-Lotar. 54, An. §§ 1—4, 43, 44; — Czecho-Słowacji 85; — Gdańska

105, 106; — Kłajpedy 99; — nabycie z decyzji Sprzymierzeńców 278; — Polski 91, P. 3—6; — Szlezwię 112, 113; — terytorjum belgijskie 36, 37.

Ochrona życia, wolności w Polsce P. 2.

Odpoczynek tygodniowy 427.

Odpowiedzialność ogólna Niemiec 231.

Odszkodowanie — barwniki, An. VI, 110—111; — kable, An. VII, 111; — komisja, An. II, 98—103; — należne Rosji 116; — okręty, An. III, 103—105; — przepisy ogólne 231, 244, Pt. 4; — strat, An. I, 97; — węgiel, An. V, 108—110; — zwierzęta i materiały, An. IV, 105—108.

Oficerowie niemieccy, ob. kadry armii.

Oleje — import do Niemiec 269, 280; — dostawa przez Niemcy, An. V, § 8, 109.

Okręty handlowe niemieckie — w Chinach 133; — w Syjamie 137; — wydanie, An. III, §§ 1—9, 103, 105.

Okręty szpitalne 282.

Okręty wojenne niem. 181—197, 203, 209.

Opjum, ob. Konwencje.

P.

Pamiętki historyczne Francji 245.

Pancerne wozy w Niemczech 171.

Pancerniki 185.

Papiery polityczne (zwrot Francji) 245.

Patenty na wynalazki oraz rysunki — należące do Niemców 307; — termin pierwszeństwa 308.

Pensje — w Alzacji—Lotar. 61; — ofiarom wojny, An. I, 97; — starości, niezdolności W. 178; — rodzin zmobilizowanych, An. I, 97.

Plechota niem., ob. Stan liczebny.

Plebiscyt — Górny Śląsk 88, An. 49—51; — Prusy Wschodnie 95, 97; — Szlezwię 109; — Zagłębie Sarry, An. 34—36.

Plombowanie wagonów do oclenia 282.

Pocztowe konwencje 283; — transporty w Polsce P. 17.

Podatki 59, An. § 13, § 36, 30, 35.

Podwodne statki 181, 188, 191.

Pojemności statków mierzenie 282.

Policja — miejscowa i miejska 163; — statków rybackich 272, 280.

Polacy — ochrona na teryt. Gdańska 104.

Polska — celna taryfa P. 14; — eksport do Niemiec 208, 280; — dług rosyjski P. 21; — gminy żydowskie P. 10; — granice 87, 88, An. 49, P. 203; — gwarancja praw mniejszości P. 12; — język, nauczanie P. 7—10; — koleje Polski rosyjskiej 371; — komunikacja z Gdańskiem 98; — kontrola Wisły 104; — konwencje P. 15, 19, 22, An. 211, 212; — niepodległość 87, P. 203; — obywatelstwo 91, P. 3—6; — ochrona mniejszości 93, P. 1—12; — plebiscyt 98, An. 49; — prawa członków Zw. Nar. P. 20; — prawo do terytorjum Gdańskiego 104; — równość wobec prawa P. 7; — soboty, szabas P. 11; — traktaty P. 19; — tranzyt 89, P. 17; —

udział w dęgu Niemiec 92; — wybory P. 11.

Pornografja, ob. Publikacje.

Porozumienia, konwencje utrzymane w mocy 282—287.

Porozumienia niemiecko-francuskie (z 9.II 1909; 4.XI 1911) 141; ob. Akty, Układy, Konwencje, Traktaty.

Porty, Baseny, Doki, Nabrzeża — Gdański 104; — Hamburski 363; — Rotterdamski 357; — Szczeciński 363; — Strasbourg—Kehl 65; — przepisy ogólne 321—330.

Potas — Alzacji—Lotaryngji 71.

Powietrzna żegluga 313—320; ob. Lotnicze.

Powietrzne statki Moc. sprzym. i stow. 313—318, 320.

Praca — brak W. 178, An. 188; — charakter 427; — inspekcja 427; — polecenia 405, 416; — poprawki Traktatu 422; — projekt konwencji 407—410, 416, 417; — przymusowa, An. I, 97; — skargi, reklamacje 426; — tłumaczenie Traktatu 425; — warunki równości 23; — zasady ogólne W. 178, 425.

Pracy Biuro Międzynarodowe 388—391, 399, 400—407, 422, 424, An. 188; — Rada Administracyjna Biura Międzynar. 393, 394, 399, 410, 412; — Komisja śledcza 411—415.

Praktyki religijne P. 2.

Prawa zasadnicze P. 1.

Prawa i udziały Niemców poza Niemcami 118—158.

Prawodawstwo niemieckie (zmiana) 211.

Procedura cywilna 287.

Procenty — od bonów 232, An. II, § 12, 100; — dęgów odszkodowaniowych, An. II, 16, 102; — prywatnych 296, An. II, § 22, 134; ob. Kupony.

Produkty — chemiczne 236, An. VI, 110, 111; — farmaceutyczne, An. VI, 110, 111.

Protektorat — Egipt 147; — Marokko 142.

Protokół Pekijski 128.

Prowincji bałtyckich ewakuacja 433.

Przedawnienie, perempcja 300, 301; — w Alzacji—Lotaryngji 75.

Przedmioty, które Niemcy zastępują 223, 245.

Przedsięwzięcia użyteczności publ. 260.

Przełot nad terytorjum niemieckiem 200, 313, 314, 316.

Przybrzeżny handel P. 16.

Przyczółek mostowy na Renie 428, 429.

Przystanie lotnicze niemieckie 315.

Przywileje na majątkach i zasobach Rzeszy i Państw niem. 248, 251.

Ptaki pożyteczne w rolnictwie 282.

Publikacje pornograficzne 282.

R.

Rada sanitarna morska 152.

Radio-telegraficzna konwencja 284.

Ratownictwo morskie 282.

Ratyfikacja Traktatu 195, P. 212.

Reasekuracja, ob. Umowy asekuracyjne.

Rekrutacja armii niemieckiej 173—179.

Rolnictwo, ob. Materiał rolniczy.
Rosja — dług przejmie Polska P. 21; — niepodległość nowych Państw 116; — odszkodowanie 116; — traktaty 117, 292; — wojska niemieckie 433.
Rozbijanie, ob. Niszczenie.
Rozjemczy sąd między członkami Zw. Nar. 12—13; ob. Trybunał rozjemczy.
Ruchomości, które Niemcy wydadzą, An. IV, §§ 2—5, 106; ob. Majątki, Prawa, Udziały.
Rybołówstwo na morzu — na wodach terytorjalnych niemiec. 271, 272, 280; — konwencje 285.
Rzeki międzynarodowe — formalności celne 334; konwencje 338, 379; — opłaty 333, 335; — równość traktowania 332; — statki, które Niemcy ustąpią 339; — transport statkami niemieckimi 332; — tranzyt 334; roboty 334; — Wisła P. 18.

S.

Sanitarne konwencje 282.
Sankcje — Wilhelm II, 227; — winni aktów przeciw prawu wojny 223—230.
Sądy — Alzacja—Lotaryngia 78; — Zagłębie Sarry, An. § 25, 32.
Sekwestr, ob. Majątki, Prawa, Udziały.
Słarczan ammonu, An. V, § 8, 109.
Służba wojskowa — w Niemczech 173; — żydów w Polsce P. 11.
Smola — drzewna, An. V, § 8, 109; — węglowa, An. V, § 8, 109.
Spiritualja 126.
Spory — co do umów z nieprzyjaciółmi 304; — między członkami Zw. Nar. 12—17; — o transporty 376.
Sprzymierzeńcy Niemiec (odpowiedzialność) 231.
Statystyka handlowa 282.
Stowarzyszenia wojskowe niem. 177.
Sterowce, ob. Balony.
Straż leśna nadbrzeżna 163.
Strefa zneutralizowana W. Sabaudji 435, An. 192, 193.
Strefy wolne — Gdańsk 104; — porty niemieckie 328—330; — Strasburg-Kehl 65.
Surowce dostarczone Niemcom 235—251.
Świadectwa uzdolnienia w lotnictwie 317; — żegludze morskiej 273; — ob. Majątki, Bony.
Szalupy parowe ob. Okrety.
Szkoły — francuskie w Zagłębiu Sarry, An. § 14, 30; — niemieckie Shanghai 134; — w Polsce P. 9, 10; — wojskowe w Niemczech 176.
Szpitala francuskie w Zagłębiu Sarry, An. 14, 30.
Sztab niemiecki 161, 162, 78.
Sztandary francuskie 245.

T.

Tabory kolejowe — Mocarstw sprz. stow. 370; — Niemcy ustąpią 371.
Taryfy kolejowe międzynar. 385.
Telegraf bez drutu 197.

Telegraficzne konwencje 283.
Tkactwo 68, 268, 280.
Tonaż — podział An. III, § 6, 104, 105.
Towary — egipskie 154; — eksportowane z Niemiec 266, 267, 280, 323; — Alzacko-Lotar. 68, 268, 280; — z Luksemburga 268, 280; — klauzula narodu najbardziej uprzywilej. 264, 265, 267, 280, 365; — opłaty 269, 280; — z terytorjów ustąpionych Polsce 268, 280; — traktowanie równe 323; — tranzyt przez Niemcy 321, 365; — transport 324, 365; — wydane tytułem zapłaty An. II, §§ 19, 20, 102.
Traktaty Niemiec — Chin 156; — Mocarstw sprz. stow. 289, 291, 294; — Rosja 116, 259, 292; — Rumunja 292, 359; — różne 291, 294.
Traktaty — Belgji 31; — Brzesko-Litewski 156, 159; — Bukareszteński 259; — Francji z Monaco 436; — ekonomiczne, techniczne 282—295; — Mocarstw sprz. stow. ze sprzymierzeńcami Niemiec 434; — rejestracja, publikacja, rewizje Zw. Nar. 18, 19; ob. Układy, Porozumienia, Konwencje.
Traktowanie kobiet i dzieci 23.
Tramwaj Alzacja—Lotaryngia 67.
Tranzyt — przez Czecho-Słowację 86; — Konwencja ogólna 379; — przez Niemcy 200, 314, 321, 322, 365, 367, 368; — przez Polskę 89, 93, P. 17; — rzekami międzynarodowymi 334; — swoboda gwarantowana przez Zw. Nar. 23.
Transport — mieszany 369; — w Niemczech 375; — w Polsce P. 17; — rewizja przez Zw. Nar. 377, 378.
Trofea (Francji) 245.
Trybunały ob. Sądy.
Trybunał rozjemczy mieszany 305.
Tydzień pracy — maksymalny W. 178; — 48-godzinny An. 188, 427.
Tytuły niemieckie ob. Bony, Prawa.

U.

Ubezpieczenia — sumy należne od Niemiec 77, 313; ob. Umowy; Pensje.
Udziały ob. Majątki, Prawa, Udziały.
Układy — taryfy chińskie 129; — o Whang-Poo 129; ob. Konwencje, Porozumienia, Traktaty.
Umowy asekuracyjne An. 145—150; hypoteczne, zastawne An. § 2, 145; — między nieprzyjaciółmi 299—303, An. 144—150; — między nieprzyjaciółmi a Alzaczycami i Lotaryńczykami 75; — między nieprzyjaciółmi a obyw. Brazylii, Stanów Zjed., Japonji 299; — reklamacje 300; — najmu An. § 2, 145; — przelewu własności An. § 2, 145; — spory 304; — unieważnienie 299; — wynagrodzenie 299.
Urząd kontroli i kompensacji 296, An. 130—135; — w Alzacji—Lotaryngji 72.
Urzednicy Mocarstw sprz. stow. w Niemczech 291, 294.
Utrzymanie — armji sprzym. na ziemiach okupowanych 235, 249; — jeńców 224; — rodziny An. I. 97.

Uzbrojenie, amunicja niemiecka — armji lądowej 165, 172, tablice 78, 79; — marynarki 192; — redukcja 8; — statków powietrznych 202.

W.

Wagony niemieckie 370.

Walory — płatne 300; — zwrot 223.

Wetna (import do Niemiec) 269, 280.

Węgiel niemiecki — dostawa tytułem odszkodowania 236, An. 108, 109.

Wierzytelności Niemiec w Austrii, na Węgrzech, w Bułgarii, w Turcji 261.

Wina import do Niemiec 269, 280.

Wisła — korzystanie przez Prusy Wsch. 97; — Polski zarząd 104.

Własność niemiecka — w Chinach 130, 133, 134; — w Egipcie 153; — w Gdańsku 107; — w Koncesjach Brytanji 134; — w Liberji 140; — w Marokku 144; — w Polsce 92; — w Syjamie 136—137; — w terytorjach ustąpionych Francji, Belgji 256; — w terytorjach zarządzanych przez Mandatariusza 257; — w Zagłębiu Sarry An. § 22, 31; ob. Majątki, Prawa, Udziały; ob. Przywilej.

Własność przemysłowa, literacka, artystyczna — lincencje 309; — naruszenie 309; — praw nabytych przywrócenie 306; — prawa nieprzyjacielskie 306, 307; — prawa mieszkańców terytorjów odłączonych 311; — przepisy Alzacji—Lotaryngji 76; — terminy udzielone 307.

Wody bieg (określenie) 30.

Wody terytorjalne niemieckie — rybołówstwo, żegluga, holowanie 271—280; — tranzyt 321.

Wojna — zapobieganie 11—17, 19.

Wojskowe, morskie, lotnicze przepisy 159—213; — Komisje międzysojusznicze kontroli 203—210.

Wolność zrzeczania się W. 178.

Wybuchowe materiały 172.

Wykształcenie zawodowe W. 178.

Wylądanie min 182.

Wypadki pracy W. 178.

Wyplaty — między prywatnymi 296, An. § 5, 131; — na ciężar Niemiec 233—236, 262, An. § 12, 100; — Niemcom 244.

Wyroki sądowe 299—303, An. 144—150; Alzacja—Lotaryngja 78.

Wyspy niemieckie przybrzeżne — fortyfikacje 196.

Z.

Zaciąg do armji niemieckiej 174, 175.

Zaginieni — poszukiwanie 222.

Zapałki ob. Fosfor.

Zarobki W. 178, 427.

Zarządzenia wojenne ob. Majątki.

Zasoby Niemiec — badanie 440; na odszkodowanie 236, An. 108—111.

Zdobycz wojenna 440.

Złoto niemieckie — dysponowanie, wywóz 248; — złożone w Banku Rzeszy 259.

Zmarli w niewoli 226.

Znaki ob. Marki fabryczne.

Zobowiązania międzynarodowe zgodne z Umową Zw. Nar. 21.

Zrzeszenia pracowników zarobkujących 427.

Zwierzęta (Niemcy zwróca) 238, 239, An. IV, §§ 2—7, 105—108.

Związek Narodów — Austria 80; — dopuszczenie 1; — Gdańsk 102, 103; — Kanał kiloński 386; — Nadreńskie terytorja 44; — Niemen 342; — pierwsi członkowie 1, An. 17; — plebiscyt 34, An. 34—36; — w Polsce prawa P. 20; — poprawki 26; — praca 14, 387, 392, 393, 398, 399, 406, 407, 412, 415—420; 422, 423, 425, 426; przywileje, immunitety dyplom. 7; — Ren—Dunaj 353; — regulamin 5; — Rada 2, 4, 13—17; rzeki międzynarodowe 336, 337, 338; — Sarra 49, An. §§ 16—18, 31; Sekretariat 6, An. 17; — stała komisja 9; — stały Trybunał Sprawiedliwości międzynarodowej 14, 415—420, 423; — traktaty dawniejsze 289; — transporty 98, 373, 376—379; — Umowa 1—26; — wystąpienie 1; — zgromadzenie 2, 3.

Ż.

Żandarmerja niemiecka oraz celnicy, straż leśna 162.

Żegluga — powietrzna 313—320; — nadbrzeżna 271, 280; — przysposobienia ruchome An. III, § 6, 104; — w portach i rzekach niemieckich 327; — statki do ustąpienia 339—357; — statki do zwrotu An. III, § 6, 104, 105; — swoboda 327; — strefy wolne 328—330, 363, 364; — świadectwo, dokumenty, flaga 273.

Żydzi w Polsce P. 10—11.

Żywności środki 235, 351; — transport przez Niemcy 375.

Zywym towarem handel 282.

SPIS RZECZY.

TRAKTAT POKOJU

MIĘDZY

MOCARSTWAMI SPRZYMIERZONEMI I STOWARZYSZONEMI

A NIEMCAMI.

Część I. Umowa związku narodów.	
(Art. 1—26)	9
Aneks	17
Część II. Granice Niemiec.	
(Art. 27—30)	18
Część III. Przepisy polityczne europejskie.	
(Art. 31—50)	22
Dział I. Belgia (Art. 31—39)	22
Dział II. Luksemburg (Art. 40—41)	24
Dział III. Lewy brzeg Renu (Art. 42—44)	24
Dział IV. Zagłębie Sarry (Art. 45—50)	25
Aneks (§§ 1—40)	27
Rozdział I. O ustąpieniu własności górniczej i jej eksploatacji (§§ 1—15)	27
Rozdział II. Rząd terytorjum Zagłębia Sarry (§§ 16—33)	30
Rozdział III. Plebiscyt (§§ 34—40)	34
Dział V. Alzacja i Lotaryngja (Art. 51—79)	36
Aneks (§§ 1—4)	43
Dział VI. Austria (Art. 80)	45
Dział VII. Państwo Czesko-słowackie (Art. 81—86)	45
Dział VIII. Polska (Art. 87—93)	47
Aneks (§§ 1—6)	49
Dział IX. Prusy Wschodnie (Art. 94—98)	53
Dział X. Kłajpeda (Art. 99)	56
Dział XI. Wolne miasto Gdańsk (Art. 100—108)	56
Dział XII. Szlezwig (Art. 109—114)	59
Dział XIII. Helgoland (Art. 115)	62
Dział XIV. Rosja i Państwa rosyjskie (Art. 116—117)	62

Część IV. Prawa i interesy Niemiec poza Niemcami.	
(Art. 118—158)	63
Dział I. Kolonie niemieckie (Art. 119—127)	63
Dział II. Chiny (Art. 128—134)	65
Dział III. Syjam (Art. 135—137)	66
Dział IV. Liberja (Art. 138—140)	67
Dział V. Marokko (Art. 141—146)	68
Dział VI. Egipt (Art. 147—154)	69
Dział VII. Turcja i Bułgaria (Art. 155)	70
Dział VIII. Szantung (Art. 156—158)	71
Część V. Przepisy dotyczące wojska, marynarki i lotnictwa.	
(Art. 159—213)	72
Dział I. Przepisy dotyczące wojska (Art. 159—180)	72
Rozdział I. Liczebność i kadry armii niemieckiej (Art. 159—163)	72
Rozdział II. Uzbrojenie, amunicja i materiał (Art. 164—172)	73
Rozdział III. Pobór i wyćwiczenie wojskowe (Art. 173—179)	76
Rozdział IV. Fortyfikacje (Art. 180)	77
Dział II. Przepisy dotyczące marynarki (Art. 181—197)	80
Dział III. Przepisy dotyczące lotnictwa wojskowego i morskiego (Art. 198—202)	85
Dział IV. Międzysprzymierzeńcze Komisje Kontroli (Art. 203—210)	86
Dział V. Przepisy ogólne (Art. 211—213)	88

Część VI. Jeńcy wojenni i groby.		Dział II. Żegluga (Art. 327—364)	161
(Art. 214—226)	89	Rozdział I. Swoboda żeglugi (Art. 327)	161
Dział I. Jeńcy wojenni (Art. 214—224)	89	Rozdział II. Wolne strefy w portach (Art. 328—330)	161
Dział II. Groby (Art. 225—226)	91	Rozdział III. Przepisy dotyczące się Elby, Odry, Niemna i Dunaju (Art. 331—353)	162
Część VII. Sankcje.	92	1. Postanowienia ogólne (Art. 331—339)	162
(Art. 227—230)	92	2. Przepisy specjalne co do Elby, Odry i Niemna (Art. 340—345)	165
Część VIII. Odszkodowania.	93	3. Przepisy specjalne dla Dunaju (Art. 346—353)	166
(Art. 231—247)	93	Rozdział IV. Przepisy co do Renu i Mozeli (Art. 354—362)	168
Dział I. Przepisy ogólne (Art. 231—244)	93	Rozdział V. Przepisy zapewniające Państwu czesko-słowackiemu użytkowanie portów północnych (Art. 363—364)	171
Aneks I.	97	Dział III. Drogi żelazne (Art. 365—375)	172
Aneks II. (§§ 1—23)	98	Rozdział I. Przepisy co do przewozu międzynarodowego (Art. 365—369)	172
Aneks III. (§§ 1—9)	103	Rozdział II. Tabor ruchomy (Art. 370)	173
Aneks IV. (§§ 1—7)	105	Rozdział III. Odstąpienie linii kolejowych (Art. 371)	174
Aneks V (§§ 1—10)	108	Rozdział IV. Postanowienia dotyczące niektórych linii kolejowych (Art. 372—374)	174
Aneks VI. (§§ 1—5)	110	Rozdział V. Postanowienia przejściowe (Art. 375)	175
Aneks VII.	111	Dział IV. Rozstrzyganie sporów i rewizja statych przepisów (Art. 376—378)	175
Dział II. Postanowienia szczegółowe. (Art. 245—247)	112	Dział V. Postanowienia specjalne (Art. 379)	176
Część IX. Przepisy finansowe.	113	Dział VI. Przepisy co do Kanału Kilońskiego (Art. 380—386)	176
(Art. 248—253)	113		
Część X. Przepisy ekonomiczne.	118	Część XIII. Praca.	178
(Art. 264—312)	118	(Art. 387—427)	178
Dział I. Stosunki handlowe (Art. 264—281)	118	Dział I. Organizacja pracy (Art. 387—426)	178
Rozdział I. Urządzenia stosunków handlowych, opłaty i ograniczenia celne (Art. 264—270)	118	Rozdział I. Organizacja (Art. 387—399)	178
Rozdział II. Porządek żeglugi (Art. 271—273)	121	Rozdział II. Działalność (Art. 400—420)	181
Rozdział III. Nierzetelna konkurencja (Art. 274—275)	122	Rozdział III. Przepisy ogólne (Art. 421—423)	186
Rozdział IV. Traktowanie obywateli mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych (Art. 276—279)	122	Rozdział IV. Zarządzenia tymczasowe (Art. 424—426)	187
Rozdział V. Przepisy ogólne (Art. 280—281)	123	Aneks. Pierwsze posiedzenie konferencji pracy w r. 1919	188
Dział II. Traktaty. (Art. 282—295)	124	Dział II. Zasady ogólne (Art. 427)	188
Dział III. Długi. (Art. 296)	128		
Aneks (§§ 1—25)	130	Część XIV. Gwarancje wykonania.	189
Dział IV. Majątki, prawa, udziały. (Art. 297—298)	135	(Art. 428—433)	189
Aneks (§§ 1—15)	138	Dział I. Europa Zachodnia (Art. 428—432)	189
Dział V. Umowy, przedawnienia, orzeczenia sądowe. (Art. 299—303)	142	Dział II. Europa Wschodnia (Art. 433)	191
Aneks (§§ 1—24)	144		
I. Postanowienia ogólne (§§ 1—3)	144	Część XV. Różne przepisy.	191
II. Postanowienia specjalne, dotyczące się niektórych rodzajów umów (§§ 4—24)	145	(Art. 434—440)	191
Dział VI. Mieszany Trybunał rozjemczy. (Art. 304—305)	150	Aneks	192
Aneks (§§ 1—9)	151	I.	192
Dział VII. (Art. 306—311)	153	II.	193
Dział VIII. (Art. 312)	157		
Część XI. Żegluga powietrzna.	157		
(Art. 313—320)	157		
Część XII. Porty, drogi wodne i drogi żelazne.	159		
(Art. 321—386)	159		
Dział I. Postanowienia ogólne. (Art. 321—326)	159		

PROTOKÓŁ
 PODPISANY W WERSALU 28 CZERWCA 1919 R. . . . . str. 197

TRAKTAT
 MIĘDZY
 GŁÓWNYMI MOCARSTWAMI SPRZYMIERZONEMI
 I STOWARZYSZONEMI A POLSKĄ.

Rozdział I. (Art. 1—12)	205
Rozdział II. (Art. 13—21)	208
Aneks I.	111
Aneks II.	212

SKOROWIDZ NAZW.
 SKOROWIDZ RZECZOWY.

SPIS RZECZY.
 MAPY.

Strona 1	197
Strona 2	198
Strona 3	199
Strona 4	200
Strona 5	201
Strona 6	202
Strona 7	203
Strona 8	204
Strona 9	205
Strona 10	206
Strona 11	207
Strona 12	208
Strona 13	209
Strona 14	210
Strona 15	211
Strona 16	212
Strona 17	213
Strona 18	214
Strona 19	215
Strona 20	216
Strona 21	217
Strona 22	218
Strona 23	219
Strona 24	220
Strona 25	221
Strona 26	222
Strona 27	223
Strona 28	224
Strona 29	225
Strona 30	226
Strona 31	227
Strona 32	228
Strona 33	229
Strona 34	230
Strona 35	231
Strona 36	232
Strona 37	233
Strona 38	234
Strona 39	235
Strona 40	236
Strona 41	237
Strona 42	238
Strona 43	239
Strona 44	240
Strona 45	241
Strona 46	242
Strona 47	243
Strona 48	244
Strona 49	245
Strona 50	246
Strona 51	247
Strona 52	248
Strona 53	249
Strona 54	250
Strona 55	251
Strona 56	252
Strona 57	253
Strona 58	254
Strona 59	255
Strona 60	256
Strona 61	257
Strona 62	258
Strona 63	259
Strona 64	260
Strona 65	261
Strona 66	262
Strona 67	263
Strona 68	264
Strona 69	265
Strona 70	266
Strona 71	267
Strona 72	268
Strona 73	269
Strona 74	270
Strona 75	271
Strona 76	272
Strona 77	273
Strona 78	274
Strona 79	275
Strona 80	276
Strona 81	277
Strona 82	278
Strona 83	279
Strona 84	280
Strona 85	281
Strona 86	282
Strona 87	283
Strona 88	284
Strona 89	285
Strona 90	286
Strona 91	287
Strona 92	288
Strona 93	289
Strona 94	290
Strona 95	291
Strona 96	292
Strona 97	293
Strona 98	294
Strona 99	295
Strona 100	296

M A P Y

KOPJE ORYGINALNYCH MAP DOŁĄCZONYCH DO TRAKTATU POKOJU.

I.

A

ZACHODNIE GRANICE POLSKI

(№ I MAPY ORYGINALNEJ).

B

KALKA DO ZACHODNIEJ GRANICY POLSKI

Linja wykreślona na kalce przedstawia granicę Polski, przedłożoną Niemcom przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone w Preliminarjach Pokoju.

II.

G D A Ń S K

(№ III MAPY ORYGINALNEJ).

III.

I.

ZACHODNIE GRANICE NIEMIEC

(№ I MAPY ORYGINALNEJ).

S Z L E Z W I G

(№ IV MAPY ORYGINALNEJ).

II.

Północna linja tej mapy odpowiada linji, określonej w art. 109, jako „ciemno-bronzowa“.

Środkowa linja odpowiada linji, określonej w art. 109, jako „czerwona“.

Linja południowa przedstawia granicę, przedłożoną Niemcom przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone w Preliminarjach Pokoju. Art. 109 Traktatu Wersalskiego jej nie uwzględnia.

III.

TERYTORJUM ZAGŁĘBIA SARRY

(№ II MAPY ORYGINALNEJ).

BIBLIOTEKA
UMCS
LUBLIN

M A P Y

PROTOKOL

KOPJE ORYGINALNYCH MAP DODACZONYCH DO TRAKTATU POKOJU

PODPISANY W WERSALU 28 CZERWCA 1919 R.

str. 197

I.

A

ZACHODNIE GRANICE POLSKI

(w I MAPY ORYGINALNEJ.)

MIEDZY

GŁÓWNI MOCARSTWA I SPRZYMIERZENI

KALKA DO ZACHODNIEJ GRANICY POLSKI

Linia wykreślona na kalcie przedstawia granicę Polski, przedłożoną Niemcom przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone w Preliminarjach Pokoju

Annex I 311
Annex II 312

II.

GDĄŃSK

(w III MAPY ORYGINALNEJ.)

SKOROWIDZ

III.

SKOROWIDZ RZECZOWY

ZACHODNIE GRANICE NIEMIEC

(w I MAPY ORYGINALNEJ.)

YSZCZEWIŃSK

(w IV MAPY ORYGINALNEJ.)

II.

Północna linia tej mapy odpowiada linii, określonej w art. 109, jako „ciemno-
brązowa”.

Stodkowa linia odpowiada linii, określonej w art. 109, jako „czerwona”.
Linia południowa przedstawia granicę, przedłożoną Niemcom przez Mocarstwa
sprzymierzone i stowarzyszone w Preliminarjach Pokoju. Art. 109 Traktatu Wersal-
skiego jej nie uwzględnia.

III.

TERYTORIUM ZAGŁĘBIA SARYY

(w II MAPY ORYGINALNEJ.)

